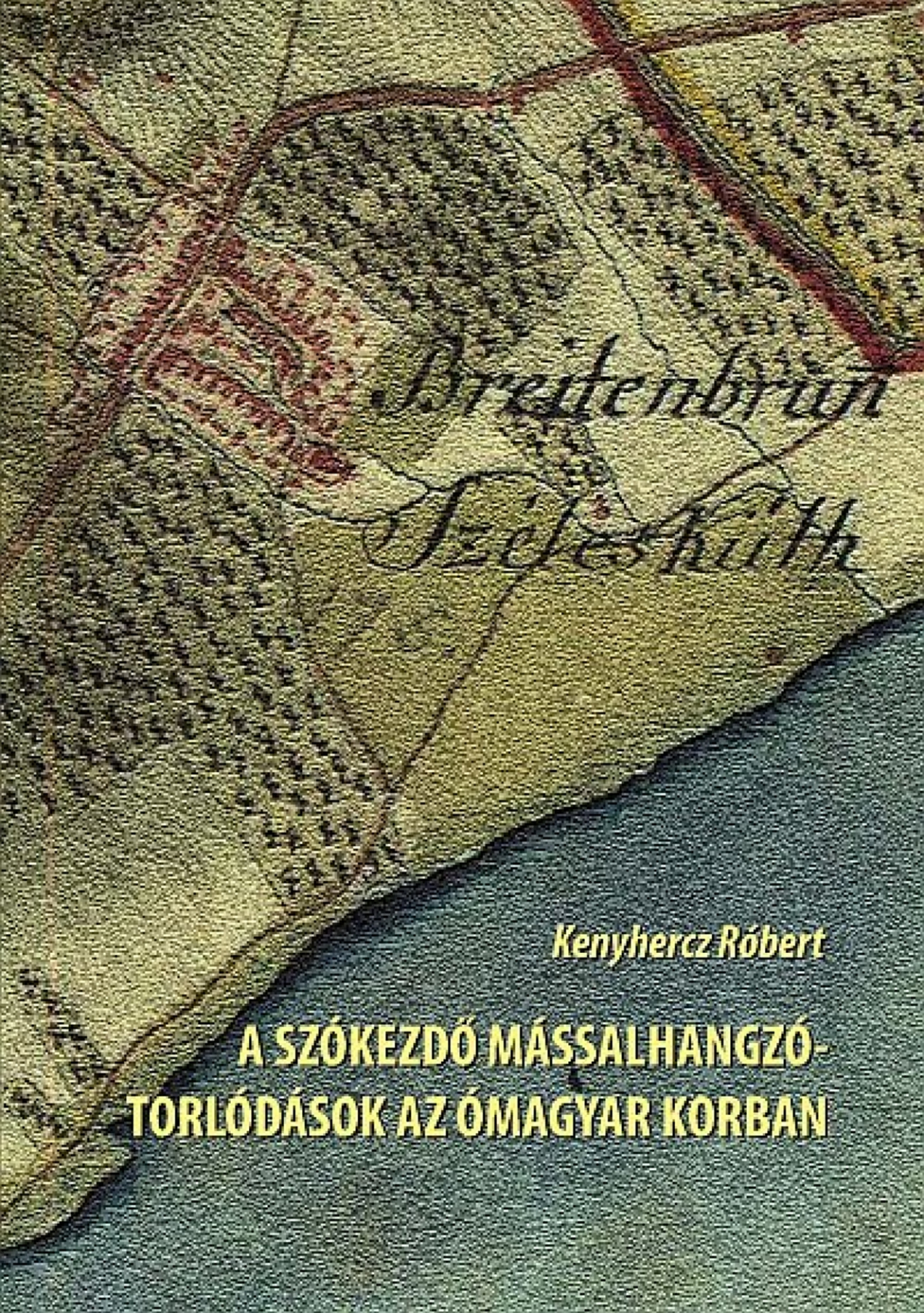

Kenyhercz Róbert

A SZÓKEZDŐ MÁSSALHANGZÓ-TORLÓDÁSOK AZ ÓMAGYAR KORBAN

Kenyhercz Róbert

A SZÓKEZDŐ MÁSSALHANGZÓ-TORLÓDÁSOK AZ ÓMAGYAR KORBAN

A HELYNEVEK HANGTÖRTÉNETI FORRÁSÉRTÉKE

Kenyhercz Róbert

A szókezdő mássalhangzó-torlódások az ómagyar korban

A helynevek hangtörténeti forrásértéke

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2013

A Magyar Névarchívum Kiadványai 28.

Szerkesztő:
Hoffmann István

A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Lektorálta:
Tóth Valéria

© Kenyhercz Róbert, 2013
© Debreceni Egyetemi Kiadó, beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát, 2013

ISBN 978-963-318-312-0

Kiadja a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1975-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja.
Felelős kiadó: Dr. Virágos Márta főigazgató
Borítóterv: Varga József
Készült a Debreceni Egyetem sokszorosító üzemében.

Tartalom

I. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának lehetőségei 7
II. A vizsgálat hátteréről 11
1. A vizsgált időszak 11
2. Az elemzett nyelvi anyag 12
3. A helynevek hangtörténeti forrásértéke 13
III. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának elméleti és módszertani kérdései 21
1. A vizsgálatba vonható adatok 21
2. Névpárok, szinonimák és fonológiai variánsok 23
3. A nyelvhez kapcsolás nyelvi szempontjai 32
IV. Szókezdő mássalhangzócsoportok a régi magyar nyelvben 47
1. Az adatközlés módszeréről 47
2. Az ómagyar korban föltehető szókezdő mássalhangzócsoportok 49
3. Az ómagyar kori szókezdő mássalhangzócsoportok elemzése 183
V. Hangváltozás, adaptáció, analógia 195
VI. Összegzés 205
Függelék 207
Irodalom 211

I. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának lehetőségei

A szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok kérdésköre szinte a magyar nyelvtudomány megszületésétől kezdődően magára vonta a nyelvészek figyelmét. Már a korai grammatikák szerzői is felfigyeltek arra, hogy „nincs olyan magyar szó, amelyik két mássalhangzóval kezdődne", s ami mégis, az jövevényszó (vö. SZENCI MOLNÁR 1610/2004: 192). A magyar nyelv e sajátosságának felismeréséből adódóan a szó eleji mássalhangzócsoportok később mind a nyelvek rokonsága iránt érdeklődő történeti-összehasonlító nyelvészet, mind pedig a nyelvi változások törvényszerűségeit leírni próbáló újgrammatikus iskola számára hasznos vizsgálódási terepnek bizonyultak. A rendszeresebb kutatások eredményeképpen a 19. század végére már széles körben elfogadottá vált az az elképzelés, miszerint két mássalhangzó kapcsolata szó elején a magyarban kivételesnek számít, VÁMBÉRY ÁRMIN szavaival „hallatlan, sőt egyáltalában lehetetlen" (1882: 229). MUNKÁCSI BERNÁT egyenesen úgy fogalmaz, hogy efféléket a „magyar nyelv nem tud kimondani", mert mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak a magyarban „sohasem fordulnak elő" (vö. 1882: 553). Nem meglepő tehát, hogy a kérdést központi témaként tárgyaló munkák elsősorban arra tettek kísérletet, hogy feltárják azoknak a feloldási módoknak a hangtani jellegzetességeit, szabályszerűségeit, amelyek megszüntették a magyar hangszerkezet szempontjából szokatlan szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokat (vö. pl. KESZLER 1969, NYIRKOS 1993b: 29–109, 1997, illetve legújabban TÓTH V. 2003). Ezzel szemben nagyon kevés az olyan írás, amelyik a jelenség másik oldalát, a magyar nyelvben megjelenő szókezdő mássalhangzó-torlódásokat próbálta volna bemutatni (vö. PROHÁSZKA 1928, illetve részben NYIRKOS 1997).

Úgy vélem, hogy a korábbi kutatások irányultsága jól tükrözi a hangtörténetírás elvi álláspontját a szó eleji mássalhangzócsoportokat illetően, miszerint az érintett lexémákban a feloldási tendencia már-már hangtörvényszerű következetességgel bekövetkezett. A kérdés efféle megközelítése pedig valóban azt sugallhatja, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódásokkal kapcsolatban az egyedüli vizsgálati tárgy csak az a feloldási mód lehet, amellyel a mássalhangzó-kapcsolat megszűnik. Az a torlódásos fok pedig, ami a feloldódás előtt sokszor több évszázadon keresztül adatolható (vö. BÁRCZI 1958b: 139, KESZLER 1969: 5), valamint a magyarban végleg meggyökeresedő szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok időben egyre szaporodó száma lényegében csak járulékos kérdése egy világosan értelmezhető nyelvi változásnak.

Ha azonban pusztán arra helyezzük a hangsúlyt, hogy adott hangtani felépítésű jövevényszavakat milyen módokon integrált hangszerkezeti rendszerébe a

magyar nyelv, a nyelvi változás egy nagyon lényeges elemét hagyhatjuk figyelmen kívül. Mégpedig azt, hogy az idegen nyelvi hatás következtében a magyar fonotaktikai rendszer is változásnak indult. Szinte minden szerző felveti, hogy a jövevényszavak hatására az idők során vélhetően csökkent a feloldási tendencia ereje, azaz tulajdonképpen a magyar nyelv ellenállása az idegen szerkezeti mintával kapcsolatban, ám az ebből adódó következtetést senki nem vonja le (vö. pl. BÁRCZI 1958b: 139).[1] Még NYIRKOS ISTVÁN is, aki a torlódásban érintett közszavakat a legrégebbi adatoktól kezdve feldolgozta, írása végén a példák egyértelmű vallomása ellenére meglehetősen óvatosan fogalmaz a torlódó szókezdetek megítélésével kapcsolatban: „A magyar nyelv azonban mintha ügyelt volna arra, hogy ezek a beszélők széles körére azért ne terjedjenek ki korlátlanul, s ne zavarják meg radikálisan a megszokott formák rendszerét, s különösen a beszédbeli gyakoriságuk lehetőleg ne emelkedjék a megtűrhető hányad fölé" (1997: 118).

Pedig közismert, hogy egy hangtani változásnak nemcsak oka, hanem legtöbbször következménye is van a nyelvben. A hangtörténeti és a leíró hangtani kutatásokból világosan kiderül, hogy a jövevényszavak hatására a magyar nyelv ősi fonológiai-fonotaktikai jellege fokozatosan átalakult, s így egy idő után már nem volt szükségszerű a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok megszűnése. A szakirodalomban ugyan gyakran megemlítik, hogy egyes nyelvjárásokban újabb jövevényszavak esetében a mai napig bekövetkezik a torlódás feloldása, én azonban – egyetértve SIPTÁR PÉTER és TÖRKENCZY MIKLÓS ez irányú fonológiai érvelésével (vö. SIPTÁR 1980, illetve TÖRKENCZY 2001: 293–294) – úgy vélem, ma ez már semmiképpen nem tekinthető a magyar nyelv fő törekvésének, hanem csupán egy hangváltozáshoz gyakran kapcsolódó regressziós jelenségről lehet szó.

Munkámban én ezért a mássalhangzó-kapcsolatok szó eleji történetét nem abból a napjainkig általánosnak mondható nézőpontból igyekszem megközelíteni, hogy története során a magyar nyelv miként küzdött a torlódások ellen,[2] hanem azt a folyamatot próbálom feltárni, amely során a minden kétséget kizáróan

[1] Különösen jellemző PAPP ISTVÁN 1966-os leíró hangtanának jelen idejű megfogalmazása a szókezdő mássalhangzó-torlódások státuszával kapcsolatban: „Magyar szótagot egynél több mássalhangzó nem kezdhet." Persze ő is hozzáteszi, hogy ez az első szótagra csak bizonyos megszorításokkal érvényes, de azt is, hogy szó eleji mássalhangzócsoport csak olyan idegen eredetű szavakban fordul elő, „amelyeknek hangalakja *még nem magyarosodott meg teljesen*" (1966: 150, a kiemelés tőlem, K. R.).

[2] Ennek a megközelítésnek a dominanciája egyértelműen kiderül a témával kapcsolatos könyvek, könyvfejezetek, tanulmányok címéből: „A mássalhangzó-torlódások feloldása" (BÁRCZI 1958b: 137–140), „A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban" (KESZLER 1969), „A szóeleji mássalhangzó-torlódások feloldásának módjairól" (NYIRKOS 1997), továbbá „Szókezdő magánhangzók fejlődése" (HORGER 1921), „A szókezdő mássalhangzócsoport egyik feloldási módja a magyarban" (KÁLMÁN 1953), valamint NYIRKOS ISTVÁN inetimologikus magánhangzókról írott további cikkei (1972, 1981, 1992, 1993a) és könyve (1993b) stb.

idegen fonotaktikai minta idővel a magyar hangszerkezeti rendszer részévé vált. A változáshoz természetesen a megmaradt torlódások mellett a torlódások feloldására irányuló törekvés is ugyanúgy hozzátartozik. Így könyvemben a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok tárgyalása mellett azok feloldódásának kérdéskörét is érintem. Azt gondolom, hogy a két tendencia azonos jogú, ugyanarra a jelenségre adott kétféle válaszként való együttes vizsgálata nemcsak ebben a kérdésben, hanem általában is pontosíthatja a jövevényszavak fonológiai integrációjával kapcsolatos hangtörténeti tudásunkat.

II. A vizsgálat hátteréről

1. A vizsgált időszak

Munkámban a szókezdő mássalhangzócsoportok történetét az ómagyar kor végéig kísérem nyomon. Azt hiszem, a vizsgálat alá vont korszak megválasztása – a határok meghúzásából adódó önkényesség mellett – könnyen indokolható. Az ómagyar kor volt ugyanis az az időszak a nyelvtörténetben, amely során a magyar nyelvben elsőként megjelentek a szó eleji mássalhangzócsoportok. Munkám egyik fő előzményének számító „A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban" című monográfiájában KESZLER BORBÁLA az adatgyűjtésének az időbeli határait praktikus okokra, ti. az adatok nagy számára hivatkozva lezárja az Árpád-kor végénél (vö. 1969: 3). Én viszont úgy gondolom, hogy az ómagyar kor egésze figyelemre méltó a jelenség szempontjából. Éppen a szókezdő mássalhangzó-torlódások körüli változás jelöli ki a maga első, élesebb cezúráját valahol a 16. század első harmadában, amikor is már adatokkal alátámasztható módon a belső keletkezésű szavakban is megjelentek a két vagy több mássalhangzót tartalmazó szókezdetek (vö. pl. 1517: *prwchek,* EWUng. *prücsök,* 1527: *Ptrew/ʃʒkeleonek,* EWUng. *prüszköl*). Ezért gondoltam úgy, hogy a vizsgálatom időbeli határát az ómagyar kor végénél húzom meg, hiszen ekkorra lényegében lezajlott a tárgyalt nyelvi változás első, nagyobb, s a vizsgálódás szempontjából intenzívnek mondható periódusa.[1]

KESZLER választása azonban – miszerint csak az Árpád-kor végéig követte nyomon a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok feloldásának alakulását – a részletes indoklás hiánya ellenére korántsem mondható elhibázottnak. Az ómagyar kor ugyanis valóban egyenetlennek tűnik abban a tekintetben, hogy egyes évszázadaiban miként alakult az efféle szerkezetek sorsa. Más a változás jellege a korszak első felében, az Árpád-kor időszakában, amikor a honfoglalás következtében megváltozott nyelvi környezet hatására először jelentek meg a magyarban több mássalhangzóval kezdődő szavak, és más akkor, amikor ezek már nagyobb számban elterjedtek, s ennek következtében a magyar nyelv hangszerkezeti jellege is elkezdett átalakulni. A lehetőségekhez mérten próbálom a változás kronológiáját is minél pontosabban feltárni. A régiségből származó adatok fennmaradásának esetlegessége, sok esetben kérdéses olvasata azonban legtöbbször lehetetlenné teszi az esetenként rövid idő alatt lezajló hangtörténeti változások alaposabb megfigyelését.

[1] Nem véletlen, hogy a hangtörténeti tankönyvek is az ómagyar kori hangváltozások között tárgyalják a szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldását, noha utalnak arra is, hogy a változás nem zárult le teljesen a korszak végére (vö. BÁRCZI 1958b: 137–140, E. ABAFFY 2003: 309–310).

2. Az elemzett nyelvi anyag

A munkámban feldolgozott nyelvi anyag kapcsán ismét KESZLER BORBÁLA dolgozatát kell megemlítenem. A szerző a szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldásának Árpád-kori történetét bemutató munkájához írt előszavában célkitűzéseit illetően úgy fogalmaz, hogy részben az addigi kutatások eredményeire, részben minél teljesebb szóanyagra támaszkodva kívánja újra megvizsgálni a mássalhangzó-kapcsolatok kérdését a korai jövevényszavak kapcsán (vö. 1969: 3). Ennek érdekében adatgyűjtése során minden olyan hozzáférhető forrást feldolgozott, amely a torlódásokat érintő változás korai történetéhez közszavakat, illetve tulajdonneveket szolgáltatott. Az értekezés megjelenése óta eltelt több mint negyven évben azonban olyan alapvető forráskiadványok és szótári feldolgozások láttak napvilágot, amelyeknek a nyelvtörténeti kutatásokban betöltött kiemelkedő szerepét nem is szükséges különösebben hangsúlyoznom. KESZLER ugyanis a közszavak etimológiai vizsgálatában ma már elengedhetetlen „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárá”-nak csak az első kötetét használhatta. Egyéb tekintetben csupán a különböző folyóiratokban, könyvekben szétszórtan megjelent etimológiákra támaszkodhatott. Rendszeres helynévi adatokhoz pedig csak CSÁNKI DEZSŐ történeti földrajzából, illetve GYÖRFFY GYÖRGY „Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza” című munkájának első kötetéből juthatott. A további GYÖRFFY-kötetek, az ehhez kapcsolódó „Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból”, illetve „Korai magyar helynévszótár” csak jóval később jelentek meg, akárcsak a szintén etimológiai alapműnek számító „Földrajzi nevek etimológiai szótára” – hogy csupán a legfontosabbakat említsem.

Ha egy hangtörténeti munka keletkezésének idejéből adódóan nem tartalmazza a ma rendelkezésre álló összes adatot, önmagában természetesen még nem jelenti azt, hogy a megállapításait, következtetéseit elavultnak, esetleg tévesnek kellene tartanunk. A magam részéről mégis szükségét láttam egy újabb, főként a tulajdonneveket, azon belül is elsősorban a helyneveket érintő korpuszvizsgálatnak. Az új gyűjtést valójában nem csak az indokolta, hogy minden korábbi munkánál több adaton tudjam újra megvizsgálni a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok kérdéskörét. Hiszen – ahogy az várható volt – új feloldási módokat, korábban teljesen ismeretlen mássalhangzó-kapcsolatokat stb. a nagyobb adatállomány összeállítása révén sem fedeztem fel. Sokkal inkább azért volt szükség a források újbóli és kibővített feldolgozására, mert a bevezetőben vázolt kutatási hipotézis az előzményekhez képest némiképp más adatgyűjtési és -értékelési módszert kívánt meg. A korpuszvizsgálat hátterében meghúzódó elvi és módszertani megfontolások pontosabb megvilágításához mindenekelőtt ki kell térnem a nyelvemlékek hangtörténetírásban történő hasznosíthatóságának néhány kérdésére.

3. A helynevek hangtörténeti forrásértéke

1. A nyelvtörténet forrása lehet minden olyan nyelvi adat és tényanyag, amely a nyelvek történetének kutatásában valamilyen módon felhasználható – írja KISS JENŐ a legújabb magyar nyelvtörténeti tankönyv bevezető fejezetében (vö. 2003: 18). Ez a munka – mint általában a magyar nyelvtörténeti összefoglalások – a rokon nyelveket, a kontaktusnyelveket, a mai nyelvet, illetve a nyelvemlékeket említi meg mint alapvető nyelvtörténeti forrásokat. Az nyilvánvaló, hogy egy-egy probléma feltárásakor ezeknek a forrásoknak az együttes felhasználása vezet a legmegbízhatóbb eredményekre, mégis bizonyos, hogy – ha valamilyen formában rendelkezésre állnak – a nyelvemlékek képezik minden nyelvtörténeti vizsgálat legbiztosabb kiindulási alapját.

2. A középkori magyar írásbeliség jellegéből adódóan a nyelvemlékek közül köztudottan a szórványemlékek azok, amelyek a legtöbb nyelvi információt biztosítják számunkra a korai ómagyar korra vonatkozóan. Az elsősorban latin nyelven írt szövegek népnyelvi szórványai közt olykor ugyan előfordulnak közszavak is, ám ennél nagyságrendekkel nagyobb bennük a tulajdonnévi elemek száma. BÁRCZI GÉZA közülük is elsősorban a helynévi adatok nyelvtörténeti s ezen belül főként hangtörténeti forrásértékére hívja fel a figyelmet. Ezek ugyanis régiségük és jelentékeny számuk révén felbecsülhetetlen szerepűvé válnak a szókincs más elemeihez képest (vö. 1958b: 13). Ám annak ellenére, hogy mára az oklevelek szórványainak feldolgozottsága viszonylag gazdagnak és megbízhatónak mondható, az ómagyar korra vonatkozó hangtörténeti munkák zöme, úgy tűnik, mintha a közszavakat mégis előnyben részesítené a helynevekkel szemben: a legtöbb hangváltozást, hangfejlődési tendenciát ugyanis általában közszói mintákon bemutatva olvashatjuk. S ha köztük mégis helynévi példákra bukkanunk, akkor azok szinte mindig tartalmaznak közszói párhuzammal rendelkező névelemet, s a név így csupán az adott közszó nyelvi fejlődését, pontosabban a közszó által demonstrált hangváltozás irányát hivatott alátámasztani, de általában csak addig az időszakig terjedően, amíg fel nem tűnnek az adott lexéma közszói előfordulásai. Olyat azonban nagyon ritkán látunk, hogy magyar közszói párhuzam nélküli helynevet használnának fel hangtörténeti folyamatok szemléltetésére. S mivel a hangtani változások zöme jórészt független a magasabb nyelvi szintektől – úgymint morfológia és jelentés –, a hangtörténeti kutatások nagyszámú nyelvi adattól esnek el a közszói lexémát nem tartalmazó helynevek hangalaki változásainak figyelmen kívül hagyásával. Ez BÁRCZI 1958-as hangtörténete esetében még magyarázható a források feldolgozottságának hiányával, az újabb nyelvtörténetek hangtörténeti fejezeteinek esetében azonban már kevésbé.

Pedig a helynevek, amellett, hogy már a legkorábbi nyelvemlékes időktől kezdve segíthetik az ómagyar kor hangtanának leírását, további előnnyel is ren-

delkeznek a közszavakhoz képest. BENKŐ LORÁND egy helyütt felhívja a figyelmet e szófajta vizsgálatának tudományos hasznosságára, amely abból adódik, hogy a helynevek – szemben a közszavakkal – területileg kötöttek, s ezért: „adott helyen, illetőleg közvetlen környezetében élők nyelvi jellegzetességeit tartalmazzák" (1998b: 112). BENKŐ elsősorban település- és népességtörténeti összefüggésben mondja ezt, de megállapításai a nyelvi változás vonatkozásában is helytállónak tűnnek, s e tekintetben a helynevek a hangtörténetírásnak is különösen értékes forrásanyagául szolgálnak.

Helyhez köthetőségük legfontosabb következménye, hogy nem csupán önmagukban vizsgálhatók, hanem megragadható a névkörnyezetük, ezzel összefüggésben pedig rekonstruálhatók az adott területen uralkodó nyelvi-etnikai viszonyok. Így végső soron a névrendszer más tagjaihoz viszonyítva megrajzolható a tulajdonképpeni kontextusuk. Ebből adódóan pedig könnyebb közvetlen etimonjuk megállapítása, keletkezésük időhöz kötése, s ráadásul adott esetben leírható segítségükkel egy hangváltozás területi elterjedésének íve – hogy csak néhány előnyét említsem a helynevek hangtörténeti felhasználásának. Ezeket a szempontokat figyelembe véve a helynevek általában is, de különösen a nyelvi változásokat illetően sokatmondóbbak, mint a közszavak. Egy közszói lexéma hangfejlődési sora – noha szótörténeti szempontból kétségkívül hasznos – a nyelvi változás egészét érintő kérdésekről jóval kevesebb ismerettel szolgál számunkra. Nézzük ennek szemléltetésére a szókezdő mássalhangzó-torlódás előtéthanggal történő feloldásának demonstrálására használatos *eszterág* 'gólya' jelentésű lexémának az esetét!

A TESz. szerint a magyarba egy közelebbről meg nem határozható déli szláv nyelv R. **stŗk* < **stъrkъ* 'gólya' szava kerülhetett át. A magyar alakváltozatok közül a *[sztrak ~ sztrag]* a legrégibb. A 14–15. század fordulójára datálható „Besztercei szójegyzék" és a „Schlägli szójegyzék" egy-egy adatában egyaránt ez a hangalak tükröződik (vö. 1395 k.: *ſtrak,* 1405 k.: *ʒtrag,* RMGl. 207). Ebből aztán a szó eleji mássalhangzó-torlódást előtéthanggal feloldva lett a 16. századi forrásokkal alátámasztható *esztrag ~ isztrag,* majd az *eszterák, esztrág, eszterág* (pl. 1519. *eztragoth* gr., TESz. *eszterág,* 1533: *Ezterag,* RMGl. 207, 1566: *isztrag,* TESz. *eszterág* stb.). Abból, hogy eredetileg egy déli szláv jövevényelemről van szó, viszont már a középkorból viszonylag sok nyelvemlékes előfordulása van, később pedig előfordul a Károli-féle bibliafordításban is, ráadásul a 19. században még a Székelyföldön is élt tájszóként, következtethetünk arra, hogy a szó idővel a magyar nyelvterület nagyobb részén használatos lett. A nyelvemlékek azonban az eszterág elterjedésére vonatkozóan ennél pontosabb fogódzót nem adnak számunkra, azaz a szó átvételét és történetét illetően túl sok konkrétumot nem tudunk kideríteni, így a benne lezajló hangváltozásról sem. Mivel az egyes alakok lokalizálhatatlanok, könnyen előfordulhat, hogy a fent említett adatok az ország különböző részeiről, azaz különböző beszélőközössé-

gekből származnak, s így különböző helyeken élők nyelvi jellegzetességeit tükrözik. Ebből következően hangfejlődési sorba állításuk igencsak nagy általánosítást feltételez a példák által illusztrálni kívánt nyelvi változást illetően. Annyit – összhangban az eddigi hangtörténeti kutatásokkal – mindenesetre megállapíthatunk, hogy a szláv eredetű, szókezdő pozícióban mássalhangzó-torlódást tartalmazó szó hangalakja idővel, feltehetően az ómagyar kor vége felé, sok egyéb efféle szerkezetű szóhoz hasonlóan előtéthangzó betoldásával az egész nyelvterületen idomult a magyar nyelv ősi hangszerkezeti jellegéhez.

Hasonló végeredményre jutunk akkor is, ha az *esztrág* közszó helynévi párhuzamainak alakulását tekintjük át, ám a tárgyalt hangszerkezeti változás lényegéről alkotott képünk a helynevek lokalizálhatóságából, konkrét beszélőközösséghez való kapcsolhatóságából adódóan jóval összetettebb lesz. Létezik Baranya megyében Szalánta belterületétől délkeletre egy *Eszterágpuszta* nevű hely, amely az Árpád-korban még önálló településként élt. A FNESz. szerint ugyanúgy, ahogy a tárgyalt közszó, ez is a délszláv 'gólya' jelentésű elemre vezethető vissza, ám a helynév valószínűleg már nem közvetlenül a szláv vagy a magyar közszóból alakult, hanem személynévi áttétellel keletkezett. Igaz, mindössze három korai adatunk van a településnévről (1329/14. sz.: *Straak,* 1336: *Ztraak,* Gy. 1: 301, 1338: *Ztraak,* Cs. 2: 529)[2], közszói párhuzamával ellentétben vizsgálható a névkörnyezete, s ebből következően az a nyelvi-etnikai közeg, amelyben a név hangalakja formálódott az ómagyar korban. S mivel a mássalhangzó-torlódások körül kibontakozó tendencia tipikusan az eltérő nyelvi rendszerek közötti szembenállásból és azok egymásra hatásából adódik, ez valóban lényeges körülmény az említett adatok értelmezésének a szempontjából. Hiszen így a maga konkrétságában és egyediségében vizsgálható az, ahogyan szembekerül egymással egy finnugor eredetű hangszerkezeti minta, amely szókezdő helyzetben nem ismerte a mássalhangzó-kapcsolatokat, illetve egy szláv, amely viszont igen. Ez a nyelvi feszültség természetesen a közszó esetében is sejthető, viszont egy hangváltozás folyamatában történő vizsgálata a régiségben többnyire csak a helynevek esetében lehetséges.

Különösen tanulságos közelebbről is szemügyre venni az 1336-os adat oklevéles előfordulását. Ebből ugyanis kiderül, hogy a név az eredeti szláv hangszerkezetet tükröző mássalhangzó-torlódása ellenére nagy valószínűséggel már magyar használatban volt, hiszen az oklevélben tárgyalt ügy kapcsán feltűnő, egymás mellett fekvő birtokok kizárólag magyar nyelvhasználatot tükröznek: *possessionum seu villarum suarum Pelerd, Zalanta, Ztraak, Zilvas, Aranus et Gara vocatarum in comitatu de Baranya* (A. 3: 277). Úgy látszik tehát, hogy az adott közösségben ez számított a település elsődleges, magyar nyelvű névalakjá-

[2] Esetleg MELICH JÁNOS véleménye alapján még ide vonható az OklSz. 1369-es *Eztrak* adata is (vö. EtSz. *eszterág*).

nak,[3] s a benne szereplő szó eleji mássalhangzó-kapcsolat – a közszói párhuzamhoz hasonlóan – csak később oldódott fel. A közszói és a helynévi adatok hangtörténeti forrásértéke közti különbség itt viszont már lényegessé válik, hiszen ebben az esetben már valóban egymás után tudjuk állítani a torlódó és a feloldódott szókezdetről tanúskodó adatokat, mivel a baranyai Eszterágpuszta esetében mind a név hangalakja, mind a nevet használó közösség folytonossága többé-kevésbé nyomon követhető.[4]

A fenti helynév esetében ráadásul további összefüggések felállítására is lehetőségünk adódik, hiszen viszonylag közel, Zala megyében is találunk egy azonos etimonra visszavezethető nevet. A két név hangalaki fejlődésének összevetése ugyanis a nyelvi változás kétféle realizációjának megfigyelését teszi lehetővé (vö. BENKŐ 1975). A zalai helynév esetében eltérő nyelvi környezetről beszélhetünk, hiszen első fennmaradt adatai kivétel nélkül a feloldódott szerkezetet mutatják (vö. 1359: *Istrog,* 1408: *Eztregh,* Cs. 3: 51). Egyéb adat híján még azt sem vehetjük biztosra, hogy közvetlen közszói vagy személynévi előzménye mássalhangzó-torlódással kezdődött, ami aztán a helynévben később előtéthanggal feloldódott. További kérdéseket vet föl, hogy a torlódásos formák miért csak akkor jelennek meg e zalai név adatai között, amikor már mellette *alio nomine* szerkezetben önállóan szerepel a hely későbbi – egyértelműen magyar névhasználatot tükröző – *Sziget* elnevezése is (1450 k. *Zthrak al. nom. Zygeth,* de 1479: *Eztraghzygethe,* Cs. 3: 51). Úgy gondolom, ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása nemcsak az adott névről, hanem általában a tárgyalt hangfejlődésről való tudásunkat is gazdagíthatja. Ilyen összehasonlításra, illetve a változás részleteinek efféle vizsgálatára az *eszterág* közszó esetében, mivel lokalizálhatatlan, nincs lehetőségünk.

Természetesen nem azt akarom állítani, hogy a közszavak hangtörténeti forrásként való alkalmazása feltétlenül téves eredményekre vezetne. Csak éppen a nyelvi változás sokkal összetettebb és bonyolultabb folyamat annál, mint amit három-négy nyelvi adat egymás után való illesztése illusztrálhat. S mivel a diakrón vizsgálódás legfőbb kerékkötője az időbeli távolság és a források elégtelen volta, lehetőség szerint minél több támpontot kell felhasználnia a kutatónak, amikor valamilyen nyelvtörténeti kérdéshez hozzászól. S e tekintetben a helynevek alapvetően sokkal többet nyújtanak a közneveknél. Nem új gondolat ez, BÁRCZI GÉZA már majd fél évszázaddal korábban egy helyütt megjegyezte, hogy a helynévi szórványok feldolgozása és a kutatásokba való beépítése forradalmasítani fogja az egész magyar nyelvtörténetírást (vö. 1958a: 144). Ide kapcsolható NYIRKOS ISTVÁN megjegyzése is, miszerint egyes hangtörténeti jelen-

[3] Függetlenül attól, hogy éltek-e ekkor magyarok ezen a településen, vagy sem, a valószínűsíthető puszta személynévi névadás és a névkörnyezet egyaránt erre utal.

[4] Arról, hogy az így felállított adatsor milyen elvi következményekkel jár a mássalhangzó-torlódások feloldásának értelmezésével kapcsolatban, az 5. fejezetben részletesebben szólok majd.

ségeknek a helynevekre történő kiterjesztése számtalan új eredménnyel gazdagíthatná nyelvtörténeti ismereteinket (vö. 1997: 256). HOFFMANN ISTVÁN pedig azt írja, hogy „a magyar hangtörténet újra tárgyalása nem történhet meg a helynévállománynak, főleg az ómagyar kori helynévkincsnek minél teljesebb figyelembevételét lehetővé tevő feldolgozása nélkül" (1997: 95). Ennek a szemléletnek az eredményei azonban még – véleményem szerint – nem nagyon tükröződnek a mai hangtörténetírás módszertanában. Ezért dolgozatomban annak is példáját szeretném adni, hogy a helynévi adatok felhasználásának milyen tényleges előnyei lehetnek az egyes hangtörténeti folyamatok leírásában.

3. A fent megfogalmazott hiányérzet mellett mindazonáltal az utóbbi időben születtek olyan – elsősorban névtani indíttatású – munkák is, amelyek speciálisan a földrajzi nevek hangtörténeti fejlődésének bemutatására is vállalkoztak egy-egy zártabb névrendszerre (vö. RÁCZ A. 2005, TÓTH V. 2001b) vagy egy-egy hangtörténeti jelenség kapcsán akár az egész magyar nyelvterületre vonatkozóan (vö. RÁCZ A. 2002, 2003, TÓTH V. 2003, 2004a). Ez utóbbi csoportba sorolható áttekintő munka KISS LAJOS „Földrajzi neveink nyelvi fejlődése" című értekezése is, amely mű hátterében meghúzódó elvek jelölhetik ki gondolatmenetem továbbhaladási irányát. A szerző a címből következően elsősorban a helynevek nyelvi változását vizsgálja, de azt a közszavakéhoz is hozzáméri, azokhoz viszonyítja (1995). KISS LAJOS műve elsősorban nem elméleti jellegű írás, de abból, ahogyan a szerző a kérdést kezeli, egyértelmű állásfoglalásokat lehet leszűrni felfogását illetően. Ahogy HOFFMANN ISTVÁN fogalmaz a munkáról írott recenziójában: a „Földrajzi neveink nyelvi fejlődése" „alighanem a legizgalmasabb általános névtörténeti kérdést érinti: a tulajdonnevek nyelvi jellege – s ennek vetületeként a fejlődése – miben különbözik a szókincs más elemeitől, illetőleg milyen egyezéseket mutat ezekkel" (1997: 88). Ahhoz, hogy valóban helyesen láthassuk, hogy mennyit ér a helynevek nyelvtörténeti s most főként hangtörténeti feldolgozása és esetleges „bedolgozása" a magyar hangtörténetbe, folyamatosan szem előtt kell tartanunk azt a problémát, amire KISS LAJOS könyve kapcsán HOFFMANN utalást tesz. Felmerülhet ugyanis a kérdés, hogy az alapos leírásokból csupán a helynevek nyelvi fejlődésének jellegzetességeire lehet-e következtetni, vagy pedig annak általános hangtörténeti vonatkozásai is vannak? Semmiképpen nem kerülhető ki tehát a helynevek és a közszavak nyelvi fejlődésének bonyolult kérdésköre.

Arról, hogy van-e generikus különbség a két szócsoport között, a szakirodalomban sokféle elméleti meggondolást olvashatunk. Egyes szerzők azt mondják, hogy a tulajdonnevek – s természetesen ezen belül a helynevek is – mind hangtanilag, mind alaktanilag markánsan elütnek a szókincs más részeitől (BALÁZS 1970: 296). Más vélemények szerint a tulajdonnévnek a magyarban nincs fonológiai ismérve (BARABÁS–KÁLMÁN–NÁDASDY 1977: 144). Nyelvtörténeti megközelítésből idézhetjük BÁRCZIt, aki hangtörténetében úgy fogalmaz, hogy

„[a] tulajdonnevek általában ugyanazon törvényszerűségek szerint fejlődnek, mint a köznevek" (1958b: 13, de vö. GOMBOCZ 1950: 8 is), s példaként a *Balaton* és az *asszony* lexémák hangzóinak labializációját hozza fel, ugyanis mindkét szóban végbement az említett hangváltozás. A kérdést BENKŐ LORÁND is felvetette, ám kicsit árnyaltabb választ talált rá, s a nyelvi változás szempontjából megállapította a tulajdonnevekről, hogy „[n]yelvtörténeti fejlődésük, hangtani, alaktani változásuk ugyan általában lassúbb ütemű a közszavakénál, de lényegében ugyanazon törvények szerint megy végbe" (1967: 375). Más helyütt azt írja, hogy a „földrajzi tulajdonnevekben megőrződött közszavak általában archaikusabb hangtani arculatúak, mint az ugyanazon a területen élő, velük azonos közszavak" (1965: 72). Ha ez valóban így van, akkor a helynevek valóban célravezetőbb terepét jelentik a vizsgálatoknak, hiszen a korai adatolás hiányából fakadó űr a helynevek archaizmusából adódóan kikövetkeztethető és így kitölthető lenne. A közszavak és helynevek nyelvi fejlődésének összevetéséből értelemszerűen következik tehát az archaizmusok és neologizmusok kérdésköre.

A szakemberek a helyneveket általában a szókincs leginkább konzervatív, leginkább archaikus rétegének tekintik. TÓTH VALÉRIA azonban rámutat arra, hogy ez a névtani tétel többnyire a kutatók intuícióján és bizonyos névismeretén alapul, igazolására nem nagyon vállalkozott senki (vö. 2004a: 184). A szerző a témáról írt meggyőző tanulmányában – módosítva a nevek archaikusságának axiómáját – arra a következtetésre jut, hogy a közszói elemeket is tartalmazó helyneveinkben az archaizmusokhoz (pl. *Zereda* szemben a közszói *szerda* lexémával) hasonló gyakorisággal jelentkeznek neologikus hangtani vonások is (pl. *Nemti* a közszói *német*-tel szemben) (i. m. 204). Ennek okaként a szerző azt jelöli meg, hogy amikor egy helynév megszületik, önálló lexikális egységként rögzül a névhasználó közösség tudatában, s ily módon bizonyos értelemben elszakad – ha volt neki egyáltalán – a közszói előzményétől. S ettől kezdve azonos nyelvi szabályszerűségeknek engedelmeskedik, mint a közszavak, és nem azért változik meg egy helynév közszói párhuzammal rendelkező névrésze, mert a közszói párhuzam időközben megváltozott, hanem attól függetlenül. Ebből a függetlenségből adódóan mindkét irányba szétválhat a közszó és az eredetileg vele kapcsolatban lévő helynév hangalakja, azaz őrizhet archaikus formát is a helynév, de mutathat újítást is. Éppen ezért tanulmánya végén a szerző azt javasolja, hogy a hangtörténetben megfigyelhető jelenségeket célszerűbbnek tűnik nem a párhuzamos közszói használatú formákhoz mérni – hiszen nem is minden helynévi elem rendelkezik ilyennel –, hanem azokat minden esetben a helynévrendszeren belül maradva kell vizsgálni. Mert egyébként az egyik legfontosabb jegyüket, a tulajdonnévként való funkcionálásukat nem vesszük figyelembe (i. m. 206). TÓTH VALÉRIA a témából adódóan közszói elemeket tartalmazó neveket vizsgált, de gondolatmenetéből egyértelműen adódik, hogy nem járhatunk el másként olyankor sem, amikor a vizsgált név nem tartalmaz közszói névrészt, vagy pedig nem a közszói elemet tartalmazó részét vetjük vizsgálat alá.

Mindezen szempontok alapján talán megfogalmazhatjuk azt a következtetést, hogy a közszavak és a helynevek nyelvi fejlődése között megfigyelhető különbségek a lényegi hasonlóságok ellenére is legalább óvatosságra intik a kutatót, miközben a két szócsoport elemeit vizsgálja. Felmerülhet a kérdés, hogy az esetleges különbségekből adódóan – még ha azok több esetben csak kronológiai eltérések is, ahogy azt BENKŐ megállapította – lehet-e reflektálatlanul közszavakkal és helynevekkel vegyesen illusztrálni egy hangváltozást, mint ahogy azt a hangtörténettel foglalkozó munkák általában teszik? A már idézett legújabb nyelvtörténeti tankönyv, a „Magyar nyelvtörténet" például a labiális *a* tárgyalása kapcsán egy hangváltozási sorban említi a HB. *achſin* közszói adatát mint illabiális *ȧ*-t, illetve az [1237–1240]-es *Ohzynfolua* helynevet mint az *o*-val jelölt labiális *a*-t tartalmazó alakot (vö. E. ABAFFY 2003: 325). A végeredmény lényegét tekintve mai ismereteink szerint helyes, de ez a többnyire meg nem fogalmazott módszertani eljárás akár azt is sugallhatná az olvasónak, hogy a közszavak és helynevek között, lévén hangtörténeti tendenciák elemzésekor egymást váltogatva szerepelnek, nincs semmiféle különbség a hangtörténet szempontjából. Pedig – nézetem szerint – éppen a hangtörténet szempontjából van igazán.

Természetesen nem azt akarom sugallni, hogy kétféle hangtana lenne az ómagyar korszaknak vagy bármely más időszaknak. Nem hiszem, hogy amikor az ómagyar fonotaxist próbáljuk rekonstruálni, s abban a különböző nyelvi folyamatokat elhelyezni, külön le kellene írnunk az ómagyar kori helynevek, illetve a közszavak fonológiáját. A neveket és a közszavakat érintő folyamatok általában ugyanazok, a hangváltozás nincs tekintettel a szó helynévi vagy közszói jellegére, de adott esetben a változás lefolyása s olykor a végeredménye rendkívül összetett okok miatt különbözhet egymástól. Érdemes lehet a fent említett szempontok miatt óvatosabban bánni tehát a két szótípusból, azok egybevetéséből, valamint a két szócsoport hangtörténetének vegyítéséből levonható következtetésekkel. Ezért a következőkben mind az adatközlés, mind az elemzések során külön, de egymástól nem függetlenítve kezelem a közszavakat és a tulajdonneveket.

III. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának elméleti és módszertani kérdései

1. A vizsgálatba vonható adatok

1. A szókezdő mássalhangzó-torlódásokhoz kapcsolódó hangtörténeti folyamatok korai szakaszának vizsgálata során alapvető elvi és módszertani kérdésként fogalmazódik meg, hogy az elemzésekbe milyen adatokat érdemes és szükséges bevonni. Mivel célkitűzéseimnek megfelelően a hangsúlyt nem a mássalhangzó-kapcsolatok megszűnésére, hanem azok minőségi és gyakorisági összetevőinek vizsgálatára helyeztem, adataim összegyűjtésekor értelemszerűen csak olyan helyneveket vettem figyelembe, amelyeknek mássalhangzó-torlódást tartalmazó formája is adatolható a régiségben. E kritérium alkalmazásával a kizárólag az etimológián alapuló hangtörténeti következtetések számát próbáltam csökkenteni.

1.1. A hagyományosan már etimologikus érintettségnek tekintett nyelvi viszonyok hátterében ugyanis nagyon gyakran nem mutatható ki a két elem közvetlen érintkezése. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy időben visszafelé haladva a nyelvtörténeti forrásoknak és elméleti alapvetéseknek való kiszolgáltatottság miatt a nyelvi kölcsönzések körülményei egyre nehezebben rekonstruálhatók. Példa erre a mai *Nagybaracska* településnév története. Az etimológiai irodalom egyetért abban, hogy a település neve végső soron visszavezethető egy mássalhangzó-torlódást tartalmazó személynévre (vö. FNESz. *Nagybaracska,* PÓCZOS 2001: 86–87), viszont a település nevére vonatkozóan már csak torlódásmentes adatok maradtak fenn (1320: *Baraccha,* [1322 u.]: *Barscha,* s talán idevonható még a „Váradi Regestrum” *Porozka* adata is, KMHsz. 1: *Baracska 2.*). Így az etimológiai kapcsolat ellenére közvetlen érintettsége a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok körüli tendenciákban adatok hiányában kimutathatatlan. Az előzményéül szolgáló személynévben ugyanis egyaránt adatolható a szó eleji *br-* hangkapcsolat (1163: *Broccha,* FNESz. *Nagybaracska,* valamint 1200 k.: *Brucsa, Brugsa,* ÁSz. *Brucsa*), illetve annak feloldott formája is (1211: *Boroccha, Borocsa,* ÁSz. *Borocsa*). Ebben az esetben tehát – hacsak időközben nem kerül elő egy *br-* mássalhangzó-kapcsolattal kezdődő helynévi adat – eldönthetetlen, hogy a település egy torlódásos, vagy pedig egy torlódást már nem mutató személynévből keletkezett-e. Ezért ennek a Bodrog vármegyei településnek az adatait a gyűjtés során figyelmen kívül hagytam. Kizárni ugyanis nem lehet, hogy a mássalhangzó-torlódás feloldódása már a személynévben megtörtént, így a helynév maga nem vett részt a tendenciában, s így lényegében kívül esik a hangtörténeti vizsgálódáson. Ebből a szempontból természetesen nincs jelentősége annak, hogy a végső soron azonos személynévre visszavezethető, de egészen máshol

lévő helyek nevei között több esetében adatolható a mássalhangzó-torlódás, l. a Bars és a Fejér megyei Baracska történetét (vö. 1325: *Brakcha,* KMHsz. 1: *Baracska 1.,* illetve 1373: *Brachka,* Cs. 3: 318).

1.2. De még azokban az esetekben sem árt az óvatosság, amikor nagy biztonsággal rekonstruálható a magyarba kerülő jövevényszó pontos hangalakja, mint például *Balaton* víznév esetében. A feloldási módok vizsgálata során az efféle nevek egyértelmű ügyeknek számítanak, hiszen ha van egy biztos etimonunk, továbbá adatunk annak magyarrá formált, torlódásmentes alakjáról, akkor lényegében megállapíthatjuk, hogy az adott szóban a *bl-* mássalhangzó-torlódás – mint rendesen – bontóhanggal oldódott fel. Mindebből viszont nem következik automatikusan, hogy a mássalhangzó-kapcsolat a magyarban valaha is megvolt. HOFFMANN ISTVÁN a szó első megjelenése kapcsán a közvetlen átvételkor történt hangtani adaptáció lehetőségét sem zárja ki (vö. 2010: 48). Végső soron elmondható, hogy torlódásos adat nélkül a biztos etimológiák sem alkalmasak arra, hogy a magyarban is meglévő mássalhangzó-kapcsolatokat vezessünk le belőlük.[1] Azaz a fenti példából csak a mássalhangzó-torlódás bontóhanggal történő feloldása következtethető ki, a magyarban meglévő *bl-* hangkapcsolat viszont már nem. S mivel az adaptációt és a nem regisztrált torlódásos fokot az okleveles adatok fennmaradásának esetlegességéből adódóan véleményem szerint egymástól elválasztani nem lehet, az ilyen nevekkel sem számoltam a vizsgálatok során. Bármennyire is korai a Balaton 1055-ös *balatin* és *bolatin* adata, az átvétel és az első lejegyzés között akár generációnyi idők is eltelhettek. De erre az időszakra vonatkozóan semmiféle közvetlen, nyelvi következtetéseket is megengedő bizonyítékkal nem rendelkezünk.[2] A Balaton nevének torlódásos fokának meglétére azt sem tartom elégséges bizonyítéknak, hogy az ugyanarra az etimonra visszavezethető, de máshol előforduló nevekben adatolható a torlódás (pl. 1225: *Blata,* Gy. 3: 241, 1261: *Blathan,* KMHsz. 1: *Blatan*), mivel nem ugyanakkor és főként nem ugyanolyan nyelvi körülmények között történt az esetleges átvételük.

Ezzel az adatgyűjtési módszerrel azok a nevek is óhatatlanul kikerültek a vizsgálatból, amelyek ugyan nem a szókezdet adaptációjával együtt integrálódtak a magyar nyelvbe, de mivel adatok híján a bennük lévő torlódás nem igazolható, a nyelvtörténeti kutatások számára ebben a tekintetben hozzáférhetetlenek maradnak. A dolog természetéből adódóan ezeknek a neveknek a számát megbecsülni sem lehet, de kihagyásuk meggyőződésem szerint inkább erősíti, semmint gyengíti a vizsgálatom eredményeit.

[1] A mássalhangzó-torlódások adaptáció útján történő feloldására, s az abból levonható következtetésekre az 5. fejezetben részletesebben is visszatérek.

[2] Máskor előfordul olyan eset is, amikor a név keletkezésének idejére vonatkozóan pontos ismereteink vannak. Ilyen pl. a környéken lévő *Apáti* helynév, amely éppen az oklevélben kimondott tulajdonjogi változások következtében jött létre (vö. HOFFMANN 2010: 99).

2. A sokszor töredékes adatsorokra és etimológiákra való utaltság mellett további problémát jelent a vizsgálatba vonható lexémák nyelviségének meghatározása. A köznevek esetében ez többnyire nem jelent gondot, hiszen azok legkorábbi előfordulásai jórészt már magyar nyelvű szövegekben, valamint a nyelvhez tartozást egyértelművé tévő szójegyzékekben maradtak fenn. A helyneveket illetően azonban – amelyek éppen jelen vizsgálat gerincét is alkotják – más a helyzet. Az ómagyar kori szórványokról ugyanis általában nem derül ki egyértelműen, hogy milyen nyelvű névhasználókhoz köthetők, így könnyen előfordulhat, hogy az elemzések során nem magyar adatokból vonunk le következtetéseket az ómagyar nyelvre vonatkozóan. Kulcsfontosságú tehát annak az átgondolása, hogy mi alapján tekinthető egy helynévi szórvány magyar, német, román vagy valamelyik szláv nyelvhez tartozónak.[3] A következőkben az ezt lehetővé tevő szempontokat tekintem át. Célszerűnek tűnik a kérdést mindenekelőtt a többnevűség jelensége felől megközelíteni.

2. Névpárok, szinonimák és fonológiai variánsok

1. A mai romániai Botfalu település magyar neve az ómagyar korban is *Botfalva ~ Botfalu* volt (1368: *Bathfalua,* Gy. 1: 827, 1415: *Botfalu,* Zs. 5: 253), viszont előfordul mai német nevének *(Brenndorf)* előzménye is: 1377: *Brigondorf* (F. 9/5: 158), 1421: *Bringendorf* (Zs. 8: 82). KNIEZSA ISTVÁN ennek hátterében kettős névadást lát (vö. 1943/2001: 97–98). A *Botfalu* és *Brenndorf* nevek keletkezésének nyelvi hátterével kapcsolatban a történeti, etimológiai, morfológiai és névadási körülmények ismerete alapján valóban megállapítható, hogy az első magyar, a második német névadás eredménye. Könnyen adódhat tehát a következtetés, hogy a német névalak – noha mássalhangzó-kapcsolattal kezdődik – alapvetően kizárható a magyar mássalhangzó-torlódások vizsgálatából, mivel azt az ott élő szász etnikum adta és használta. Egyelőre tekintsünk el attól, hogy a fenti megállapítások leginkább a névadók, s nem pedig a névhasználók etnikai viszonyaira vonatkozóan szolgálnak információval (vö. HOFFMANN 2007: 73–77). A kérdést leegyszerűsítve induljunk ki tehát abból, hogy az egy denotátumra vonatkozó, különböző névrendszerekből származó nevek nyelvhasználati különbségekre is utalnak. Ahhoz, hogy a kérdést alaposabban is meg tudjuk vizsgálni, célszerűnek tűnik a fent vázolt kettős névadás kapcsán a névpárok és a szinonimák fogalmának világos elkülönítése.

PÓCZOS RITA a német névtani szakirodalom alapján névpároknak nevezi azokat a neveket, amelyek „azonos helyet jelölnek, tagjaik pedig különböző nyelvekből származnak” (2010: 48). A névpárok egymáshoz való viszonyuk

[3] Hangsúlyozni kell, hogy minden egyes szórvány egyedi elbírálás alá kell, hogy essen, hiszen egy-egy hely története során különböző nyelvű közösségek által lett megnevezve. Az egyedi vizsgálat azonban nem képzelhető el a név más korból származó adataival, valamint az egyes névrendszerek egészének változásaival történő összevetés nélkül.

alapján további három csoportba oszthatók: léteznek fonológiailag kötött, szemantikailag kötött és szabad névpárok (vö. i. h.). Fonológiailag kötött névpárnak tekinthető az általam vizsgált anyagból pl. a m. *Barakony* ~ szlk. *Brakoň,* szemantikailag kötött a m. *Barátudvar* ~ ném. *Mönchhof,* illetve szabad névpár a m. *Keresztes* ~ rom. *Oprişani* 'Opriş emberei, Oprişék' (vö. FNESz. *Keresztes*). Szempontunkból lényeges, hogy a névpárokat alkotó nevek egymáshoz való viszonya nemcsak nyelvi, hanem névhasználati szinten is megragadható, mégpedig az újabban a helynevek kapcsán is alkalmazott szinonimitás fogalmával. Ennek a terminusnak a használatával kapcsolatban azonban bizonyos megszorításokra van szükség. TÓTH VALÉRIA szerint valódi szinonimáknak „csak azokat a névpárokat tekinthetjük, amelyek azonos névhasználati körben […] szerepelnek" (2008: 60). A vizsgálatok fényében hozzá kell fűzni: függetlenül attól, hogy a nevek esetleg fonológiai, szemantikai vagy szabad névpárt alkotnak-e. Mivel a Botfalu kapcsán említett két név keletkezésében nagy biztonsággal két különböző nyelv névrendszeréhez köthető, s a felbukkanó adatok fonológiai-morfológiai struktúrájában semmi nem utal komolyan adaptációs folyamatokra,[4] könnyen elképzelhető, hogy szinonim viszony sem állt fenn közöttük. Ennek következtében annak ellenére, hogy a magyar etnikumhoz tartozók jól ismerhették a velük együtt élő szászok nyelvében előforduló névalakot is, a magyar nyelvű használatban feltételezhetően nem váltakozott szabadon e két névalak egymással.[5] Így idegen névként közvetlen hangszerkezeti hatást a magyarban a *Bringendorf ~ Brenndorf* névalaknak vélhetően nem kell tulajdonítanunk.

Mindezek alapján első lépésként tehát a hangtörténeti vizsgálatok során is célravezetőnek tűnik az adatok összegyűjtését névrendszertani összefüggésbe helyezni. Triviális megfogalmazásnak tűnhet, de használható támpontnak látszott az adatok válogatása során abból kiindulni, hogy nem az a helynév számít magyar adatnak, amit a magyar etnikumhoz tartozó névhasználók ismerhettek, olykor-olykor kölcsönvéve – lényegében idegen szóként – használhattak is, de a név nem váltotta fel az addig használt magyar nyelvű névalakot, és szinonim használatba sem került vele,[6] hanem az, amelyik jövevénynévként hosszabb-rövidebb időre a magyar helynévrendszer része lett. Ez természetesen csak többnevűség esetén szolgálhat kiindulásul, s ott is csak akkor, ha mögötte nyelvi különbségek is kimutathatók. Így a reláció értelemszerűen már nem állítható fel egynevű vagy szomszédos helyek megnevezése esetében. Végső soron tehát azokat a neveket vettem számításba, amelyekről semmilyen külső vagy nyelvi

[4] Helynevekre vonatkoztatva ezeket a folyamatokat névintegrációnak is nevezik (vö. PÓCZOS 2006: 89).

[5] Mint ahogy ilyen névrendszerek közötti váltakozást a mai névpárok használata esetében sem tapasztalhatunk.

[6] Azt sem lehet kizárni, hogy az esetek egy részében mind a magyar, mind az idegen nyelvű adat ugyanattól az adatközlőtől is származhatott.

érv alapján nem tudtam kizárni a magyar helynévrendszerhez s így a magyar nyelvhez való tartozását. Ugyanis ha egy adott név nem került át a magyar helynévrendszerbe, azaz nem kezdték el a hely magyar neveként használni, akkor értelemszerűen a magyar nyelv részeként sem kell számolnunk vele, legföljebb csak az idegen nyelvű környezet hatásának egy elemeként. Ez utóbbi a nyelvi interferenciára vonatkozó mai kutatások alapján a kétnyelvűség mértékétől függően olykor egyáltalán nem elhanyagolható, de az idegen nyelvi hatást a szórványemlékes időkre vonatkozóan csak a magyarba került idegen elemek hatásaként áll módunkban megvizsgálni, s ez névhasználói közösségenként egy-két név csupán. Az is világos, hogy a névpárok hátterében meghúzódó többnyelvű környezet hatása az ott élők nyelvhasználatára nem csak egy-egy név szintjén jelentkezhetett, de ennek a mértékét nyelvtörténeti távlatokban általában még megbecsülni sem tudjuk (vö. ehhez a névmodellek kölcsönhatásával összefüggésben PÓCZOS 2010: 108).

2. Botfalu egyértelműnek látszó esetétől eltérően olykor nem kell etimológiai módszerekre hagyatkozni az oklevelekben felbukkanó névpárok megítélése kapcsán, mert már az oklevél megszövegezése egyértelművé teszi a nevek különböző névrendszerhez való tartozását. A magyar és német nyelvű nevek megkülönböztetését látjuk az egykori Szepes vármegyéhez tartozó Lassúpatak 1344-es említésében: *in vulgari Lassyupatak in teutonico nomine Stilbach vocata* (Cs. 1: 262). A soproni Pinnye német névpárjával együtt 1360-ban *Punye in vulgari teutonicorum Freyndorf* (Cs. 3: 624) formában tűnik fel. De előfordul magyar és szláv nevek párhuzamos említése is. A mai Soltészperecsény melletti erdő 1408-ban *silvam vulgio Altlialbyk alias sclauonicum Prechnabukowyna* (Zs. 2/2: 154) szerkezetben fordul elő, illetve ugyanebben a határleírásban szláv párjával együtt szerepel a Nadálysár nevezetű hely is: *locus arenosus seu viminosus vulgo Nadaalsaar autem slavonice Pyewyczneblatho* (Zs. 2/2: 153). A latin szöveg megfogalmazásán túl morfológiai szerkezetüket is figyelembe véve elég egyértelműnek tűnik, hogy sem a németként megjelölt *Stilbach* és *Freyndorf*, sem a szláv nyelvűnek nevezett *Prechnabukowyna* és *Pyewyczneblatho* nem jöhet közvetlenül számításba a magyar hangtörténet vizsgálata során.

2.1. A névrendszerre való világos utalás hiánya miatt talán kevésbé egyértelmű a nyitrai Vágőr egy 1335-ös oklevél hátoldalára 15. századi kiegészítésként felkerült *Ewr vulgariter Straso* (Gy. 4: 441) adata. TÓTH VALÉRIA szerint e szemantikailag kötött névpár második eleme semmiképpen nem lehet a magyar helynévrendszer része. Ennek bizonyítékát a *strázsa* közszó kései felbukkanása mellett (1535: *ztrassaywl*, EWUng. *strázsa*) leginkább abban látja, hogy az oklevél megszövegezése *vulgariter* kitétellel hangsúlyozza a *Strázsa* név névszociológiai helyzetét az *Őr* névváltozattal szemben (vö. 2008: 291). A települést 1493-ban ugyancsak *Strazye*-ként (Gy. 4: 441) említik, de ez utóbbi névalak

morfológiai felépítése kapcsán (vö. FNESz. *Vágőr*) erős a gyanú, hogy szintén nem magyar nyelvű adatról van szó. Azt, hogy az *Őr* névalak nem veszett ki a használatból, mutatja, hogy 1519-ben ismét *Ewr*-ként jelenik meg (TÓTH K. 2001: 189). Mindenesetre, ha elfogadjuk TÓTH VALÉRIA álláspontját, s ezt a nevet ki is zárjuk a vizsgálatból, arra még nem feltétlenül következtethetünk, hogy a régiségben gyakran felbukkanó egyéb *Strázsa* név is csak szláv névrendszerekhez tartozott volna. Függetlenül attól, hogy közszóként vagy az efféle helynevek közvetítésével került-e a magyarba, a *strázsa* közszó viszonylag kései felbukkanása nem bizonyítja okvetlenül, hogy előtte – legalább nyelvjárási szinten – ne fordulhatott volna elő a magyarban. Számos olyan közszavunk van ugyanis, amelyik első helynévi és közszói előfordulása között több évszázadnyi különbség van (pl. *pacsirta:* 1338: *Pacirtasteluk* hn. ~ 1525 k.: *pachÿrta; disznó:* 1055: *gisnav* hn. ~ *[1237–1240]: *goznoov, guznoov;* 1395 k.: *emegizno; molnár:* 1275: *Nobiles de Molnar* hn.; 1324/1361: *Monar* hn. ~ 1538: *Molnar; sár:* 1055: *sar feu* hn. ~ 1372 u.: *ſarual,* stb., vö. EWUng.). Mindez persze lehet pusztán a régi adatok keletkezési és fennmaradási körülményeinek a következménye is. S mivel más *Strázsa* nevek esetében nincs az oklevélben támpont a név nyelvhasználói körével kapcsolatban, analógiaként nem vihetjük át rá a nyitrai példát.[7]

2.2. A fent bemutatott névpárok azonos denotátumra való vonatkozásához nem fér kétség. Az sem szokatlan jelenség azonban, hogy a latin *alio nomine*-féle szerkezettel együtt említett nevek nem azonos, hanem szomszédos helyeket jelölnek (vö. TÓTH V. 2008: 291–292). Ennek a gyanúja áll fenn a régi Pozsega vármegyei Paka esetében is: 1455-ben *Kyspaka al. nom. Zentkathalena, Zenthkatherina,* 1461-ben *Kispaka al. nom. Zwerinacz,* illetve *Kispaka al. nom. Emrehowcz* (Cs. 2: 420). Itt vélhetően nem kell közvetlen névpárokat vagy szinonimákat keresnünk a szerkezet mögött, hanem csak szomszédos helységek neveit. A korábbi példákkal szemben ezekben az esetekben a nevek változatként való feltüntetéséből nem feltétlenül következik, hogy a magyar *Kispaka* névalak mellett 1461-ben a *Zwerinacz* a név szláv névpárja lenne.

2.3. Más szempontból sem árt óvatosan kezelni a többnevűség kérdését. Olykor ugyanis feltételezhető, hogy a névpár idegen eleme – még ha átmenetileg is – a magyar név szinonimájává lép elő. A mai Tormafalu magyar neve a régiségben *Herény* (1265: *Heren,* Cs. 3: 610), német neve *Krensdorf* (1232: *Chrenstorf*)

[7] Ebből a szempontból figyelmet érdemel az 1421-es *Strezfalwa et Stryzfalwa* (Cs. 2: 107). Történészi álláspontok szerint ez is határvédelmi feladatot betöltő település volt (vö. KRISTÓ–MAKK–SZEGFŰ 1973: 653), amit nem feltétlenül cáfol, hogy esetében valószínűleg személynévi áttétellel kell számolnunk. KÁZMÉR MIKLÓSnak a helynévkutatásban alapműnek számító vizsgálatából kiderül, hogy a településnevekben a birtokosra utaló köznév is állhat a *-falva* előtagjaként, de sem az ő anyagában, sem máshol nem találtam példát – ezen kívül – arra, hogy az *őr ~ strázsa* mint foglalkozásnév közszóként vált volna helynévalkotó elemmé (vö. 1970: 108–112).

volt (vö. FNESz. *Tormafalu*). A Botfalu kapcsán elmondottak tehát itt is helytállónak tűnnek. A helység említését egy 1367-es oklevélben azonban *Hereyngh alio nomine Keresdorff* (Cs. 3: 610) formában találjuk. Ha nem az oklevélíró nyelvi lenyomatáról van szó, a *Keresdorff* egy mássalhangzóval kezdődő formája mögött akár magyar névhasználatot is sejthetünk. Hogy ez valóban magyar használatra utal-e, egy-egy adat alapján biztosan megítélni nem lehet, s itt az oklevél sem jelez egyértelmű nyelvi különbséget, mint azt a *Stillbach* vagy a *Straso* névalakok esetében láthattuk. Mindenesetre a helység neve 1429-ben már ismét *Creynsdorff,* sőt 1433-ban *Cremstorf [...] wlgo Thormaskeer vocata* (Cs. 3: 610) egyértelműnek tűnő megfogalmazásban fordul elő. Kérdés marad, hogy magyar hangtörténeti szempontból a *Krensdorf* névalaknak a 14. század második felében szükséges-e bármiféle jelentőséget tulajdonítani, vagy pedig a névpár német eleme az 1367-es adat ellenére teljes mértékben kizárható a vizsgálatból.

Az ilyen esetek nem egyedülállóak az adatállományomban. Hasonló jelenség figyelhető meg a mai Szepesszentlőrinc – szlovák nevén *Brutovce* – ómagyar kori említései kapcsán is. A település eleinte *Szentlőrinc* formában szerepel az iratokban (1319: *Scentlewrinch,* 1465: *Zenthlewryncz,* FEKETE NAGY 1934: 156), s ez a névalak a mai napig nem halt ki a használatból. Azonban szláv eredetű névpárja is folyamatosan adatolható: 1319: *Brotouch,*[8] 1494: *Bruttocz* (FEKETE NAGY 1934: 156–157). KISS LAJOS véleménye alapján a *Brutóc* névalak eredetijét a mai szlovák változattal megegyező **Brutovce* formában rekonstruálhatjuk (vö. FNESz. *Szepesszentlőrinc*). Mindezekből az sejthető, hogy a *Brotouch* és *Bruttocz* már magyar névhasználatot tükröz a szokványosnak mondható szl. *-ovce* > m. *-óc* szóvégi változás alapján (erről részletesen később).

2.4. Végül azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy bizonyos esetekben nemcsak átmenetileg, hanem a névcsere egyik fázisaként is föltűnhet a szinonim viszony.[9] S ezeket az eseteket részben másként kell értelmeznünk, mint a hagyományosan párhuzamos neveknek is nevezett névpárokat. Az 1496-os *Gyepew alio nomine Prezaka* (Cs. 2: 39) szemantikai névpár (vö. rom. *prisacă* 'kerítés, barikád, gyepü', vö. KRISTÓ–MAKK–SZEGFŰ 1973: 645, SÓFALVI 2008: 159) okleveles említése még akár a fentiekhez hasonló, névrendszerbeli eltérést is mutathat. De ha figyelembe vesszük, hogy a korábban csak *Gyepü*-ként említett hely (1412, 1445: *Gyepew,* Cs. 2: 39) később már csak *Preszaka*-ként fordul elő (1561: *Priseka, Priszaka, Preszeka,* PESTY 1878: 457), felmerülhet a névcsere gyanúja. Azonban az, hogy a névcsere hátterében a román nyelvű lakosság tényleges számbeli fölülkerekedése áll-e, s ha igen, akkor a magyar nyelvű lakosság – ha folyamatosan éltek a környéken – használta-e a román eredetű név-

[8] FEKETE NAGY a szláv névváltozat korai előfordulását a későbbi másolatba történő beszúrásnak értelmezi (vö. 1934: 156).

[9] A névcsere fogalmának részletesebb kifejtéséhez l. TÓTH V. 2008: 62–63.

alakot az ómagyar korban, az egyszeri páros említés, valamint a továbbélés alapján megnyugtatóan nem dönthető el. Azt gondolom, hogy ezek alapján teljes biztonsággal kizárni sem lehet a *Prezaka* előfordulást a vizsgálatból.

Ennél meggyőzőbb bizonyítékát találjuk a magyarban végbemenő névcserének Turócbalázsfalva esetében. Az imént említett szóvégi adaptáció miatt az 1505-ös *Mezewhaza aliter Blazsouc* is talán már szinonim használatra utal. A település elsődleges neve *Mezőház(a)* volt (vö. 1343: *Mezeuhaz,* F. 9/1: 192), viszont a magyarral párhuzamos szlk. *Blažovce* később a magyarban is használatos lett (vö. FNESz. *Turócbalázsfalva,* valamint különösen 1736: *Blaschótz Slauis Blazowcze,* EB. 154). Úgy tűnik, az 1505-ös oklevél éppen e névcsere egyik szinonimitás fokát mutató fázisát regisztrálja.[10]

2.5. Összefoglalva az említett példák tanúságát elmondható, hogy a névpárok alapvetően jó kiindulópontjai lehetnek a névrendszerek elkülönítésének, ám az világosan látszik, hogy a névrendszerek – mint ahogy az a névtani-etimológiai irodalomban régtől ismeretes – akkor is kölcsönhatásban vannak egymással, ha az adott területen élő etnikumok saját névadás eredményeként megszülető névvel is rendelkeznek. Ennek az okait kimutatni nem tartozik e dolgozat feladatai közé, mindenesetre ahol azt az adatok lehetővé tették, figyelembe vettem a névpárok integrálódásának a lehetőségét is.

3. A fentiekben elsősorban a hangalakjukban lényegesen különböző szemantikailag kötött, illetve a szabad névpárok kapcsán felmerülő szempontok kerültek elő. Egészen más ügy azonban az akár névcsere következtében előálló pusztán fonológiai változatosságot mutató nevek, illetve névpárok esete. Ezek megítélése talán az előzőeknél is bonyolultabb feladat. A már említett mai m. *Barakony* ~ szlk. *Brakoň* fonológiai névpár világosan mutatja, hogy bizonyos esetben csak a szókezdő mássalhangzó-torlódás az, ami utal a két név nyelvi különbségére. A mássalhangzó-kapcsolatok ómagyar kori történetét tanulmányozva viszont világossá válik, hogy ez a különbség – noha jelölője lehet a névrendszerbeli eltéréseknek – önmagában még nem jelent nyelvi különbséget. A magyar hangtörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott vélemény szerint a hangváltozások ingadozásos időszakon keresztül mennek végbe, s ezekben az átmeneti időszakokban „a régi és az új alakok között küzdelem folyik” (BÁRCZI 1958b: 9), s filológiai szempontból ez az analógia hatására bekövetkező feloldási folyamatokra is érvényes. Hangtörténeti szempontból tehát megkerülhetetlen annak az átgondolása, hogy adott esetben vajon fonológiai névpárral vagy pedig egy éppen zajló hangváltozással állunk-e szemben.

[10] A szinonim viszonyra, azaz az egynyelvű használatra itt is a szl. *-ovce* > m. *-óc* változásból következtethetünk. A konkrét példában viszont az sem zárható ki teljesen, hogy a *Mezőháza* változatot 1505-ben már csak az oklevél őrizte.

Szerencse, hogy a mai Barsbaracska – szlovákul *Bardoňovo* – régi *Barakcsa* nevére a 14. század első feléből számos adatunk fennmaradt, így jól nyomon tudjuk követni a név fejlődését. Az eredeti oklevelekből származó adatok a következők: 1321: *Braccha,* 1322: *Barakcha, Brakcha,* 1324: *Baraccha,* 1325: *Brakcha,* 1327: *Barakcha,* 1330: *Barakcha,* 1337: *Baraccha,* 1340: *Barachka, Barakcha,* 1341: *Brachka,* 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baracska 1.*). A szinte évről évre – 1322-ben egy éven belül kétszer is[11] – váltakozást mutató adatok hátterében talán mégsem olyasféle nyelvi párhuzam áll, mint a korábban említett Botfalu, Pinnye vagy éppen Barakony esetében. Azaz nem feltétlenül kell arra gondolni, hogy a változatok között névrendszerbeli különbségek lennének, miszerint a feloldott forma mindig magyar, a feloldatlan pedig mindig szláv nyelvű adat lenne. Meggyőző bizonyíték erre a magyarban bekövetkező hangátvetés utáni szerkezetet mutató 1341-es *Brachka* adat. A középkori oklevelezés gyakorlatából, az oklevelekben megmutatkozó nyelvi presztízsviszonyokból adódóan HOFFMANN ISTVÁN egyébként valószínűnek tartja, hogy a periférikus nyelvek – esetünkben valamelyik szláv nyelv – helynévalakjai „csakis ott kerülhettek be a diplomákba, ahol más nyelvnek a használata egyáltalán nem volt jellemző" (2007: 91).[12] Ezt figyelembe véve – még ha kivételek természetesen előfordulhatnak is, ahogy erre az előzőekben láttunk példát – valószínűtlennek tűnik, hogy egyik évben magyar, másik évben szláv adatokat rögzítettek volna az irat elkészítésekor olyan területen, ahol a feloldott forma bizonyítja bizonyos arányú magyar etnikum folyamatos létét és névhasználatát is. Még csak az sem valószínű, hogy a fel nem oldott formák mögött valamiféle nyelvi bizonytalanság vagy szláv átvétel állna.[13] Azt gondolom, hogy ebben az esetben valóban arról lehet szó, hogy a két névváltozat egyenrangú fonológiai variánsként egyszerre volt része a magyar névrendszernek.

Más helyütt Gutkeled Joachim tárnokmester tisztségének néhány említéséből is arra a következtetésre juthatunk, hogy a feloldódott és a torlódásos formák – ha nem is mindig, de – sok esetben magyar fonológiai variánsként éltek: a tárnokmester neve 1272. november 27-én *Joachino magistro tavarnicorum comite de Plys,* a két nappal később, november 29-én kelt oklevélben viszont már *Joachyno magistro tavarnicorum comite de Pylis* (Gy. 4: 692) szerkezetben szerepel. Ha másra nem, arra mindenképpen következtetni tudunk ebből, hogy az

[11] Az oklevelek keltezése április 19. (Dl. 62476), illetve december 4. (Dl. 62477).

[12] ABRAM DE SWAAN szerint a nyelvek a presztízsviszonyaik alapján hierarchikus rendszert alkotnak, amelynek különböző szintjein állnak a periférikus, centrális, szupercentrális és hipercentrális nyelvek. HOFFMANN ISTVÁN mindezt a Kárpát-medence középkori viszonyaira vonatkoztatva hipercentrális szerepűnek a latint tekinti, szupercentrálisnak pedig a magyart. Emellett egyes területeken a német is centrális szereppel bírt, míg a korabeli Magyar Királyság többi nyelve kevés presztízzsel bíró periférikus nyelv volt (vö. 2007: 90–91).

[13] Az 5. fejezetben erre is részletesebben kitérek majd.

oklevél lejegyzője vagy hitelesítője számára az egyébként a határrészneveknél és kisebb településeknél jóval szélesebb körű ismertséggel és jelentőséggel bíró vármegye nevében megmutatkozó variabilitás sem nyelvi, sem jogi különbséget nem jelenthetett. S ebből a szempontból lényegtelen, hogy esetleg latinizáló, archaizáló vagy valamilyen más törekvés erősítette-e az elsődleges *[plis]* név használatát.[14]

Ennél is szembetűnőbb bizonyságai a fonológiai variánsok oklevélbe való bekerülésének az olyan esetek, amikor ugyanazon iraton belül fordul elő a kétféle névforma. A Hunyad megyei Barincska 1503-as említésekor például a *Baranchka* alakok mellett a *Branchka* is felbukkan ugyanarra a helyre vonatkozóan. Az elírás azért nem lehet komoly ellenérv ebben az esetben, mert a név folyamatosan két alakban is adatolható.[15] Az esetleges idegen nyelvűsége ellen szól, hogy birtokosának a környéken említett egyéb birtokai is szinte kivétel nélkül magyar névadásra vagy névhasználatra utalnak (*Repas, Kysbesan, Fenesthorok, Zerbfalwa, Thothboz Baresd, Rabesd Gywlakwtha és Alsotarnocza,* vö. Dl. 29974), ami egyrészt mutatja a magyar nyelvű lakosság egyértelmű jelenlétét a környéken, másrészt azt, hogy ha éltek is nagyobb számban román, szláv vagy német nyelvű etnikumok a területen (vö. *Zerbfalwa, Thothboz,* a későbbi *Olahboz,* Cs. 5: 79), azok névváltozatai nem kerültek be az ekkor tájt kelt oklevelekbe. Így azt gondolom, nyugodtan megfogalmazhatjuk, hogy a *Branchka* és a *Baranchka* alakok ismét nem nyelvi különbségre utalnak, hanem nézetem szerint egymás egynyelvű fonológiai változatai voltak ebben az időszakban.

Végül találunk olyan eseteket is, amikor nem csak külső szempontok alapján tudjuk megítélni a fonológiai variánsok nyelviségét. A *-falva* magyar közszói utótag miatt nagy bizonyossággal magyarnak tekinthető a zempléni Sztára környékén említett *Burucfalva ~ Brutfalva* is, amelynek adatai alapján szintén efféle szinkrón fonológiai változatok meglétére következtethetünk: 1335: *Buruchfalua,* 1337: *Bruthfalwa* (Cs. 1: 389). Mindezek föltehető magyarázatához érdemes visszatérnünk a többnevűség oklevelekben való megjelenésének a kérdéséhez.

3.1. TÓTH VALÉRIA a településnevek vizsgálata kapcsán egy helyütt arról ír, hogy az oklevelekben föltűnő gyakori szinonim kapcsolatok ellenére latin vagylagosságot kifejező szerkezetekben szinte kizárólag olyan nevek szerepelnek, amelyek szemantikai és lexikális struktúrája lényeges különbséget mutat. Az oklevelek megfogalmazásának vizsgálatából azt a következtetést vonja le, hogy „»más név«-ként a névhasználók csak a valódi szinonimákra tekintenek, az alakváltozatok nem minősülnek »más név«-nek: azaz a *Szancsal* > *Böszörmény-*

[14] Második tárnokmesteri ciklusa során fent nevezett Joachim tisztségének megnevezését ismét a *comite Posoniensi de Plys* (1273. június 7., Gy. 4: 692) formában jegyezték le.

[15] További adatai a 15–16. század fordulójáról: 1482: *Branchka,* 1492: *Baranchka,* 1516: *Baranchka, Branczka,* 1518: *Baranchka,* 1519: *Branchka al. nom. Barinchka,* 1520: *Branchka* (Cs. 5: 72).

szancsal, Cseh > *Csehi, Páli* > *Páltelek* változások nyomán kialakult variánsokat a névkompetencia hajlamos azonos neveknek tekinteni" (2008: 292). Véleményem szerint ezt támasztja alá az is, hogy – mint az imént láthattuk – a fonológiai variánsokat és a fonológiai névpárokat sem rögzítették általában efféle megfogalmazásban az oklevelekben, hiszen az iratok számára ezek még abban az esetben sem voltak igazán „más nevek", ha esetlegesen két különböző helynévrendszerhez is tartoztak.[16]

A nyelvi variánsok a mai nyelvben is természetesek, de hogy erre vonatkozóan ne csak a mai, némiképp azért megváltozott társadalmi és nyelvi tapasztalatokból következtethessünk, érdemes a vizsgált korszakhoz időben közelebb álló SZENCI MOLNÁR ALBERT megállapításait is figyelembe venni. Az egyébként éles megfigyelőnek tartott SZENCI így ír a mássalhangzó-torlódások kapcsán az efféle hangtani variánsokról: „daraga […] a. plerique tamen exprimunt draga", illetve "drabant tamen frequentius scribitur darabant" (1610/2004: 192). A jelen idejű megfogalmazásai – ti. 'sokan mégis így mondják', illetve 'helyette gyakrabban írnak' – éppen alátámasztják, hogy a mássalhangzó-torlódás és annak feloldása – más, szerkezetileg kevésbé feltűnő nyelvi elemhez hasonlóan – variációkat hozott létre, s változatokban élt addig, amíg az egyik forma nagyobb részt ki nem szorította a másikat. Azt gondolom, ebből a szempontból közszó és tulajdonnév között nincs lényeges különbség.

S hogy ne csak nyelvészeti érdeklődésű szerző által megfogalmazott észrevételeket idézzek, pontosan ugyanez látszik a Jókai-kódex *hyfpitalba* és *Spitalaban* párhuzamosan előforduló alakjai esetében is (vö. EWUng. *ispotály*).

3.2. Mindezek alapján kényelmes, ugyanakkor hibás lenne arra a következtetésre jutni, hogy a régiségben minden szinkrón ingadozást mutató helynévi adat egynyelvű variáns lenne. Nyilvánvaló, hogy ezek mögött nemcsak a neologizmus és archaizmus viszonyait láthatjuk. Hogy csak egyetlen példát említsek, a mai Ószalónak 1456-os *Castellum […] in ungarico Zalonok in theutonico vero Slanyk vocatum* (Cs. 2: 719) említése ezt egyértelműen bizonyítja. Éppen ezért az ilyen ügyek megítélése a lehetőségekhez mérten minden esetben nagy körültekintést igényel.

A bizonytalanságok ellenére az viszont jól látható, hogy a mássalhangzó-torlódással kezdődő és az azt már feloldott szavak egyidejű jelenléte semmiképpen nem utal kizárólagos kétnyelvű használatra. A problémát leginkább az jelenti, hogy megfelelő számú adat hiányában többnyire nem lehet biztosan elválasztani egymástól a fonológiai variánsokat és a fonológiai névpárokat. Erre vonatkozóan

[16] Az ettől való eltérésre egyébként egyetlen példát találtam az adatbázisomban: a fenti *Barincska* 1519-ben *Branchka alio nomine Barinchka* (Cs. 5: 72) szerkezetben fordul elő, pedig – mint már említettem – kizárhatónak tűnik a változatok mögötti nyelvi különbség, továbbá semmi nem utal arra sem, hogy jelen esetben szomszédos helyek megjelölésére szolgált volna az *alio nomine* szerkezet.

a többnyelvű, szinkrón névrendszerek vizsgálata, illetve az azokból levonható következtetések talán nyújthatnak majd némi segítséget (vö. PÓCZOS 2010).[17]

3. A nyelvhez kapcsolás nyelvi szempontjai

1. A fent említett esetektől eltérően a régiségre vonatkozó forrásaink többnyire nem biztosítanak sem elegendő háttér-információt, sem megfelelő számú adatot annak az eldöntéséhez, hogy egy szórványként felbukkanó helynév valóban része volt-e a magyar nyelvnek. Ám a nevek keletkezési körülményeiből és az átvett nevekhez kapcsolódó névintegrációs folyamatok jellegzetességeiből mégis több esetben pusztán nyelvi érvek alapján is valószínűsíthető egy-egy adat magyar névhasználókhoz való kapcsolása. A következőkben ezeket a jól ismert szempontokat tekintem át a szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó nevek példáján.

2. A névtörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott nézet, hogy biztosan magyar névadásról van szó azokban az esetekben, amikor egy személynév mindenféle formáns nélkül válik helynévvé. A puszta személynévi névadásnak nevezett névalkotási mód a környező népekre ugyanis nem volt jellemző.[18] Ezek alapján az abaúji Golop település nevének már a mássalhangzó-torlódást tartalmazó 1258-as *Glup* (KMHsz. 1: *Golop*) előfordulása is magyar nyelvű névnek tekinthető, hiszen – ha az eredeztetés helyes – közvetlenül egy szl. *Hlúp* < *Glúp* ’ostoba’ jelentésű személynévre vezethető vissza (vö. FNESz. *Golop*). Az etimológiai háttérre való hagyatkozás azonban mindig okot ad némi óvatosságra. Különösen azokban az esetekben, amikor a föltételezett személynévi előzmény hangszerkezete ellenére a helynévben nem adatolható mássalhangzó-torlódás. Ennek hátterében állhat a metonímia alapjául szolgáló konkrét személynév rekonstruálhatatlansága, de a helynév keletkezésétől időben távolabb eső első okleveles felbukkanása is.[19] Néhány név kapcsán ráadásul nincs egyértelműen bizonyítva, hogy valóban puszta személynévi névadásról van-e szó, vagy pedig egy idegen eredetű helynév átvételéről. A somogyi Boronka közvetlen előzménye ismeretlen, de a szláv nyelvekben az 1121/1420-as *Brunca* előfordulásához hasonló hangalakú személyneveket (vö. blg. *Брънка,* le. *Bronka*) és helyneveket (vö. f.-or. *Бронка,* le. *Bronka*) egyaránt találni (vö. FNESz. *Boronka*). Fenn kell tehát tartani annak a lehetőségét is, hogy itt mégis egy szláv helynév átvételéről

[17] Tanulságos, s a lényeget érinti CSÁNKI DEZSŐ megfogalmazása is a kolozsi Esztána újabb kori neve kapcsán: „Ma inkább Sztána […]. De a magyarság a környéken ma is használja az Esztána nevet” (Cs. 5: 348).

[18] A kérdés szakirodalmának újabb feldolgozásához és problémáihoz l. RÁCZ A. 2005: 90–98, TÓTH V. 2009: 43–44.

[19] Ennek a kérdésnek a részletesebb kifejtéséhez l. a Bodrog vármegyei Nagybaracska kapcsán írottakat (vö. 1. alfejezet 1.1. pontja).

van szó, nem pedig puszta személynévi névadásról. A kettő pedig nyilvánvalóan egészen más összefüggésbe helyezi az idézett adat értelmezését.

Az is magától értetődik, hogy a puszta személynévi eredet valójában csak a név keletkezésére vonatkozóan nyújt biztos információkat, a név későbbi életével kapcsolatban akár téves következtetések alapjául is szolgálhat. Ismét csak Ószalónak példáját kell említenem. Puszta személynévi háttere miatt elfogadhatjuk, hogy magyar eredetű névről van szó (vö. FNESz. *Ószalónak*). Első adataiban etimologikus szó eleji mássalhangzó-torlódást mutat: 1271/1272: *Zloymuk,* 1273: *Castrum Zlaunuk* (Cs. 2: 719), amelyeket így nagy biztonsággal be is vonhatunk a vizsgálatba. Később pedig már a torlódás feloldását látjuk: 1371: *Castrum Zalonuk,* 1430 k.: *Castrum Zolonak* (Cs. 2: 719), azaz a mássalhangzó-torlódás feloldását is regisztrálhatjuk. A 15. század közepétől azonban újra felbukkannak torlódásos adatai is, ám ezeket az oklevél szövegének alapján egyértelműen a német névpár feltűnésének kell tekintenünk: 1446: *Geschloss zum Slenygk,* illetve a már idézet 1456*: in theutonico vero Slanyk vocatum* (Cs. 2: 719). Ez a példa arra figyelmeztet, hogy még a puszta személynévi eredetű nevek esetében sem kerülhet be automatikusan minden torlódásos adat a magyar hangtörténeti vizsgálatokba, hiszen mögöttük olykor idegen nyelvű használat is állhat. S ha Ószalónak esetében az oklevél megszövegezése a már említett nyelvi presztízsviszonyok miatt segítségünkre is van, más nyelvek esetében szinte sohasem nyújt támpontot.

3. Biztosabb következtetést tesz lehetővé, ha nemcsak a név keletkezésében, hanem – magyar helynévképző vagy közszó formájában – morfológiai szerkezetében is találunk valamilyen magyar helynévrendszerre jellemző elemet.

3.1. A szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó nevek körében a helynévképzők viszonylag ritkának számítanak. Ennek hátterében azonban korántsem hangszerkezeti okok húzódnak. A nem helynévként a magyarba kerülő mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak többsége ugyanis személynév. Személynévből pedig a helynévképző mellett puszta személynévként és közszói utótaggal is keletkeztek helynevek az ómagyar korban. Összegyűjtött névanyagom speciális egyenetlensége miatt erre vonatkozóan vizsgálatot nem tudtam végezni, de vélhetően e három névalkotási mód személynevekre vonatkoztatott gyakorisági különbségében és kronológiájában kell keresnünk a választ arra, hogy a több mássalhangzóval kezdődő szavak körében miért is olyan alacsony a képzett helynevek száma.

Mindenesetre akad néhány példa magyar képzéssel alakult helynévre is, s így végső soron a képzők is felhasználhatók a nyelvi azonosításban. A *-d* képző miatt a Zala megyei Istvánd település 14. század közepéről származó *Stephand* (Cs. 3: 63–64) előfordulását, valamint a mai Taliándörögd 1270 előttről származó *Drugd* (Gy. 2: 584) alakját is magyar adatnak tekinthetjük. Hasonló érveléssel magyarnak vehető Zobordarázs 1113-as *Drasey* adata is. KISS LAJOS szerint

benne az *-ei*, BÉNYEI ÁGNES szerint a *-j* helynévképző *-ej* alakváltozata található meg (vö. BÉNYEI 2007: 70, FNESz. *Zobordarázs,* Gy. 4: 369). Ugyanebben az oklevélben szerepel Királyi 1113-as *Crali* (Gy. 4: 408) adata is, aminek pedig az *-i* képző bizonyítja a magyar helynévrendszerhez való tartozását (vö. KNIEZSA 1949/2003: 194–195). Végül az *-s* képző található Anonymus *Blundus* (Cs. 4: 65) helynévadatában. Igaz, ebben az esetben valószínűbb, hogy nem képzéssel jött létre a helynév, hanem inkább az eredeti szláv *-c* képző tudatos cseréjéről van szó (vö. BÉNYEI 2012: 99–100).

Az *-n ~ -ny* helynévképzővel alakult névre biztos példát nem találtam anyagomban, csak olyan átvételeket, amelyek az *-n ~ -ny* képzős – vagy *-n ~ -ny* végződésű – nevek hatására analógiásan nyerték el végleges magyar alakjukat, pl. a *Trencsén* vagy az *Ösztörmény* nevek esetében (vö. BENKŐ 2003b: 127). Ezek tehát valójában nem a helynévképzés körébe tartoznak, ezért más szempontból később visszatérek a tárgyalásukra. A régi helynévképzők közül még a *-ka/-ke* jöhetne számításba, de mivel egy hozzá hasonló alakú helynévképző a szlávban is használatos, bajosan lenne alkalmazható azonosító szerepű morfémaként (vö. BENKŐ 1950).

3.1.1. A képzők közül az *-i* képzővel álló nevekhez kapcsolódó problémákat szeretném kiemelni. A magyar *-i* helynévképző ugyanis alakilag egybeesik a latin *-i* genitivusraggal.[20] Így a latinra fordított birtokos szerkezetek alapján rendszerint lehetetlen a magyar helynév hangalakjának a rekonstruálása. Ráadásul sok esetben az sem bizonyítható egyértelműen, hogy ezek a latin közszóból és valamilyen személynévből felépülő szerkezetek valóban létező helynevet takarnak-e, vagy pedig csak a megnevezett személy birtokában lévő falunak a körülírásaként jelennek meg (vö. HOFFMANN 2004: 31). Az 1320-as gömöri *uille Stephani* mögött rejlő magyar név így egyaránt lehet a ’Stefán nevű személy falva’ jelentésű körülírás, a *Stefáni -i* képzős magyar helynév, valamint *Stefánfalva* is. Arról sem szabad azonban megfeledkeznünk, hogy a zsidó-keresztény kultúrkörből származó személyneveket birtokos jelzői szerkezetben nagyon gyakran latinra fordították (vö. HOFFMANN 2004: 33). Így a *uille Stephani* egyaránt szolgálhatott az ’István nevű személy falva’ birtokos szerkezet, az *Istváni* és az *Istvánfalva* helynév jelölésére is. E hat, logikai úton feltehető variáns közül az *Istvánfalva* tűnik a legvalószínűbbnek, ugyanis a település 1384-ben egy másik oklevélben már *Esthfanfalua*-ként szerepel (FNESz. *Kisistvánd*). Ennek ellenére természetesen a *Stefánfalva* alakot sem lehet teljes bizonyossággal kizárni, s ezáltal a név közvetlen érintettségét sem a szókezdő mássalhangzó-torlódások megjelenésében és azok feloldásában. Nem áll rendelkezésünkre ugyanis az 1320-as *uille Stephani*-t megelőző vagy közvetlenül utána

[20] Az *-y* szláv többesjel, illetve az abból alakult helynévképző (vö. KNIEZSA 1960: 24) kérdését a képzők adaptációjánál tárgyalom.

keletkezett adat, ami esetleg bizonyíthatná egyik vagy másik forma létezését. Ráadásul ilyen nevek máshol is előfordultak, vö. pl. 1474: *Stepanfalwa* (Cs. 1: 256).[21] Mindezeket figyelembe véve a latinra fordítható személynévből és a *villa* közszóból álló birtokos szerkezeteket önmagukban sohasem tekintettem a magyarban is megjelenő mássalhangzó-torlódás bizonyítékának.

Némiképp más a helyzet azokkal a személynevekkel, amelyek esetében a latinra fordíthatóság lehetősége nem állt fenn, mint az 1264-es *villa Stoyani* (Cs. 1: 267) szerkezet esetében (vö. HOFFMANN 2004: 33–34). A továbbélését figyelembe véve (1340: *Stoyanfalua,* Cs. 1: 267) nem is a mássalhangzó-torlódás léte, hanem pusztán az marad a kérdés, hogy a 13. vagy a 14. század közepétől számolhatunk-e a magyar (hely)névrendszer elemeként e névvel.

3.2. A képzőknél gyakrabban és nagyobb biztonsággal használható fel az adatok nyelvhez kötésében a kétrészes nevek azon csoportja, amely valamilyen magyar jelzői előtagot vagy földrajzi köznévi utótagot tartalmaz. Nem igazán férhet kétség ahhoz, hogy magyar nyelvűnek kell tekintenünk azokat a neveket, amelyekben a mássalhangzó-torlódást tartalmazó névrész előtt az *alsó, felső, kis, nagy* vagy egyéb jelzői előtag szerepel – legyenek azok alkalmi vagy állandósult névelemek (vö. TÓTH V. 2008: 38) –, így pl. 1439: *Also Streche, Felse Streche* (FN. 189), 1437: *Kyspriboy* (Cs. 2: 106), 1439: *Noghstankouecz* (FN. 188), 1408: *Narad Dragozlay, Narad Drugany* (Cs. 2: 53). Arra is akad példa, amikor a jelzői előtagba kerülő név tartalmaz torlódást: 1390: *Stregenchy Zenthpeter* (jelzői szerepéhez vö. 1410: *Poss. Sentpeterfalua in territorio Strigench,* Cs. 2: 646), 1403: *Crasoucenmiclos* (Cs. 2: 456) stb.

Az is egyértelműnek látszik, hogy a magyarban jövevényszóként ki nem mutatható jelzői előtagokat tartalmazó névalakokat viszont értelemszerűen idegen nyelvű adatként kell értelmeznünk, pl. 1464: *Welyka bryschanna* (Cs. 2: 401), 1468: *Cleyn Schwren*[22] (FNESz. *Kiscsűr*). Ugyanez érvényes a latinra fordított előtagokra is: 1461: *Minor Zlawnicze* (FN. 185), 1474: *Chrna parva* (FN. 107), 1495: *Superior Drietoma* (FN. 113) stb.

3.2.1. A magyar jelzői előtaghoz hasonlóan a magyar névrendszerhez tartozás jelölőjének tekinthetjük a torlódást tartalmazó előtag után álló, vele sokszor birtokos szerkezetet alkotó magyar közszói utótagok meglétét is, pl. 1336: *Dragyz-*

[21] A *Stefáni* és az esetleges *Stefán* alak valószínűségét némiképp csökkenti, hogy ennek a személynévnek metonimikus, illetve *-i* képzővel alakult helynévi változatára nem találtam példát. Egyrészes névként csak a *-di* képzőbokorral bukkan elő. A továbbélést tekintve nem túl valószínű, de a gömöri név mögött akár még a szláv *Stepanovice, Stepanovo selo* vagy a német *Stefansdorf* alak is elképzelhető, ahogy arra BENKŐ LORÁND is utal az efféle szerkezetek kapcsán (vö. 1998b: 115). HOFFMANN ISTVÁN példákat is hoz arra, hogy olykor német vagy szláv (eredetű) neveket is lefordítottak latinra (vö. 2007: 34).

[22] Itt természetesen magának a jelzői előtagnak a mássalhangzó-torlódása volt az, amit figyelmen kívül hagytam.

teleke (Cs. 2: 306), 1477–1478: *Slamerfalua* (Cs. 2: 354), 1414: *Crusolwagasa* (Cs. 1: 301), 1331/1394: *Brizoberche* (Gy. 3: 229), 1320: *Thretefeu* (KMHsz. 1: *Tret(y)e-fő*) stb. S mivel anyagomban általában birtokos szerkezetben szerepel, a szláv eredetű, de a magyarban széles körben elterjedt *patak* utótagot is nagy biztonsággal fel lehet használni az adatok válogatása során, pl. 1321: *Blasyneu-pataka* (Cs. 1: 265), 1324: *Klukuch pataka* (Gy. 4: 326).[23]

Érdemes óvatosabban bánni a szintén szláv jövevényként a magyarban is meglévő *lehota* '(adó)kedvezményben részesülő telepesjogú község' és *láz* 'tisztás, szénatermő hely, rét, irtvány' lexémát tartalmazó nevekkel. Adatgyűjtésem során ezeket egyértelműen magyarnak csak birtokos szerkezetben tekintettem, pl. 1393: *Stoklehutaya* (Gy. 4: 293, de vö. FNESz. *Felsőlehota*).[24] Az 1412-es *Kralychynlaaz* már gyanúsabbnak tűnik, főként, hogy vele szinte egy időben, 1414-ben *Karulfalua*-ként is megtaláljuk (Cs. 2: 415). Ebben az esetben fennáll az esélye annak, hogy mégis inkább magyar–szláv névpárról van szó.[25] De idekapcsolható a *szád* 'hegyszorosnak, völgynek stb. kezdete, bejárata' (vö. TESz. *szád*) jelentésű köszó is. Elképzelhető, hogy a valkói 1437: *Crysewzaad* (Cs. 2: 327) adat esetében ezt a névrészt találjuk, de a trencséni 1461: *Hlwczisad* (FN. 171) névelőfordulás kapcsán ez talán már kizárható. Utóbbi ugyanis gyümölcsös megnevezésére szolgált, így az utótagja vélhetően a 'kert, liget' jelentésű szláv *sad* lexéma (vö. ŠMILAUER 1970: 17), s nem a magyar *szád.*

Más szempontból problémás a német *Feld* 'mező, földterület' és a magyar *föld* köznévi utótagok elkülönítése. A két szó hangtani és jelentéstani hasonlósága miatt ahol az etnikai viszonyokból adódóan felmerül a gyanú, legmegnyugtatóbban csak a magyar birtokos személyjel megléte esetében tulajdonítható a névnek magyar nyelvű használat, vö. 1271: *Zloukfelde* (Cs. 3: 251), 1297: *Prepostfelde* (Gy. 2: 546). Máskor azonban csak helyesírási szempontból tűnik elkülöníthetőnek a kettő: az 1269: *Kreynfeld* német, az 1291: *Kleenfeuld* – s az előtag miatt különösen a *Keleenfeuld* – magyar adat (Gy. 4: 571–573).

A jelzői előtagokhoz hasonlóan az utótagok esetében is általában kizáró oknak tekinthetjük a magyarban jövevényszóként meg nem jelenő, idegen utótagokat, pl. 1212/1231: *Cruzpurg* (KMHsz. 1: *Kreuzburg*), 1325: *Krizovy dub* (FN. 110), 1387: *Dwinka reka* (FN. 110), 1439: *Drenowastudnicze* (FN. 66) stb. Ami ezzel kapcsolatban némi bizonytalanságra mégis okot ad, az az, hogy úgy lát-

[23] A *bérc* köszó is szláv eredetű, de hangtani szempontból nem fér kétség ahhoz, hogy az oklevelekben előforduló nevek magyar nyelvi elemek (vö. pl. cseh *Brdce* helynév, EWUng. *bérc*).

[24] A néhol adatolható *lhota* forma nagy valószínűséggel szláv nevekre utal: 1458: *Krebrenowalhatha, Krebrenowalhota* (FN. 141), 1471: *Knezwolhotha* (FN. 135).

[25] Igaz, a *láz* a szláv nyelvekben általában többes számban, *lazy*-ként fordul elő. Mindenesetre tovább bonyolítja a helyzetet, hogy ez a földrajzi köznév a románban is meghonosodott (vö. FNESz. *Sebesláz,* KNIEZSA 1943/2001: 144). A *láz* köszó problémájához l. még PÓCZOS RITA „Jövevényszó, jövevénynév" című tanulmányát (vö. 2007: 23).

szik, alkalmanként ezeknek az idegen nyelvű kétrészes neveknek a – vélhetően egyrészes névként való – átvétele is előfordulhatott. A mai Szelistye elsődleges neve *Nagyfalu* volt (vö. 1354: *Nogfalu*). Ami különössé teszi, hogy emellett 1383-ban *Gorozdorph*-ként is előfordul, ami a német párhuzamos nevének *(Großdorf)* magyarrá formált alakja lehet (vö. FNESz. *Szelistye*). De említhetném akár *Csongrád* vagy *Visegrád* esetét is, amelyek soha nem szerepelnek magyarra fordított alakban, noha azok 'vár' jelentésű utótagja könnyen fordítható lett volna (vö. FNESz. *Csongrád, Visegrád,* illetve KRISTÓ 1986).

A korabeli presztízsviszonyok és az oklevelezés összefüggése miatt ez a probléma nehezen kezelhető, de érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ilyen jellegű névpárok a mai helynevek körében is megfigyelhetők. PÓCZOS RITA mai kétnyelvű területek névanyagán végzett vizsgálatában hasonló átvételeket ír le: m. *Szunyogvár* > ném. *Szunyogvár,* m. *Vadkert* > ném. *Vadkert,* illetve ném. *Schweizerhof* > m. *Svájcerhóf,* ném. *Rosenberg* > m. *Rózenberg* (vö. 2010: 186). Különösen nagyszámú átvétellel találkozunk egyes magyar–román vegyes lakosságú területeken. A magyar > román átvételek kapcsán KNIEZSA rengeteg példát hoz arra, amikor a magyar kétrészes név a románban lényegében véve változtatás nélkül honosodik meg: m. *Apahida* ~ rom. *Apahida* (vö. 1943/2001: 121), m. *Pósalaka* ~ rom. *Poşalaca,* m. *Bábahalma* ~ rom. *Bobohalma,* m. *Tótháza* ~ rom. *Tothaza,* m. *Királyfalva* ~ rom. *Craifalău* (i. m. 36–37) stb. Ugyanilyen átvétel német > román viszonylatban is előfordul: ném. *Eibesdorf* ~ rom. *Ibişdorf* (i. m. 60). Ha ma nem is okoz gondot ezek elkülönítése, a középkorban alkalmazott helyesírás szerint ezek a formák jórészt megkülönböztethetetlenek egymástól. Ami a morfológiai szerkezeten alapuló következtetéseket mégis megbízhatóvá teszi, az az, hogy a magyar nyelv ómagyar kori szupercentrális szerepéből adódóan nagyon nehezen képzelhető el, hogy például magyar–román kétnyelvű területen ne a magyar használatú név, hanem a románban esetlegesen átformált szerkezet került volna be az oklevélbe (vö. HOFFMANN 2007: 91). A szláv nyelvekre vonatkozóan nem találtam hasonló példákat.

3.3. Az óvatosságra intő esetek ellenére a nevek morfológiai felépítésének a vizsgálata általában megbízható szempontként működik az egyes nevek helynévrendszerhez kötésében. Az adatállományban azonban számos olyan név szerepel, amelyek esetében sem az oklevél szövege, sem a név etimológiája, sem pedig alaktani felépítése nem nyújt semmiféle támpontot annak az eldöntésére, hogy idegen nyelvű névről vagy pedig már jövevénynévről van-e szó. E tekintetben azonban az adott lexéma hangalakjának vizsgálata önmagában sem teljesen reménytelen vállalkozás. HOFFMANN ISTVÁN a névátvételek megítélése kapcsán erről azt írja, hogy a névadatnak „valamely nyelvhez való kapcsolásában további hangtani szempontok is figyelembe vehetők, főleg olyanok, amelyek a nevek fonológiai struktúráját, fonotaktikai szerkezetét érintik" (2007: 84, a kiemelés tőlem: K. R.).

4. A magyarral a régiségben érintkező nyelvekben – részben a puszta személynévi névadás híján – magas a képzőkkel létrehozott helynevek aránya. Az ezeket a képzőket tartalmazó nevek egy része teljesen azonos formában integrálódott a magyarba. Így pl. a szl. *-ka/-ke* képzővel létrejött helynevek – vélhetően a hasonló alakú magyar képző miatt – az eredeti végződéssel azonos formában gyökeresedtek meg a magyarban is: 1234: *Plyske, Pyliske* (Cs. 3: 13, 23), 1419: *Nemethporupka, Prubka* (Cs. 1: 396) stb. De gyakorlati szempontból idekapcsolható a rom. *-eşti* is. Noha kiejtésben elkülönül egymástól a román helynévképző és annak magyar *-est* változata (vö. pl. FNESz. *Bukarest*), a román szövég palatalizációját az oklevelek rendre *t* és *th* jelöléssel adták vissza, akárcsak a magyar *-t*-t ugyanebben a pozícióban. Így e képző alapján magyar hangtörténetre vonatkozó következtetéseket ismét nem lehet levonni, hiszen mind az 1415-ös *Fratest* (Zs. 5: 310), mind az 1468-as *Dragobratesth ~ Dragobrathesth* (Cs. 5: 87) adat egyaránt lehet magyar és román név is. Némelyik helynévképző viszont a magyarba kerülve jellegzetes hangtani változásokon ment keresztül, így ezek vizsgálata már tényleges kiindulópontként szolgálhat az átvétel tényének megállapításában. Mivel nem tartozik szorosan munkám témájához az idegen névvégződések magyar fejlődésének története, a következőkben csak az adatállományomban gyakran előforduló, ezáltal jól használható eseteket veszem sorra.

4.1. A névvégeket érintő változások közül talán a leggyakoribb a szl. *-ovьci* > m. *-óc* (> m. *-olc*) változás (vö. KNIEZSA 1943/2010: 10, az *-l* betoldódásához pedig l. TÓTH V. 2004b: 456–457). A már magyar nyelvi fejleménynek tekinthető *-ovc* > *-oục* > *-óc* > *-olc* végződésre, s ezáltal magyarnak tekinthető nevekre l. pl. 1277: *Dragouch* (Cs. 2: 406), 1366: *Crisanouch* (Cs. 2: 769), 1435: *Hrwsoucz* (Cs. 2: 411), illetve 1367: *Crystanoch* (Cs. 3: 75), 1396: *Hrusoch* (Cs. 2: 411), 1440: *Dragamanocz* (Cs. 1: 761), valamint 1302: *Brestowch* (Cs. 2: 402), 1395: *Dragilowch* (Cs. 2: 306), 1445: *Breztowcz* (Cs. 2: 402), továbbá 1365: *Predonolch* (Cs. 2: 787), 1411: *Blasolch* (Cs. 3: 37), 1440: *Breztolcz* (Cs. 1: 760).

Az adatok írásképe alapján általában nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a szóvég megváltozása a magyarban – ahogy KNIEZSA ISTVÁN nevezi egy helyen az efféléket (vö. 1943/2001: 43) – szóvég-helyettesítéssel vagy pedig lépésenként ment-e végbe, s ha utóbbi történt, akkor az adott névalak a változás melyik fokán áll. Az *oụ ~ ó* hang jelölésére helyesírásunk korai történetében ugyanis sokféle megoldás létezett. A hosszú magánhangzó kialakulása előtti időszakban, de még kialakulása után is a diftongus hangértékéből következő *ou* jelölés terjedt el. Még a 14. század közepén is az *ou* vagy az *ow* jelölés fordul elő leggyakrabban, s csak ritkán az *o*, kivételesen az *oo* (vö. KNIEZSA 1952: 56). Ezek közül az *ow* betűkapcsolat éppen a szláv eredetű helynevek *-óc* végződésének jelölésében konzerválódott a későbbi századokban is. KNIEZSA ISTVÁN ennek hátterében azt sejti, hogy az idekapcsolódó nevek helyesírására „hathatott a horvát *-ovac ~ -ovca*, szlovák *-ovec ~ -ovca ~ -ovce* stb. *v*-vel való ejtése” (i. m.

60). 1513-ból származó példáiban valóban releváns különbség figyelhető meg a magyar és a szláv eredetű nevek hangjelölésében: *Also-Maysa, Zenthmiclos, Thothfalw,* de: *Hemowcz, Werhowcz, Kowachowcz* (vö. i. h.). Noha nem teljesen világos, hogy a szláv helynévképzők ejtésmódja pontosan miként hatott a magyar *ó* írásmódjára, KNIEZSA észrevételéből az is következhet, hogy az idegen minta hatására olykor a kiejtésben is megőrződhetett vagy előállhatott az *[-ovc]* olvasatú végződés. Noha a nevek integrációjának ez a foka is már magyar használatra utal, csak a régi szláv nyelvjárások pontos ismeretében lehetne biztosan kijelenteni, hogy ezek az alakok kizárólag magyar használatban jöhettek létre.

A szl. *-ovьci* fent bemutatott magyar fejleményeit tartalmazó szavak magas számával szemben meglepően kevés az olyan név, amelyben a képző eredeti formája volna adatolható. Adatállományomból 129 név hozható összefüggésbe a tárgyalt helynévképzővel,[26] de ebből a 129-ből mindössze 21 esetében számolhatunk az eredeti, szlávos hangzású névalak megjelenésével okleveleinkben: pl. 1497: *Draskowecz* (FN. 112), 1522: *Plwzkowecz* (FN. 63), valamint 1477: *Brathysynowcze* (Cs. 1: 761), illetve 1476: *Cruchanowczy, Cruthanowczy* (Cs. 2: 327), 1476: *Drugowczi* (Cs. 2: 306), 1477: *Sthoyanowczy* (Cs. 2: 760). Ezek egy része mellett ráadásul a magyaros változat is adatolható: pl. 1412–1440: *Zkorenocz, Zkronovecz* (Cs. 2: 120), 1440: *Breztolcz*, 1477: *Brezthowecz* (Cs. 1: 760), 1447: *Krwssowcz, Krwssowecz* (Cs. 2: 48) stb. Közös ezekben az adatokban, hogy jórészt a 15. század második feléből származó oklevelekben bukkannak fel. Korábbi példát a KMHsz. első kötetének teljes anyagában nem torlódásos alakokban sem találtam. Különösen feltűnő egy 1478-as zalai oklevélben az efféle formák relatíve nagy száma: *Brezowecz* (Cs. 3: 39), *Cristanowecz* (Cs. 3: 75), *Drastkowecz* (Cs. 3: 48), *Drusilowecz* (Cs. 3: 48), *Krachinowecz* (Cs. 3: 74), *Kralowecz* (Cs. 3: 75), illetve *Plestkowecz* (Cs. 3: 94).[27]

[26] A szókezdő mássalhangzócsoportokhoz hasonlóan nyilván ezeknek a neveknek az esetében is számolni kell a fennmaradt adatok esetlegességéből és kis számából óhatatlanul adódó bizonytalansági tényezőkkel, úgymint etimológia, helyesírás stb. Ennek a megvizsgálása már nem tartozik szorosan a dolgozat tárgyához, de a következmények mérlegelésekor mindenképpen számolni kell az ezekből adódó torzítás lehetőségével is.

[27] Ezeket az adatokat még gyanúsabbá teszi, hogy ugyanebben az oklevélben a nem mássalhangzó-torlódással kezdődő nevek is szinte mind ilyen formában fordulnak elő: *Jwrsowecz, Paulowecz, Deasiniewecz, Paulinowecz, Jwrsawecz, Henischowecz, Eschehowecz, Pustakowecz, Opporowecz, Michalowecz, Gardenowecz, Decanowecz, Nouakowecz, Pribislawecz, Zawkawecz, Ibanowecz, Tottowecz, Kursauecz, Orechowecz, Bogdanowecz, Michalowecz, Wlkanowecz, Lohowecz, Martinstowecz, Turpkowecz, Otthowecz, Gywrkawecz, Bwkowecz, Gerkowecz, Kwrsowecz* (Dl. 18143). A képző birtoklást kifejező jelentéstartalmából következően összességében azt sem tartom kizárhatónak, hogy itt — legalábbis a nevek egy részében — a már tárgyalt latin *villa* + személynév (+ *-i* genitivusrag) szerkezetek szláv megfelelőjét láthatjuk. S mivel nagy részüknek ez az egyetlen adata, s nagyrészt továbbélésük sincsen, talán nem is mindegyik forma mögött állt valódi helységnév. Mindezek alapján pedig az ebben az oklevélben adatolható szó eleji torlódással kezdődő nevek hitelessége is megkérdőjeleződik.

A magyaros végződésű alakok magas arányának okai között egyébként az a legkézenfekvőbb, hogy a magyarba kerülésükkor a szl. *-ovьci* képzőt tartalmazó nevek többnyire változásnak indultak. Szinte biztosra vehető azonban, hogy vegyes lakosságú területeken az oklevélben feltűnő magyar neveknek a szláv fonológiai párja is használatban volt. A valóságban e téren vélhetően kiegyensúlyozottabb volt a helyzet az iratokban rögzítettnél, ám a szláv nyelvek periférikus szerepéből adódóan a szláv variánsok egész egyszerűen nem kerültek bele az oklevélbe (vö. HOFFMANN 2007: 91). A képző szláv nyelvekben való gyakorisága és a magyarban rendesen bekövetkező *-óc*-cá alakulása idővel ráadásul olyan jellegzetes, már-már sztereotip fonológiai párhuzamot eredményezhetett, hogy annak is felmerül a gyanúja, hogy a nevek rögzítése nem mindig tükrözi hűen az elhangzott névformát. A fonológiai variánsok esetében korábban láttuk, hogy az esetleges hangtani-hangszerkezeti eltéréseknek jogi vonatkozása és következménye nem nagyon lehetett. Úgy tűnik továbbá, hogy bizonyos szintig a név hangalakjába való mesterséges beavatkozás sem a név azonosító erejét, sem az oklevél jogbiztosító szerepét nem sértette. Elég, ha a gyakran csak éppen a szóvéget módosító latinizáló eljárásokra gondolunk. S mivel a korban a magyar nyelvnek is kimagasló presztízse volt a szláv nyelvekkel szemben, nem tartom kizárhatónak, hogy az *-óc* végű szláv eredetű nevek nagy száma mögött is valamiféle okleveles gyakorlat magyarító eljárását találjuk. Ennek bizonyítására az általam megvizsgált anyag nem elegendő, ez esetben ráadásul éppen csak az akár tisztán hangtörténetileg is levezethető hiány utal a nevek esetleges mesterséges magyarosítására. A kérdésre talán a hasonlóan jellegzetes fonológiai párhuzamok együttes vizsgálata adhatna valamiféle választ.

Jelenlegi ismereteink alapján a tárgyalt képző megváltozása mögött többnyire talán mégis magyar nyelvhasználatot sejthetünk. Ám ebből semmiképpen nem következik az, hogy egy-egy névadat magyar nyelvhez kapcsolásában a szlávos hangszerkezet önmagában kizáró ok volna. A szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok példáján is látható, hogy azok feloldása nem automatikus, s még ha sokszor átmenetileg is, de megmaradtak a magyarban is. Ugyanígy a szövégek eredeti formája sem feltétlenül bizonyíték az idegen nyelvűségre. Találunk ugyanis egyértelmű példát arra, hogy a szlávos végződés magyar használatban is felbukkan: 1439: *Noghstankouecz* (FN. 188), ugyanakkor e név máskor *Stanuk* (1345) és *Kysthank* (1488) (FN. 188) formában kerül elő. Így lehet, hogy az 1447-ből fennmaradt *Krwssowcz* ~ *Krwssowecz* (Cs. 2: 48) névpár mögött is csak hangtani s nem névrendszerbeli különbségek állnak.

4.2. Szintén gyakori a szl. *-ovь, -ova, -ovo* > m. *-oų̇* ~ *-ó* változás (vö. KNIEZSA 1943/2001: 10, 1960: 23). Ezzel kapcsolatban lényegében hasonló helyesírási problémák merülnek fel, mint az imént tárgyalt szl. *-ovьci* esetében is. Az *ó* és *ov* jelölésének esetleges egybeesése miatt csak azok a nevek tekinthetőek biztosan magyarnak, amelyek írott alakjában a szóvégi magánhangzó már

o: 1341/1347: *Hraho* (Gy. 3: 269), 1414: *Grebo* (Cs. 1: 295), 1422: *Clechano* (FNESz. *Klacsanó*), esetleg *oo:* 1341>1424: *Crakkoo* (KMHsz. 1: *Karakó*) jelöléssel szerepel. Többnyire *-ó*-t vagy *-o̯u̯*-t takarhat szó végén az *ou* betűkapcsolat is (vö. KNIEZSA 1952: 51): 1289/1291: *Krasou* (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó, Krassó*), 1323: *Treboztou* (KESZLER 1969: 33), 1343: *Castrum Sturgou* (Cs. 3: 16).

Az *ov* vagy *ow* jelölés természetesen ebben az esetben sem kizáró ok, hiszen ez egyrészt jelölhet magyar *-ó*-t is, másrészt itt sem volt törvényszerű, hogy ezek a végződések a magyarban közvetlen átvételkor vagy rövid időn belül átalakuljanak. Nem könnyű eldönteni, hogy bennük *-o̯u̯* ~ *-ó* vagy *-ov* olvasható-e, de a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldódása vagy a közszói utótag miatt a következő adatok mögött magyar használatú névformákat sejthetünk: 1293: *Horsov* (KMHsz. 1: *Hrussó*), 1314: *Karasov* (KMHsz. 1: *Karasó 2.*), valamint 1341: *Barassow* (KMHsz. 1: *Brassó*), 1347: *Karakow* (Gy. 4: 415), illetve 1321: *Blasynowpatak, Pochproch al. nom. Lazsnowpataka* (Cs. 1: 265). Az *-ova, -ove* formájú változat esetében kevésbé merülnek fel olvasati problémák, így ennek kapcsán még inkább látható, hogy a képző megváltozása nem szükségszerű a magyarban. Előfordulása vélhetően már magyar nevekben: +1293/+1293: *Derenoua* (Gy. 4: 411), 1325: *Breztouarete* (Gy. 1: 197), 1474: *Thernowe* (FN. 194), 1525: *Harabowa* (FN. 125).

4.3. Egy-egy nyelvi forma konkrét nyelvhez kapcsolásának alkalmanként alapját képezhetik a szláv népnevek és foglalkozást jelentő szavak (esetleg személynevek) többes nominativusából létrejött helynevek végződésében[28] bekövetkező változások is. A kérdést némiképp bonyolítja, hogy ez a szláv névformáns alakilag egybeesik a latin *-i* genitivusraggal, valamint a funkcionális szempontból hozzá hasonló magyar *-i* helynévképzővel és végső soron a melléknévképzővel is.

A nyelvi azonosítás kapcsán mégis felhasználhatóvá teszi az a körülmény, hogy ez a képző a régiségben a magyarba kerülve a tővégi magánhangzóval együtt rendre eltűnhetett (vö. KNIEZSA 1949/2003: 244). Erre utal a körösi Zdenci 1244-es *Ezdench* és 1249-es *Zdency* (FNESz. *Zdenci*) adata közti különbség. Így ebből talán arra is lehet következtetni, hogy a szlk. *Prusy* helynévből eredeztethető trencséni Poroszi 1208-as *Prus* alakjában tükröződő redukció ismét magyar névhasználatot takar. A kérdést bonyolítja, hogy a név 1389-ben ismét az etimologikus *Pruzy* formában szerepel egy oklevélben, de ennek végződése akár már a magyar *-i* képző is lehet (vö. FNESz. *Poroszi*). Hasonló alakulást mutat a szintén trencséni Bánnyíres régi neveinek fejlődése: 1323: *Brezolup,* 1389: *Presalub,* 1470: *Brezolwpy,* 1483: *Prezolouppy,* 1499: *Brezolup* (FN. 104), ahol az *-y* elmaradása szintén magyar fejlemény lehet. További pél-

[28] A képző jellemzőihez l. KNIEZSA 1960: 24.

dák még: Szebelléb: 1156: *Scebechleb,* 1222: *Zbehleb, Zebehleb* (< szlk. **Seběchlěby,* FNESz. *Szebelléb*); Vágrákó: 1262: *Rakulup,* de 1501: *Hrakolupi, Hrakwlwpa, Rakolwp, Rakolwpy, Rokolwpy* és 1505: *Rakolup* (FN. 178); Prilesz: 1510: *Prieles, Przilesi* (FN. 175).

KNIEZSA mindezekkel kapcsolatban azonban óvatosságra int. Meglátása szerint sok esetben, ahol az *-y* többes nominativusi végződés eltűnését keressük, nem ezt, hanem szláv többes genitivusi alakokat találunk, amelyek viszont a tővégi félhangzó lekopása után már a szláv nyelvekben is mássalhangzóra végződtek (vö. 1949/2003: 244). Ebből adódóan csak azokban az esetekben tekinthető egy név magyar nyelvűnek, amelyekben a szláv többes nominativusi *-y* is adatolható. Ez viszont sajnos könnyen összekeverhető a magyar vagy a latin *-i* végződéssel.

4.4. Az előzőekhez hasonlóan a magyar átvételt mutathatja a déli szláv nyelvekben meglévő, személynevekhez kapcsolódó *-inec* helynévképző alakjának a megváltozása is. A példák legnagyobb részében ismét csak a már redukálódott *-inc* végződéssel találkozunk: 1422: *Blasincz* (Cs. 2: 259), 1458: *Dragosincz* (Cs. 2: 118), 1462: *Kraksyncz* (Cs. 2: 323), 1484: *Wrathysyncz* (Cs. 2: 363). A kérdés tárgyalását megnehezíti, hogy ezek a nevek jórészt egyszeri előfordulásúak, másrészt a több mint húsz névből összesen háromnak van újabb kori továbbélése, ám ezek idevonása sem biztos, ráadásul a mai névalakjukban kicserélődött a képző is: *Brathyncz* (Cs. 2: 298) ma *Batrovci,* 1366: *Brezzench* (Cs. 2: 739) ma *Brezovci, Stanicz ~ Zthanyncz* (Cs. 2: 801) ma *Stanjevci.*

Mindezek mellett néhány adat utal csak az eredeti alakváltozat megmaradására: 1478: *Bratischinecz* (Cs. 3: 39),[29] 1478: *Pretetinecz* (Cs. 3: 96), 1478: *Strahoninecz* (Cs. 3: 113) és talán 1478: *Wlczetinecz* (Cs. 3: 124), ám ezek egyetlen forrásból származnak, mégpedig a 4.1. pontban a szl. *-ovьci* képző kapcsán már említett Dl. 18143-as számú, kétes értékű oklevélből. Az adatok megbízhatóságát ebben az esetben viszont megerősíti az a tény, hogy mind a négy névnek hasonló formában van továbbélése is. Mindenesetre a szlávos hangszerkezet önmagában ismét nem lehet bizonyíték a kizárólagos szláv használatra. A *Pretetinecz* formában adatolt név később ugyanis ebben az alakban a magyarban is használatos volt. Régi adatot nem találtam rá, de VÁLYI ANDRÁS 18. századi munkájában a következőképpen szerepel: „Pretetinecz. Alsó, és Felső Pretetinecz, vagy Petelincz” (1799: 147).

Azt, hogy az *-inc* végű alakok szinte kizárólagos megjelenése mögött magyar nyelvi folyamatok vagy pedig az oklevelezési norma áll-e, néhány példa alapján nem lehet megállapítani. További vizsgálatokat, valamint alaposabb szlavisztikai ismereteket igényelne annak az eldöntése is, hogy a fent tárgyalt végződésnek van-e köze a szintén csak a déli területeken adatolható *-enc* (pl. 1487: *Blasencz,*

[29] Ez korábban 1458–1564: *Brattysincz* alakban is előfordul (Cs. 3: 39).

Cs. 2: 295), *-anc* (pl. 1435: *Blathanch,* Cs. 2: 402) és *-onc* (1427: *Protonch,* Cs. 2: 345) formákhoz, amelyek mögött szintén rövidülés sejthető.[30]

5. Végül érdemes megemlíteni néhány további tendenciaszerű vagy szórványos hangtani folyamatot is, amelyek egy-egy név esetében szintén elárulják annak magyar nyelvű használatát.

5.1. Ezek közé a változások közé sorolható bizonyos inetimologikus mássalhangzók feltűnése. Az inetimologikus mássalhangzókról NYIRKOS ISTVÁN egész könyvet írt (1987), a helynevekben való megjelenését pedig néhány éve TÓTH VALÉRIA is alaposan összefoglalta (2004b). E két munkából kitűnik, hogy viszonylag gyakori jelenségről van szó. Adatállományomban viszont csak néhány példában fordul elő szervetlen hang megjelenése, akkor is szinte kizárólagos az *-l* hang betoldódása. A szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változásról a 4.1. pontban már részletesebben szóltam. Az elsődleges *-óc*-ból létrejött *-olc* szóvégeket TÓTH VALÉRIA jellegzetesen helynévi fonológiai típusnak tartja, hiszen az efféle szerkezet közszavakban alig fordul elő, helynevekben viszont gyakori (vö. 2004b: 454–457). Mindazonáltal jórészt már maga az *-óc* végződés is megbízhatóan utal a név magyar használatára.

A mássalhangzós és intervokalikus környezetben előforduló inetimologikus hangok egyébként is csak néhány esetben használhatóak fel a nyelvhez kapcsolás kérdésének eldöntésében. Az 1228/1383/1407: *Brezthnyche* (KMHsz. 1: *Breznica*) adatban például a szervetlen *t* megjelenése teszi csak egyértelművé a név magyar használatát (vö. TÓTH V. 2004b: 467), hiszen az előzményként feltételezett névnek egyes szláv nyelvekben magas hangrendű változata is előfordul (vö. cseh *Březnice,* FNESz. *Berzence*). Továbbá vélhetően a *p* hang betoldódását láthatjuk az 1420-as *Stremptura* (Cs. 2: 66) esetében. Az *-olc*-hoz hasonlóan az esetek nagy részében azonban a szervetlen hang megjelenését már a mássalhangzó-torlódás feloldásával vagy egyéb magyar nyelvre jellemző fonológiai átalakulással együtt regisztrálhatjuk, amelyek viszont általában önmagukban is elégséges bizonyítékai a név magyar nyelvhez való kapcsolódásának. Ehhez l. pl. 1458: *Strwpkowcz* (Cs. 3: 102), illetve 1506: *Derempthy* (Cs. 2: 600, TÓTH V. 2004b: 464).

5.2. A szl. *ǫ* ~ *ę* nazális magánhangzók *om*-ként vagy *em*-ként való átvételét a szakirodalomban hagyományosan az átvételek korára vonatkozóan szokták felhasználni (vö. KNIEZSA 1943/2001: 12). A magyarban végbemenő hanghelyettesítés azonban egyúttal a magyar nyelvű használatra is utal. A szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó szavak körében egyedül a *Korompa*-típusú nevek mutatják ezt a változást: 1113: *Crumba* (KESZLER 1969: 29), 1364: *Krompach* (Cs. 1: 261), 1246/1269/1338: *Krumpach* (FNEsz. *Korompa*).

[30] Az *-onc* egyébként a szl. *-ovьci*-ből alakult magyar *-óc* inetimologikus *n*-nel való kiegészülésének is lehet az eredménye (vö. TÓTH V. 2004b: 462–463).

Szintén elsősorban az átvétel korának megállapítását teszi lehetővé a szlovák nyelvben végbemenő *g* > *h* változás, amely a szakirodalom szerint a 12. század vége előtt befejeződött (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Ebből következik, hogy ha egy névben a 13. század elején a *h*-val kezdődő mássalhangzós szókezdet mellett *g*-vel kezdődő is adatolható, akkor utóbbi már biztosan magyar lesz. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez az oppozíció a magyar nyelvben is előállhat, nem szükséges névpárokat sejtenünk mögötte, hiszen találunk arra is példát, hogy egy név a 13. század előtt *g*-vel került át a magyarba, de később a szlávban kialakult *h*-s szókezdet is meghonosodott: 1352: *Garbolch,* 1427: *Garabolch,* illetve 1492: *Hrabocz* (Cs. 1: 295); 1329: *Garadma,* 1493: *Kyshradna, Naghradna* (FN. 126).

Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy mind a nazális magánhangzók, mind a *g* > *h* változás esetében alkalmanként a visszakölcsönzést sem lehet egyértelműen kizárni, így egyértelműsége ellenére e két változás is magában rejt némi bizonytalanságot.

5.3. Utolsó szempontként a hangrendi kiegyenlítődés és a hangrendi átcsapás kérdéséről is érdemes néhány szót ejteni. Köztudott, hogy a magyar nyelvbe bekerülő vegyes hangrendű szavak magánhangzói hangrend szempontjából nagyon gyakran hasonultak vagy a mély, vagy a magas hangrend irányába (vö. BÁRCZI 1958b: 102–106), de gyakori volt a veláris hangrendű szavak palatálissá változása is (BÁRCZI 1958c: 9–10). Mivel a régiségben mindkét folyamat elsősorban csak a magyar nyelvre volt jellemző, az ezek eredményeképpen létrejött szóalakok mögött magyar használatot lehet föltenni. Így nagyobb valószínűséggel tekinthető magyarnak a nógrádi Szklabonya 1323-as *Sclabonia* (Gy. 4: 300) és 1330-as *Sklabanya* (FNESz. *Szklabonya*) adata is, hiszen szlovák névpárja mai napig az alapjául szolgáló szl. *sklabina* ~ *škľabina* 'rés, hasadék' jelentésű szó hangalakját tükrözi *(Sklabiná),* míg a magyarban már az ómagyar korban megszűnt a vegyes hangrend (vö. FNESz. *Szklabonya*). De hasonló példaként megemlíthető még a mai Brodski Stupnik 1358-as *Stupnok* (Cs. 2: 428) adata is, s nem kizárt, hogy a sárosi Berzevice 1429-es *Brezewicze* (Cs. 1: 290) adata mögött is magyar használat állt (vö. cseh *Březovice,* szlk. *Brezovica,* FNESz. *Berzevice*). Főként akkor nem, ha párhuzamként mellé állítjuk az 1448-as *Castrum Brzozowytza* (Cs. 1: 280) adatot, amelynek magyar nyelvűsége a hármas mássalhangzó-kapcsolat miatt már nem valószínű. Ugyanígy a hangrendi átcsapásra is találunk példát a mássalhangzós szókezdetekkel kapcsolatba hozható nevek között. Vélhetően erről van szó egy somogyi helynév esetében is, amely 1346-ban *Daragunya,* 1375-ben *Dregne,* és 1425-ben pedig *Deregnye* formában tűnik fel (Cs. 2: 600).

Itt is, mint bármely más hangtani változásnál, a változás hiánya természetesen nem zárja ki a magyar nyelvű használatot. Már az ómagyarban is voltak vegyes hangrendű szavak, ráadásul elhasonulással újak is keletkeztek (vö.

BÁRCZI 1958b: 104–106). KNIEZSA egy helyen hangsúlyozza, hogy „az illeszkedés a magyarban csak tendencia volt, amelyet azonban a nyelv sohasem valósított meg tökéletesen” (1949/2003: 241). Így nem meglepő, hogy a vegyes hangrendű és a már magas hangrendűvé változott névalakok sokszor egymás mellett éltek, mint ez a zempléni Perecseny 1364-es *Perecha, Pereche* (Cs. 1: 359) előfordulásából is látszik. Vegyes hangrendje ellenére ugyanígy magyar adatról van szó az 1455-ös *Alsohrwstycza, Felsewhrwstycza, Kezepsewhrwstycza* (Cs. 2: 411) névadatok esetében.

Olykor azért nem árt óvatosnak lenni, hiszen a barsi Nagyherestény 1293-as *Chraccan seu Herestény* (KMHsz. 1: *Hrascsány*) említése mögött már talán nyelvi különbségek is állhatnak. Az 1293-as adat *Chraccan* előfordulása a név szlovák használatú változatára vonatkozhat (FNESz. *Nagyherestény,* TÓTH V. 2001a: 202), minthogy a név a magyarban máshol mindig magas hangrendű, s nem tartalmaz mássalhangzó-torlódást. A mérlegeléskor nehézséget okoz, hogy erre a helyre vonatkozóan nincsenek megbízható korai adatok,[31] s legközelebb csak 1347-ben tűnik fel, de akkor már egyértelműen magyaros formában: *Kysheresthan, Kysheresthen* (KMHsz. 1: *Kisherestény*).

6. Összefoglalva elmondható tehát, hogy bizonyos keretek között a szavak hangalakjában bekövetkező változások is kiindulópontként szolgálhatnak az egyes adatok nyelvhez kapcsolásában, ám ezeket a szempontokat sem árt óvatosan kezelni, hiszen amellett, hogy az elemzéseket olykor ellehetetlenítik a helyesírási és olvasati problémák, számolni kell azzal is, hogy akár a magyar hatására, akár tőle függetlenül a Kárpát-medencében élő népek nyelveiben – legalább nyelvjárási szinten – bekövetkezhettek hasonlóan értelmezhető változások. Végül egyelőre az oklevelezési normával kapcsolatban is nagyon kevés tudással rendelkezünk ahhoz, hogy egyes alakok kapcsán egyértelműen el tudjuk különíteni egymástól a valós hangtani folyamatokat az oklevélírók nyelvi lenyomatától.

[31] Az +1209/17. sz.: *Herestien* (KMHsz. 1: *Herestény*) adatból – az azt tartalmazó oklevél hamis volta és kései másolata miatt – nem biztos, hogy messzemenő következtetéseket lehet levonni.

IV. Szókezdő mássalhangzócsoportok a régi magyar nyelvben

1. Az adatközlés módszeréről

1. A következő fejezetben sorra veszem mindazokat a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokat, amelyek léte ómagyar kori adatokkal is igazolható. A korábbiakban elmondottak alapján az adattár elsősorban helyneveket tartalmaz. Ennek nemcsak elvi okai vannak: a két szócsoport mennyiségi összefüggései önmagukért beszélnek. A helynévi adatoktól elkülönítve – mintegy kontrollként – mindenesetre a régi adattal bíró köznévi előfordulásokat is bemutatom.

1.1. A nyelvi folyamatok mind teljesebb szemléltetése érdekében az ómagyar korban adatolható szókezdő mássalhangzó-torlódásokra vonatkozóan a most következő fejezetben nem csupán az adott lexéma egy-egy torlódásra utaló formáját közlöm, hanem minden esetben az első általam ismert előfordulását is – kezdődjön az mássalhangzó-kapcsolattal vagy a nélkül –, valamint a teljesség igénye nélkül azokat az adatokat is, amelyek a szókezdet vagy a nyelviség megítélésének szempontjából valamiféle változást tükröznek a korábbi állapothoz képest. Bizonytalan olvasatú, idegen nyelvűnek vagy megbízhatatlan forrásból származónak tűnő névalakok esetében – amennyiben rendelkezésre áll – megerősítésként egy-egy hasonló szerkezetű, de biztosabban értelmezhető adatot is felveszek. A fonológiai variánsként értelmezett névformák esetében a folyamatos vagy egyidejű adatolás alátámasztása érdekében akkor is közlök adatot, amikor a név alakja – a szókezdet tekintetében legalább is – nem mutat változást.

Az adatok csoportosítása nem a forráskiadványok és a nevek esetleges továbbélése alapján megalkotott címszavak szerint történik, hanem mindig az első mássalhangzó-torlódással kezdődő adat betűhív formáját adom meg. Mivel nem szótárról, hanem adatközlésről van szó, véleményem szerint ez a megoldás biztosítja legjobban az adatok hangtörténeti szempontból történő áttekinthetőségét, azonosíthatóságát és rendszerezhetőségét. Abban az esetben, ha latinizált vagy vélhetően romlott formájú az első fennmaradt névadat, akkor jobbára az első népnyelvinek és megbízhatónak tűnő előfordulást tekintem címszónak.

Az adatok azonosítását megkönnyítendő az egykori vármegyei beosztáson kívül településnevek esetében a mai továbbélésüket is közlöm. Ha a magyar név időközben – többnyire hivatalos névváltoztatás miatt – elvesztette közvetlen etimológiai kapcsolatát az ómagyar kori névvel, illetve ha az idegen névváltozat

az adott lexéma besorolásakor magyarázó erővel bír, akkor az eredetibb hangalakot őrző idegen nyelvű alakot is megadom. Néhány esetben előfordul, hogy valamely egyéb hangváltozás következtében egy-egy név többféle szókezdő mássalhangzó-kapcsolatra is példát szolgáltat. Ilyen esetekben csak utalok a nevek többfelé tartozására, az adatokat csak az időben legkorábbi mássalhangzó-torlódásnál közlöm. Az oklevelek dátumának jelölésében a „Korai magyar helynévszótár" gyakorlatát követem.

1.2. Az előző fejezetekben amellett próbáltam érvelni, hogy a helynévi adatok lokalizálhatóságukból adódóan a hangtörténeti kutatásokban általában hatékonyabban használhatók a közszavaknál. Míg a közszavak esetében egy-egy szó története csak nagyfokú általánosítások közepette követhető, a helyneveknél szerencsés esetben egy beszélőközösségen belül is. A helynevek helyhez kötöttségét ezért minden esetben figyelembe vettem. A szerkezetileg vagy etimológiailag összekapcsolható neveket így annyi alkalommal vettem külön-külön számításba, ahány különböző denotátumhoz kötődően azok torlódásos formája előfordult. Ezt a megoldást mind elvi, mind gyakorlati szempontból szükségesnek láttam. Az ugyanis könnyen belátható, hogy a korabeli viszonyok között az egymástól több száz kilométerre fekvő, leginkább csak lokális jelentőségű helyek nevei között közvetlen nyelvi kapcsolat aligha tehető fel. Ráadásul még az általánosan ismert közszavakból vagy személynevekből keletkezett helynevek is olykor eltérő irányú és sajátosságú hangtörténeti változásokon mentek keresztül.

A metonimikusan vagy jelentésbővüléssel létrejött névbokrokat viszont egyetlen vizsgálati egységként értelmeztem. Így a várak, apátságok és a hozzájuk tartozó települések nevét, valamint az azonos gyökerű, de idővel különváló településrészek nevét, a területileg a településekhez vagy várakhoz tartozó földek, patakok, kiemelkedések stb. nevét lényegében véve azonosnak tekintettem, még abban az esetben is, ha az egyes névfajták megnevezései között olykor szinkrón hangtani vagy szerkezeti különbségek is mutatkoztak. A korábban elmondottak alapján ezek megítélése nagy körültekintést igényel. Mivel azonban a névbokor minden eleme egy szűkebb, azonosnak tekinthető nyelvhasználó közösség ajkán élt, feltételezhető, hogy a bekövetkező hangtani változások lényegében hasonló módon zajlottak le bennük, ezért az esetleges torzításokat is figyelembe véve ezeket egyetlen lexéma alakváltozatainak tekintem (pl. *Balasnicha […] iuxta fluvium Blasnicha,* FNESz. *Bolvásvölgy,* 1422: *Alsorosnicha, Kozephrusnicza,* Cs. 2: 411). Ennek az eljárásnak a hátterében természetesen nem csak elvi megfontolások állnak. Az oklevelekben a különböző denotátummal rendelkező helyneveket ugyanis gyakran egyetlen, összefoglaló szerkezettel nevezik meg, vö pl. *Utraque Berezna* (Cs. 1: 388), *a parte ville et sylue Suine* (Gy. 4: 300), *Castrum et districtus Orbowa* (Cs. 2: 391) stb. Így valójában nem is minden esetben lehetséges egy-egy névbokor elemeit biztosan elkülöníteni egymástól. Egyedül a nagyobb kiterjedésű folyóvizek neveinek esetében tettem

kivételt (pl. Dráva, Körösök). Ezek neve ugyanis több, egymással sokszor nem érintkező névrendszerben is élt, s szolgált alapul nevek vagy névrészek keletkezéséhez.

1.3. Az egyes adatok nyelvhez kapcsolásának a kérdéseivel az előzőekben részletesen foglalkoztam. Az ott kifejtett elvi álláspontok módszertani következményeként az adatok közlésében és további elemzésében is az adatok differenciálására törekszem. Ennek érdekében külön közlöm azokat a neveket, amelyek torlódást mutató formái is biztosan a magyar nyelv részének tekinthetők (I), illetve azokat, amelyek olvasatuk, filológiájuk vagy nyelvi megítélésük bizonytalansága miatt nem szolgálhatnak szilárd kiindulópontként hangtörténeti vizsgálatokhoz (II). Az adatközlésben való tájékozódás elősegítése érdekében az adatokat további alcsoportokba osztottam.[1]

2. Az ómagyar korban föltehető szókezdő mássalhangzócsoportok

A következőkben azokat a helyneveket és közszavakat közlöm a fenti szempontok szerint csoportosítva, amelyek rendelkeznek szó eleji mássalhangzókapcsolatot tartalmazó ómagyar kori adattal.

I/A

Ebben a csoportban azokat a belső keletkezésű neveket közlöm, amelyek mássalhangzó-torlódással kezdődő alakváltozata rendelkezik középkori adattal is. Ide soroltam a metonimikus névadással, a helynévképzéssel, illetve a szintagmatikus szerkesztéssel létrejött neveket. Ezekhez a kérdésekhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 2. és 3. pontját. Néhány esetben a név keletkezése kapcsán ugyan nem lehet bizonyítani, hogy az a magyarban történt volna, viszont a név későbbi bővülése már egyértelművé teszi a torlódásos névforma magyar névrendszerhez való tartozását. Más esetekben nemcsak a név keletkezése, illetve bővülése utal a mássalhangzó-torlódásos szókezdetű névformák magyar nyelvű használatára, hanem pl. az is, hogy gyaníthatóan fonológiai változásként tűnnek fel az iratokban, vagy a hangszerkezetükben valamilyen magyar nyelvre jellemző változás ment végbe. A kategóriába való sorolásnál viszont mint erősebb érvet e nevek kapcsán is általában a keletkezéstörténetet érvényesítem.

[1] Egy-egy név olykor több csoportba is besorolható. Ilyen esetekben a legkorábbi biztos azonosítást lehetővé tevő szempont szerinti csoportban közlöm az adatokat.

bl-

1. Blasanfalwa (Zaránd vm., ma Blezseny): 1525: *Blasanfalwa* (Cs. 1: 726). — A település elsődleges neve *Balázsfalva* volt (1439: *Balasfalwa,* Cs. 1: 726). A *Blasanfalwa* névforma a román *Blăjeni* névváltozat hatására másodlagosan alakult csak ki a magyarban. A név magyar alakja később teljesen a románhoz igazodva *Blezseny* lett (vö. FNESz. *Blezseny*).

2. Blastelke (Küküllő vm., ma Balázstelke): 1373: *Blastelke;* 1374: *Balaasteleke* (Cs. 5: 868).

3. Blasynopatak ~ Blasynowpatak (Szepes vm.): adataihoz l. **Vlasinovpotok (804).**

br-

4. Also Breznek ~ Felsew Breznek (Hunyad vm. ma Briznik): 1491: *Also Breznek, Felsew Breznek* (Cs. 5: 80).

5. Alsobrwma ~ Felsebrwma (Arad vm.): 1479: *Alsobrwma, Felsebrwma* (Cs. 1: 763). — A település ebben az időben *Alsóbánya* néven is szerepel (1479: *Alsobanya,* Cs. 1: 763).

6. Bracha (Somogy vm.): 1348: *Bracha* (Cs. 2: 596). — Puszta személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Bracha*), illetve az ezzel a személynévvel alakult kétrészes névhez esetleg l. **Braczafalwa (8).**

7. Brachouanfalwa (Pozsega vm.): 1367: *Brachouanfalwa* (Cs. 2: 402).

8. Braczafalwa (Temes vm.): 1471: *Braczafalwa* (Cs. 2: 30).

9. Brakcha (Bars vm., ma Barsbaracska): 1269>1343: *Barakcha;* 1293: *Barakcha;* 1298/1350: *Brakcha;* 1321: *Braccha;* 1322: *Barakcha;* 1325: *Brakcha;* 1327: *Barakcha;* 1341: *Brachka;* 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baracska 1.*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Barsbaracska*). A *br-* kezdetű névalak magyar nyelvű használatát a *[brakcsa] > [bracska]* hangátvetés, valamint a mássalhangzó-torlódással kezdődő és a bontóhangot tartalmazó névformák egyidejű, fonológiai variánsként való használata szintén mutatja.

10. Bramffalwa (Temes vm.): 1408: *Bramffalwa* (Cs. 2: 30).

11. Brancfolua (Krassó vm.): 1343: *Brancfolua* (Cs. 2: 99).

12. Brath (Győr vm., ma Győrújbarát): 1211: *Barath;* 1232: *Borat;* 1251/1263/1398: *Barathy;* 1252: *Brath;* [1252–1265]: *Baraty;* +1252[1270]: *Barath;* 1261/1411: *Barath;* 1262: *Barath;* 1266/1270/1499: *Brath;* 1269: *Baraty* (Cs. 3: 545, Gy. 2: 580–581). — Puszta személynévi eredetéhez l. *Brath* személynév (Zs. 6: 501).

13. Brathamerfalwa (Temes vm.): 1447: *Brathamerfalwa* (Cs. 2: 34).

14. Brathkofalwa (Baranya vm.): 1506: *Brathkofalwa* (Cs. 2: 467).

15. Brathokenezfalwa (Temes vm.): 1459: *Brathokenezfalwa* (Cs. 2: 11).

16. Brathonafalua (Valkó vm.): 1409: *Brathonafalua;* 1435: *Brathoyech* (Cs. 2: 298). — Fonológiai szerkezete alapján az 1435-ös adat magyar nyelvhez kapcsolása már nem egyértelmű. Hasonló irányú változáshoz l. **Bratusafalua (24).**

17. Brathymafalwa (Temes vm.): 1471/1477: *Brathymafalwa;* 1483: *Brethynofalwa* (Cs. 2: 16).

18. Brathynoyhegye (Pozsega vm.): 1435: poss. *Brathynoyhegye* (Cs. 2: 402).

19. Bratiberuk (Heves vm.): 1275: *Bratiberuk* (Gy. 3: 82, 86, 118).

20. Bratizlofalwa (Temes vm.): 1365–1420: *Bratizlofalwa* (Cs. 2: 58).

21. Bratka (Bars vm., ma Baratka): 1156/1347: *Bratka;* [1158 k.]: *Bratka;* 1209 P.: *Bretka;* 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baratka*). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. pl. ÁSz. *Bratk, Bratka, Berethke* stb., illetve TÓTH V. 2001a: 179).

22. Bratossafalua (Valkó vm.): 1422: *Bratossafalua;* 1474: *Bradosynfalwa* (Cs. 2: 298).

23. Bratulfalua (Temes vm.): 1410: *Bratulfalua* (Cs. 2: 33).

24. Bratusafalua (Valkó vm.): 1364: *Bratusafalua;* 1484: *Brathesewcz* (Cs. 2: 298). — Az 1484-es névalak végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

25. Brayatheleke (Valkó vm.): 1337: *Brayatheleke* (Cs. 2: 298).

26. Brekene potoka (Nógrád vm.): 1268: *Brekene potoka* (Gy. 4: 210, 271).

27. Brencu (Nyitra vm., ma Berencs): 1156: *Brencu;* 1244: *Berench;* 1299/1317/1729: *Brench;* 1332/PR.: *Berenis, Berans* (Gy. 4: 353–354). — Puszta személynévi előzményéhez l. FNESz. *Berencs.* Az 1299-es *Brench* adat újkori átírásban maradt fenn, ezért nem biztos, hogy hűen tükrözi a 13-14. századi hangtani állapotokat. Az 1569-es castrum *Brench* aliter *Branch* (ZÁVODSZKY 1922: 198) adat viszont arra enged következtetni, hogy a név még a középkor vége felé is élt *br-* szókezdettel a magyarban. A szlk. *Brančˇ* névalakot KISS LAJOS egyébként a magyarból származtatja. Ebben az esetben az 1569-es adatok talán magyar–szlovák fonológiai névpárként is értelmezhetők.

28. Brendykfalwa (Valkó vm.): 1474: *Brendykfalwa* (Cs. 2: 298).

29. Bresnyhavelge (Valkó vm., ma horvátul Breznica Đakovačka): 1422: *Bresnyhavelge* (Cs. 2: 298).

30. Brethke (Gömör vm., ma Beretke): 1286: *Beretke;* 1427: *Berethke, Brethke* (Cs. 1: 131, Gy. 2: 487). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. pl. ÁSz. *Bratka, Berethke*). Emellett a fonológiai variánsként értelmezhető 1427-es adatok szintén a mássalhangzó-torlódással kezdődő névalak magyar nyelvű használatára utalhatnak.

31. Brethokuta (Trencsén vm.): 1328: *Brethokuta* (FN. 206).

32. Breththe (Hunyad vm., ma Magyarbrettye és Oláhbrettye): 1406: *Berekthe;* 1458: *Breththe;* 1462: *Berethe;* 1502: *Brethe;* 1503: *Berekthe;* 1505: *Olahbrech;* 1505: *Olah Berethe;* 1511: *Bretthe, Berethe;* 1520: *Brethe;* 1524: *Berekthe, Olahbrethe* (Cs. 5: 76). — Magyarázatához l. **Bretthe (33).**

33. Bretthe (Hunyad vm., ma Marosbrettye): [1289]: *Berechte;* 1453: *Berekthe;* 1516: *Bretthe;* 1518: *Berekthe* (Cs. 5: 76, Gy. 3: 291). — KISS LAJOS a *berek* 'ingoványos szegélyerdő' és a *tő* 'alsó rész' összetételének tartja (vö. FNESz. *Marosbrettye*), amiből – az adatok kronológiája alapján – a *br-* kezdetű névforma csak másodlagosan alakult ki. A név mássalhangzó-torlódással kezdődő alakjának magyar nyelvű használatát viszont erősítheti az a körülmény, hogy a 16. század első felében az újabb *[brettye]* és az eredetibb *[berektye]* névformák egy időben, fonológiai variánsként szerepelnek.

34. Breznam (Zólyom vm., ma Breznóbánya): 1310: *versus Breznam;* 1380/1381: *Brizna* iuxta Gron; 1404/1439/1494: *Bryznabanya* (FNESz. *Breznóbánya*). — A név a szlovákban keletkezett (vö. FNESz. *Breznóbánya*). Azt viszont, hogy a 14. századi adatok szláv vagy magyar nyelvűek-e, megfelelő támpontok híján nem lehet biztosan eldönteni.

35. Brezouica (Zala vm., ma Lendvanyíres, szlovénul Brezovica): 1379: *Brezouica;* 1381: *Brezenyche;* 1524: *Brezowiczalakos* (Cs. 3: 39). — A *lakos* utótaghoz l. JUHÁSZ 1988: 88. A 14. század végi adatok magyar nyelvhez kapcsolása egyéb támpont hiányában bizonytalan.

36. Breztouarete (Árva vm.): 1325: *Breztouarete* (KMHsz. 1: *Bresztova rétje*).

37. Brihiny (Somogy vm., bármelyik somogyi Berény lehet): 1086: *Brihin* (KESZLER 1969: 24). — CSÁNKI (2: 592) alapján egyik Somogy vármegyében fekvő *Berény* helynévnek sincs később mássalhangzó-torlódással kezdődő alakja. A *berény* vélt törzsnév problematikájához l. RÁCZ A. 2007a: 45–50, illetve KESZLER 1969: 24.

38. Brizo (Pest vm.): [1272/1280]: *Brizo;* 1280 k.: *Brizo* (Gy. 4: 559, 564). — Puszta személynévből keletkezhetett (vö. ÁSz. *Brizo, Brizou*). Erre utal a

Brizoberche ~ Brizoubeerche (39) címszó alatt közölt név szerkezete is. Esetleg összefügghet a szláv nyelvekben meglévő *Brezovo*-féle helynevekkel is (vö. FNESz. *Rimabrézó*).

39. Brizoberche ~ Brizoubeerche (Hont vm.): 1331/1394: *Brizoberche, Brizoubeerche* (Gy. 3: 229).

40. Briztricia (Zólyom vármegye, ma Besztercebánya, szlovákul Banská Bystrica): 1255/1271/1338: *Bytrice;* 1263/1272/1338: *Byzterchebana;* 1340/1354: *Briztricia* (AOklt. 24: 294, FNESz. *Besztercebánya*). — A *Briztricia* névforma végződése mögött vélhetően nem szlávos hangszerkezetet, hanem latinizáló eljárást kell sejtenünk. A névben megjelenő *br-* szókezdet magyarázatához l. **Bryztricze (514).**

41. Brothonya (Zaránd vm., ma Brotuna): 1439: *Brothonya* (Cs. 1: 728). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Brotuna.*

42. Brucsa ~ Brugsa (Fejér vm., ma Baracska): +1092[1325 k.]/200b+1274/1365/1399: *Barachka;* 1210 k.: *Brucsa, Brugsa;* 1212: *Boroksa;* 1373: *Brachka;* 1421: *Barachka* (Cs. 3: 318, Gy. 2: 348). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Nagybaracska*). A *[brakcsa] > [bracska]* hangátvetés szintén magyar névhasználatra utal. Első fennmaradt adata *(Barachka)* egy hamis oklevél többszörös átírásából származik, ezért – figyelembe véve a név 13-14. századi hiteles adatainak a hangszerkezetét is – hangtörténeti szempontból valószínűleg figyelmen kívül hagyható. A név értelmezését részletesebben l. a 3. fejezet 1. alfejezetének 1.1. pontjában.

43. Brumfeulde (Szepes vm.): 1435: *Brumfeulde* (Cs. 1: 256).

44. Bruthfalwa (Zemplén vm.): 1335: *Buruchfalua;* 1337: *Bruthfalwa* (Cs. 1: 389).

45. Kylseubreztriche (Zala vm., ma Alsó-, Felső- és Középbeszterce): 1381: *Belseubezterche;* 1389: *Kylseubreztriche, Belseubestriche;* 1411: *Utraque Bestricze* (Cs. 3: 37). — A névben megjelenő *br-* szókezdet magyarázatához l. **Bryztricze (515).**

46. Kysbrezna ~ Nagbrezna (Ung vm., ma Kisberezna és Nagyberezna): 1409: *Berezna;* 1427: *Nagbrezna, Kysbrezna;* 1461: *Utraque Berezna* (Cs. 1: 388).

47. Kysbriznicze ~ Nagbriznicze (Zemplén vm.): adataihoz l. **Wrezniche (1476).**

48. Szaγarbrien (Veszprém vm., ma Vörösberény): 1002 e./1109: *σαγάρβρυεν;* 1109: *zaarberin* (FNESz. *Vörösberény*). — A *berény* vélt törzsnév prob-

lematikájához l. RÁCZ A. 2007a: 45–50, illetve eredetéhez l. FNESz. *Vörösberény,* KESZLER 1969: 24.

bz-

49. Bzenicze (Pozsega vm., ma horvátul Bzenica): 1209: *Bzenicze;* 1325: *Bezenicze;* 1331: *Bzenychepotok;* 1415: *Bzenicha* (Cs. 2: 403, F. 3/1: 88). — Az 1415-ös *Bzenicha* vegyes hangrendje az előzményekhez képest erősebb szláv hatást, esetleg szláv nyelvhasználatot tükröz.

cr-

50. Cremoswelge (Baranya vm., ma horvátul Ceremošnjak): 1407: *Cremoswelge* (Cs. 2: 479). — Helyesírás-történeti szempontból (vö. KNIEZSA 1952: 42, 43, 58), illetve a továbbélését is figyelembe véve (vö. *Czeremosnyak,* Cs. 2: 479, illetve a mai horvát névforma) az 1407-es adat nagy valószínűséggel *cr-* szókezdettel olvasható.

dr-

51. Draa (Nógrád vm.): 1290: *Draa;* 1332/PR.: *Dia, Dra* (Cs. 1: 97; Gy. 4: 236–237). — FEHÉRTÓI KATALIN puszta személynévi eredetűnek tartja (vö. ÁSz. *Draa*), igaz valódi személynévi előfordulást ő sem közöl hozzá. A pápai regestrum *Dia* adatát vélhetően figyelmen kívül hagyhatjuk.

52. Draakh (Doboka vm., ma Drág): 1320: *Draakh* (Gy. 2: 67). — A puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Drág*).

53. Drag (Bács vm.): 1332–1327/PR.: *Drag;* 1338–1340/PR.: *Drac;* 1428: *Draagh* (Cs. 2: 148, Gy. 1: 218). — Puszta személynévi eredetűnek látszik, vö. **Draakh (52),** illetve **Dragfolwa (59).**

54. Draga (Pozsega vm.): 1324–1411: *Draga* (Cs. 2: 406). — Puszta személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Draga, Daraga, Deraga*).

55. Dragabratfalva (Bereg vm., ma Drágabártfalva): 1378: *Dragabratfalva* (Cs. 1: 415).

56. Dragadal (Krassó vm.): 1324/1342: *Dragadal;* 1415: *Dragadal, Dragadaluelge* (Gy. 3: 480, Zs. 5: 337).

57. Dragamerfalwa (Temes vm., ma románul Dragomireşti): 1439: *Dragamerfalwa* (Cs. 2: 35).

58. Dragchinafalwa (Baranya vm.): 1447: *Dragchinafalwa* (Cs. 2: 481).

59. Dragfolwa (Nyitra vm.): 1318/1318: *Dragfolwa* (Gy. 4: 376).

60. Dragistheleke ~ Dragyzteleke (Valkó vm.): 1336: *Dragistheleke, Dragyzteleke* (Cs. 2: 306).

61. Dragmirfalwa (Temes vm.): 1444: *Dragmirfalwa* (Cs. 2: 15).

62. Dragomerfalva (Zaránd vm.): 1439: *Dragomerfalva* (Cs. 1: 729).

63. Dragomerfalwa (Máramaros vm., ma Dragomérfalva): 1405: *Dragomerfalwa* (Cs. 1: 447).

64. Dragomerfalwa (Hunyad vm.): 1468: *Dragomerfalwa* (Cs. 5: 87).

65. Dragonfalwa (Temes vm.): 1365–1420: *Dragonfalwa* (Cs. 2: 35).

66. Dragosfalwa (Hunyad vm.): 1453: *Dragosfalwa* (Cs. 5: 87).

67. Dragotenesth (Temes vm.): 1464: *Dragotenesth;* 1470 k.: *Dragotenfalva* (Cs. 2: 35). — Az 1464-es adatban megjelenő román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

68. Dragothafalwa (Zaránd vm.): 1441: *Dragothafalwa* (Cs. 1: 730).

69. Dragoyafalwa (Zaránd vm.): 1441: *Dragoyafalwa* (Cs. 1: 729).

70. Dragsarewe (Baranya vm.): 1506: *Dragsarewe* (Cs. 2: 481).

71. Draguan (Baranya vm.): 1251/1328/1374: *Draguan;* 1256 [ɔ: 1266]: *Draguan* (Gy. 1: 298). — Puszta személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Dragoan, Draguan*).

72. Dragul (Hont vm., ma Drégelypalánk): 1274: *Dragul* (Gy. 3: 192). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Drégelypalánk*).

73. Draguna (Bars vm.): 1228: *Draguna* (KMHSZ. 1: *Dragon(y)a*). — Puszta személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Draguna, Draguina, Dragima, Dragina*).

74. Dragusfalua (Baranya vm.): 1403: *Dragusfalua* (Cs. 2: 481).

75. Dragusfalva (Belső-Szolnok vm., ma Drágosfalva): 1393: *Dragusfalva* (FNESz. *Drágosfalva*).

76. Draguthfalwa (Szerém vm.): 1416: *Draguthfalwa* (Cs. 2: 244).

77. Dragzel (Fejér vm., ma Drágszél): 1387: *Dragzel* (Cs. 3: 325, FNESz. *Drágszél*). — KISS LAJOS szerint a *Drág* személynév és a *szél* 'szegély, határ' főnév összetételéről van szó (vö. FNESz. *Drágszél*).

78. Dranifalua (Temes vm.): 1410: *Dranifalua* (Cs. 2: 33).

79. Dras (Hont vm., ma Darázsi): 1135/1262/1566: *Dras;* 1267/1287: *Dras;* 1286: *Daras;* 1287: *Dras;* 1305/1322>1388: *Daras;* 1349: *Darasy* (Gy. 3: 190).

— Puszta személynévi eredetű (vö. ÁSz. *Dras, Draas, Drras, Daras*). A személynévi párhuzama mellett erre utal a név *-i* képzővel való bővülése is (vö. 1349: *Darasy*). Ehhez l. BÉNYEI 2012: 80, TÓTH V. 2008:119. Vö. még **Drasey (81).**

80. Drasanfalva (Krassó vm.): 1389: *Drasanfalva* (Cs. 2: 100).

81. Drasey (Nyitra vm., ma Zobordarázs, szlovákul Dražovce): 1111/1414: *Drasey;* 1326: *Darasi* (Gy. 4: 369). — A név KNIEZSA szerint egy szl. *Draž* személynévből jött létre magyar névadással (vö. 1949/2003: 221). Vö. még **Dras (79).**

82. Drasinfalwa (Valkó vm.): 1398: *Drasinfalwa* (Cs. 2: 306).

83. Draskafeu (Somogy vm.): 1384: *Draskafeu* (Cs: 2: 601).

84. Draskfalva (Turóc vm., ma Draskócvölgye): 1266/1416: *Draskfalva* (FNESz. *Draskócvölgye*).

85. Draua (több vármegye irataiban említik, ma Dráva folyó): 1057/[1235 e.]// 1404: *Drauam;* [+1077–1095]/+1158//15. sz.: *Draua;* 1189: *Dravum* (KMHsz. 1: *Dráva I. 1.*). — Kiterjedtsége és jelentősége miatt nehezen elképzelhető, hogy éppen a magyar névrendszerből hiányzott volna e víznév. A nagyvizek különböző névközösségekhez való tartozásához l. GYŐRFFY 2011: 41.

86. Drauch (Bereg vm., ma Beregdaróc): [1284]: *Drauch;* 1301: *Daroch;* 1307/1355: *Drauch, Dorauch;* 1327: *Drauch;* 1329: *Darouch* (KMHsz. 1: *Daróc 2.*). — A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez l. HÓMAN 1920 és MELICH 1920.

87. Drauch (Szatmár vm., Ugocsa vm., ma Királydaróc): 1319: *Darohc;* 1326: *Drauch;* 1370: *Darouch* (FNESz. *Királydaróc*). — Magyarázatához l. **Drauch (86).**

88. Drauch (Szepes vm., ma Szepesdaróc): 1263: *Darouch, Villa Draucariorum, Drauch;* 1436: *Drawcz* (Cs. 1: 256). — Magyarázatához l. **Drauch (86).**

89. Drauci (Szatmár vm., ma Pusztadaróc): 1314: *Drauci, Dorouch;* 1444: *Daroch* (FNESz. *Pusztadaróc*). — Magyarázatához l. **Drauch (86).** A szóvégi *-i* kérdéséhez l. MELICH 1920: 24.

90. Draucy (Borsod vm., ma Lénárddaróc): *1220/1550: *Drancy [ɔ: Draucy];* 1301/1378: *Darolch;* 1347: *Darocz* (KMHsz. 1: *Daróc 3., Daróc(i)*). — Magyarázatához l. **Drauch (86).** PÓCZOS RITA szerint az első adaton megjelenő szóvégi *-i* nemcsak magyar melléknévképző vagy helynévképző, hanem szláv többesjel is lehetett (vö: 2001: 31–32). A szóvégi *-i* kérdéséhez l. MELICH 1920: 24.

91. Draufew (Baranya vm.): 1212/1397/1405: *Draufew* (KMHsz. 1: *Dráv-fő*).

92. Draus (Nógrád vm., ma Nagydaróc): 1246/1383: *Draus;* 1350: *Daroch* (Gy. 4: 235). — Magyarázatához l. **Drauch (86).**

93. Drausa ~ Drauza (Baranya vm.): 1212/1397/1405: *Drausa, Drauza;* 1257: *Draucha;* +1264/[14. sz.]: *Drauch, Drauchfok;* 1349: *Darolcha; Darouch* (KMHsz. 1: *Daróc 1., Daróca ~ Drávca, Daróc-fok*).

94. Drawabosoka (Baranya vm.): 1499: *Drawabosoka* (Cs. 2: 475). — A név elsődleges formája puszta személynévi névadás eredménye (vö. 1484: *Bosok,* Cs. 2: 475). Differenciáló előtaggal – és talán birtokos személyraggal – való bővülése magyar használatra utal (vö. RÁCZ A. 1997: 130, TÓTH V. 2008:68).

95. Draxa (Valkó vm.): 1311: *Draxa* (Cs. 2: 306). — Személynévi eredetéhez l. ÁSz. *Drassa, Draska* stb., valamint az ebből a személynévből alakult kétrészes nevekhez l. **Draxafalwa (96), Draxafalwa (97).** A személynévi előzményhez képest megmutatkozó hangátvetés a *Draxa* névalakban szintén magyar fejlemény lehet.

96. Draxafalwa (Temes vm.): 1442: *Draxafalwa* (Cs. 2: 35). — CSÁNKI bizonytalanul ugyan, de idekapcsolja az 1459-es *Drasafalwa* nevet is (Cs. 2: 11.).

97. Draxafalwa (Valkó vm.): 1421: *Draxafalwa* (Cs. 2: 306).

98. Draxinfalwa (Temes vm., ma románul Drăgşineşti): 1454: *Draxinfalwa;* 1464: *Dragzenesth* (Cs. 2: 35). — Az 1464-es adatban megjelenő román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

99. Drazaad (Valkó vm.): 1449: *Drazaad;* 1450: *Drawazad* (Cs. 2: 281). — Kétrészes név, utótagjához l. EWUng. *szád.*

100. Drecche (Bács vm.): 1346: *Derecche, Drecche;* 1464: *Dereczke* (KMHsz. 1: *Derecske 1.*). — Valószínűleg puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Somogydöröcske*). A *dr-* kezdetű névforma magyar nyelvhez kapcsolását bizonyíthatja az is, hogy az 1346-ban keletkezett oklevélben a *[derekcse]* és a *[drekcse]* alakok fonológiai variánsként jelennek meg.

101. Drementhy (Somogy vm.): 1486: *Derementhy;* 1493: *Drementhy;* 1506: *Derempthy* (Cs. 2: 600). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Dörömtű*). KISS LAJOS ennek előzményeként egy szl. **Drěmotichъ*-féle személynevet feltételez. Ehhez képest a magyar név magas hangrendje magyar fejlemény lehet. Tovább erősíti a *dr-* kezdetű névforma magyar nyelvűségét, hogy a *[derementi]* és *[drementi]* esetleg fonológiai variánsként élhetett a 15-16. században.

102. Drobonthafalva (Zaránd vm., ma Dobroc): 1441: *Drobonthafalva;* 1464: *Dobrothafalwa* (Cs. 1: 729).

103. Drug (Bihar vm., ma Biharfélegyháza): [1291–1294]: *Drug, Nogdurugfeleghaz;* 1338: *Dorugeghaza* (KMHsz. 1: *Dorog, Dorogegyháza*). — Puszta személynévi eredetéhez l. **Drug (104),** valamint az ezzel a személynévvel alakult kétrészes nevekhez l. **Drugfalua (110), Drugfalwa (111).**

104. Drug (Esztergom vm., ma Dorog): ?1181/17. sz.: *Dorogh;* 1249: *Durug;* 1278: *Drug;* 1287: *Dorogk* (Gy. 2: 234). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Dorog*). Az első adat a kései átírás miatt nem biztos, hogy hűen tükrözi a 12. századi állapotokat. Az adatok alapján úgy látszik, hogy a 13. században a név *[drog ~ drug]* és *[dorog ~ durug]* formában egyaránt használatos volt.

105. Drug (Győr vm.): 1252: *Durug;* 1258: *Drug, Durug;* 1262: *Durug* (Gy. 2: 584). — Puszta személynévi eredetéhez l. **Drug (104),** valamint az ezzel a személynévvel alakult kétrészes nevekhez l. **Drugfalua (110), Drugfalwa (111).** A *Drug* magyar nyelvű használatára utalhat az is, hogy a 13. század közepén a *[drug]* és a *[durug]* névalakok fonológiai variánsként tűnnek fel.

106. Drug (Heves vm., ma Dorogháza): +1153/?+1261/1417: *Durugh;* 1216 [ɔ: 1217]/1230: *Drug;* 1240: *Drug;* *1280/1416/1526: *Diwrig;* 1296>1413: *Dorogh;* 1465: *Dorog* (Gy. 3: 80). — Puszta személynévi eredetéhez l. **Drug (104),** valamint az ezzel a személynévvel alakult kétrészes nevekhez l. **Drugfalua (110), Drugfalwa (111).**

107. Drug (Vas vm.): 1217: *Durug;* 1258: terra *Drug;* 1377: *Dorugh* (Cs. 2: 744). — Puszta személynévi eredetéhez l. **Drug (104),** valamint az ezzel a személynévvel alakult kétrészes nevekhez l. **Drugfalua (110), Drugfalwa (111).**

108. Drug (Zala vm., ma Taliándörögd): 1270 e.: *Drugd;* 1339: *Durugd* (Cs. 3: 47, FNESz. *Taliándörögd*). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Taliándörögd.* Az 1270 előttre vonatkozó *Drugd* adat – a név magyar *-d* képzővel való bővülése miatt (vö. FNESz. *Taliándörögd*) – szintén egyértelművé teszi a *dr-* kezdetű alakváltozat magyar névrendszerhez való tartozását.

109. Druganhege (Pozsega vm.): 1396: *Druganhege* (Cs. 2: 407).

110. Drugfalua (Valkó vm.): 1364: *Drugfalua* (Cs. 2: 306). — CSÁNKI szerint idevonható még az 1484-es *Dragowcz* adat is (vö. Cs. 2: 306).

111. Drugfalwa (Temes vm.) 1459: *Drugfalwa* (Cs. 2: 11).

112. Drugma (Borsod vm., ma Tiszadorogma): +1194/[1230 k.]: *Durugma;* 1210 k.: *Drugma;* 1320>1412: *Dorogma;* 1328: *Dorogma* (KMHsz. 1: *Dorogma*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Tiszadorogma*).

113. Druska (Vas vm., ma Döröske): 1244: *Druska;* 1276/1328: *Dereske;* 1292: *Duruska, Duruske* (FNESz. *Döröske,* KESZLER 1969: 25). — Puszta személynévi eredetű (vö. ÁSz. *Draska,* illetve FNESz. *Pápadereske*).

114. Fekethewdragomerfalua (Temes vm.): 1410: *Fekethewdragomerfalua* (Cs. 2: 33). — Valószínűleg ide tartozik még az 1447-es *Dragamerfygerghfalwa,* valamint az 1462-es *Dragamerfigenghfalwa* adat is (vö. Cs. 2: 33).

115. Mezesdragomerfalwa ~ Mezewdragumerfalwa (Hunyad vm.): 1468: *Mezesdragomerfalwa, Mezewdragumerfalwa* (Cs. 5: 112).

116. Narad Dragozlay (Temes vm.): 1408: *Narad Dragozlay* (Cs. 2: 53). — A kétrészes név keletkezésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2. pontját.

117. Narad Drugany (Temes vm.): 1408: *Narad Drugany* (Cs. 2: 53). — A kétrészes név keletkezésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2. pontját.

118. Sarus Draganyan ~ Suos Draganafey (Bihar vm.): 1264/1298/1572: *Sarus Draganyan, Suos Draganafey* (KMHsz. 1: *Sáros Draganyán*). — A kétrészes név keletkezésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2. pontját.

119. Veresdragomerfalua (Temes vm.): 1410: *Veresdragomerfalua* (Cs. 2: 33).

fl-

120. Flekhegy (Kolozs vm., ma Erdőfelek): 1366: *mons Felek Berch;* 1377: *mons Flekhegy;* 1415: *poss. Felek* (Cs. 5: 350).

121. Florentheshaza (Zala vm., ma Forintosháza): 1412: *Florentheshaza;* 1513: *Forenthoshaza* (Cs. 3: 54).

122. Floriahaza (Bereg vm.): 1341/1342/1508/17. sz.: *Floriahaza* (AOklt. 25: 400).

fr-

123. Forrayfruthafalua (Temes vm.): 1410: *Forrayfruthafalua* (Cs. 2: 33).

124. Franceusfelde (Vas vm.): 1369: *Franceusfelde* (Cs. 2: 748).

125. Francheusfeldy (Baranya vm.): 1296/1346/1408: *Francheusfeldy* vel *Zeueboogh* (KMHsz. 1: *Frenceusfölde*).

126. Frankfalwa (Baranya vm.): 1506: *Frankfalwa* (Cs. 2: 484).

127. Frankuagasa (Sáros vm.): 1427: *Frankuagasa* (Cs. 1: 294).

128. Frankuagasa (Szepes vm., ma Kisfrankvágása és Nagyfrankvágása): 1320/1334: *Frankuagasa* (FNESz. *Nagyfrankvágása*). — A település első, személynévi említéséhez l. 1314: *circa sectionem et villam magistri Frank* (FNESz. *Nagyfrankvágása*).

129. Frata (Kolozs vm., ma Magyarfráta): [1243]/1488 [1242-re]: *Frata;* 1331: *Frata* (Cs. 5: 351). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. KNIEZSA 1943/2001: 122). Lakosaira vonatkozóan l. még: 1410: *Fratha hungaricalis;* 1413: *Wolahfratha* (Cs. 5: 351). Az 1413-as adat az etimológiától függetlenül is mutathatja a név magyar nyelvű használatát.

130. Frich (Sáros vm., ma Frics): 1320: *Frich;* 1330: *Ferych;* 1427: *Frych* (Cs. 1: 294). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Frics.* Az, hogy a név a 14. század elején egyidőben kétféle szókezdettel, fonológiai variánsként is adatolható, szintén a *[frics]* névforma magyar nyelvű használatára utalhat.

131. Fridmanvagasa (Szepes vm., ma Frigyesvágása): 1320: *Fridmanvagasa* (Cs. 1: 257).

132. Frigetarka (Pest vm.): 1284: *Frigetarka* (Gy. 4: 560). — Szerkezete alapján valószínűnek tűnik, hogy az *árok ~ árka* földrajzi köznévi utótagot kereshetjük a névben. A határleírásból fölsejlő földrajzi viszonyok ezt az eredeztetést nem zárják ki, hiszen olyan nevű helyek találhatók a környezetében, mint pl. *Thuulgwelg, Chamba haraztha* és *Monorofeu* dombok, *Kalgria* és *Futrodfew* patakok, BÁRTFAI SZABÓ 1938: 22). Igaz, az ÁSz. nem tud az előtagban feltételezett személynévről. Mindenesetre a névkörnyezete is magyar névnek mutatja.

gl-

133. Gleden (Kolozs vm., ma Gledény): 1319: *Geledun;* 1332–1337/PR.: *Cladino, Eledyno, Gladino, Gleamo, Gledyno, Kledyn, Oledyno;* 1381: *Geleden;* 1519: *Gleden* (Cs. 5: 358, Gy. 3: 348). — Puszta személynévi eredetéhez l. *FNESz. Gledény.* Az ezzel a személynévvel alakult kétrészes személynévhez l. **Gledenfalwa (134).** A folyamatosan adatolható *[geledény]*-féle formák mellett (vö: 1451, 1473, 1475: *Geleden;* 1502, 1508: *Alsogeleden,* Cs. 5: 358) feltűnő etimologikus *[gledény]* a *gl-* kezdetű névalak többé-kevésbé folyamatos magyar nyelvű használatát mutatja. KISS LAJOS szerint a román *Gledin* is a magyarból való, eszerint a magyarban valóban léteznie kellett egy *gl-* kezdetű változatnak is (vö. FNESz. *Gledény*).

134. Gledenfalwa (Valkó vm.): 1474: *Gledenfalwa* (Cs. 2: 311).

135. Glup (Abaúj vm., ma Golop): 1258: *Glup;* 1323: *Gulup* (KMHsz. 1: *Golop*). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Golop.*

gn-

136. Alsognomba ~ Gnomboka (Temes vm.): adataihoz l. **Glamboka (553).**

137. Gnoynicha ~ Gnoynichapotoka (Pozsega vm.): 1330: *Gnoynicha ~ Gnoynichapotoka* (AOklt. 15: 42).

138. Grab (Nógrád vm., ma Garáb): 1179/Pp.: *Grabensis;* 1240: *Grab;* 1281: *Garab;* 1294/1300/14. sz.: *Graba;* 1320/1633: *Graba;* 1327/1327: *Garaab* (Cs. 1: 98, Gy. 4: 243–244). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Garáb*).

139. Grab (Nógrád vm., ma Kálnógaráb): 1246/1383; *Grab;* 1271: *Grab;* 1302/1310: *Garab* (Gy. 4: 244). — Puszta személynévi eredetű, vö. **Grab (138).**

140. Grabsafolua (Valkó vm.): 1299: *Grabsafolua* (Cs. 2: 312).

141. Gradpotok (Pozsega vm.): 1275: *Gradpotok;* 1395: *Garanpataka;* 1401: *poss. Gradpataka* (Cs. 2: 409).

142. Gramachnyk ~ Gramachnykpotoka (Pozsega vm., ma horvátul Gromačnik): 1280: *terra Gramachnyk, Gramachnykpotoka* (Cs. 2: 410).

143. Gredey (Baranya vm., ma Gerde): 1216/1550: *Guerdei;* 1232: *Gredey;* 1234: *Geredey;* 1235: *Gredey;* 1256: *Gueredey;* 1283: *Gredey, Gredei;* 1296: *Gheredey* (KMHsz. 1: *Gerde, Gerdej*). — KISS LAJOS szerint puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Gerde*), ugyanakkor az *-i/-j* helynévképzővel való alakulás sem kizárt. Ennek kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és 4.3. pontját, illetve BÉNYEI 2012: 85–94.

144. Gregerfystfanfalua (Valkó vm.): 1422: *Gregerfystfanfalua* (Cs. 2: 311).

145. Gregorfalva (Sáros vm., ma Gergelylaka): 1248: *Gregorfalva;* 1274: *Geregurfelde;* 1347: *Gregorfalva;* 1427: *Gergellaka* (Cs. 1: 295).

146. Gregorfaya (Erdélyi Fehér vm., ma Gergelyfája): 1263/1324/1580: *Gergerfaya;* 1304/1307: *Gregorfaya;* 1307: *Gerugurfaya, Gregorfaya;* 1313: *Gregorfaya;* 1320: *Geregurfaya;* 1324: *Gregorfaya;* 1345: *Geregurfaya* (Gy. 2: 161).

147. Gregorwadalaka (Baranya vm.): 1337: *Gregorwadalaka* (KMHsz. 1: *Gregorvadalaka*).

148. Gregorwelge (Barany): 1407: *Gregorwelge* (Cs. 2: 487).

149. Grendus (Hont vm.): [1245]/1245: *Grendus* (Gy. 3: 150, 174). — A *gerend ~ girind ~ görönd* 'mélyen fekvő területből, mocsárból, árvízből kiemelkedő lapos domb, földhát' földrajzi köznév képzett alakja (vö. RESZEGI 2006: 163).

150. Gres (Közép-Szolnok vm., ma Géres): 1367: *Gres;* 1475: *Geroz;* 1489: *Gyeres* (Cs. 1: 555, FNESz. *Géres*). — Puszta személynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNESz. *Géres*).

151. Grubetenfalwa (Valkó vm.): 1404: *Grubetenfalwa* (Cs. 2: 312).

152. Zenthgracia (Maros-Torda vm.): 1332/PR.: *Sancta Gerecia;* 1334/PR: *Sancta Gratia;* 1497: *Zenthgracia* (Er. 2: 158, 414, 415). — Az 1334-es latinizált adat mögötti magyar névformát nem lehet biztosan rekonstruálni, így elsőként csak a 15. század végére vonatkozóan igazolható a *gr-* kezdetű alakváltozat magyar nyelvű használata.

153. Zenth Grooth (Zala vm., ma Zalaszentgrót): 1247: *Sanctus Gerardus, Scenthgerohith, Zentgyrolth;* 1493: *Zenth Grooth;* 1499: *Zenthgyrolth* (Cs. 3: 25). — A *Szentgrót* névváltozat másodlagosan alakult ki (vö. FNESz. *Zalaszentgrót*).

hl-

154. Hlap (Bihar vm., ma Haláp): 1213/1550: *Halap, Hlap;* 1322: *Halap* (KMHsz. 1: *Haláp*). — Puszta személynévi hátteréhez l. RÁCZ A. 2007b: 118–119. Az etimológia mellett a *hl-* kezdetű névalak magyar nyelvű használatára utalhat az is, hogy a Váradi regestrumban fonológiai variánsként egyidejűleg jelenik meg a *[hláp]* és a *[haláp]* névforma.

155. Hlynik (Liptó vm., ma Hlinik): 1294 [?]: *Hlynik;* 1329: *Hlynnykpotoca* (Gy. 4: 65, 66, 84).

hr-

156. Hrabor (Nyitra vm., ma Nyitragaráb): 1291: *Hrabor;* 1312: *Harabur* (Gy. 4: 396). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Nyitragaráb*).

157. Hranafalwa (Valkó vm.): 1323: *Haranfolua;* 1427?: *Szranafalva;* 1438–1439: *Hranafalwa* (AOklt. 7: 297, 298., Cs. 2: 318). — Az 1427-es *Szranafalva* alak vélhetően elírás (vö. Cs. 2: 318), hasonló váltakozáshoz mindenesetre vö. **Hradystyan (606), Hwalkouch (620), Hwosnicza (420).**

158. Hrenkhegye (Pozsega vm.): 1435: *poss. Hrenkhegye* (Cs: 2: 411).

159. Kozephrusnicza (Pozsega vm., ma horvátul Ruščica): 1422: *Alsorosnicha, Kozephrusnicza;* 1428: tres ville *Hrwsnycza;* 1453: *Alsorusticza, Felsewrusticza, Kezepserusticza*; 1454 k.: *Hrustycza,* alia *Hrustycza* et tertia *Hrustycza;* 1455: *Alsohrwstycza, Felsewhrwstycza, Kezepsewhrwstycza*; 1459: tres ville *Rosnycza;* 1484: tres poss. *Hrwsycza;* 1498: *Rwsthycza* (Cs. 2: 411). — A szó eleji *h* eltűnése egyaránt lehet magyar és szláv nyelvi fejlemény is. Az adatok kronológiáját figyelembe véve az sem elképzelhetetlen, hogy a folyamat a két nyelvben párhuzamosan ment végbe (a szláv *hr* > *r* változáshoz l. CARLTON 1990: 259).

160. Kyshradna ~ Naghradna (Trencsén vm.): adataihoz l. **Granna (1069).**

kl-

161. Clus (Kolozs vm., ma Kolozsvár) 1173: *Clus;* 1201/1272/1285: *Kulus;* [1250k.]/1241-re: *Clusa;* 1275: *Kuluswar;* 1321: *Cluswar;* 1326: *Koluswar;* 1365: *Kaluswar;* 1371: *Closuar, Kolusuar;* 1429: *Clvsvar;* 1458: *Coloswaar* (Cs. 3: 509, Gy. 3: 356). — A vele összefüggő Kolozsmonostora és Kolozsakna adatai ugyanúgy ingadozást mutatnak a mássalhangzó-torlódással kezdődő, illetve az azt már megszüntető forma között, vö. 1214/1550: *Clus;* 1288: *Kulusmunustra;* 1297/1297: *Clusmonustura;* 1299: *Klus, Kulus Monustura;* 1415: *Kolosmonostra* (Cs. 5: 307, Gy. 3: 353–354), illetve 1294: *Clus;* 1314: *Clusakna;* 1326/1358: *Kulusakna* (Cs. 5: 305, Gy. 3: 353).

162. Klarafalwa (Csanád vm., ma Klárafalva): 1488: *Klarafalwa* (Cs. 1: 699).

163. Kleenfeuld (Pest vm.): adataihoz l. **Creynfeld (1164).**

164. Klokoch (Nyitra vm.): 1293: *Klokoch;* 1324: *Klukuch pataka* (Gy. 4: 326, 411).

165. Kysklewen (Trencsén vm.): adataihoz l. **Hleulan (591).**

kn-

166. Knez (Somogy vm.): 1055: *knez* (EWUng. *kenéz*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Kenéz*). HOFFMANN ISTVÁN felveti annak a lehetőségét is, hogy a név nem személynévből, hanem közvetlenül a személynév alapjául szolgáló közszóból alakult metonimikus névadással (vö. 2010: 92–93).

kr-

167. Crald (Borsod vm., ma Királd): 1246/1437: *Crald;* 1281: *Kirald* (KMHsz. 1: *Királd*). — A *király* főnév régi *král(y)* formájából keletkezett a *-d* helynévképző felhasználásával (vö. FNESz. *Királd*).

168. Crali (Nyitra vm., ma Királyi): 1113: *Crali;* 1267/1270: *Kyraly* (Gy. 4: 408). — KNIEZSA érvelése szerint a név a *király* főnévből keletkezett a magyar *-i* képző felhasználsával (vö. 1949/2003: 194–195).

169. Crasoucenmiclos (Baranya vm.): 1403: *Crasoucenmiclos* (Cs. 2: 456).

170. Cremnychbana (Bars vm., ma Körmöcbánya): 1328: *Cremnychbana* (KMHsz. 1: *Kremnicbánya*).

171. Creztethe (Abaúj vm., ma Keresztéte): 1299: *Kerezthethe;* 1323/1390: *Creztethe;* 1347: *Kereztete* (KMHsz. 1: *Keresztéte*). — Puszta személynévi eredetéhez l. TÓTH V. 2001a: 86–87.

172. Crich (Máramaros vm., ma Kricsfalu): 1375: *villa Crich;* 1397: *Kerchwa;* 1411: *Criczfalva, Kyrychfalwa;* 1516: *Krichfalw* (Cs. 1: 450; KÁZMÉR 1970: 169).

173. Crisan (Gömör vm.): 1293: *Crisan;* 1427: *Kyrsan* (Cs. 1: 138, Gy. 2: 521). — Puszta személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Krisan*), illetve az ezzel a személynévvel alakult kétrészes névhez l. **Crisanfalua (174).**

174. Crisanfalua (Vas vm.): 1365: *Kyrizanhaza;* 1366: *Crisanfalua* (Cs. 2: 769).

175. Cristur (Bars vm., ma Garamszentkereszt): 1075/+1124/+1217: *Kerestur;* 1237: *Cristur* (KMHSZ. 1: *Keresztúr 7.*).

176. Cristur (Zemplén vm., ma Szécskeresztúr): 1263: *Cristur;* 1305/1319: *Kyrystur* (FNESz. *Szécskeresztúr*).

177. Cruchlov potok (Abaúj vm.) 1327: *Cruhlov potok;* 1327/1328/1378: *Crochloupatak* (AOklt. 11: 118). — Ugyanezt a nevet a KMHSz. bizonytalan olvasatú névként *Hrodló-patak*-nak (vö. KMHSz. 1: *Hrotló ?* - *patak*), míg TÓTH VALÉRIA *Hrodló-patak*-nak olvassa (vö. 2001a: 73). Mindkét értelmezés azonban a 1327/1328/1378-as *Crochloupatak* adat a GYÖRFFY által is idézett, hibásan kiolvasott *Chrothloupatak* formájára megy vissza (vö. AOklt. 11: 118, Df. 269793, Gy. 1: 146). A 14. századi helyesírás hangjelölési sajátságait figyelembe véve a *Cruhlov potok* és a *Crochloupatak* adat viszont nagy valószínűséggel *kr-* szókezdettel olvasható. E kérdéséhez részletesebben l. KNIEZSA 1952: 50, 57.

178. Crusolwagasa (Sáros vm., ma Ruzsoly): 1414: *Crusolwagasa* (Cs. 1: 301).

179. Crysfev (Bihar vm., ma Körösfő): 1276: *Crysfev;* 1282: *Keresfev;* 1391: *Crysfew, Keresfew;* 1399: *Keresfw* (KMHsz. 1: *Körösfő,* RÁCZ A. 2007b: 165).

180. Cryuinabogdan (Temes vm.): 1427–1428: *Cryuinabogdan* (Cs. 2: 47). — Az utótagként felismerhető *Bogdán* névelem puszta személynévből válhatott helynévvé (vö. FNESz. *Bogdánd, Bogdánfalva, Bogdánháza*), ami aztán – vélhetően szintén a magyarban – előtaggal bővült.

181. Krabanfalua (Valkó vm.): 1395: *Krabanfalua* (Cs. 2: 327).

182. Kragunfalua (Krassó vm.): 1370: *Kragunfalua* (Cs. 2: 104).

183. Kragyofalwa (Krassó vm.) 1406: *Kragyofalwa;* 1436: *Kragoyfalwa* (Cs. 2: 104).

184. Kramarfalva (Vas vm.): 1366: *Kramarfalua* (Cs. 2: 769).

185. Kraynokfalua (Bihar vm., ma Krajnikfalva): 1406: *Kraynokfalua* (FNESz. *Krajnikfalva*).

186. Krisfalva (Valkó vm.): 1427: *Krisfalva;* 1438–1439: *Kerisfalwa, Kyrisfalwa* (Cs. 2: 323).

187. Krus (Nyitra vm., ma Nyitrakoros): 1158/1360/1496: *Corus;* 1235: *Krus;* +?1271/1295/1378: *Korus;* 1285/1313: *Korus* (Gy. 4: 412). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Nyitrakoros*).

188. Krus(n)ugpataka (Hont vm.): 1341/1347: *Korozumpataka [ɔ: Korozno-], Krus(n)ugpataka* (Gy. 3: 154, 158, 267).

189. Krystur (Szepes vm., ma Keresztfalu): 1290: *Krystur* (Cs. 1: 260). — 1401-ben már *Zenhtkerezth* néven szerepel (FNESz. *Keresztfalu*).

190. Kryuapatak (Temes vm.): 1390: *Kryuapatak* (Cs. 2: 47).

ml-

191. Mladinfalua (Pozsega vm.): 1422: *Mladinfalua* (Cs. 2: 418).

192. Mlahpataka (Torda vm.): 15. sz.: *Mlahpataka* (Cs. 5: 679).

pl-

193. Plast (Hont vm., ma Palást): 1156: *Plast;* 1232: *Palasth* (Gy. 3: 226). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Palást.*

194. Plebarthyda (Bihar vm.): adataihoz l. **Priuarthyda (227).**

195. Pleska (Zaránd vm.): 1439: *Pleska;* 1464: *Pleskafalwa* (Cs. 1: 742).

196. Plofalwa (Zaránd vm.): 1441: *Plofalwa;* 1525: *Plop* (Cs. 1: 742).

197. Plopfalva (Hunyad vm.): 1468: *Plop;* 1516: *Kys Ploopfalwa* seu *Kys Plopfalwa* (Cs. 5: 126).

198. Plyskewelgh (Somogy vm.): 1443: *Peleske;* 1446: *Plyskewelgh* (Cs. 2: 636).

pr-

199. Alsoprichrew ~ Felsewprichrew (Somogy vm.): 1406: *Alsoprichrew, Felsewprichrew* (Cs. 2: 637).

200. Pradanmunustura (Csanád vm., ma Porgány): 1247: *Parada;* 1256: *Paradanmonustura, Pradanmunustura;* 1337: *Paradan, Pardan, Pordan* (KMHsz. 1: *Pordány, Pordánymonostora*).

201. Prasmar (Brassó vm., ma Prázsmár): [1235–1270]>1301/1509: *Prasmar;* 1360: *Prasmar* (KMHsz. 1: *Prázsmár,* KNIEZSA 1943/2001: 98). — Való-

színű puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Prázsmár.* A román és a német névpárjaival összevetve a fenti névalakok egyébként is magyar használatúnak tűnnek (vö. ném. *Tartlau,* rom. *Preşmer,* KNIEZSA 1943/2001: 98).

202. Prauna (Nyitra vm., ma Tótpróna): 1113: *Prauna;* 1493: *Nemetprona;* 1514: *Tothprona* (Gy. 4: 448).

203. Prebor (Pilis vm., ma Perbál): 1258>[1526 e.]: *Perbar;* 1332–1337/PR.: *Prebor, Probor;* 1348: *Prebor;* 1401: *Perbar* (Cs. 1: 14, Gy. 4: 689). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Perbál*).

204. Prebul (Hont vm., ma Fehérkút, szlovákul Príbelce): 1244>1332: *Prebul;* 1245: *Prebul;* 1354: *Felseuprebul, Olsouprebul* (Gy. 3: 235). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Alsófehérkút*). Az ezzel a személynévvel alakult kétrészes névhez l. **Prebylfalwa (205).**

205. Prebylfalwa (Temes vm.): 1468: *Prebylfalwa* (Cs. 2: 16).

206. Predborhyge (Trencsén vm.): 1355: *Predborhyge* (FN. 154).

207. Predmer (Trencsén vm.): 1274: *Predmer;* 1417: *Predmerpathaka;* 1439: *Predmir* (FN. 141, LUKINICH 1937: XXXVII, SZENTPÉTERY–BORSA 1961: 103). — Minden bizonnyal idekapcsolható az 1193: *Predmir* (FN. 89) adat is.

208. Prekafalwa (Temes vm.): 1408: *Prekafalwa* (Cs. 2: 58).

209. Prekolfalwa (Krassó vm.): 1389: *Prekolfalwa* (Cs. 2: 106).

210. Premortun (Veszprém vm., ma Peremarton): ?1082: *Premortun;* 1443: *Peremarthon;* 1476: *Premarthon;* 1488: *Peremarthon* (Cs. 3: 215, FNESz. *Peremarton*). — A *Pere* és a *Marton* személynevekből keletkezett összetett helynév (vö. FNESz. *Peremarton*). Ebből adódóan az egyes alakokban föltűnő mássalhangzó-torlódás másodlagos fejlemény lehet (vö. még FNESz. *Nagypirit, Pere, Pered, Peremarton*).

211. Prepostfelde (Gömör vm.): 1297: *Prepostfelde* (Gy. 2: 546).

212. Preseg (Liptó vm.): 1295: *Preseg;* 1391: fl. *Zarazprozek* (Gy. 4: 39, 90).

213. Prewen (Abaúj vm., ma Perény): 1220/1550: *Puruen;* 1260: *Puruen;* 1333: *Perwen, Prewen, Pureun* (KMHsz. 1: *Perény*). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Perény*). Ugyanakkor némi bizonytalanságra adhat okot, hogy az egyébként gazdag adatolású névnek (további adataihoz l. KMHsz. 1: *Perény*) csupán egyetlen mássalhangzó-torlódásra utaló adata fordul elő az oklevelekben.

214. Prewlaka (Baranya vm.): 1506: *Prewlaka* (Cs. 2: 518).

215. Prezlen (Nyitra vm., ma Nyitrapereszlény): 1280/1280: *Prezlen;* 1291/1292>1353: *Perezlen;* 1322: *Perezlen* (Gy. 4: 444). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Pereszlény.*

216. Priamus (Csanád vm., ma Perjámos): 1332: *Priamus;* 1347: *Pereamus* (KMHsz. 1: *Perjámos*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Perjámos*).

217. Priba (Bars vm.): 1265/1283: *Priba* (KMHsz. 1: *Priba*). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. ÁSz. *Priba,* FNESz. *Pribóc,* TÓTH V. 2001a: 229).

218. Pribilfyamiklosfalwa ~ Pribylfyamyklosfalva (Krassó vm.): 1389: *Pribilfyamiklosfalwa, Pribylfyamyklosfalva* (Cs. 2: 106, PESTY 1883: 134). — Névadójával történő első említéséhez l. 1369–1377: *villa Nicolai filii Prebyl* (FEKETE NAGY–MAKKAI 1941: 221).

219. Pribizloutheleke ~ Pribuzloutelek (Valkó vm.): 1336: *Pribizloutheleke, Pribuzloutelek* (Cs. 2: 345).

220. Priboy (Krassó vm.): 1427: *Priboy;* 1437: *Kyspriboy* (Cs. 2: 106).

221. Pribus (Gömör vm.): 1243/1335/17. sz.: *Pribus;* 1266/1283: *Perbus* (Gy. 2: 534). — Puszta személynévi eredetű (vö. ÁSz. *Perbus, Pribus*).

222. Pribylfalwa (Közép-Szolnok vm., ma Pribékfalva): 1405: *Pribylfalwa* (Cs. 1: 562).

223. Prilscan (Hont vm., ma Pereszlény): 1156: *Prilscan [ɔ: Prisclan];* 1245: *Perezlen* (Gy. 3: 234). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Pereszlény*).

224. Prymfalva (Szepes vm.): 1248/1312: *Pyrin;* 1312: *villa Primi;* 1411: *Prymfalva* (Cs. 1: 265, HOkm. 8: 53).

225. Princs (Hont vm., ma Berencsfalu): 1266/1274: *Princh;* +1285> 1366/1369: *Perendfolua;* 1290: *Princh* (Gy. 3: 235). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. ÁSz. *Princh, Prinz,* de l. még FNESz. *Berencs*). A településnév talán összefüggésbe hozható a közelben folyó patak nevével: [1291]/1291: *Preeych, Preych* (Gy. 3: 152, 222). A *Princs* és *Perendfalva* közül a *Princs* tűnik elsődlegesnek.

226. Priscyen (Temes vm., ma Perestyén, szlovákul Prisian): 1447: *Priscyen;* 1495: *Alsoprysyen, Felsevprysyen* (Cs. 2: 58).

227. Priuarthyda (Bihar vm., ma Pelbárthida): 1277/1282: *Priuarthyda* vel *Vodosa;* 1322: *Plebarthyda;* 1327: *Pelbarthida, Perbathyda* (KMHsz. 1: *Pelbárt- ~ Privártháza*). — A nevet a *pl-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Plebarthyda (194).** A *r* > *l* változáshoz, illetve váltakozáshoz l. BÁRCZI 1958b: 130.

228. Prochfalua (Sáros vm., ma Porócs): 1427: *Prochfalua* (Cs. 1: 307). — Már 1251-ben említik *Prócs más néven Istvánfalva* formában, de erre vonatkozóan a korabeli betűhív adatokat nem találtam (vö. Cs. 1: 307).

229. Prodan (Temes vm.): 1410: *Prodan;* 1466: *Keethpordan* (Cs. 2: 54). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Rábapordány,* illetve az ezzel a személynévvel alakult kétrészes névhez l. **Prodanfalwa (230).**

230. Prodanfalwa (Temes vm.): 1454: *Prodanfalwa;* 1464: *Prodanest* (Cs. 2: 58). — Az 1464-es adat végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját. A következő századokban kizárólagossá vált a román *[prodanest]* ~ *[prodanesty]* névforma használata, vö. 1514–1516: *Prodeniest,* 1617: *Prodaniesthy* (PESTY 1883: 134).

231. Prodwfalwa (Közép-Szolnok vm., ma Prodánfalva): 1475: *Prodwfalwa* (Cs. 1: 562).

232. Prokpataka (Trencsén vm.): 1327: *Prokpataka* (FN. 207).

233. Prosa (Hont vm., ma Parassapuszta): 1258: *Prosa;* 1258/1270: *Parassa;* 1427: *Prosa* (Gy. 3: 232). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Parassapuszta*).

234. Prosa (Tolna vm.): 1417: *Prosa* (Cs. 3: 447). — Puszta személynévi eredetű, vö. **Prosa (233).**

235. Prothia (Szeben vm., ma Baráthely, németül Pretai): 1359: *Prothia;* 1369: *Paratee* (FNESz. *Baráthely*). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Baráthely.*

236. Prouod (Szatmár vm., ma Pród): 1067 k./1267: *Prouod;* 1476: *Prodeghaza* (Cs. 1: 524, FNESz. *Pród*). — Puszta személynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNESz. *Pród*).

237. Provta (Trencsén vm., ma Peres, szlovákul Pravotice): 1232: *Provta;* 1444: *Prawoticz* (FN. 173). — A helynév elsődleges *[próta]* alakja puszta személynévből keletkezett (vö. FNESz. *Peres*). A 15. században föltűnő, szláv eredetű *Pravotic* a szóvég redukciója miatt szintén magyarnak látszik (vö. mai szlk. Pravotice, illetve FNESz. *Peres*).

238. Prowaznypothok (Trencsén vm.): 1522: *Prowaznypothok* (FN. 63).

239. Proznyofolua (Vas vm., ma Pártosfalva, szlovénül Prosenjakovci): 1448: *Proznyofolua* (Cs. 2: 787).

240. Pruchekmal (Sáros vm.): 1410: *Pruchekmal* (Cs. 1: 291). — CSÁNKI az 1427-es *Pebchelmal* alakot is idekapcsolja (vö. Cs. 1: 291). Utótagjához l. EWUng. *mál.*

241. Pruslo (Heves vm., ma Poroszló): 1210 k.: *Puruzlou;* 1244: *Pruslo;* 1245: *Puruzlov;* 1253: *Prozlow;* 1263: *Puruzlo* (Gy. 3: 126). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Poroszló*). A *pr-* kezdetű névalakok magyar nyelvű használatát igazolhatja a 13. század közepén fonológiai variánsként föltűnő *[proszló ~ pruszló]* és *[poroszló ~ poruszló]* formák egyidejű jelenléte is a névhasználatban.

242. Pruthazafalwa (Temes vm.): 1405: *Pruthazafalwa* (Cs. 2: 42).

243. Prwsinfalwa (Temes vm.): 1472: *Porsynfalwa;* 1473: *Prwsinfalwa;* 1489: *Porsonfalwa, Prosynfalwa* (Cs. 2: 19).

244. Prybyljakabfalwa (Temes vm.): 1459: *Prybyljakabfalwa;* 1473: *Prebythfalwa* (Cs. 2: 58).

245. Prybyniemelleke (Pozsega vm.): 1439: *Kandyncz* al. nom. *Prybyniemelleke* (Cs. 2: 423).

sl-/szl-

246. Slamerfalua (Valkó vm.): 1477–1478: *Slamerfalua* (Cs. 2: 354).

247. Slumpataka (Hont vm.): 1249/1321/17. sz.: *Slumpataka* (Gy. 3: 152, 233).

sp-

248. Peterspanfalua (Valkó vm.): 1395: *Peterspanfalua* (Cs. 2: 342).

249. Spacha (Pozsony vm., ma Ispáca): 1274/1329: *Spacha* (FNESz. *Ispáca*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Ispáca*).

250. Span (Heves vm.): 1341/1347: *Span* (Gy. 3: 102). — Valószínűleg az *ispán* méltóságnévből keletkezett metonimikus névadással. Elképzelhető puszta személynévi eredete is (vö. ÁSz. *Span*).

251. Spanfelde (Nógrád vm.): 1330: *Spanfelde* (Gy. 4: 253).

252. Spank (Vas vm., ma Ispánk): 1393/1406: *Yspank;* 1409: *Spank;* 1428: *Ispank* (Cs. 2: 758). — Az *ispán* méltóságnév *espáng* változatából keletkezett metonimikus névadással (vö. FNESz. *Ispánk*).

253. Spanlaka (Erdélyi Fehér vm., ma Ispánlaka): 1329: *Ispanlaka, Spanlaka;* 1332–1336/PR: *Spanlaka* (Gy. 2: 167).

254. Spanmeze ~ Spanmezeu (Gömör vm., ma Gömörispánmező): 1331/1347: *Spanmeze, Spanmezeu* (Gy. 2: 511).

255. Spanpathaka (Hont vm.): 1399: *Spanpathaka* (FNESz. *Ispán-patak*).

256. Spanthoa (Bereg vm.): +?1248>1393: *Spanthoa;* 1282/1379: *Spantoa* (KMHsz. 1: *Ispán tava*).

257. Zpiskwagasa (Sáros vm.): 1408: *Zpiskwagasa* (Zs. 2/2: 106).

sr-

258. Sreyberfolwa (Szepes vm., ma Göbölfalva, németül Schreibersdorf): 1335/1342 e.: *Sreyberfolwa;* 1343: *Saiberfalu;* 1366: *Sriberfalwa* (FNESz. *Göbölfalva,* FEKETE NAGY 1934: 169). — Másik neve *Göbölfalva* volt (1364: *Gebulfalua,* FNESz. *Göbölfalva*), valamint németül is előfordul (1346: *Saiberdorph,* FNESz. *Göbölfalva*).

st-

259. Deseufiastephanloka (Baranya vm.): 1337: *Deseufiastephanloka* (KMHsz. 1: *Dezsőfiastefánlaka*).

260. Scenthstephan (Borsod vm., ma Szentistván): 1332–1335/PR.: *S. Stephano;* 1333: *Scenthstephan;* 1398: *Senthisthuan;* 1413: *Zenthesthwan* (Cs. 1: 179, KMHsz. 1: *Szentistván 1.*).

261. Stallo (Hont vm.): 1266/1274: *Stallo;* 1472: *Istalaw* (Gy. 3: 204). — Magyarázatához l. **Staul (262).**

262. Staul (Komárom vm., ma Tőnyeistál): 1256: *Staul;* 1356: *Olastar;* 1378: *Stal;* 1412: *Istal* (FNESz. *Tőnyeistál,* KESZLER 1969: 12–13). — A helynév az *istálló* közszó etimológiai előzményéből a magyarban keletkezett. Ehhez l. FNESz. *Tőnyeistál,* TESz. *istálló.*

263. Staul (Nyitra vm., ma Alistál és Felistál): 1113/1249/1410: *Staul* (Gy. 4: 461). — Magyarázatához l. **Staul (262).**

264. Staxwagasa ~ Staxtwagasa (Sáros vm./Zemplén vm.): adataihoz l. **Staskenhaw (331).**

265. Steepkfolua (Krassó vm.): 1343: *Steepkfolua* (Cs. 2: 107).

266. Stehpanburbaya (Trencsén vm., ma Kővágás): 1368: *Stehpanburbaya* (FN. 217). — A település későbbi magyar neve *Kőpuruba* (vö. 1511: *Kewporuba,* FN. 217). Ez alapján úgy tűnik, hogy *[stefánburbája]* név az *István* személynév *Stefán* alakváltozatának és a szlk. *poruba* 'vágás, irtás, irtvány' jelentésű földrajzi köznévnek a birtokos jelzős kapcsolatából alakult.

267. Stepanfalwa (Szepes vm., ma Csépánfalu): 1295: *villa Stephani;* 1307: *villa Chepani;* 1463: *Czepanfalva;* 1474: *Stepanfalwa;* 1437–1469: *Stepanfalva* (Cs. 1: 256, FNESz. *Csépánfalu*). — A településnév az *István* személynév szláv

eredetű *Csépán* változatából származik (cseh *Ščepán,* le. *Szczepan,* vö. FNESz. *Csépánfalu*). Ennek ellenére a 15. században *Stepanfalwa ~ Stepanfalva* formában is föltűnik. Mivel más hasonló nevek esetében nem látunk példát a *Csépán ~ Stefán* váltakozására (vö. KMHsz. 1: *Csépánfalva 1-2., Csépán(falva), Csépánföld, Csépánfölde, Csépán(földe), Csépántelek, Csépány,* Cs. 2: 301, Cs. 3: 547), vélhetően nem általánosan elterjedt latinizáló eljárásról, hanem valós névhasználati különbségről van szó. De talán l. mégis **Stephkfalua (274).** További problémák merülnek fel a név olvasata kapcsán is. Az *st*-vel kezdődő névformák etimologikus *scs*-vel való olvasata helyesírás-történeti szempontból nem valószínű, viszont a középkori paleográfia sajátságaiból adódóan előfordulhat, hogy az *st*-vel olvasott nevek *sc*-vel is olvashatók, amely forma mögött viszont már elképzelhető az *scs*- mássalhangzó-torlódás jelölésének a szándéka. Ennek ellenére a nevet mégsem vettem figyelembe az *scs*-vel kezdődő szavak példájaként, hiszen a szl. *scs*- szókezdet a magyarban rendesen *cs*-vel helyettesítődött (vö. BÁRCZI 1958b: 41). S mivel az *István* személynév a középkorban *[stepán]* formában is előfordul (vö. ÁSz. *Stepan*), valószínűbbnek tűnik, hogy a középkorban a településnek a *[csépánfalva]* és a *[stepánfalva]* névalakja párhuzamosan létezett.

268. Stephand (Küküllő): 1325/1349: *Stephand;* 1344: *Estfand* (Gy. 3: 554). — Magyarázatához l. **Stephand (269).**

269. Stephand (Zala vm., ma Zalaistvánd): 1344: *Stephand;* 1374: *Estfand* (Cs. 3: 63). — Az *István* személynév *[stefán]* formájából keletkezett a *-d* magyar helynévképző felhasználásával (vö. FNESz. *Zalaistvánd*).

270. Stephand (Zala vm.): 1347: *Stephand* (Cs. 3: 63). — Magyarázatához l. **Stephand (269).**

271. Stephand ~ Stephandi (Zala vm., ma Lesenceistvánd): 1358–1372: *Stephand, Stephandi;* 1425: *Istwand* (Cs. 3: 63). — Magyarázatához l. FNESz. *Lesenceistvánd,* illetve **Stephand (269).**

272. Stephanfolua (Vas vm., ma Apátistvánfalva): 1350: *Stephanfolua* (FNESz. *Apátistvánfalva*).

273. Stephanwagasa (Sáros vm., ma Istvánvágás): 1331: *villa Steffani;* 1338: *Stephanwagasa;* 1427: *Estuanuagasa* (FNESz. *Istvánvágás*).

274. Stephkfalua (Szepes vm., ma Hunfalva): 1346: *Chepanfalua;* 1383: *Stekchfalua;* 1411: *Stephkfalua* (F. 9/1: 30, 10/1: 122; Zs. 3: 98). — A település *Zopkfalva* néven is előfordult (1325: *Zapchfalua,* FEKETE NAGY 1934: 212), de ennek előtagja talán egy másik személynevet tükröz.

275. Stephlaka (Sáros vm.): 1412: *Stephlaka* (Cs. 1: 310).

276. Stepkfalwa (Valkó vm.): 1428: *Stepkfalwa* (Cs. 2: 349).

277. Stepklehata (Nógrád vm.): 1329: *Stepklehata;* 1393: *Stoklehutaya* (Gy. 4: 293).

278. Stokfalva (Szepes vm., ma Leszkovány, németül Steckensdorf): 1464: *Stokfalva* (FEKETE NAGY 1934: 105).

279. Stubna (Turóc vm., ma Stubnyafürdő): 1474: *Also Lehota* alias *Stubna;* 1493: *Felsewstubna* (FNESz. *Stubnyafürdő*).

280. Zthepanfalwa (Temes vm.): 1471/1477: *Zthepanfalwa;* 1483: *Isthwanfalwa* (Cs. 2: 16). — Az olvasat megerősítéséhez talán l. *1358: *Estephanfolua* (FEKETE NAGY–MAKKAI 1941: 141).

st-/szt-

281. Sthokapetherfalva (Temes vm.): 1463: *Sthokapetherfalva* (Cs. 2: 19).

282. Sthoyakfyanusfalua (Temes vm.): 1410: *Sthoyakfyanusfalua* (Cs. 2: 34).

283. Stolhauasa (Máramaros vm.): 1377/1384: *Stolhauasa* (Gy. 4: 111).

284. Stonyafalwa (Temes vm.): 1408: *Stonyafalwa* (Cs. 2: 65).

285. Stoyakyanaffalwa (Temes vm.): 1408: *Stoyakyanaffalwa* (Cs. 2: 65).

286. Stoyanboyarfalwa (Temes vm.): 1405: *Stoyanboyarfalwa* (Cs. 2: 42).

287. Stoyanfalua (Szepes vm.): 1264: *villa Stoyani;* 1340: *Stoyanfalua* (Cs. 1: 267, HOkm. 6: 125). — Az 1264-es névalakban sejthető latinizálás kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

str-

288. Strazhaza (Ung vm.): 1393/1735: *Straskháza;* 1427: *Strazhaza;* 1451: *Trask* (Cs. 1: 398). — Az 1393-ra vonatkozó adat az újkori átírás helyesírását tükrözi. A háromelemű mássalhangzó-torlódást megszüntető 1451-es *Trask* miatt a nevet a *tr-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Trask (791).**

289. Strezfalwa (Krassó vm.): 1421: *Strezfalwa* (Cs. 2: 107). — Az oklevélben *Strezfalwa* et *Stryzfalwa* formában fordul elő (Cs. 2: 107). A második névhez l. **Stryzfalwa (290).**

290. Stryzfalwa (Krassó vm.): 1421: *Stryzfalwa* (Cs. 2: 107). — Az oklevélben *Strezfalwa* et *Stryzfalwa* formában fordul elő (Cs. 2: 107). Az első névhez l. **Strezfalwa (289).**

str-/sztr-

291. Strichmiclosteleke (Baranya vm.): 1407: *Strichmiclosteleke* (Cs. 2: 529).

sv-

292. Swadler ~ Swedler (Szepes vm., ma Svedlér): 1338: *Swadler, Swedler* (Cs. 1: 254). — KISS LAJOS szerint puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Svedlér*).

293. Svaph (Szepes vm., ma Svábfalva): 1268: *villa Sweui;* 1294/1314: *Svaph;* 1509: *Swapfalwa* (FNESz. *Svábfalva*). — Valószínűleg népnévből keletkezett, ugyanakkor puszta személynévi eredete sem kizárt (vö. FNESz. *Svábfalva*, RÁCZ A. 2011: 148).

szk-

294. Scarus (Gömör vm., ma Szkáros): 1266/1283: *Scarus;* 1266/1384: *Scarus, Zakalus;* 1384: *Izkarus, Scarus, Skarws* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 552). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Szkáros*). A *szk-* kezdetű névalakok magyar nyelvű használatára utal az is, hogy velük egyidőben fonológiai variánsként a mássalhangzó-torlódást megszüntető formák is adatolhatók. Az 1332/PR.: *Krus* (Gy. 2: 552) adat véleményem szerint figyelmen kívül hagyható.

295. Skarus (Abaúj vm., ma Eszkáros): 1270/1272: *Skarus;* [1304–1311]: *Zakarus;* 1327: *Zkarus;* 1416: *Eskarus;* 1427: *Skaros*; 1468: *Izkaros* (KMHsz. 1: *Szkáros*). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Szkáros*).

296. Zcorna (Hont vm.): 1135/1262/1566: *Zcorna;* 1260: *Scornapotaca;* 1331/1394: *Zakarna* (Gy. 3: 151, 204, 205, 227, 229, 259).

szkr-

297. Skrofafalva (Zaránd vm., ma *Szkrófa*): 1439: *Skrofafalva;* 1525: *Scropha* (Cs. 1: 745).

szl-

298. Also Sloczwa et Felsew Sloczwa (Torda vm., ma Alsószolcsva és Felsőszolcsva): 1365: *Zolchwa;* 1473: *Also Sloczwa* et *Felsew Sloczwa;* 1474: *Also Zolchwa* et *Felsew Zolchwa* (Cs. 5: 739).

299. Alsozleueche (Vas vm., ma Alsócsalogány, szlovénül Dolnji Slaveči, illetve Felsőcsalogány, szlovénül Gornji Slaveči): 1365: *Alsozleueche, Felseueche;* 1366: *Alsozaloucha, Felsozaloucha, Wyzatoucha* (Cs. 2: 795). — CSÁNKI idekapcsolja az 1387-es *Zalocha* és *Zaloucha* adatokat is (Cs. 2: 795).

300. Sclausfalva (Gömör vm., ma Nagyszabos): 1320/1420: *Sclausfalva;* 1498: *Zlauos* (FNESz. *Nagyszabos*).

301. Slanica (Trencsén vm., ma Szalonca): 1374: *Slanica;* 1381: *Ezzlaunicha;* 1456: *Slawnycza;* 1484: *Naghzlawnycz* (FN. 185).

302. Slathanyfalwa ~ Zlatina ~ Zlathyna (Máramaros vm.): 1360: *Slathanyfalwa, Zlatina, Zlathyna* (Cs. 1: 452).

303. Slatyna (Trencsén vm., ma Alsószalatna és Felsőszalatna): 1332–1337: *Salatna;* 1389: *Slatyna;* 1450: *Zalatna;* 1477: *Zlathyna;* 1483: *Kyssebzlathyna, Naghzlathyna* (FN. 184). — Talán e névhez kapcsolhatóak az 1229: *Zlatina;* 1461: *Zlatina* (FN. 171) adatok is.

304. Slauk (Szepes vm., ma Kisszalók és Nagyszalók): 1251/1281: *Zolok;* 1318: *Slauk;* 1431: *Kyszalok* (Cs. 1: 254, FNESz. *Kisszalók, Nagyszalók*). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Kisszalók, Nagyszalók*).

305. Slauk (Zala vm.): 1318: *Slauk;* 1323: *Zolouk;* 1347: *Slawkfalva* (KESZLER 1969: 32). — Puszta személynévi eredetű, vö. **Slauk (304), Zluok ~ Zloukfelde (310).** A később föltűnő 1347-es *Slawkfalwa* adat ettől függetlenül is bizonyítja a *szl-* kezdetű névformák magyar nyelvű használatát.

306. Slovyk Keve (Hont vm.): 1281/1416: *Slovyk Keve* (Gy. 3: 150).

307. Zlaunicha (Trencsén vm., ma Szalonca): 1379: *Zlaunicha;* 1504: *Kyszlawnicza* alias *Wazka* (FN. 202).

308. Zlauynfalua (Pozsega vm.): 1467: *Zlauynfalua* (Cs. 2: 427).

309. Zlawkfalwa (Sáros vm., ma Alsószalók és Felsőszalók): 1322: *Zalok;* 1447: *Zlawkfalwa;* 1480: *Also Zalok* (Cs. 1: 310).

310. Zlouk ~ Zloukfelde (Veszprém vm., ma Nemesszalók): 1271: *Zlouk, Zloukfelde;* 1307: *Zolouk, Zolowk* (Cs. 3: 251).

311. Zloymuk (Vas vm., ma Ószalónak): 1271: castrum *Zloymuk;* 1273: castrum *Zlaunuk;* 1371: castrum *Zalonuk* (Cs. 2: 719, 729). — Puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Ószalónak.* Egyéb kérdéseihez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2-es, valamint 3. alfejezetének 2-es pontját.

312. Zluok (Heves vm., ma Egerszalók): 1248/1402/1438: *Zalowk;* 1256: *Zolouk;* 1275: *Zalouk, Zluok;* 1297: *Zalauk, Zolouk* (Gy. 3: 132). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Egerszalók*). Az 1275-ös oklevélben fonológiai variánsként megjelenő különböző hangszerkezetű névformák szintén a mássalhangzó-torlódással kezdődő névváltozat magyar nyelvű használatára utalnak.

szl-/zl-

313. Zlanafalua (Temes vm.): 1410: *Zlanafalua* (Cs. 2: 33).

314. Zlanchfalwa (Valkó vm.): 1435: *Zlanchfalwa* (Cs. 2: 365).

315. Zlanfalua (Brassó vm., ma Bácsfalu): 1336: *Zlanfalua* (FNESz. *Bácsfalu*).

316. Zlawsynafalwa (Temes vm.): 1471/1477: *Zlawsynafalwa;* 1483: *Zlassafalwa* (Cs. 2: 16).

szm-

317. Shmula (Heves vm., ma Szomolya): 1222/1550: *Shmula;* 1269: *Ighazoszumula* (FNESz. *Szomolya*). — Puszta személynévi eredetű (l. FNESz. *Szomolya*).

318. Smulnuczbanya (Szepes vm., ma Szomolnok): 1327: *Semelnech;* 1332: *Smulnuczbanya;* 1397: *Szmolnicza* (Cs. 1: 254). — Az 1397-es *Szmolnicza* adat magyar nyelvhez kapcsolása már nem egyértelmű.

szn-

319. Znopkowazka (Trencsén vm., ma Kardosvaszka): 1501: *Znopkowazka* (FN. 202). — Kétrészes név, korábban csak *Vászka* néven említik (1471: *Wazka,* FN. 202). A megkülönböztető előtag a birtokos Sznopkó családra vonatkozik (vö. FN 202).

szt-

320. Alztenik ~ Felsewztenik (Pozsega vm.): 1422: *Felsewztenik* et *Alztenik;* 1427: *Ztenycz* (Cs. 2: 427).

321. Schtarduna (Baranya vm.): 1247: *Schtarduna* (KMHsz. 1: *Sztára-Duna*).

322. Stamer (Fejér vm., ma Isztimér): 1193: *Stamer* (Gy. 2: 389). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Isztimér*).

323. Stan ~ Stanfeu (Borsod vm.): 1315/1339: *Stan, Stanfeu* (KMHSZ. 1: *Sztan, Sztan-fő*).

324. Stanfalwa (Temes vm.): 1454: *Stanfalwa* (Cs. 2: 65).

325. Stanisafalwa ~ Stanizlafalwa (Zaránd vm., ma Sztanizsa): 1439: *Stanisafalwa, Stanizlafalwa;* 1525: *Zthanycza* (Cs. 1: 745). — Az 1525-ös adat az előzményekhez képest szláv hatást vagy esetleg már szláv nyelvhasználatot tükröz.

326. Stanizlohaza (Arad vm.): 1337: *Stanizlohaza,* que al. nom. *Gyurthyanus* vocatur (KMHsz. 1: *Sztaniszlóháza*).

327. Stanuk (Trencsén vm., ma Kissztankóc és Nagysztankóc): 1345: *Stanuk;* 1439: *Noghstankouecz;* 1488: *Kysthank* (FN. 188).

328. Stanysahaza (Valkó vm.): 1364: *Stanysahaza* (Cs. 2: 355).

329. Starchan (Hont vm.): 1247: *Starchan;* 1358: *Ztarchan, Ztarchanpatak* (Gy. 3: 257).

330. Starduna (Moson vm.): 1262: *Starduna;* 1265/18. sz.: *Starduncygeth* (Gy. 4: 134, 183).

331. Staskenhaw (Sáros/Zemplén vm., ma Sztaskóc): 1408: *Staskenhaw;* 1414: *Staskwagasa, Staxwagasa, Staxtwagasa* (Cs. 1: 312, 364). — Az 1408-as adat német nyelvűnek látszik. Az 1414-es előfordulások olvasata *[sztaskvágása]* és *[stakszvágása]* formában valószínűsíthető (vö. LUMTZER–MELICH 1900: 22). A nevet ezért az *st-* kezdetű lexémák közé is felvettem, l. **Staxwagasa ~ Staxtwagasa (264).**

332. Sthanylafyademeterfalwa (Temes vm.): 1410: *Sthanylafyademeterfalwa* (Cs. 2: 65).

333. Stergench (Somogy vm.): adataihoz l. **Stregench (349).**

334. Stoysafalva (Liptó vm., ma Sztosháza): 1374>1381: *Stoysafalva* (Gy. 4. 102).

335. Sztamafolua ~ Ztamateleke ~ Ztamnateleky ~ Ztamnafolua (Gömör vm., ma Sajószárnya): IV. Béla kora/1375: *Sztamafolua, Ztamateleke, Ztamnateleky, Ztamnafolua;* 1291: *Starna, Starnafalwa* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 553).

336. Sztanfalva (Bereg vm., ma Sztánfalva): 1378/1562: *Sztanfalva* (FNESz. *Sztánfalva*).

337. Ztanehnafalua (Vas vm.): 1366: *Ztanehnafalua* (Cs. 2: 801).

338. Ztankfolua (Krassó vm.): 1378: *Ztankfolua;* 1437: *Stanko* (Cs. 2: 108).

339. Ztara (Baranya vm., ma Drávasztára): 1322: *Ztara;* 1472: *Thothstara;* 1536: *Izthara* (Cs. 2: 394, KMHsz. 1: *Sztára II. 1.*).

340. Ztarazada (Bereg vm.): +?1248>1393: *Ztarazada;* 1326: *Stara* (KMHsz. 1: *Sztára I. 1., Sztára szádja*).

341. Zthana (Kolozs vm., ma Sztána): 1288: *Zthana;* 1391: *Eztana;* 1444: *Stana;* 1469: *Ezthana;* 1473: *Zthana;* 1483: *Ezthana* (Cs. 5: 348). — Puszta személynévből keletkezett (vö. FNESz. *Sztána*). Az ezzel a személynévvel alakult kétrészes névhez l. **Zthanafalwa (342).**

342. Zthanafalwa (Temes vm.): 1471: *Zthanafalwa* (Cs. 2: 65).

343. Zthanchofalwa (Temes vm.): 1462: *Zthanchofalwa;* 1471: *Ztanchafalwa* (Cs. 2: 16).

344. Zteuerfalu (Esztergom vm.): 1233: *Eztuer;* 1394: *Zteuerfalu;* 15. sz./16. sz.: *Öztöwér falu* (Gy. 2: 305).

345. Ztoykwlge (Vas vm.): 1387: *Ztoykwlge* (Cs. 2: 801).

sztr-

346. Sthrigzenthemrich ~ Zentemrich (Hunyad vm.): 1431: *Sthrigzenthemrich, Zentemrich* (Cs. 5: 137).

347. Straak (Baranya vm., ma Eszterágpuszta): 1329/14. sz.: *Straak;* 1336: *Ztraak* (KMHsz. 1: *Sztrák*). — Valószínűsíthető puszta személynévi eredetéhez l. FNESz. *Eszterágpuszta.* A név részletesebbe elemzéséhez l. a 2. fejezet 3. aljfejezetének 2. pontját.

348. Strece (Trencsén vm., ma Kissztrice és Nagysztrice): 1193: *Strece;* 1332–1337/PR.: *Stracha, Tracha;* 1439: *Also Streche, Felse Streche* (FN. 189). — Nehéz megítélni, hogy a pápai oklevélben szereplő *Tracha* valós névváltozatra utal-e, vagy csupán romlott alak. Mivel egyéb adataim nincsenek arra, hogy e névben feloldódott volna a szó eleji mássalhangzó-torlódás, a pápai regestrum adatát figyelmen kívül hagytam.

349. Stregench (Somogy vm.): 1381: *Stregench;* 1390: *Stregenchy Zenthpeter;* 1410: poss. *Sentpeterfalua* in territorio *Strigench;* 1416: fratres heremite de *Stergench* al. nom. de *Zenthpether;* 1420: *Strigench* (Cs. 2: 646). — A nevet a *szt-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Stergench (333).**

350. Streleclaca (Zala vm., ma Őrszentvid, szlovénul Strehovci): 1379: *Streleclaca;* 1524: *Ztrelczylakos* (Cs. 3: 113). — A *lakos* utótaghoz l. JUHÁSZ 1988: 88.

351. Strigfalwa (Hunyad vm.): 1453: *Strigfalwa* (Cs. 5: 149). — Másik nevéhez l. **Plop (1231).**

352. Stroyafalwa (Hunyad vm., ma románul Stroia): 1366: *Stroyafalwa* (Cs. 5: 140).

353. Strys (Gömör vm., ma Trizs): 1275/Más: *Sztiriz;* 1283/1375: *Zeres [ɔ: Ztres];* 1295/1315: *Strys;* 1332/PR.: *Scris, Zeriz;* 1496: *Triss* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 556). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Trizs*). A nevet a *tr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Triss (376).** A pápai irat *[szrizs ~ szerizs]* hangalakot tükröző adatait – mivel a mássalhangzó-torlódás efféle feloldódására más adat nem utal – nem vettem figyelembe.

354. Stryz (Gömör vm., ma Eszterézs, szlovákul Striežovce): 1413: *Stryz* (Cs. 1: 147). — Puszta személynévi eredetéhez vö. **Strys (353).**

355. Ztrahonafalua (Vas vm.): 1366: *Ztrahonafalua* (Cs. 2: 801).

356. Ztroyfalwa (Bereg vm., ma Sztrojna): 1430: *Ztroyfalwa* (Cs. 1: 419).

szv-

357. Zuynna (Pozsega vm.): 1313: *Zuynna;* 1454: *Felseuzwynna* (Cs. 2: 428).

358. Zvedernik (Trencsén vm., ma Szedernye): 1392: *Zedernek;* 1438: *Zvedernik;* 1458: *Kisswedernek;* 1483: *Sedernye;* 1494: *Nagh Zwedernyk* (FN. 193):

359. Zvinefeu (Sáros vm., ma Szinyefő): 1426: *Zvinefeu;* 1448: *Synefew* (Cs. 1: 308).

360. Zwetehnafalua (Vas vm.): 1366: *Zwetehnafalua* (Cs. 2: 802).

361. Zwynobana (Nógrád vm., ma Szinóbánya): 1279: *Scywynne,* a parte ville et sylue *Suine;* 1342: *Sciuina, Schiuina;* 1342: *Zwynobana;* 1393: *Zannabanya, Zennabanya;* 1460: *Zwynyebanya* (Gy. 4: 300).

szv-/zv-

362. Zwatoz reth (Liptó vm.): 1295: *Zwatoz reth* (Gy. 4: 58, 82).

tr-

363. Scenththrinitas (Somogy vm.): 1230: *sancte trinitatis;* 1309: *Scenththrinitas;* 1341: *Scenturuntas;* 1378: *Zenttrinitas* (Cs. 2: 646).

364. Scenthtrinitas (Abaúj vm., ma Saca): 1319: *S. Trinitatis;* 1328: *Zethyce* al. nom. *Scenthtrinitas* (KMHSZ. 1: *Szenttrinitás 1.*).

365. Scentrynitas (Vas vm., ma Velemér): 1360: *Welemer* al. nom. *Scentrynitas* (Cs. 2: 808).

366. Threfa Almas ~ Treffaalmas (Hunyad vm.): 1511: *Threfa Almas, Treffaalmas* (Cs. 5: 67).

367. Thretefeu (Abaúj vm.): 1320: *Thretefeu* (KMHsz. 1: *Tret(y)e-fő*).

368. Tranteluky (Nyitra vm., ma Tarján): 1269/18. sz.: *Teryan;* 1272: *Taran;* 1294: *Taranteluky, Tranteleky, Tranteluky;* 1300: *Taran* (Gy. 4: 474, SZENTPÉTERY–BORSA 1987: 129). — A 13. század végén föltűnő *Tranteleky, Tranteluky* adatok szó eleji mássalhangzó-torlódása másodlagos fejlemény (vö. FNESz. *Tarján*).

369. Trebedid (Nógrád vm., ma Terbeléd): 1246/1383: *Trebedid;* 1279: *Trepded;* 1332/PR.: *Tebedes, Terbeded;* 1467: *Therbeded* (Cs. 1: 109, Gy. 4: 306). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Terbeléd*).

370. Trebeta (Nyitra vm., ma Vágterbéte): +1111/1414: *Trebeta;* 1113: *Trebeta* (Gy. 4: 476). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Vágterbete*).

371. Trebenpathaka (Trencsén vm.): 1394: *Trebenpathaka* (FN. 136).

372. Trekulge ~ Trekwlgh (Vas vm.): 1387: *Trekulge, Trekwlgh* (Cs. 2: 805). — Kétrészes név, utótagjában a magyar *völgy* közszó kereshető.

373. Trepk (Nyitra vm.): 1240: *Trepk* (Gy. 4: 478). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. ÁSz. *Trepk, Trepc, Terepk, Trebk, Tripk*).

374. Trestyefalva (Zaránd vm., ma Tresztia): 1439: *Trestyefalva;* 1464: *Teresthe;* 1525: *Trezthe* (Cs. 1: 747).

375. Triskai (Nógrád vm., ma Tereske): 1219/1550: *Triskai;* 1255: *Touthtriska, Touttriska, Tottriske, Triske;* 1383: *Thereske* (Gy. 4: 307).

376. Triss (Gömör vm.): adataihoz l. **Strys (353).**

377. Trokkamyhalfalwa (Temes vm.): 1459: *Trokkamyhalfalwa;* 1473: *Throkfalwa* (Cs. 2: 11).

378. Tryakfolua (Somogy vm.): 1376. *Tryakfolua* (Cs. 2: 653).

379. Zent trinitas (Moson vm., ma Szentháromság): 1332–1337/PR.: *Sancta Trinitate;* 1412: *Zent trinitas* (FNESz. *Szentháromság*).

380. Zenthrinitas (Baranya vm., ma Trinitás): 1183/1326/1363: *S. Trinitatis;* 1247: *S. Trinitatis;* 1475: *Zenthrinitas* (KMHsz. 1: *Szenttrinitás 2.*)

tv-

381. Alsothwarocz, Felsewthwarocz (Sáros vm., ma Alsótaróc és Felsőtaróc): 1427: *Thurospathak;* 1492: *Alsothwarocz, Felsewthwarocz* (Cs. 1: 313).

vl-

382. Wladesthfalwa (Hunyad vm.): 1516: *Wladesthfalwa;* 1519: *Vladesd* (Cs. 5: 148). — Az 1519-es adatban megjelenő román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

vr-

383. Wran (Krassó vm., ma Alsóvarány): 1442: *Wran;* 1476: *Waran* (Cs. 2: 108). — Puszta személynévi eredetűnek tűnik (vö. szb.-hv. *Vran* személynév, FNESz. *Varannó*).

384. Wrasynfalwa (Baranya vm.): 1506: *Wrasynfalwa* (Cs. 2: 537).

zb-

385. Zbugya (Ung vm./Zemplén vm., ma Izbugya): 1235–1270/1409: *Zbugya;* 1317: *Sbugya;* 14. sz.: *Alsouzubugya, Felzubugya, Olzubugya;* 1408: *Zbugya;* 1419: *Alsozbugya, Felsewzbugya* (Cs. 1: 366).

zd-

386. Sdoba (Abaúj vm., ma Izdoba): 1335/1382: *Sdoba;* 1337: *Sdoba;* 1410/1769: *Ozdoba;* 1427: *Zdoba* (KMHsz. 1: *Zdoba*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Izdoba*).

387. Zdubugh (Gömör vm., ma Zubogy): 1278/1281/1386: *Ozdabugh;* 1282: *Zubud;* 1299: *Zdubugh;* 1325: *Wzbud;* 1325: *Wzdubud;* 1357: *Zubud* (Cs. 1: 149, Gy. 2: 558). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz. *Zubogy*).

zdr-

388. Zdragurfalva (Zaránd vm., ma Seszur): 1439: *Zdragurfalva* (Cs. 1: 748).

zv-

389. Zuezdanreue (Valkó vm.): 1364: *Zuezdanreue;* 1461: *vadum Zawe Zazthan* (Cs. 2: 365).

I/B

Ebben a csoportban azokat a neveket közlöm, amelyek magyar nyelvű használatát az árulja el, hogy egyidőben fordul elő a mássalhangzó-torlódással kezdődő etimologikus, illetve a mássalhangzó-torlódást már megszüntető másodlagos forma.[2] Nem csak azokat a neveket tekintem fonológiai variánsnak, amelyek kétféle formája egyetlen oklevélben szerepel, hiszen az esetleges, hogy egy név többször is előfordul-e ugyanabban az iratban, s ha esetleg elő is fordul, az sem törvényszerű, hogy a szinkron variánsokat az oklevélíró tülröztesse. Éppen ezért az időben egymáshoz közel álló, ingadozást mutató adatokat is – megfelelő körültekintés mellett – idetartozónak vettem. Természetesen ennek a szempontnak az érvényesítése mellett fennáll annak is az esélye, hogy az általam fonológiai variánsnak tekintett névalakok némelyike kapcsán valójában nem egynyelvű

[2] A hangtörténetírásban a fonológiai variánsokat egy hangváltozás lefolyása során előálló ingadozásként, a régi és az új forma küzdelmeként értelmezik.

variánsokról, hanem többnyelvű fonológiai névpárokról van szó, ám igyekeztem kiszűrni azokat az eseteket, ahol ennek a gyanúja esetleg felmerült. A fonológia variánsok és névpárok elkülönítésének a kérdésről részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetét.

bl-

390. Blasnicha (Krassó vm., ma Bolvásvölgy): 1376: possessionem *Balasnicha* vocatam iuxta fluvium *Blasnicha* (FNESz. *Bolvásvölgy*). — Az oklevelezési gyakorlatot befolyásoló nyelvi presztízsviszonyok miatt (vö. HOFFMANN 2007: 91) nehezen képzelhető el, hogy egy mondaton belül a birtok neve magyarul, a folyó neve pedig valamilyen más vulgáris nyelven fordult volna elő. Éppen ezért tekintem a különböző denotátumra vonatkozó, de azonos eredetű neveket magyar nyelvű fonológiai variánsoknak. Nem valószínű, de elvileg feltehető, hogy esetleg a románba bekerült névalakokról van szó, ám – véleményem szerint – a magyar nyelvben használatos *bl-* szókezdet ebben az esetben is rekonstruálható.

391. Blathka (Pozsega vm.): 1250: *Blathka;* 1416: *Balacza, Blacza;* 1427: *Blachcha* (Cs. 2: 399, Dl. 10046). — CSÁNKI felveti az 1329-es *Blacha* (Dl. 33577) és az 1414-es *Balacha* (Dl. 10282) nevek esetleges idevonását is, ám ez a nevek által jelölt település(ek) bizonytalan lokalizálása miatt nem igazolható (vö. Cs. 2: 399).

br-

392. Brana (Baranya vm., ma Baranya megye): 1093/1404: *Barana;* 1138/1329: *Brana;* 1141-1161: *Brangna;* 1192/1374/1425: *Barona;* 1193: *Braina;* 1210 k.: *Borona;* 1212/1397/1405: *Braigna;* 1221/1550: *Barona;* 1227/1443: *Brana;* 1232: *Barana;* 1239: *Brai(n)gna;* 1245: *Barana;* 1263 P.: *Bragna;* 1264 P.: *Baragna* (KMHsz. 1: *Baranya II. 1.*). — A név által jelölt hely jelentőségéből adódóan valószínű, hogy a mássalhangzó-torlódással kezdődő formák magyar nyelvhasználatban is éltek, s nem szláv vagy a szláv névformán alapuló latinizált alakokat takarnak. A név részletes tárgyalásához l. BENKŐ 1998a.

393. Branchka (Hunyad vm., ma Branyicska): 1323/1364 e.: *Baranchka;* 1482: *Branchka;* 1492: *Baranchka;* 1503: *Baranchka, Branchka;* 1516: *Baranchka, Branczka;* 1518: *Baranchka;* 1519: *Branchka* al. nom. *Barinchka;* 1520: *Branchka* (Cs. 5: 72). — A név fonológiai névpárként való értelmezésének a részleteihez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3. pontját.

394. Brethelym (Hunyad vm.): 1474: *Berethelen;* 1494: *Berethel, Brethelym* (Cs. 5: 76).

395. Brod (Tolna vm.): 1324: *Bord, Brod;* 1346: *Bord* (Cs. 3: 408).

396. Brodno ~ Brodnya (Trencsén vm. ma Borodnó): 1438: *Brodno, Brodnya, Budno;* 1507: *Budna;* 1508: *Brodna* (FN. 104). — Nem világos, hogy a *Budno* és *Budna* formák feloldódott hangalakot tükröznek-e, vagy pusztán íráshibáról van szó. Előbbit valószínűsíti, hogy *-u* első szótagi magánhangzó mellett kétszer is előfordul *-r* nélkül leírva.

397. Brogen (Bars vm., ma Brogyán): 1293: *Borogen, Brogen;* 1295: *Baragan;* 1327/1519: *Baragian* (KMHsz. 1: *Brogyán*).

bz-

398. Bzina (Árva vm., ma Bezine): 1345: *Bzina;* 1348: *Bozina, Bozynou* 1349: *Bzina* (F. 9/1: 653, KMHsz. 1: *Bezine*).

csr-

399. Chreth (Valkó vm.): 1437: *Chreth;* 1476: *Cherth, Chreth* (Cs. 2: 302). — A név *[csret]* olvasatának kérdéséhez l. KNIEZSA 1952: 59.

dr-

400. Dran (Somogy vm., ma Darány): 1229/1550: *Dran;* 1323: *Dran;* 1327: *Daran* (AOklt. 7: 289, AOklt. 11: 41; FNESz. *Darány*). — Egy szl. *Dran* helynév átvétele (vö. FNESz. *Darány*). Az 1323-as *Dran* névalak magyar nyelvű használatára utalhat a vele közel egyidőben feltűnő *Daran* forma mellett, hogy vele egy határjárásban csupa magyar név szerepel (pl. *Kisstelek, Nogaagh, Ognenhida, Tarda kuta*, AOklt. 7: 289).

401. Drethoma (Trencsén vm., ma Drétoma): 1244: *fluvius Drethoma;* 1326: *Derethma, Dethma;* 1355: *Drethma;* 1372: *Derethma;* 1397: *Driethma;* 1500: *Felsew Derthoma, Drithoma;* 1508: *Felsedretma* (FN. 113). — Az 1508-as *Felsedretma* adat alapján úgy tűnik, a mássalhangzó-torlódással kezdődő névalakok a 16. század elején a magyar névhasználatban is megvoltak. Viszont a korábbi adatok ingadozása is arra utal, hogy a név *dr-* kezdetű változata már a 13-14. századtól kezdődően folyamatosan része volt a magyar névrendszernek.

402. Drusma (Csongrád vm., ma Kiskundorozsma): 1237: *Drusma, Durusma;* 1269: *Drusma;* 1299: *Durusma;* 1310: *Drusma;* 1340: *Durusma;* 1477–1478: *Drwsma;* 1485: *Dorosma* (Cs. 1: 680, KMHsz. 1: *Dorozsma*).

fr-

403. Frys (Doboka vm., ma Friss): 1440: *Frys, Fÿris;* 1473: *Frys* (FNESz. *Friss,* JAKÓ 1990a: 743). — Korábbi neve *Greseph* volt, ennek adataihoz l. **Greseph (1081).**

gl-

404. Gladna (Temes vm., ma Galadna): 1364: *Galadna, Gladna;* 1371: *Galadnapataka;* 1454: *Felsew Glanda* (Cs. 2: 39, FNESz. *Galadna*, KESZLER 1969: 27). — A 15. század közepén a mássalhangzó-torlódással kezdődő névforma már biztosan magyar használatban volt, de a *[galadna] ~ [gladna]* váltakozás miatt valószínű, hogy a 14. században is része volt a *gl-* kezdetű névalak a magyar névrendszernek.

gn-

405. Gnezna (Szepes vm.): adataihoz l. **Knysen (1154).**

gr-

406. Gradisthe (Temes vm.): 1409: *Garadystya, Gradisthe* (Cs. 2: 38).

407. Gran ~ Grana ~ Grane (több vármegye, ma Garam folyó): 1075/+1124/+1217: *Gran, Grana, Grane;* 1125: *Gron;* 1228: *Goron* (KMHsz. 1: *Garam I. 1.*). — A folyó nevének rengeteg adata maradt fenn, amelyek a szókezdet tekintetében az Árpád-kor ideje alatt végig ingadozást mutatnak. Ennek okai között nemcsak magyar nyelvi variánsok megléte tehető föl, hanem az is, hogy a folyó neve egyes esetekben latinul, más esetekben magyarul, esetleg németül szerepelt (vö. SZŐKE 2013: 136–138). A folyó nevével összefüggő település és monostor neve hangszerkezeti szempontból hasonló váltakozást mutat, vö. 1209: *Sancti Benedicti de Grana;* 1217: *Sancti Benedicti de Goron* (KMHsz. 1: *Garam II. 1.*).

408. Grech (Bács vm.): *1210 k.: in portu *Greci;* 1325/1336: *Gerech;* 1520: *Grech, Kysgerech, Naggerech* (KMHsz. 1: Geréc 1.).

409. Grech (Baranya vm., ma Grécipuszta): 1296: *Grech, Guerech;* 1316: *Gherech* (KMHsz. 1: *Geréc 3.*). — A *g* hang *gu* betűkapcsolattal való jelöléséhez l. KNIEZSA 1952: 51.

410. Grecha (Ung vm.): 1337: *Felgerecha, Grecha* et alia *Grecha, Olgerecha;* 1358: *Geredche* (Cs. 1: 390).

411. Gred (Hunyad vm., ma Grid): 1392: *Gred;* 1490: *Gered, Gred;* 1505: *Gyryd* (Cs. 5: 92).

hr-

412. Hrabko (Sáros vm., ma Harapkó): 1358: *Harapkou, Hrabko;* 1410: *Hrapkow;* 1420: *Harapko;* 1421: *Rabko;* 1427: *Hrabkow;* 1428: *Harapko;* 1468: *Rabko* (AOklt. 7: 425, 523, Cs. 1: 296, Zs. 2/2: 405, Zs. 7: 460, Zs. 8: 72).

413. Hrahou (Kis-Hont vm., ma Rimaráhó): 1326>1379: *Hrahou;* 1339: *Harah;* 1341/1347: *Harha, Hraho;* 1358: *Harahou;* 1366>1379: *Hrahou;* 1379: *Hrahou* (Gy. 3: 269). — A pápai iratban felbukkanó 1332–1337/PR.: *Brato* és *Kraco* (Gy. 3: 269) hangtörténeti szempontból figyelmen kívül hagyhatók.

414. Hrassan (Zala vm., ma Harastyán): 1478: *Haraschan, Hrassan* (Cs. 3: 59).

415. Hrozallya ~ Hrozawlla ~ Hrozollya (Máramaros vm., ma Rozávlya): 1390: *Hrozallya, Hrozawlla, Hrozollya;* 1411: *Rozaulya, Rozavlya, Rozavlia, Rozawlya;* 1450: *Hrozawlya;* 1465: *Horozallya;* 1473: *Horozlaule, Hrozallya, Harozlaulye, Horozalya* (Cs. 1: 451, VIŞOVAN 2005: 40). — Egy időben *János-vajdafalva* formában is említik: 1430: *Janoswaydafalva* (VIŞOVAN 2005: 40).

416. Hrusso (Hont vm., ma Magasmajtény, szlovákul Hrušov): 1272: *Horussou;* 1279: *Huruso potoka;* 1285>1366/1391: *Hrusso, Huruso;* 1312: *Hursou;* 1343: *Hrwsow* (Gy. 3: 152, 203, 207).

417. Hrussova (Gömör vm., ma Balogrussó, szlovákul Hrušovo): 1297/1358//1776: *Hrussova, Hurossov, Hurusov;* 1323>1336: *Horuswa;* 1336: *Hurusua;* 1427: *Hrwswa;* 1433: *Hurusua;* 1460: *Hrwrswa;* 1469: *Hwrosowa* (BÁRTFAI SZABÓ 1938: 257, Cs. 1: 137, Gy. 2: 510). — Az 1297-re vonatkozó, de csak 18. századi átírásban fennmaradt adatok vélhetően inkább az átírás idejének a nyelvi állapotát tükrözik. A név a 14-15. században ugyanis *[hrusva]* ~ *[hurusva]* formában élt.

418. Hrwsow (Bars vm., ma Hrussó): 1293: *Horsov;* 1343: *Hrwsow;* 1347: *Hurusou;* 1400: *Haruso, Hrusso;* 1407: *Hrusow,* 1408: *Hwrisso* (KMHsz. 1: *Hrussó,* Zs. 2/1: 6, 23, Zs. 2/2: 101, 166).

hv-

419. Huinar ~ Hvinar, (Fejér vm.): 1226: *Yner;* 1231: *Huinar, Hvinar, Wynar;* 1269/1275: *Wynar* (Gy. 2: 416).

420. Hwosnicza (Trencsén vm., ma Fűrészfalu, szlovákul Hvozdnica): 1250: *Hoznucza;* [é. n.]: *Hwosnicza;* 1417: *Hossnycz* alias de *Zawnycza;* 1439: *Kwoznycza;* 1458: *Hwaznicze, Hwoznicze, Hwoznycze;* 1471: *Howoznycza;* 1498: *Hwoznycz;* 1525: *Woznycza* (FN. 127). — Az 1417-es *Zawnycza* adat értelmezéséhez talán l. **Hradystyan (606), Hranafalwa (157), Hwalkouch (620).** A *Kwoznycza* forma akár elhallás vagy elírás is lehet, de vö. **Hleulan (591).**

kl-

421. Clobuchycz (Trencsén vm., ma Klobusic, szlovákul Klobušice): 1229: *Clobuchycz;* 1366: *Kolbucha, Kolbuche;* 1372: *Klobucha;* 1374: *Globachan;*

1375: *Kolbocha;* 1379: *Clubuchan;* 1388: *Kolbocha;* 1408: *Klubucha;* 1428: *Kolbucha;* 1440: *Clobochka, Clobocycz, Globocha, Klwbwchycz;* 1458: *Kolbosicz;* 1461: *Clobuczicz, Klobwczicz;* 1472: *Alsoklobuchich, Clobuczicz, Klobuchycz, Klobwchycz, Klobwchycza* (FN. 133). — A 15. század második feléből származó adatok már egyértelműen utalnak a *kl*-vel kezdődő névformák magyar nyelvű használatára, viszont az előzményként feltehető többes számú szlk. *Klobušice ~ Klobučice* névalakhoz képest a *[klobocsic ~ klobucsic]*-féle adatok a szó végének redukciója miatt esetleg már a mássalhangzó-torlódással kezdődő formák magyar nyelvű használatára is utalhatnak. A *[klobocsa ~ klobucsa]* alakok magyar és szlovák nyelven egyaránt előállhattak (vö. FNESz. *Klobusic*). Viszont a *Globachan* és a *Clubuchan* egy esetleges szláv többes számú névváltozat *-y* végződésének eltűnését mutatja (vö. FNESz. *Egbelény, Leszkovány, Szkacsány* stb.), ami szintén magyar nyelvű használatra utal. A nevet a *gl-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Globachan (555).**

422. Clus (Nyitra vm., ma Apátkolos): 1230/Pp.: *Clus;* 1293: *Clus;* 1295: *Kolos;* 1308/Pp.: *Clus;* 1317/1329/1347: *Kolusmonustura;* 1324>1341: *Klus;* 1327: *Klus;* 1327/1327/1519: *Kolos;* 1329/1347: *Kolusmonustora;* ?+1327/1430: *Clus;* 1332–1337/Pp.Reg.: *Clus;* 1333: *Kolus* (AOklt. 17: 146, Gy. 4: 410).

423. Klystyna (Trencsén vm., ma Kelestény): 1408: *Klystyna;* 1466: *Closthina; Kelezchyna;* 1498: *Klezchyne* (FN. 133). — Talán az 1498-as adat magas hangrendje is magyar fejlemény.

kn-/kny-

424. Cnesa (Bodrog vm., ma Magyarkanizsa): [1093–1095]: *Cnesa;* 1210 k.: *Kenesna;* 1213: *Kenesa;* 1222: *Knesa;* 1227: *Kanesa;* 1228*: Knesa;* 1237: *Kenesna;* 1262: *Knesa;* 1335: *Canysa* (KMHSZ. 1: *Kanizsa I. 1., Kanizsa II. 2.*).

425. Knysa (Zala vm.): adataihoz l. **Clesna (1132).**

kr-

426. Crazna (Kraszna vm., ma Kraszna): [1164 k.]: *Crazna;* 1214/1550: *Carasna, Carazna, Crazna;* 1249: *Karazna;* 1257/1390/1454: *Karazna, Kraznawar;* 1263/1347: *Karazna;* 1270: *Crazna;* 1272: *Karazna;* 1331: *Carazna, Karazna;* 1481: *Crazna, Karazna, Krazna* (Cs. 1: 583, Gy. 3: 515). — Az 1263/Pp.: *Harasna* adat a szókezdő mássalhangzó minőségének tekintetében vélhetően figyelmen kívül hagyható.

427. Craztos (Vas vm., ma Kiskarasztos és Nagykarasztos): 1387: *Karaztus;* 1458: *Karaznos;* 1469: *Craztos;* 1475: *Karazthws* (Cs. 2: 762, Zs. 1: 11).

428. Crawa (Esztergom vm., ma Máriahalom, németül Kirwall): 1255: *Kirua;* 1275: *Crawa, Koroa;* 1282>1424: *Kerwa;* 1312: *Korua* (Gy. 2: 296).

429. Kragulwsi (Hunyad vm., ma Kraguis): 1462: *Kragulwsi;* 1464: *Kargyalus, Kragwlws;* 1473: *Kragulus;* 1494: *Kergowos* (Cs. 5: 104).

430. Krazna (Kraszna vm., ma Kraszna folyó): +1217/1575: *Karazna;* 1259/1390/1454: *Karazna, Krazna;* 1270: *Crasna;* 1299: *Karazna* (Gy. 3: 501, 513).

431. Kraznahorka (Gömör vm., ma Krasznahorka): 1322: *Karaznahurka;* 1327: *Kraznahorka;* 1330: *Craznahorka, Karaznahorka;* 1341: *Kraznahorka* (AOklt. 14: 72, Cs. 1: 126, 139, Gy. 2: 520).

ks-/ksz-

432. Xynna (Trencsén vm., ma Kesnyő, szlovákul Kšinná): 1352: *Xynna;* 1389: *Kessyna;* 1429: *Xynna;* 1439: *Ryna;* 1477: *Ksyna;* 1506: *Ksynna, Kyssyna* (FN. 142). — Az 1439-es *Ryna* romlott adatnak tűnik.

pl-

433. Platha (Hont vm., ma Alsópalojta, Középpalojta és Felsőpalojta): 1243: *Palahta;* 1245: *Palohta, Platha;* 1257/1345: *Palahta;* 1264: *Palahta;* 1306: *Plahta;* 1323: *Palahta* (Gy. 3: 231).

434. Platicho (Szerém vm., ma Platics): 1381: *Fenberk* al. nom. *Palaticho;* 1425: *Palathycho;* 1426: *Fewberk (Fewber)* al. nom. *Platicho* (Cs. 2: 250).

435. Platna (Hont vm.): +1135/+1262/1566: *Platna;* 1292: *Palatnya, Platnya;* 1304: *Feguernekpalagnia* (Gy. 3: 230).

436. Plaucz (Sáros vm., ma Palocsa): 1248/1320: in fluuium *Polocha;* 1269: *Paloucha;* 1302: *Plaucha;* 1347: *Paloch, Plauch, Plaucha, Polocha;* 1368: castrum *Palocha;* 1382: *Plaucz;* 1480: castellanus de *Palocha* (AOklt. 1: 133, AOklt. 31: 184, Cs. 1: 283, 287, FNESz. *Palocsa*).

437. Ples (Pilis vm.): 1187/Pp.: *Ples;* 1225/1365: *Pilisiensi;* 1244/1244: *Pelis, Pelys;* 1254: *Plis, Plys;* 1258: *Pylys;* 1262/1270/1275: *Plis;* 1272: *Plis, Plys, Pylis;* 1273: *Plys;* [1274]: *Plis, Plys;* 1278/1300: *Pilis;* 1281: *Plys;* 1285: *Pylis* (Gy. 4: 692). — Az erdő, a település, a hegy és a megye metonimikusan összekapcsolódó neve hasonló váltakozást mutat.

438. Plisca (Zala vm., ma Pölöske): 1141–1161: *Plisca;* 1234: *Plyske, Pyliske;* 1270–1272: castrum *Plyske;* 1318: *Piliskefenerd, Piliskezig, Pilyske,* 1325 e.: castrum *Pliske;* 1328: castrum *Pelyske;* 1330: castrum *Plysca;* 1335: *Pyleske* (Cs. 3: 13, 23, KESZLER 1969: 31).

439. Ploschina ~ Ploschyn (Liptó vm., ma Plostin): 1263/1293: *Ploschina, Ploschyn;* 1269/1281: fl. *Poloschin;* 1281: *Ploschin;* 1355: *Palochyn* (Gy. 4: 89).

pr-

440. Prelak (Zala vm., ma Perlak): 1264/1376: *Prelak;* 13. sz.: *Prelaak, Prelak;* 1334: *Perlok;* 1343: *Prelaka;* 1412: *Perlaka;* 1478: *Prilakh;* 1480: *Perlak* (AOklt. 27: 176, Cs. 3: 24, Gy. 2: 534, Zs. 3: 643). — A 14. századtól feltűnő *[perlaka ~ prelaka]* formák esetében nem kizárt, hogy a *lak* földrajzi köznév helynévalkotóként gyakori *laka* birtokos személyragos alakjának analógiás hatását láthatjuk. Vö. pl. **Gregorwadalaka (147), Spanlaka (253).** Ez szintén a név magyar nyelvű használatát mutatja.

441. Preynye (Sopron vm., ma Pinnye): 1265k. *Puna;* 1398: *Preynye;* 1402: *Prwnye, Prunnye;* 1409: *Pynnye;* 1413: *Prinye, Pynye;* 1420: *Pynnye* (AOklt. 4: 127, Cs. 3: 624, FNESz. *Pinnye,* NAGY I. 1889: 528, NAGY I. 1891: 11, Zs. 7: 514). — Nem világos, hogy az elsőként 1398-ban föltűnő *pr-* kezdetű változat etimologikus vagy inetimologikus *r*-t tartalmaz-e (vö. FNESz. *Pinnye,* NYIRKOS 1987: 138–139).

442. Prezne (Moson vm.): 1208/1359: *Pezne;* 1266/1269: *Pezna, Pezne, Prezne* (Gy. 4: 133, 143, 170).

443. Prezne (Sopron vm., ma Peresznye): 1194: *Prezne;* 1225: *Pereznam, Prezena;* 1275: *Proznia;* 1318: *Perezne;* 1357: *Peresnye, Pereznye;* 1397: *Peresnye, Pereznye, Prozna;* 1412: *Presna* (Cs. 3: 623). — A 15. századtól német névváltozata is adatolható a *Dorf Prossing* névalak (Cs. 3: 623).

444. Prische (Zemplén vm., ma Perecseny): 1266: *Perecha;* 1364: *Perecha, Pereche, Prische* (Cs. 1: 359, FNESz. *Perecseny*).

445. Proztolnuk (Bars vm., ma Mailáth, szlovákul Prestavlky): 1283: *Proztolnuk, Proztolnuk* (KMHSZ. 1: *Porosztolnok*). — Magyarázatához l. **Scrabwthnok (714),** illetve TÓTH V. 2001a: 228.

446. Prubka (Ung vm., ma Németporuba): 1419: *Nemethporupka, Prubka;* 1451: *Pwrupka* (Cs. 1: 396).

447. Prych (Baranya vm.): 1341: *Perich;* 1390: *Perych, Prych;* 1424: *Pyrich* (Cs. 2: 515).

448. Pryth (Veszprém vm., ma Kispirit és Nagypirit): 1372: *Pered;* 1473: *Pryth;* 1476: *Pereeth, Pryth;* 1488: *Preth, Pyreth;* 1495: *Naghpyryth* (Cs. 3: 247). — Az egyes alakokban föltűnő mássalhangzó-torlódás másodlagos fejlemény lehet (vö. FNESz. *Nagypirit, Pere, Pered*).

szk-

449. Zkalza (Nyitra vm., ma Szakolca, szlovákul Skalica): 1217/1410/1515: *Zacolcha;* 1217/1410/1524: *Zkalza;* 1217/1410/1550: *Zaculza;* 1315: *Skalicz;* 1399: *Zakocha;* 1403/1405: *Skalicz* (AOklt. 4: 54, FEKETE NAGY–MAKKAI 1941: 522, Gy. 4: 463, TRINGLI 2008: 135). — Eredetéhez l. FNESz. *Szakolca.* Az 1217-re vonatkozó, de 16. századi átírásban fennmaradt *Zkalza* adat talán a két nyílt szótagos tendencia eredményeképpen jött létre. A mássalhangzó-torlódással kezdődő névalakok magyar nyelvű használatára utalhat a különböző hangszerkezetű formák folyamatos ingadozása is.

szl-

450. Szlopna (Trencsén vm., ma Szolopna): 1277>1760: *Szlopna;* 1330: *Zlopna, Zolopna;* 1339: *Zalapna;* 1385: *Zlopna, Zolopna;* 1399: *Zlopna;* 1408: *Zolopna;* 1421: *Zlopna* (FN. 186).

451. Zlathna (Nógrád vm., ma Szalatna): 1263: *Zlathna;* 1265: *Zalathna;* 1327: *Zlatna;* 1331: *Zalathna* (Gy. 4: 210, 233, 265, 295, 303, SZENTPÉTERY 1930: 442).

452. Zlatina (Ung vm., ma Alsószlatina és Felsőszlatina): 1421: *Zlatina;* 1427: *Salathyna* (Cs. 1: 398).

453. Zlatna (Hont vm., ma Szalatnya): 1245: *Zalatna;* 1276>1398: *Zalath;* 1299: *Zlatna;* 1324: *Zalathnya* (Gy. 3: 247).

szt-

454. Star (Bihar vm., ma Esztár): 1215/1550: Egiud de v. *Yztharij;* [1291–1294]: *Star;* [1300 k.]: *Vztar;* 1309: *Star;* 1332–1337/PR.: *Istar, Star, Schar, Sthar;* 1335: *Staar;* 1341: *Vztar;* 1400: *Staar;* 1407: *Stary;* 1408: *Ezthar;* 1412: *Eztar;* 1456: *Estar, Ztaar;* 1458: *Zthar;* 1468: *Ezthar* (AOklt. 19: 30; KMHsz. 1: *Esztár,* JAKÓ 1990a: 511, 531, 658, RÁCZ A. 2007b: 93, Zs. 2/2: 82, 147).

455. Ztupan (Somogy vm., ma Osztopán): 1229: *Oztupan;* 1284: *Ztupan;* 1299: *Wztupan;* 1317: *Stupuan;* 1318: *Ozthopan;* 1343: *Oztupan;* 1348: *Ztupan;* 1353: *Vztupan* (AOklt. 5: 78, AOklt. 27: 141, Cs. 2: 633, KESZLER 1969: 13).

sztr-

456. Stranska (Trencsén vm., ma Alsóosztorány, szlovákul Stránske): 1368: *Stranska;* 1473: *Stranczka, Tranczka;* 1496: *Ztranska* (FN. 188). — Egy időben *Sztranya*-ként is említik (1474: *Stranya,* FN. 188). A név magyar nyelvű használatára utalhat, hogy csak mély hangrenddel fordul elő a régiségben (vö. mai szlovák névforma). A nevet a *tr*-kezdetű lexámák között is számba vettem, l. **Tranczka (790).**

457. Strogowa (Nógrád vm., ma Alsósztregova, szlovákul Dolná Strehová és Felsősztregova, szlovákul Horná Strehová): 1245/1498/1588: *Strogowa;* 1251: *Strigoa;* 1269/18. sz.: *Sztorgoua, Ztorgoua; Ztorgowa;* 1281/1298: *Strogea;* 1281/1416: *Stergo;* 1283: *Oztorgoa;* 1298: *Stregoa;* 1327: *Strigua, Strugua, Ztorgowa, Ztrigua;* 1461: *Stregwa;* 1487: *Ztrehowa; 1493: Alsozthergowa* (FNESz. *Felsősztregova,* Gy. 4: 302). — Eredetéhez l. FNESz. *Felsősztregova.* A nevek magyar nyelvű használatára utalhat, hogy a szlovák formában végbement a *g* > *h* változás, ami viszont a magyar névalakokat nem érintette (vö. KNIEZSA 1938/200: 373). A nevet a *szt-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Ztorgowa (762).**

458. Strugar (Nógrád vm.): adataihoz l. **Stugar (760).**

szty-

459. Styen (Baranya vm.): +1093/1404: *Istyen;* 1324>1344: *Styen;* 1325/1340: *Eztyen;* 1338: *Izcyen [ɔ: Iztyen]* (KMHsz. 1: *Esztyén*).

tr-

460. Threbes (Szatmár vm., ma Túrterebes): 1216: *Terebes;* 1319: *Therebes, Threbes;* 1430: *Turterebes* (AOklt. 5: 181, KESZLER 1969: 33, TRINGLI 2008: 203).

461. Treptusa (Pozsega vm.): 1375: *Treptusa;* 1411: *Treptusa;* 1414: *Terptusa;* 1419: *Treptusa;* 1483: *Terptusa* (Cs. 2: 429, Zs. 3: 248).

462. Tripche (Nyitra vm.): 1271/1272: *Terepche, Tripche* (Gy. 4: 326, 372).

463. Trozkou (Torda vm., ma Torockó): 1289: castrum *Turozkeu;* 1321: *Trozkou;* 1336: *Turusco;* 1473: *Thorozko;* 1474: *Throzko;* 1484: *Thorozko;* 1493–1494 k.: *Trosko, Zenthgyergh* (Cs. 5: 676, 689, JAKÓ 1990a: 743, 753, 835). — Eredetéhez l. FNESz. *Torockó.* KISS LAJOS szerint a rom. *Trăscău* a magyarból származik, ami szintén arra utal, hogy a magyarban megvolt a *tr-* kezdetű névforma (vö. FNESz. *Torockó*).

tv-

464. Tverdygh (Pozsega vm.): 1339: *Therdich, Therdygh, Tordych, Tverdygh;* 1374: *Twerdyth;* 1414: *Turdych, Twerdygh* (Cs. 2: 429).

zr-

465. Zrign (Zágráb vm., ma Zrin): 1302/1315>1323: *Zyrin;* 1328/1481: *Ziryn;* 1332–1337/PR.: *Zrin;* 1362: *Zrign;* 1382: *Zerin;* 1389/1397: *Zryn;* 1406: *Zrin* (AOklt. 1: 141, FNESz. *Zrin,* THALLÓCZY–BARABÁS 1897: 149, 173; Zs. 2/1: 624).

I/C

Ebben a csoportban azokat a neveket közlöm, amelyek hangalakja olyan hangtani folyamatot tükröz, amely nagy bizonyossággal magyar nyelvi fejlemény. Ehhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. és 5. pontját.

bl-

466. Blakintz (Valkó vm.): 1427?: *Blakintz* (Cs. 2: 295). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

467. Blasenc (Valkó vm.): 1487: *Blasencz* (Cs. 2: 295). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

468. Blasewlcz (Valkó vm.): 1446: *Blasewlcz* (Cs. 2: 295). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

469. Blasincz (Szerém vm., Valkó vm.): 1422: *Blasincz* (Cs. 2: 259). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

470. Blasolch (Zala vm.): 1381: *Balasolch;* 1411: *Blasolch* (Cs. 3: 37). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

471. Blathanch (Pozsega vm.): 1435: *Blathanch* (Cs. 2: 402). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

472. Blazsouc (Turóc vm., ma Turócbalázsfalva): 1505: *Mezewhaza* aliter *Blazsouc* (FNESz. *Turócbalázsfalva*). — A névpár részletesebben tárgyalásához l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.4. pontját.

473. Bleskouch (Baranya vm.): 1407: *Bleskouch* (Cs. 2: 473). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

474. Blundix (Trencsén vm., ma Bolondóc vagy Beckó vára Beckó település felett): 1208: *Blundix;* 1210 k.: *Blundus;* 1219: *Blonduch;* 1389: *Bolunduz* (Cs. 4: 65, 86). — Egy szl. *Bludovice*-féle helynév átvétele (vö. FNESz. *Bolondóc*). A szóvég változásának a kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1. és 4.1. pontját.

br-

475. Brachewcz (Valkó vm.): 1477: *Brachewcz* (Cs. 2: 297). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

476. Bradasowcz (Valkó vm.): 1422: *Bradasowcz* (Cs. 2: 297). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

477. Bradkolch (Zala vm.): 1381: *Barathkolch;* 1411: *Bradkolch* (Cs. 3: 39). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

478. Brakolcz (Pozsega vm.): 1428: *Brakolcz;* 1454: *Berakowcz* (Cs. 2: 402). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

479. Brahnolch (Valkó vm.): 1422: *Barhanocz;* 1428: *Brahnolch* (Cs. 2: 298). — CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1428-as *Barynocz* adat idekapcsolását is (Cs. 2: 293). A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

480. Brankowcz (Valkó vm.): 1437: *Brankowcz* (Cs. 2: 298). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

481. Branocz (Pozsega vm., ma horvátul Vranovci): 1422: *Branocz;* 1428: *Vranolcz* (Cs. 2: 431). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A nevet a *vr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Vranolcz (808).** A *b* ~ *v* hangok írásmódjának kérdéséhez l. **Bladost (935).**

482. Brasso (Temes vm.): 1467: *Brasso* (Cs. 2: 26). — A szl. *-ovь* > m. *-oų̇* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

483. Brasu (Brassó vm., ma Brassó megye.): 1252/1758: *Barasu;* 1252> 1479: *Barasu;* 1271: *Brasu;* 1341: *Barassow;* 1348: *Brassow;* 1349: *Braso* (KMHsz. 1: *Brassó vm.*). — A szl. *-ovь* > m. *-oų̇* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

484. Brasyncz (Baranya vm.): 1506: *Brasyncz* (Cs: 2: 476). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

485. Brathazewcz (Valkó vm.): 1506: *Brathazewcz* (Cs. 2: 298). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

486. Brathyncz (Valkó vm., ma Batrovci): 1484: *Brathyncz* (Cs. 2: 298). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

487. Brattysincz (Zala vm., ma Murasiklós, horvátul Vratišinec): 1458–1564: *Brattysincz;* 1478: *Bratischinecz* (Cs. 3: 39). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját. Ehhez képest az 1478-as adat szláv hatást, esetleg szláv nyelvhasználatot mutat.

488. Braynch (Valkó vm.): 1398: *Braynch* (Cs: 2: 298). — CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1484-ben *Roincz*-ként említett hellyel való azonosságát (Cs. 2: 298). Ha ez igaz, s nem íráshibáról van szó, akkor a mássalhangzó-torlódás ebben az esetben az első mássalhangzó kiesésével oldódott fel. A név *-inc* végződése magyar használatra utal. Ehhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

489. Bresna (Valkó vm.): adataihoz l. **Blezna (950).**

490. Bresthyenowcz (Valkó vm.): 1477–1478: *Bresthyenowcz* (Cs. 2: 298). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

491. Brestowch (Pozsega vm., ma Brestovac): 1302: *Brestowch;* 1445: *Breztowcz* (Cs. 2: 402). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1327-es *Bereztolch* és az 1421-es *Brezthovich* adatok idetartozását is (vö. Cs. 2: 402).

492. Bresztw (Bereg vm.): 1333/1335: *Bresztw* (KMHsz. 1: *Bresztó*). — Az *-ovь* > m. *-oų̇* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

493. Brethyanowlcz (Valkó vm.): 1477–1478: *Brethyanowlcz* (Cs. 2: 298). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

494. Brezen (Trencsén vm., ma Litvaberzseny, szlovákul Brezany): 1393: *Berzen;* 1473: *Brezen* (FN. 103.). — KISS LAJOS egy többes számú szlk. *Brezany* helynévvel hozza összefüggésbe (FNESz. *Litvaberzseny*). Az 1473-as *Brezen* a hangrendi kiegyenlítődés és a névvégi szláv névformáns hiánya miatt magyar nyelvű használatot mutat. Az utóbbi kérdéshez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját. A név a 15. század végén *Brezanw ~ Brezanow* formában is előfordul (FN 103). Ezek megítélése már nem egyértelmű.

495. Brezenche (Zólyom vm., ma Garamberzence): 1424: *Brezenche* (FNESz. *Garamberzence*). — A név hangszerkezeti változásainak kérdéséhez l. FNESz. *Berzence.*

496. Brezeuiche ~ Brezeuice (Sáros vm., ma Berzevice): 1317: *Berzeuice;* 1427: *Brezeuiche, Brezeuice;* 1429: *Brezewicze;* 1448: castrum *Brzozowytza;* 1458: *Berzevicze;* 1469: *Berzewicze* (Cs. 1: 280, 290). — A hangrendi kiegyenlítődés miatt a *br*-rel kezdődő névformák magyar használatot tükröznek (vö. cseh *Březovice,* szlk. *Brezovica*, FNESz. *Berzevice*). A *brz(s)-* szókezdetet mutató 1448-as *Brzozowytza* adat magyar nyelvhez kötése viszont erősen kétséges. Igaz, a szláv nyelvekből hiányzó hangrendi kiegyenlítődést mutató hangalakja miatt ebben az esetben talán az íráshiba sem zárható ki teljesen. Mindenesetre a nevet felvettem a *brz-/brzs-* kezdetű lexémák közé is, l. **Brzozowytza (1007).**

497. Brezkolowcz (Pozsega vm.): 1422: *Brezkolowcz;* 1428: *Berchkocz;* 1448: *Breczkoucz;* 1482: *Wechkowcz* (Cs. 2: 400). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A *b* ~ *v* hangok írásmódjának kérdéséhez l. **Bladost (935).**

498. Brezkowcz (Trencsén vm.): 1408: *Brezkowcz* (FN. 135). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

499. Brezniche (Krassó vm.): 1390: *Brezniche* (Cs. 2: 402). — Magyarázatához l. **Breznycha (500).**

500. Breznycha (Pozsega vm., ma horvátul Bresnica): 1375: *Breznycha;* 1421: *Breznyche* (Cs. 2: 402). — A déli szláv nyelvekben a név *Brẽznica,* azaz vegyes hangrendű formában fordul elő (vö. FNESz. *Berzence*). Ehhez képest az 1421-es névalak magyar fejleménynek tűnik.

501. Brezolup (Trencsén vm., ma Bánnyíres, szlovákul Brezolupy): 1323: *Brezolup;* 1389: *Presalub;* 1470: *Brezolwpy;* 1483: *Prezolouppy;* 1499: *Brezolup* (FN. 104). — A névvégi *-i* szláv formáns eltűnésének kérdéséhez l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 4.3. pontját. A nevet a *pr-* kezdetű szavaknál is figyelembe vettem, l. **Presalub (693).**

502. Brezou (Kis-Hont vm., ma Rimabrézó): 1334: *Brezou* (Gy. 3: 267). — Az *-ovь* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

503. Brezova (Nógrád vm., ma Csehberek, szlovákul České Brezovo): 1331/1332/18. sz.: *Brezova;* 1332: *Berzua;* 1435: *Bryzow* (Gy. 4: 233). — A szóvégi szl. *-ovь, -ova, -ovo* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A név első adata minden bizonnyal a kései másolatok helyesírását tükrözi.

504. Brezthnyche (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Brezthnyche;* 1228/1423: *Breznicha;* [1259–1266]/14. sz.: *Bryzlice;* 1281/1364: *Bleznicha, Blyznicha* (KMHsz. 1: *Breznica*). — *A r* > *l* változáshoz/váltakozáshoz l. BÁRCZI 1958b: 130. Ez vélhetően már a magyarban ment végbe. A *Brezthnyche* névforma egy inetimologikus *t* betoldódásával szintén a magyarban jöhetett létre (vö. FNESz. *Berzence*, NYIRKOS 1987: 40, TÓTH V. 2004b: 467). Ez utóbbi adat magas hangrendje talán szintén magyar fejlemény. Ehhez a kérdéshez l. **Breznycha (500).**

505. Breztolcz (Arad vm., ma Aga, románul Brestovăţ): 1440: *Breztolcz;* 1477: *Brezthowecz* (Cs. 1: 760). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

506. Brezzench (Vas vm., ma Vasnyíres, szlovénül Brezovci): 1366: *Brezzench* (Cs. 2: 739). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

507. Brisneborod (Bars vm.): 1228: *Brisneborod* (KMHsz. 1: *Briznyeborod*). — Az etimológiai irodalom szerint a név utótagja a szl. **brodъ* 'gázló' főnévre vezethető vissza (vö. FNESz. *Borodnó,* TÓTH V. 2001a: 185). A *Brisneborod* második névrészének hangszerkezete így valószínűleg már magyar használatra utal.

508. Bristem (Pozsony vm., ma Felsőszil, szlovákul Brestovany): 1113: *Bristem;* 1524: *Brestowan* (FNESz. Felsőszil). — KISS LAJOS szerint a név a magyar *Szil* párhuzamos szláv neve, ami később a magyarban is elterjedt (vö. FNESz. *Felsőszil*). Az 1524-es adat szóvégi redukciója mindenképpen magyar használatra utal. Ehhez a kérdéshez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3. pontját.

509. Brodnuc (Nyitra vm.): 1156: *Brodrinc [ɔ: Brodnuc];* 1251/1281: *Borodnik;* 1252: *Brodnuk* (Gy. 4: 358). — Magyarázatához l. **Scrabwthnok (714).**

510. Brosd (Zaránd vm., ma Páfrányos, románul Brusturi): 1464: *Borosthfalwa;* 1525: *Brosd* (Cs. 1: 727). — Az 1525-ös adat keletkezhetett ellipszissel, de az sem kizárt, hogy román hatást mutat (vö. mai román nevével, illetve l. hozzá KNIEZSA 1943/2001: 37). A szóvégi *-d* kérdéséhez l. pl. **Zlasd (816).**

511. Brotouch (Szepes vm. ma Szepesszentlőrinc, szlovákul Brutovce): 1319: *Brotouch;* 1494: *Bruttocz* (FEKETE NAGY 1934: 156–157). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A *Szepesszentlőrinc* és a *Brutóc* nevek fonológiai névpárként való értelmezésének kérdéséhez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.3. pontját.

512. Bruznuk (Krassó vm.): 1437: *Bruznuk* (Cs. 2: 99). — Magyarázatához l. **Scrabwthnok (714).** Vö. még FNESz. *Borosznok.*

513. Brwkan ~ Bryakay (Arad vm.): 1479/1483: *Brwkan ~ Bryakay* (Cs. 1: 763, Dl. 18198). — A két névalak más-más oklevélből került bele ugyanabba az 1483-as átíró oklevélbe (vö. Dl. 18198). Nem lehet megállapítani, hogy a *Bryakay* az eredeti oklevélben vétett íráshiba eredményeként jött-e létre, vagy pedig csak az átíró oklevélben torzult el. Véleményem szerint ezért hangtörténeti szempontból figyelmen kívül hagyható. Az így megmaradt *Brwkan* magyar nyelvhez kapcsolását viszont erősíti az, hogy csupa magyar név között szerepel felsorolva (pl. *Nagkewesd, Kyskewesd, Zylas, Kapolnasgywla, Megyesth* stb., vö. PESTY 1882: 448). Etimológiailag talán összefüggésbe hozható egy német *Bruckenau*-féle névvel (vö. FNESz. *Hidasliget*). Ha ez az azonosítás helytálló, akkor a név végződésének adaptációja szintén magyar nyelvű használatra utal.

514. Bryztricze (Somogy vm.): 1480: *Byztrycze;* 1498: *Bryztricze* (Cs. 2: 593). — A szb.-hv. *Bïstrica* helynév átvétele (vö. FNESz. *Beszterce*). A hangrendi kiegyenlítődés már magyar fejlemény. Ehhez l. 3. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontját. Némi bizonyontalanságot jelent ugyanakkor, hogy sem a név

etimológiájában, sem az azonos eredetű szláv nevekben nem szerepel szókezdő mássalhangzó-kapcsolat (vö. FNESz. *Beszter, Beszterce, Besztercsény, Beszterec*). Az 1498-as adat mögött ezért egyszerű tévesztés és inetimologikus mássalhangzó betoldódása egyaránt állhat (vö. NYIRKOS 1987: 138–139). Utóbbi elképzelést erősítheti, hogy a hasonló eredetű nevek között szintén előfordul hasonló jelenség, vö. **Briztricia (40), Kylseubreztriche (45).** A név egy időben talán *Berzice* formában is élt (vö. 1479: *Berzicze,* Cs. 2: 593), ám ennek a névváltozatnak nincs szó eleji mássalhangzó-torlódást tartalmazó adata.

cv-

515. Chwethanowcz (Valkó vm.): 1506: *Chwethanowcz* (Cs. 2: 302). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

516. Chwykowcz (Pozsega vm.): 1488: *Chwykowcz* (Cs. 2: 404). — CSÁNKI elképzelhetőnek tartja, hogy az 1435-ben feltűnő *Swgonch* név is ugyanerre a helyre vonatkozik (Cs. 2: 404). Hangtörténeti szempontból viszont nem egyértelmű a két név összekapcsolása. Ha CSÁNKInak a két név azonosításában mégis igaza van, akkor egyik esetben vélhetően elírásról van szó, vagy pedig a két név nyelvileg nem tartozik össze. A kérdés eldöntését megnehezíti, hogy nincs adatunk a név egyik formájának a továbbélésére sem. A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

csr-

517. Chremsouch (Zala vm., ma Cserföld, szlovénul Črenšovci): 1379: *Chremsouch;* 1481: *Cheremchowcz* (Cs. 3: 43). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. CSÁNKI összefüggésbe hozza egy korabeli *Csernec* nevű hellyel (1405: *Chernech,* Cs. 3: 43).

dl-

518. Dleskouch (Pozsega vm.): 1435: *Dleskouch* (Cs. 2: 418). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

dn-

519. Dnymouch (Pozsega vm.): 1443: *Dnymouch* (Cs. 2: 405). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

dr-

520. Drachy (Baranya vm.): 1480: *Drachy* (Cs. 2: 481). — Az oklevél megszövegezéséből adódóan (in […] *Drachy*) a szóvégi *-i* ebben az esetben nem latin genitivusi rag, hanem magyar vagy szláv helynévképző. E kettő közül jelen

esetben egyik sem zárható ki. Ehhez a kérdéshez l. még a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és a 4.3. pontját. Személynévi hátteréhez l. ÁSz. *Drach.* Egyébként a *Drachy* névkörnyezetében többnyire egyértelműen magyar nyelvű neveket találunk (pl. *Kysfalw, Wyfalw, Zenthlazlo, Radnolthfalwa, Jakohaza* stb., Dl. 18391), ami talán valószínűsíti, hogy a *Drachy* is előfordult a korabeli magyar névhasználatban. A magyar névkörnyezet kérdéséhez l. HOFFMANN 2007: 91.

521. Dragalowcz (Pozsega vm.): 1499: *Dragalowcz* (Cs. 2: 406). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

522. Dragalyolch (Krassó vm.): 1431: *Dragalyolch* (Cs. 2: 100). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

523. Dragamanocz (Arad vm.): 1440: *Dragamanocz* (Cs. 1: 761). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

524. Dragchacz ~ Dragchewcz (Pozsega vm.): 1455: *Dragchacz, Dragchewcz* (Cs. 2: 406). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

525. Dragilowch (Valkó vm.): 1395: *Dragilowch* (Cs. 2: 306). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

526. Dragmancz ~ Dragmoncz (Baranya vm.): 1472: *Dragmancz, Dragmoncz* (Cs. 2: 481). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

527. Dragmeroch (Pozsega vm.): 1413: *Dragmeroch* (Cs. 2: 406). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

528. Dragosincz (Keve vm.): 1458: *Dragosincz* (Cs. 2: 118). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

529. Dragouch (Pozsega vm.): 1277: *Dragouch* (Cs. 2: 406). — CSÁNKI szerint talán idevonható az 1435-ös *Dragonch* adat is (Cs. 2: 406). A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

530. Dragoztrynch (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Dragoztrynch;* 1228/1423: *Dragoztrinch;* 1281/1364: *Ccherich* aliter *Dragozchernuch* (KMHsz. 1: *Dragosz-Csernüc ? ~ -Cseric ?*).

531. Dragynch (Pozsega vm.): 1329: *Dragynch* (Cs. 2: 406). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

532. Dranko (Temes vm., ma Drenkó): 1451: *castrum Dranko* (Cs. 2: 13). — A szl. *-ovь* > m. *-oų̑ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

533. Drasseu (Erdélyi Fehér vm., ma Drassó): 1309/Cod.: *Drasseu* (Gy. 2: 140). — A szl. *-ovъ* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

534. Drastkowecz (Zala vm., ma Ligetvár, horvátul Draškovec): 1478: *Drastkowecz* (Cs. 3: 48). — A *Drastkowecz* névforma egy inetimologikus *t* betoldódásával a magyarban jöhetett létre (vö. NYIRKOS 1987: 40, TÓTH V. 2004b: 467). A név végződéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

535. Drasyncz (Valkó vm.): 1484: *Drasyncz* (Cs. 2: 306). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

536. Dregne (Somogy vm.): 1346: *Daragunya;* 1375: *Dregne;* 1425: *Deregenye* (Cs. 2: 600). — A névben bekövetkező hangrendi átcsapás kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 5.3. pontját.

537. Dregza (Sopron vm., ma Vámosderecske): 1235–1270/1347: *Derekce;* 1263/1367/1591: *Dregza;* 1359: *Dragze;* 1401: *Derechke* (Cs. 3: 605, FNESz. *Vámosderecske,* KESZLER 1969: 25). — Az elsődleges szl. **Drezga* névformához képest a *Dregza* és *Dragze* alakok hangátvetése magyar fejlemény (vö. FNESz. *Vámosderecske*). Német nevéhez l. 1441: *Derechke* al. nom. *Traczondorff;* 1498: *Trassendorf* (Cs. 3: 605).

538. Drenoch (Pozsega vm.): 1406: *Drenowch;* 1413: *Drenoch* (Cs. 2: 306, 406). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

539. Drenow (Trencsén vm., ma Zsolnatarnó, szlovákul Trnové): 1393: *Tharnow;* 1438: *Drenow;* 1474: *Thernowe* (FN. 194). — A szláv névváltozat három mássalhangzóval kezdődik (pl. szlk. *Trnovec,* vö. FNESz. *Ipolytarnóc*), ehhez képest az 1438-as adat – a névvég szl. *-ové* > m. *-ov* ~ *-oṷ* ~ *-ó* változását is figyelembe véve – már magyar használatúnak látszik. Ehhez a kérdéshez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

540. Dreskolcz (Pozsega vm., ma Drškovci): 1443: *Dreskolcz* (Cs. 2: 407). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

541. Dreuenizza (Bars vm., ma Dervence folyó): 1113: *Dreuenizza;* 1229: *Deruenche;* 1275: *Druvenche;* 1355: *Dervenche* (KESZLER 1969: 25, KMHsz. 1: *Dervence ~ Drevenica*). — Az *-i* hang kiesése és a hangrendi kiegyenlítődés már vélhetően magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 189).

542. Drino (Hont vm., ma Csábrágsomos, szlovákul Drienovo): 1256: *Drino* (Gy. 3: 193). — A szl. *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

543. Droginotz (Valkó vm.): 1427?: *Droginotz* (Cs. 2: 306). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

544. Drugolyncz (Valkó vm.): 1428: *Drugolyncz* (Cs. 2: 306). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

545. Drysthyewcz (Baranya vm.): 1339: *Dersfolua;* 1506: *Drysthyewcz* (Cs. 2: 480). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

dv-

546. Duoranouch (Valkó vm.): 1435: *Duoranouch* (Cs. 2: 307). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

547. Dworancz (Valkó vm.): 1477–1478: *Dworancz* (Cs. 2: 307). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

fl-

548. Fluchnow (Szepes vm.): adataihoz l. **Plichnaw (682).**

fr-

549. Francaun (Sopron vm., ma Répcesarud): 1262/1358/1392: *villa Francaun …* in qua *Franco* residebat; 1286: *Franchnawe;* 1336: *Franklou* et al. nom. *Sarud;* 1339: *Sarus […]* et al. nom. *Franko* (Cs. 3: 608, MOLLAY 1960: 43). — Magyar neve *Sarud* volt, vö. 1156 k./1412: iuxta *Rabazan* sursum que *Sarud* vocatur (Cs. 3: 608). A *Franchnawe* ’Franch ispáné’ a névpár német tagja. Ugyanakkor a *Franko* és a *Franklou* adat MOLLAY szerint már a magyarban is megjelent (vö. 1960: 43, 55).

550. Frankolch (Zala vm., ma Lendvaerdő, szlovénül Renkovci): 1389: *Renkouch;* 1428: *Frankolch;* 1430: *Renkolch* (Cs. 2: 97). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

551. Frohno (Sopron vm., ma Fraknó): 1346: *Faruhno;* 1370: castrum *Frohno* (Cs. 3: 585, 591). — Német neve *Forchtenstein* volt, vö. 1393: *Vorchtenstain;* 1418: *Vorichtenstain* alias … *Frathnoh* (Cs. 3: 585, 591). KISS LAJOS szerint ez az elsődleges a magyar névhez képest, amely végső soron egy ném. **Vorchtenouwe* ’Fraknó várához tartozó berek’ névre vezethető vissza (vö. FNESz. *Fraknó*). Ezek szerint előbb *Farknó,* majd *Fraknó* lett a magyar nyelvű névalak. A hármas szó belseji mássalhangzó-torlódás feloldása hangátvetéssel – még ha az szókezdő torlódást okoz is – előfordul a magyarban (vö. DEME 1943: 36–37).

gb-

552. Gbelan (Trencsén vm.): adataihoz l. **Kbelen (621).**

gl-

553. Glamboka (Temes vm., ma Novákfalva, románul Glimboca): 1475: *Glamboka;* 15. sz.: *Alsognomba, Gnomboka;* 1492: *Glomboka* (Cs. 2: 39, 53). — A helység magyar neve *Novák,* majd *Novákfalva,* vö. 1370: *Nouak;* 1433: *Novakfalva* (Cs. 2: 53). A 15. századból fennmaradt *Alsognomba* adat viszont azt mutatja, hogy emellett a román eredetű névváltozat is élt a magyarban. Ha KISS LAJOSnak igaza van, s a magyarba román *Glîmboaca* került át, akkor a veláris rom. *î* > m. *o* hanghelyettesítés miatt valószínűleg a *gl-* szókezdetű névformákat is magyarnak tekinthetjük. Némi óvatosságra int, hogy a helynév mély hangrendű változata a déli szláv nyelvekben is megvan, pl. szb.-hv. *Globoka,* szln. *Globoka* (vö. FNESz. *Glimboka*). Az okleveles adatok első szótagi *m* hangja viszont nem valószínűsíti a közvetlen 15. századi szláv átvételt. A nevet a *gn-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Alsognomba ~ Gnomboka (136).**

554. Glasar (Vas vm., ma Kiskolozsvár, németül Glasing): 1427: *Glasar* (Cs. 2: 751). — A német névváltozata, a *Glasing* a régiségben is mindig *-ing* végződésű (vö. KNIEZSA 1943/2001: 31, MOLLAY 1960: 35). Ehhez képest a mai *Kiskolozsvár* név alapjául szolgáló *Glasar* vélhetően magyar fejlemény.

555. Globachan (Trencsén vm.): adataihoz l. **Clobuchycz (421).**

556. Glosanch (Valkó vm.): 1427: *Glosanch* (Cs. 2: 311). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

557. Glose (Trencsén vm., ma Szentjánosháza, szlovákul Hloža): 1397: *Glose;* 1462: *Hlosa;* 1492: *Loza;* 1496: *Hlose* (Cs: 4: 123). — A szlovákban a 12. század végéig bekövetkező *g* > *h* változás miatt az 1397-es adat magyarnak tűnik (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). A nevet a *hl-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Hlosa (1100).**

gr-

558. Grabolc (Temes vm.): 1467: *Grabolcz* (Cs. 2: 26). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

559. Grabolch (Sáros vm., ma Rabóc, szlovákul Hrabovec): 1352: *Garbolch;* 1415: *Grabolch;* 1427: *Garabolch;* 1492: *Hrabocz* (Cs. 1: 295). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A szláv *g* > *h* változás kronológiája miatt az 1492-es *Hrabocz* újbóli

átvételnek tűnik (vö. KNIEZSA 1938/200: 373). A nevet a *hr-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Hrabocz (597).**

560. Grabouch (Valkó vm.): 1435: *Grabouch;* 1476: *Graboczy, Grabolczy, Grabowczy* (Cs. 2: 312). — Az 1476-os adatok megbízhatóságának kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. 4.1-es pontját.

561. Grabouch ~ Grabowch (Szerém vm., ma szerbül Grabovci): 1391: *Grabouch, Grabowch* (Cs. 2: 245). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

562. Grabovka (Trencsén vm.): adataihoz l. **Hraboka (598).**

563. Grabowch (Szerém vm.): 1404: *Grabowch* (Cs. 2: 245). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

564. Grabuch (Komárom vm., ma Grébicspuszta): 1235 k.: *Grabuch;* 1284: *Guerebuch* (Cs. 3: 500, Gy. 3: 419). — A szlovákban a hasonló eredetű helynevek *Hrabič* formában voltak használatosak (vö. FNESz. *Grébicspuszta*). A hangrendi kiegyenlítődés, illetve az, hogy a nevet nem érintette a szlovákban végbemenő *g* > *h* változás, már az 1235 körülre datálható *Grabuch* is magyar helynévnek tűnik (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373).

565. Gradisa (Vas vm., ma Muravárhely, szlovénül Gradišče): 1365: *Gradisa* (Cs. 2: 751). — A szóvég változásának magyarázatához l. **Hradissa (601).**

566. Gradissa (Hont vm.): adataihoz l. **Hradyscha (604).**

567. Gradna (Abaúj vm., ma Hernádpetri): 1234/1243: *Gradna;* 1260: *Granna;* 1346: *Garadna* (KMHsz. 1: *Garadna II. 1., Petri 1.*) — A név az első adatoktól kezdve magyar használatban lehetett, hiszen a szlovák nyelvben a 12. század vége előtt *g* > *h* változás ezt a nevet már nem érintette (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). A *dn* > *nn* hasonulás is magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 61). A mellette folyó patak nevének adatai hasonlóak: 1234/1243: *Grathna;* 1332: *Garadna, Garadnapathaka* (KMHsz. 1: *Garadna I. 1., Garadna-patak, Garadna pataka*).

568. Gradna (Trencsén vm.): adataihoz l. **Hradna (1112).**

569. Gradoch (Krassó vm.): 1427: *Gradoch* (Cs. 2: 102). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

570. Graduch (Bars vm.): 1302: *Graduch;* [1328–1349]: *Garaduch* (KMHsz. 1: *Garaduc I. 1., Garaduc II. 1.*). — A szlovákban végbemenő *g* > *h* változás miatt a fenti névalakok magyarnak tekinthetőek (vö. TÓTH V. 2001a: 195).

571. Gradwsolch (Pozsega vm.): 1413: *Gradwsolch* (Cs. 2: 410). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

572. Gradyanch (Valkó vm.): 1433: *Gradyanch* (Cs. 2: 312). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

573. Gradyncz (Valkó vm.): 1437: *Gradyncz* (Cs. 2: 312). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

574. Gradyscha (Pozsega vm., ma horvátul Gradište Bekteško): 1343: *Gradyscha;* 1441: castellum seu fortalicium *Hradyscya;* 1471: castellum *Gradysthya* (Cs. 2: 390, 395). — A szóvég változásának magyarázatához l. **Hradissa (601).** Az 1441-es név *hr-* szókezdete a déli szláv nyelvekben nehezen magyarázható (vö. CARLTON 1991: 307–333, KNIEZSA 1938/2000: 373). A nevet a *hr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Hradyscya (605).**

575. Granaszto (Szepes vm., ma Határhely, szlovákul Hraničné): 1342: *Granaszto* (Cs. 1: 258). — A szlovákban végbemenő *g* > *h* változáshoz l. TÓTH V. 2001a: 195.

576. Granich (Szepes vm., ma Szepesvéghely, szlovákul Hranovnica): 1294: *Granich;* 1321: *Grenicz* (FNESz. *Szepesvághely*). — A szlovákban végbemenő *g* > *h* változáshoz l. TÓTH V. 2001a: 195.

577. Granna (Abaúj vm., ma Garadna): 1259: *Granna;* 1312: *Gradna;* 1323: *Garadna;* 1327/1354: *Garadna, Gradna;* 1332–1335/PR: *Garadna, Garadud* (KMHsz. 1: *Garadna II. 2.*). — A *dn* > *nn* hasonulás a név első előfordulásában magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 61).

578. Graynche (Pozsega vm., ma Granice): 1314: *Graynche;* 1424: *Gerenche;* 1471: *Grencze* (Cs. 2: 410). — Szláv előzményéhez vö. FNESz. *Gerence, Szepesvéghely.* A név hangszerkezetének és hangrendjének átalakulása magyar fejleménynek látszik.

579. Grebo (Sáros vm., ma Kisgombás, szlovákul Gribov): 1414: *Grebo* (Cs. 1: 295). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

580. Gredyschye (Baranya vm.): 1332–1335/PR.: *Genedisse, Gerdesse, Gerdische, Kerdiste, Kerdyse, Kordeste;* 1435: *Gredyschye* (Cs. 2: 486, KMHsz. 1: *Gredistye ?*). — Minden bizonnyal összefüggésbe hozható a déli szláv területeken gyakori *Gradišče* ~ *Gradište* helynevekkel. Ezekhez képest a baranyai név folytonosnak tűnő magas hangrendje magyar fejleménynek látszik. Vö. még 1449: *Gredistew*, 1542: *Gredyschye* (Cs. 2: 486.) A pápai irat adatai romlott formájúnak tűnnek.

581. Gregasouch ~ Gregasovcz (Baranya vm.): 1407: *Gregasouch, Gregasovcz* (Cs. 2: 486). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

582. Gremce (Pozsega vm.): 1086/13. sz.: *Gremce;* 1086/1456: *Gremce;* 1180 k: *Gremce;* 1272: fluvius *Granicha* (FNESz. *Gerence*, KESZLER 1969: 26). — Az elsődleges szl. *Granica* névalakhoz képest a név első fennmaradt adatai minden bizonnyal magyar hatást tükröznek (vö. FNESz. *Gerence*).

583. Grend (Torda vm., ma Aranyosgerend): 1268: *Gerende;* 1362: *Grend;* 1378–1499: *Gerend;* 1391: *Alsow* et *Felsew Gerendh* (Cs. 5: 706). — A szláv etimon nazális magánhangzójának adaptációjához l. FNESz. *Gerend.*

584. Grincha (Nyitra vm., ma Nyitragerencsér): 1113: *Grincha;* 1113/1249/1410: *Grichar;* 1251: *Geruncher* (Gy. 4: 390). — Hangszerkezete alapján magyar használatú névnek látszik (vö. a többes számú szl. **Gъrnьčare,* FNESz. *Nyitragerencsér*).

585. Grofunsah (Vas vm., ma Árokszállás, németül Grafenschachen): 1358: *Grofunsah* (Cs. 2: 751). — Eredetéhez l. FNESz. *Árokszállás.* MOLLAY az 1358-as adatot a névpár magyar változatának tekinti (vö. 1960: 51).

586. Grussov (Szepes vm., ma Szepeskörtvélyes, szlovákul Spišský Hrušov): 1368: *Grussov* (FEKETE NAGY 1934: 118). — Körtvélyes szláv névpárja lehetett. Talán erre a területre vonatkozik az 1399: *Grancza* (Cs. 1: 261) adat is. A szlovákban végbemenő *g* > *h* változás miatt a fenti névalak magyarnak tekinthetőek (vö. TÓTH V. 2001a: 195).

gv-

587. Gwedonch (Pozsega vm.): 1435: *Gwedonch* (Cs. 2: 402). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

hl-

588. Hlapotyncz (Valkó vm.): 1437: *Hlapotyncz;* 1446: *Lapotincz;* 1476: *Hlapot(h)incz, Hlapothyncz* (Cs. 2: 316). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

589. Hlapouch (Valkó vm., ma horvátul Lapovci):1422: *Hlapouch* (Cs. 2: 316). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

590. Hlemeyewcz (Valkó vm.): 1422: *Hoamirowatz;* 1428: *Hlemeyewcz;* 1474: *Hlameryewcz* (Cs. 3: 316). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. Az 1422-es adata vélhetően romlott forma.

591. Hleulan (Trencsén vm., ma Kishelvény, szlovákul Malé Chlievany és Nagyhelvény, szlovákul Veľké Chlievany): 1276: *Hleulan;* 1323: *maior villa Helewna, minor villa Helewna;* 1466: *Kysklewen;* 1474: *Helwen;* 1485: *Hleweny;* 1486: *Hylwen;* 1493: *Hlyewen;* 1496: *Chelewen;* 1498: *Hlewen, Kyshelwen, Naghhelben;* 1499: *Kyshelwen, parva Ghlewan;* 1501: *Ghlewan;* 1505: *Kyshelwen;* 1506: *Kyschlewen;* 1508: *Kyshelwen;* 1513: *Khlywen;* 1522: *Kyshelwen;* 1525: *Chliwen maior, Chliwen minor;* 1525: *Kyselwen* (FN. 121). — A szóvégi a szláv *-i* névformáns hiánya már a legkorábbi névformák esetében magyar nyelvű használatra utal (vö. FNESz. *Nagyhelvény*). Ehhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját. A *kl*-lel kezdődő névformák mögött elhallás és elírás is állhat. Valós használatát mégis erősítheti a *gl*-nek jelölt szókezdet, ami ehhez képest másodlagosnak tűnik. Az efféle változáshoz l. még **Hlumecz (1101), Clobuchycz (421).** Érdemes megemlíteni, hogy KISS LAJOS a név előzményei között a ném. *Clieben* helynevet is megemlíti (vö. FNESz. *Nagyhelvény*). A nevet mindenesetre a *kl-* és a *gl-* kezdetű nevek kapcsán is figyelembe vettem, l. **Kysklewen (165), Ghlewan (1054).**

592. Hlwbok (Trencsén vm., ma Alsómélyesd, szlovákul Dolné Hlboké, illetve Felsőmélyesd, szlovákul Horné Hlboké): 1347: *Holoboka;* 1464: *Hlwbok;* 1525: *Hlboka* (FN. 124). — Az adatok alapján jól megfigyelhető, ahogy a név a 15. század második felétől egyre inkább elszlávosodik, de az 1464-es adat kéttagú mássalhangzó-torlódása és mássalhangzós szóvége a későbbi szláv névalakhoz képest vélhetően magyar használatra utalhat. A nevet a *hlb-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Hlboka (1106).**

hm-

593. Hmelinica (Zala vm., ma Muramelence): +1332: *Hmelnica;* 1379: *Hmelinica;* 1411: *M[elinche];* 1428: *Hmelinche;* 1524: *Melynycze* (AOklt. 6: 207, Cs. 3: 62). — A név magyar használatáról tanúskodhat az 1411-es adatban a mássalhangzó-torlódás első elemének elmaradása, illetve az 1428-as adat hangrendje és az eredeti hangalak nyíltszótagi magánhangzójának kiesése.

594. Hmelyncz (Pozsega vm.): 1452: *Hmelyncz* (Cs. 2: 411). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

hr-

595. Chraccan (Bars vm., ma Kisherestény, szlovákul Malé Chrašťany és Nagyherestény, szlovákul Veľké Chrasťany): +1209/17. sz.: *Herestien;* 1293: *Chraccan* seu *Herestény;* 1347: *Kysheresthan, Kysheresthen* (KMHsz. 1: *Herestény, Hrascsány, Kisherestény*). — Eredetéhez l. FNESz. *Nagyherestény.* Az adatok tanúsága alapján a 13. sz végén a magyar névváltozatban hangrendi át-

csapás következett be. Az 1293-as oklevél *Chraccan* – a szláv szóvégi *-i* formán eltűnése miatt – ennek ellenére magyar használatúnak tűnik. Ehhez a kérdéshez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját. Az 1209-re hamisított adat valószínűleg a 16. század hangtani állapotát tükrözi.

596. Hrabo (Trencsén vm., ma Rabó): 1347: *Harabowa;* 1353: *Hrabo;* 1364: *Harabo;* 1366: *Hrabou;* 1440: *Harabocz;* 1469: *Hrabowe;* 1505: *Rabowa;* 1506: *Hrabowa;* 1508: *Rabo;* 1520: *Hrabowe;* 1525: *Harabowa, Hrabowe* (FN. 125). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A vegyes hangrendű *[hrabove]* formák – a folyamatosan adatolható magyar névváltozatok ellenére – talán inkább szláv nyelvhasználatot tükröznek.

597. Hrabocz (Sáros vm.): adataihoz l. **Garbolch (559).**

598. Hraboka (Trencsén vm., ma Bélagyertyános, szlovákul Hrabovka): 1388: *Hraboka;* 1520: *Grabovka* (Cs. 4: 126). — Az 1520-as adat magyar nyelvű használatára utal, hogy a szlovákban – a szokásos *g* > *h* változás (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373) miatt – a név kizárólag *hr-* mássalhangzó-kapcsolattal kezdődött. Az viszont szokatlan, hogy ez a forma csak későn, 1520-ban tűnik föl először. A *[hrabovka]* > *[hrabóka]* változás ettől függetlenül a *hr-* kezdetű névalakok esetében is magyar nyelvű használatra utal. A település másik része (Szúcsgyertyános) 1423-ban szintén *Hraboka* (FN. 126) alakban kerül elő. Nyelvi szempontból vélhetően hozzájuk kapcsolható még a környéken említett *Hraboka* nevű hegy is: 1498: *Hraboka* (FN. 89). A nevet a *gr-* kezdetű nevek esetében is figyelembe vettem, l. **Grabovka (562).**

599. Hrabowcz (Zemplén vm., ma Kisgyertyános, szlovákul Vyšný Hrabovec): 1448: *Rabouicz;* 1454: *Hrabowcz* (Cs. 1: 350). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

600. Hradischa (Ung vm.): 1423: *Hradischa* (Cs. 1: 391). — A név magyar nyelvhez kapcsolásának kérdéséhez l. **Hradissa (601).**

601. Hradissa (Nógrád vm., ma Várkút, szlovákul Hradište): 1435: *Hradissa;* 1454: *Haradihcha* (Cs. 1: 100). — A fenti adatok magyar nyelvűségére utal, hogy a szlovák *Hradište* helynevek a magyarba átkerülve általánosan *-a-*ra végződő formában honosodtak meg (vö. FNESz. *Haragistya, Hardicsa*).

602. Hradissa (Trencsén vm.): 1242: *Hradissa* (FN. 147). — A név magyar nyelvhez kapcsolásának kérdéséhez l. **Hradissa (601).**

603. Hradissa (Zemplén vm., ma Hardicsa): 1387: *Hradissa;* 1454: *Haradischa* (Cs. 1: 350, FNESz. *Hardicsa*). — A név magyar nyelvhez kapcsolásának kérdéséhez l. **Hradissa (601).**

604. Hradyscha (Hont vm.): 1256 [ɔ: 1266?]/1297//1520: *Hradyscha;* [1266]/1297//15. sz.: *Haradicha, Hradischa;* [1277]/1277: *Gradissa;* 1338/1430: *Gradyssa* (Gy. 3: 151, 189, 238). — A *gr-* kezdetű alakok a szlovákban végbemenő korai *g* > *h* változás miatt magyarnak tekinthetőek (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Ettől függetlenül a *Haradicha, Hradischa* egyidőben előforduló névformák tanúsága szerint esetleg a magyarban is élhetett a *hr-* kezdetű forma. A szóvég kérdéséhez l. **Hradissa (601).** A nevet a *gr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Gradissa (566).**

605. Hradyscya (Pozsega vm.): adataihoz l. **Gradyscha (574).**

606. Hradystyan (Borsod vm., ma Radostyán): *1219/1550: *Zudesthan [ɔ: Hradesthan ?];* 1439: *Hradystyan* (Cs. 1: 172, KMHsz. 1: *Radostyán*). — Előzményeként egy többes számú szl. *Hradišťany* helynév tehető fel (vö. FNESz. *Radostyán*). A szláv *-i* formáns eltűnésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját. A *Zudesthan* adat értelmezéséhez talán l. **Hranafalwa (157), Hwalkouch (620), Hwosnicza (420).**

607. Hragista (Sáros vm., ma Hardicsa): 1427: *Hragista;* 1454: *Haradicha, Haradischa* (Cs. 1: 296). — Mai szlovák névpárja *Zemplínske Hradište.* A régi névalakok magyar nyelvhez kapcsolásának kérdéséhez l. **Hradissa (601).**

608. Hraho ~ Hrako (Trencsén vm.): 1324: *Hraho, Hrako;* 1358: *Arahna; Hrahna* (FN. 127). — Az 1358-as *Arahna* előfordulásra kézenfekvő magyarázat lenne az elírás, ugyanakor egy *[hrahna]* > *[harahna]* > *[arahna]* változás is állhat a hátterében. Az *a* határozott névelő névhez tapadása nem valószínű (vö. TÓTH V. 2008: 203–204). A korábbi névváltozattal összevetve mégis másodlagos fejleménynek tűnik.

609. Hramythyncz (Szerém vm.): 1520: *Hramythyncz* (Cs. 2: 259). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

610. Hranythawayowch (Baranya vm.): 1407: *Hranythawayowch* (Cs. 2: 491). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

611. Hrazthowcz (Valkó vm.): 1506: *Hrazthowcz* (Cs. 2: 318). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

612. Hrichou (Trencsén vm., ma Alsóricsó, szlovákul Dolný Hričov, illetve Felsőricsó, szlovákul Horný Hričov): 1208: *Ryzoi;* 1254: *Hyrychou;* 1265: castrum *Hrichou;* 1272: castrum *Hrychou, Herychou;* 1278: gastrum *Herichou;* 1321: castrum *Hrychou;* 1370: castrum *Riczo;* 1385: castellanus de *Hryczo;* 1397: castrum *Riczow;* 1401: castrum *Hricso;* 1405: *Rychow;* 1429: castrum

Hracho; 1466: castrum *Rycho;* 1481: castrum *Hriczow;* 1497: castrum *Rycho;* 1509: castrum *Hrychow;* 1516: *Felssewrycho* (FN. 67, 127). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų̑ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

613. Hropkouch (Valkó vm.): 1436: *Hropkouch* (Cs. 3: 318). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

614. Hrusoch (Pozsega vm., ma Újgradiska): 1396: *Hrusoch* (Cs. 2: 411). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

615. Hrusoth (Pozsega vm., ma hotvátul Ruševac): 1380?: *Hrusoth* (Cs. 2: 411). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

616. Hrwsoucz (Pozsega vm.): 1435: *Hrwsoucz* (Cs. 2: 411). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

hsz-

617. Hzodozynch (Vas vm., ma Bírószék, szlovénul Sodišinci): 1365: *Hzodozynch;* 1366: *Zudysinch* (Cs. 2: 802). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját. A név második mássalhangzója a régi adatokban akár *z*-két is olvasható, de a mai szláv névalak miatt inkább *sz*-ként értelmeztem.

hv-

618. Hwalenowch (Baranya vm.): 1407: *Hwalenowch* (Cs. 2: 491). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

619. Hwalesyncz (Valkó vm.): 1428: *Hwalesyncz* (Cs. 2: 319). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

620. Hwalkouch (Pozsega vm.): 14. sz.: *Hwalkouch;* 1428: *Hwalkocz, Zwalkocz;* 1448: *Hwalkoucz;* 1454: *Howalkocz;* 1460: *Hwalkocz* (Cs. 2: 412). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A *Zwalkocz* adatban megmutatkozó *h ~ sz* váltakozáshoz/rontáshoz l. **Hradystyan (606), Hranafalwa (157), Hwosnicza (420).**

kb-

621. Kbeleny (Trencsén vm., ma Egbelény): 1362: *Koblen;* 1434: *Belene;* 1439: *Kbeleny;* 1469: *Belen;* 1483: *Gbelan;* 1503: *Cebelen;* 1508: *Gbeleny, Kbeleny;* 1518: *Beelan;* 1519: *Gbelen, Kbelan;* 1520: *Kebeleny, Kbeleny* (Cs. 5:

118, FNESz. Egbelény). — A név etimológiai előzményei között a cseh *Kbelany* és a szlk. *Gbeľany* egyaránt számításba vehető (vö. FNESz. *Egbelény*). A középkorból fennmaradt adatok hangszerkezeti szempontból mind visszavezethetők a magyar *[gbelány ~ kbelány]* formákra, tehát e kétféle névalaknak a régiségben végig élnie kellett. A 1439-es, 1508-as és 1520-as *Kbeleny* adatok hangrendje, valamint az 1519-es *Kbelan* szóvégi redukciója egyértelműen arra utal, hogy – a zöngésségi hasonulás rendhagyó elmaradásának ellenére – nemcsak a *gb-*, hanem a *kb-* kezdetű névalakok is használatosak voltak a magyar nyelvben. A nevet a *gb-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Gbelan (552).**

kl-

622. Cladanch (Valkó vm.): 1244: *Cladanch* (Cs. 2: 317). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

623. Clechano (Bereg vm., ma Klacsanó): 1422: *Clechano* (FNESz. *Klacsanó*). — Előzményéhez l. ukr. *Клячанове, Клечáнова* (FNESz. *Klacsanó*). A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

624. Clenocz (Gömör vm., ma Klenóc): 1438: *Clenocz* (FNESz. *Klenóc*). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

625. Clenowcz (Temes vm.): 1488: *Clenowcz* (Cs. 2: 71). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

626. Clokochuch ~ Clokochwch (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Clokochuch, Clokochwch;* 1228/1423: *Clockochouch, Clokochouch;* 1281/1364: *Kolboichulch, Kolboulchulch* (KMHsz. 1*: Klokocsóc ?*). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

627. Clusso (Sáros vm., ma Kolossó, szlovákul Kľcušov): 1427: *Clusso* (Cs. 1: 300). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. *Schönwald*-ként is említik, vö. 1448: *Schonwald;* 1449: *Sewnwald* al. nom. *Kluso* (Cs. 1: 300).

628. Clysolch (Valkó vm.): 1404: *Clysolch* (Cs. 2: 325). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

629. Kleczen (Trencsén vm., ma Kalacsány): 1511: *Kleczen* (FN. 133). — Szláv előzményéhez vö. FNESz. *Felsőkelecsény.* A magyar névváltozatban végbemenő hangrendi kiegyenlítődés vagy átcsapás kérdéséhez l. 3. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontját.

630. Kleczen (Liptó vm., ma Kelecsény): 1474: *Kleczen* (FNESz. *Kelecsény*). — Magyarázatához l. **Kleczen (629).**

631. Klokocho (Ung vm., ma Hajagos, szlovákul Klokočov): 1419: *Klokocho;* 1427: *Lokocha, Lokowcho;* 1450: *Klokowchow* (Cs. 1: 393). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

632. Kluknow (Szepes vm.): adataihoz l. **Plichnaw (682).**

633. Klwancz (Valkó vm.): 1477–1478: *Klwancz* (Cs. 2: 325). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

kn-/kny-

634. Knesech ~ Knesecz (Bars vm., ma Zsitvakenéz, szlovákul Knažice): +1075/+1124/+1217: *Knesech, Knesecz;* 1209 P.: *Chenesis;* 1314: *Kenesich;* 1323: *Kenezich;* 1338: *Knesich;* 1340: *Kenesich* (AOklt. 24: 10, KMHsz. 1: *Knyezsic*). — A név magas hangrendje vélhetően magyar fejlemény (vö. FNESz. *Zsitvakenéz*). A párhuzamosan adatolható *[ken(y)ezsic(s)]* és *[kn(y)ezsic(s)]* formák szintén a név magyar használatára utalnak.

kr-

635. Crakkoo (Baranya vm.): 1313: *Corkoa;* 1341>1424: *Crakkoo;* 1347: *Karako;* 1371: *Crakou;* 1400: *Crakofold* (Cs. 2: 500, KMHsz. 1: *Karakó*). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A szövég redukciója mellett az 1400-as kétrészes névforma is egyértelműen bizonyítja a név magyar nyelvű használatát.

636. Crako (Hont vm.): 1294: *Karako;* 1324: *Crako* (Gy. 3: 214). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

637. Crakou (Zaránd vm.): 1230: *Crakou* (Cs. 1: 738). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

638. Crakow (Erdélyi Fehér vm., ma Boroskrakkó): 1206/1296–1301: *Karako;* 1291: *Crakow;* 1296–1301: *Karako;* 1299/1369/1570: *Crakoviam, Crokow;* 1299/1585: *Corkow, Crakow, Korkou;* [1313–1324]>1338/1367: *Karako;* 1320: *Craco* (Gy. 2: 169–170). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oṷ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Az 1332–1336/PR.: *Kako* (Gy. 2: 169) adat hangtörténeti szempontból nem valószínű, hogy figyelembe vehető.

639. Crakowa (Nyitra vm., ma Krakovány): 1111/1414: *Crakowa;* 1113: *Crako;* 1258: *Korkov;* 1335/1335: *Craco;* 1347: *Karakow;* 1349: *Crakew* (Gy.

4: 415). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

640. Cralthewcz (Baranya vm.): 1506: *Cralthewcz;* 1507: *Cralchewcz* (Cs. 2: 500). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

641. Crasco (Kis-Hont vm., ma Karaszkó, szlovákul Kraskovo): 1334: *Karazkou;* 1332–1337/PR.: *Crasco;* 1462: *Kraszko* (Cs. 1: 139, Gy. 3: 268). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

642. Crasow (Baranya vm.): +1228/1383/1407: *Crasow;* +1228/1423: *Carassou;* 1289/1291: *Krasou;* 1296: *Karaso;* 1312: *Bonahida Crasso* (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó, Krassó*). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Az 1332–1335/PR. *Bohidagrasso* és *Bona Hydagresso* adatait a *gr-* mássalhangzó-torlódás szempontjából nem vettem figyelembe (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó*).

643. Crasow ~ Crassow (Baranya vm.): +1228/1383/1407: *Crasow, Crassow;* +1228/1423: *Carassou;* 1251/1335: *Crasw;* 1251/1339: *Karasou;* [1259–1266]/14. sz.: *Krasu;* 1281/1368: *Karaso;* 1296: *Karasu, Karasw* (KMHsz. 1: *Karasó 1.*). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

644. Crassou (Krassó vm.): 1285: *Karasu;* 1339/1342>1378: *Crassou;* 1350: *Carassou;* 1428: *Crassow* (Gy. 3: 469, 482, 484, 487, 491, 493, 495, 497). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų́ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

645. Craznok (Abaúj vm., ma Krasznokvajda): 1302/1390: *Karaznuk;* 1302>1398: *Craznok;* 1307>1398: *Kaaznuk;* 1321>1398: *Craznok;* 1323/1390: *Craznuk, Karaznok* (KMHsz. 1: *Krasznok*). — Eredetéhez l. FNESz. *Krasznokvajda,* magyarázatához l. **Scrabwthnok (714).** Nem világos, hogy az 1307-es oklevél 1398-as tartalmi átírásában szereplő *Kaaznuk* valós formát takar-e (ti. *[kásznok]*), vagy pusztán elírásról van szó. A szókezdő mássalhangzó-torlódás második tagjaként álló *r* kiesése ugyan ritkán, de előfordul jövevényszavakban (vö. KESZLER 1969: 44–46). Ezt a formát azonban többször sem ennél a névnél, sem hasonló eredetű neveknél nem látni, úgyhogy nem zárható ki az íráshiba lehetősége.

646. Creporyewcz (Valkó vm.): 1474: *Creporyewcz* (Cs. 2: 327). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

647. Crisanouch (Vas vm.): 1366: *Crisanouch* (Cs. 2: 769). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

648. Crisichkor (Zala vm., ma Muraszentkereszt, horvátul Križovec): 1458: *Crisichkor;* 1490: *Krisseskoch, Krysseskwth;* 1496: *Crisanczy* (Cs. 3: 75). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

649. Cristayn (Vas vm., ma Köröstyén): 1350: *Cristayn* (FNESz. *Körös-tyén*). — KISS LAJOS szláv eredetijeként egy többes számú szl. *Kreštani* formát tesz meg (vö. FNESz. *Köröstyén*), ebből a szóvégi *-i* eltűnésével vagy palatalizáló hatásával alakulhatott ki a magyarban az 1350-ből adatolható *Cristayn* alak. Részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontjában.

650. Crivobara (Arad vm., ma Krimárvára, románul Crivobara): 1440: *Crivobara;* 1477: *Krymarwara* (Cs. 1: 761). — Román neve ma is *Crivobara.* Ehhez képest a mai magyar *Krimárvára* szerkezetét tükröző 1477-es adat vélhetően már a középkorban is a település magyar neve volt.

651. Cruchan (Sáros vm., ma Krucsó, szlovákul Vyšný Kručov): 1414: *Cruchan;* 1427: *Crucho* (Cs. 1: 301). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̑* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Az 1416-os *Chynthan* adat idevonása nem biztos (vö. Cs. 1: 303).

652. Crumba (Pozsony vm., ma Alsókorompa): 1113: *Crumba;* 1256: *Kurumpa;* 1390: *Crompa* (F. 10/8: 313; KESZLER 1969: 29). — A szl. *ǫ* ~ *ę* > m. *om* adaptáció kérdéséhez l. KNIEZSA 1943/2001: 12.

653. Cryostyan (Zemplén vm., ma Gödrös, szlovákul Krivošťany): 1419: *Cryostyan* (Cs. 1: 354). — A szóvégi szláv *-i* névformáns eltűnésének a kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

654. Crystanoch (Zala vm., ma Kristóffalva, horvátul Krištanovec): 1367: *Crystanoch;* 1478: *Cristanowecz* (Cs. 3: 75). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. Az 1478-as adat hangszerkezete erős szláv hatást mutat a korábbihoz képest.

655. Krasso (Szatmár vm., ma Szamoskrassó): 1300: *Karasso;* 1490: *Krasso* (Cs. 1: 479). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̑* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

656. Krakov (Vas vm., ma Karakó): 1156 k./1412: *Crocoyensi;* 1218: *Krakov;* 1257: *Karkou;* ?1359: castri *Craco;* 1359–1382: *Karako;* 1406 e.: castrum *Crako;* 1428: *Karako;* 1479–1480: *Crako;* 1482: *Karako* (Cs. 2: 762, KESZLER 1969: 28). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̑* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

657. Kraksyncz (Valkó vm.): 1435: *Kyksynch;* 1462: *Kraksyncz* (Cs. 2: 323). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

658. Krakwdyncz (Szerém vm.): 1520: *Krakwdyncz* (Cs. 2: 259). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

659. Kraso (Krassó vm., ma Krassóvár): 1323: *Kraso;* 1335: *Karasofw;* 1358: *Crassou;* 1389: *Crassofew* (Cs. 2: 96, 104, Gy. 3: 489). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A szövég redukciója mellett az 1389-es névforma is egyértelműen bizonyítja a név magyar nyelvű használatát. A folyó nevének adatai a település nevéhez hasonló ingadozást mutatnak: *Carasuensis;* 1200: *Krasv;* 1285: *Karasu;* 1304: *Crasso;* 1319/1320: *Karasou;* 1325: *Crasov;* 1329: *Karazov* (Gy. 3: 487–488).

660. Krasou (Baranya vm.): 1287/1291: *Krasou;* 1296: *Karaso;* 1301/1377: *Crassow;* 1314: *Karasov;* 1332–1355/PR.: *Karasso;* 1340: *Karasou;* 1350: *Crassou* (KMHsz. 1: *Karasó 2.*). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

661. Krazeyncz (Valkó vm.): 1446: *Krazeyncz* (Cs. 2: 327). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

662. Krekschinch (Baranya vm., ma Kršinci): 1407: *Krekschinch* (Cs. 2: 500). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

663. Kremelovcz (Arad vm.): 1440: *Kremelovcz;* 1477: *Kermelewczy* (Cs. 1: 760). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

664. Kreskowcz (Valkó vm.): 1428: *Kreskowcz* (Cs. 2: 327). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

665. Krezthyncz (Temes vm.): 1488: *Krezthyncz* (Cs. 2: 29). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

666. Krompa (Szepes vm., ma Bélakorompa): 1364: *Krompach;* 1437–1469: *Korompah;* 1439: *Krompach* (Cs. 1: 261, FEKETE NAGY 1934: 242–243). — A szl. *ǫ ~ ę* > m. *om* adaptáció kérdéséhez l. KNIEZSA 1943/2001: 12.

667. Kropancz (Pozsega vm.): 1443: *Kwpancz;* 1506: *Kropancz* (Cs. 2: 414). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

668. Krumpach (Szepes vm., ma Korompa): 1246/1269/1338: *Krumpach;* 1450: *Krompah;* 1460: *Crompach* (Cs. 1: 252, FNEsz. *Korompa*). — A szl. *ǫ ~ ę* > m. *om* adaptáció kérdéséhez l. KNIEZSA 1943/2001: 12.

669. Krwsocz (Valkó vm.): 1428: *Krwsocz* (Cs. 2: 327). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

670. Krwssowcz ~ Krwssowecz (Temes vm., ma Körtvélypatak, románul Cruşovăţ): 1447: *Krwssowcz, Krwssowecz* (Cs. 2: 48). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

671. Krysewcz (Baranya vm.): 1392: *Keresteleke, Kiresteleke;* 1506: *Krysewcz* (Cs. 2: 496). — A 16. században föltűnő név új fejlemény, s talán etimológiailag összefügg a *Keresteleke* név előzményével (vö. talán FNESz. *Keresd, Kerestelek*). Hangalakja alapján azonban az oklevélbe került *Krysewcz* is magyar használatot sejtet. Ehhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

kv-

672. Kwasso (Trencsén vm., ma Nemeskvassó, szlovákul Zemiansky Kvašov): 1400 k.: *Kwasso* (FN. 143). — A szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

ml-

673. Mladnouch (Baranya vm.): 1407: *Mladnouch* (Cs. 2: 508). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

mr-

674. Mraskowcz (Trencsén vm.): 1408: *Mraskowcz* (FN. 135). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

pl-

675. Plawcz (Pozsony vm., ma Detrekőváralja, szlovákul Plavecké Podhradie): 1420: *Plawcz* (FNESz. *Detrekőváralja*). — A település elsődleges magyar neve *Detre* volt (1247: sub castro *Detre*, 1437: *Detrehkw*, FNESz. *Detrekőváralja*). A *Plawcz* KISS LAJOS szerint a helység szlovák névváltozata volt, ám hangalakja – a m. *palóc* közszóhoz hasonlóan (vö. EWUng. *palóc*) – magyar nyelvű használatra utal az eredeti szl. *plavec*-hez képest (vö. FNESz. *Detrekőváralja*).

676. Plenahowch (Valkó vm.): 1337: *Pelhanfalua;* 1481: *Plenahowch;* 1491: *Pehanowcz* (Cs. 2: 341). — A 15. századi névalakváltozás szláv hatást mutat, de a lejegyzett névformák magyar nyelvűeknek látszanak (vö. az 1481-es esetében a szóvég redukciója, illetve az 1491-esnél egyik mássalhangzójának elmaradása). A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

677. Pleseviche (Nyitra vm.): 1293: *Pleseviche* (Gy. 4: 411). — A hangrendi kiegyenlítődésének részleteihez l. **Plesiuicze (678).**

678. Plesiuicze (Bars vm.): 1075/+1124/+1217: *Plesiuicze;* 1124/1217/1328: *Plesyuiche* (KMHsz. 1: *Plesovice*). — A szlk. *Plešivica* névformából hangrendi kiegyenlítődéssel jött létre a magyar alak (vö. TÓTH V. 2001a: 227).

679. Pleskoch (Krassó vm.): 1421: *Pleskoch* (Cs. 2: 106). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

680. Plesuch (Gömör vm., ma Pelsőc, szlovákul Plešivec): 1234/1335: *Plesuck [ɔ: Plesuch];* 1258/1334: *Peleseuch;* 1258/1336/1430: *Pleseuch;* 1318: *Plusuch;* 1328: *Pilisych* (Gy. 2: 532). — A szövég adaptációjának kérdéséhez l. FNESz. *Pelsőc.*

681. Pleternyche (Pozsega vm., ma horvátul Pleternica): 1427: *Pleternyche;* 1463: *Plethernicze zenthmiklos* (Cs. 2: 421). — A hangrendi kiegyenlítődés miatt talán már az 1427-es adat is magyar nyelvű használatra utal.

682. Plichnaw (Szepes vm., ma Kluknó, szlovákul Kluknava, németül Klukenau): 1304/15. sz.: *Plichnaw;* 1316: *Fluchnow;* 1336: *Kluknow;* 1347: *Fylyknou;* 1358: *Fliknou;* 1391: *Klikno;* 1408: *Plicno;* 1454: *Klykno* (Cs. 1: 260, FEKETE NAGY 1934: 146–147, FNESz. *Kluknó*). — Eredetéhez l. FNESz. *Kluknó.* Az etimológiai előzmények és a többszöri előfordulás miatt föltehető, hogy a név valóban háromféle mássalhangzó-torlódással is használatban volt, s egyik esetben sem pusztán íráshibáról van szó. Az *fl-* kezdetű változathoz l. még **Fluchnow (548),** a *kl-* kezdetűhöz pedig l. **Kluknow (632).** A fenti adatok a hangszerkezetük alapján többnyire magyar nyelven kerülhettek be az oklevélbe (vö. a szövég redukciója, a két nyílt szótagos tendencia, illetve a szókezdő mássalhangzó-torlódás feloldódása).

pr-

683. Praznoucz (Trencsén vm., ma Paraznó): 1414: *Praznoucz* (FN. 173). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

684. Precha (Abaúj vm., ma Perecse): 1255: *Pereche;* 1262: *Precha;* 1263/1264: *Pereche;* 1272: *Preche;* 1323/1390: *Pereche, Peresee;* 1347: *Pereche* (KMHsz. 1: *Perecse*). — Eredetéhez l. FNESz. *Perecse.* A szláv előzményhez képest az 1272-es *Preche* adat magas hangrendje valószínűleg a névalak magyar nyelvű használatára utal.

685. Preczwethowcz (Valkó vm.): 1473: *Preczwethowcz* (Cs. 2: 344). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

686. Predisynch (Pozsega vm.): 1372: *Predisynch;* 1489: *Alsoprydisyncz, Felsewprydisyncz* (Cs. 2: 423). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a

3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját. A szóvég redukciója miatt már a 14. századi adat is magyar nyelvűnek tekinthető, de a 15. században kétrészes névként már egyértelmű a név magyar nyelvhez kapcsolása.

687. Predonolch (Vas vm., ma Rónafő, szlovénül Predanovci): 1365: *Predonolch* (Cs. 2: 787). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

688. Prehtyncz (Valkó vm.): 1422: *Prehtyncz* (Cs. 2: 345). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

689. Prekche (Baranya vm., ma Mecsekpölöske, horvátul Pliška): 1287: *Perekche;* 1348: *Prekche;* 1381: *Perechke;* 1429: *Prekche* (Cs. 2: 516, F. 10/7: 184, KMHsz. 1: *Perecske*). — A névben bekövetkező hangátvetés és hangrendi kiegyenlítődés a magyar nyelvben ment végbe (l. a mai *Mecsekpölöske* hangalakot). A szintén a magyarban bekövetkező *r* > *l* változáshoz/váltakozáshoz l. BÁRCZI 1958b: 130.

690. Preles (Trencsén vm., ma Prilesz): 1438: *Preles;* 1492: *Przilesky;* 1495: *Przıles;* 1496: *Pryles;* 1497: *Zprylez;* 1498: *Preles;* 1499: *Przieles;* 1500: *Prelowsky;* 1510: *Prieles, Przilesi;* 1513: *Prylez* (FN. 175). — Az egymástól jól elkülönülő hangszerkezetű nevek vélhetően nyelvi különbségre is utalnak. A nevet a *prz-/przs-*, valamint a *szpr-* kezdetű lexémák kapcsán is figyelembe vettem, l. **Przilesky (1295), Zprylez (1380).**

691. Prensincz (Zemplén vm.): 1408: *Prensincz* (Cs. 1: 360). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

692. Prennye (Zala vm.): 1272–1290: *Perene;* 1392: *Perennye;* 1476: *Prennye;* 1493: *Pewrennye* (Cs. 3: 157). — Az etimológiai előzményként feltehető szb.-hv. *Prvanj ~ Prveni* hangszerkezetéhez képest az 1476-os *Prennye* is magyar használatú névnek tűnik (vö. FNESz. *Perenye*).

693. Presalub (Trencsén vm.): adataihoz l. **Brezolup (503).**

694. Preske (Veszprém vm., ma Bakonypölöske): 1314/1359: *Perechke;* 1332: *Perechke;* 1429: *Preske;* 1488: *Perechke* (Cs. 3: 246, FNESz. *Bakonypölöske*). — Az 1429-es *Preske* magas hangrendje mutatja, hogy a *pr-* kezdetű névforma is használatban volt a magyarban (vö. FNESz. *Bakonypölöske*).

695. Presnye (Sopron vm., ma Cinfalva): 1244: *Peresnye, Pereznye;* 1261: *Presnye;* 1366: *Peresnye, Pereznye* (Cs. 3: 623, FNESz. *Cinfalva*). — KISS LAJOS egy szl. **Prišina* helynévre vezeti vissza (vö. FNESz. *Cinfalva*). Ehhez képest a nevet érintő hangszerkezeti változások a magyar nyelvben mehettek végbe.

696. Preuchan (Hont vm., ma Perőcsény): 1254–1259/1398: *Pereuchean;* 1270>1364/18. sz.: *Prenchan [ɔ: Preuchan];* 1324/1343: *Preuchen* (Gy. 3: 234).

— Egy szl. többes számú *Prečani*-féle helynévvel hozható kapcsolatba (vö. FNESz. *Perőcsény*). A szóvég adaptációjához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

697. Preuigan (Nyitra vm., ma Privigye): 1113: *Preuigan;* 1113/1249/1410: *Preuga;* [1260 k.]/15. sz.: *Priudiam;* 1276: *Preuge* (Gy. 4: 447–447). — A szóvégi *-i* eltűnése magyar fejlemény, vö. FNESz. *Privigye,* KNIEZSA 1949/2003: 213.

698. Preuortynouch (Baranya vm.): 1407: *Preuortynouch* (Cs. 2: 518). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

699. Prezlop (Temes vm.): 1443: *Prezlop* (Cs. 2: 58). — Etimologikusan összefüggésbe hozható a **Brezolup (503)** névvel. A névvégi *-i* szláv formáns eltűnésének kérdéséhez l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 4.3. pontját.

700. Preznothynch (Valkó vm.): 1435: *Preznothynch* (Cs. 2: 345). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

701. Preznulch (Nyitra vm., ma Práznóc) [1183]/1313/1390: *Preznulch;* 1235: *Proznouch* (Gy. 4: 447). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

702. Pribinya ~ Pribinye ~ Pribynye (Pozsega vm.): 1397: *Pribinya, Pribinye, Pribynye* (Cs. 2: 423). — A hangrendi ingadozás vélhetően magyar használatra utal, vö. **Prybyniemelleke (245).** Talán idetartozik az 1443-as *Pribinye* és az 1470-es *Prybynye* (Cs. 2: 423) is.

703. Pribisoucz (Baranya vm.): 1476: *Pribisoucz* (Cs. 2: 518). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

704. Pribouch (Turóc vm., ma Pribóc): 1230/1285: *Pribouch* (FNESz. *Pribóc*). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

705. Pristancz (Pozsega vm.): 1422: *Pristancz;* 1428: *Prystrancz, Pystrancz;* 1454: *Prystrancz* (Cs. 2: 423). — A név végződésének kérdéséhez l a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4-es pontját. Az 1428-as adatok kapcsán megfigyelhető ingadozás szintén magyar nyelvű használatra utalhat.

706. Prothozyncz (Keve vm.): 1471: *Prothozyncz* (Cs. 2: 120). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

707. Protonch (Valkó vm.): 1427: *Protonch* (Cs. 2: 345). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

708. Prozach (Zemplén vm., ma Porszács): 1363: *Prozach* (Cs. 1: 360). — A szóvég redukciójához vö. mai szlk. *Prosačov.*

709. Proznouch (Nyitra vm., ma Práznóc): 1235: *Proznouch;* 1287/1291> 1359: *Prezniche;* 1301: *Prasnice;* 1354: *Preznolch* (F. 4/1: 26, 9/2: 353, Gy. 4: 447). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

710. Prozorouch (Valkó vm.): 1364: *Prozorouch* (Cs. 2: 345). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

711. Proztolnuk (Bars vm., ma Mailáth, szlovákul Prestavlky): 1283: *Poroztolnuk, Proztolnuk* (KMHSZ. 1: *Porosztolnok*). — Eredetéhez l. TÓTH V. 2001a: 228.

712. Prus (Trencsén vm., ma Poroszi): 1208: *Prus;* 1389: *Pruzy* (FN. 176). — Az 1208-as adat *-i* nélküli alakja magyar hatást tükröz (vö. FNESz. *Poroszi*). Ehhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

713. Prysowcz (Temes vm.): 1488: *Prysowcz* (Cs. 2: 71). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

skr-

714. Scrabwthnok (Pozsega vm., ma Škrabutnik): 1491: *Scrabwthnok* (Cs. 2: 427). — A szláv *-nik* képzővel álló helynevek hangrendi kiegyenlítődése magyar fejleménynek látszik. L. még **Bruznuk (512), Craznok (645), Kraynokfalua (185), Stupnok (761), Zkalnuk (731).**

sm-

715. Smykolcz (Temes vm.): 1495: *Smykolcz* (Cs. 2: 61). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

st-

716. Stepanouch (Baranya vm., ma Stipanovci): 1447: *Stepanouch* (Cs. 2: 522). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

717. Stepanouch ~ Stepanowch (Szerém vm.): 1391: *Stepanouch, Stepanowch* (Cs. 2: 252). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

718. Stephanouch (Zala vm., ma Drávaszentistván): 1366: *Stephanouch* (Cs. 3: 102). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

719. Stepkovich (Valkó vm.): 1422: *Stepkovich;* 1428: *Scepcocz;* 1474: *Stepkowcz* (Cs. 1: 349). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A keletkezés idejének írásgyakorlatát figyelembe véve az 1428-as adat talán *[sepkóc]*-nak is olvasható (vö. KNIEZSA 1952: 59).

720. Sterkolch (Arad vm.): 1421: *Sterkolch;* 1477: *Stherkowacz* (Cs. 1: 760, 2: 61). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

721. Sterkolcz (Temes vm.): 1427–1428: *Sterkolcz* (Cs. 2: 61). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

722. Sthefanocz (Zemplén vm., ma Istvántelke): 1479: *Sthefanocz* (Cs. 1: 362). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

st-/szt-

723. Stakaroch (Szepes vm.): 1416: *Stakaroch* (Cs. 2: 254).

str-

724. Stredolcz (Krassó vm.): 1427: *Stredolcz* (Cs. 2: 107). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

725. Stregolcz (Arad vm.): 1440: *Stregolcz* (Cs. 1: 761). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

726. Streym (Vas vm., ma Strém): 1340: *Streym* (FNESz. *Strém*). — KISS LAJOS szerint a ném. *Strembach* átvétele (vö. FNESz. *Strém*), s így a redukálódott forma már a magyar nyelvű használatra utalhat. Hasonló átvételre példát BENKŐ a megyéből máshonnan is hoz (vö. 2003b: 125, 127, 132)

727. Strigo (Zala vm., ma Stridóvár, horvátul Štrigova): 1271: *Castrum Strigo;* 1343: *Castrum Sturgou;* 1350: *Castrum Oztrogou, Oztrogow;* 1397: *Castrum Ztragow, Iztragow;* 1405: *Castrum Strygo, Strigo;* 1415: *Castrum Trygaw;* 1418: *Castrum Strydo;* 1457: *Castrum Trygaw;* 1458: *Castrum Ztrygow;* 1460: *Castrum Trygaw;* 1464: *Castrum Strygo, Strigo* (Cs. 3: 16). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Néhány adatát a *tr-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Trygaw (802).**

728. Strwpkowcz (Zala vm., ma Muraréthát, horvátul Štrukovec): 1458: *Strwpkowcz* (Cs. 3: 102). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

str-/sztr-

729. Streherocz (Valkó vm.): 1422: *Streherocz* (Cs. 2: 355). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

szk-

730. Scachán (Nyitra vm., ma Szkacsány): [1260 k.]/15. sz.: *Zakachan;* 1271/1295/1378: *Scachán;* 1310: *Zakachan;* 1318: *Scakachan;* 1321: *Scachan;* 1333: *Scakchan;* 1411: *Zakachan;* 1419: *Skaczan* (AOklt. 17: 146, Gy. 4: 470, Zs. 3: 332, Zs. 7: 98). — A szóvégi *-i* szláv névformáns eltűnéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját. Egyes adatok esetében a *[szacsán(y)]* és a *[szkacsán(y)]* olvasat egyaránt elképzelhető. Az utóbbi megoldást esetleg támogathatja, hogy a bontóhang betoldódását mutató adatok inkább ebből a formából állhattak elő. Az első biztosan *szk-* szókezdettel olvasható adat csak 1419-ből maradt fenn, viszont a korábbi formák szókezdetének ingadozása szintén a mássalhangzó-torlódással kezdődő névalakok folyamatos magyar nyelvű használatára utalhat.

731. Zkalnuk (Kis-Hont vm., ma Alsósziklás, szlovákul Nižný Skálnik, illetve Felsősziklás, szlovákul Vyšný Skálnik): 1334: *Zkalnuk* (Gy. 3: 272). — Magyarázatához l. **Scrabwthnok (714).**

732. Zkorenocz (Keve vm.): 1412–1440: *Zkorenocz, Zkronovecz* (Cs: 2: 120). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A nevet a *szkr-* kezdetű nevek között is figyelembe vettem, l. **Zkronovecz (1358).**

733. Zkorenowcz (Pozsega vm.): 1422: *Zkorenowcz;* 1428: *Scuronyncz* (Cs. 2: 427). — Az 1422-es adat szóvégi adaptációjához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. Az 1428-as adathoz pedig l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

734. Zkorotyncz (Valkó vm.): 1437: *Zkorotyncz* (Cs. 2: 354). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

735. Zkurbyn (Abaúj vm.): adataihoz l. **Screbyn ~ Screbyna (1356).**

szkl-

736. Sclabonia (Nógrád vm., ma Szklabonya, szlovákul Sklabiná): 1323: *Sclabonia;* 1330: *Sklabanya* (FNESz. *Szklabonya,* Gy. 4: 300). — A hangrendi kiegyenlítődés magyar használatra utal.

737. Zklabonÿa (Turóc vm., ma Szklabinya): 1242: *Zklabonÿa* (FNESz. *Szklabonya*). — Magyarázatához l. **Sclabonia (736).**

szl-

738. Slakocz ~ Zlakocz (Valkó vm., ma Slakovci): 1495: *Slakocz, Zlakocz* (Cs. 2: 276). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

739. Slemphao (Sáros vm.): 1427: *Slemphao; 1437: Slynhaw,* 1462: *Slemhaw* (Cs. 1: 312, LUMTZER–MELICH 1900: 22). — Kétrészes név, utótagjában a német *Hau* 'kivágott erdőrész, irtvány' főnevet találhatjuk (vö. LUMTZER–MELICH 1900: 21–22). A név vélhetően ebben a formájában kerülhetett át a magyarba, ugyanis az 1427-es *Slemphao* adat inetimologikus *p* betoldódását tükrözi (vö. TÓTH V. 2004b: 464).

740. Slowynka (Szepes vm., ma Alsószalánk, szlovákul Nižné Slovinky és Felsőszalánk, szlovákul Vyšné Slovinky): 1405: *Slowynka* (Cs. 1: 267, FNESz. *Alsószalánk*). — Az efféle nevek a szlovákban mindig többes számban, *Slovinky* formában állnak (vö. FNESz. *Alsószalánk, Turóctótfalu*), így a település elsődleges *Szlovinka* neve magyarnak tekinthető. L. még 1550: *Alsoszlowinka, Felsewszlovinka* (FNESz. *Alsószalánk*).

741. Zlathana ~ Zlathyna (Arad vm.): 1337: *Stalatina [ɔ: Scalatina];* 1455: *Zlathana, Zlathyna* (Cs. 1: 778, KMHsz. 1: *Szalatina*). — Az 1455-ös *Zlathana* hangrendi kiegyenlítődése magyar használatot sejtet, hiszen az etimonként feltehető szláv helynév *Slatina* formában rekonstruálható (vö. FNESz. *Szalatnak*). Ehhez a kérdéshez l. még a 3. fejezet 3. alfejezetének 5.3. pontját.

szl-/zl-

742. Zlethkowcz (Valkó vm.): 1395: *Zelechk;* 1477–1478: *Zlethkowcz* (Cs. 2: 350). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. CSÁNKI szerint előfordulhat, hogy nem is ugyanarra a denotátumra vonatkozik a két név (vö. Cs. 2: 350).

743. Zlatewacz (Valkó vm.): 1422: *Zlatewacz;* 1428: *Zlawkocz* (Cs. 2: 354). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

744. Zlathana (Hunyad vm.): 1455: *Zlathana;* 1468: *Zlathyna, Zlatina, Zlatyna* (Cs. 5: 139). — Magyarázatához l. **Zlathana ~ Zlathyna (741).**

745. Zlawkolcz (Krassó vm.): 1427: *Zlawkolcz* (Cs. 2: 107). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

746. Zlawkowcz (Valkó vm.): 1455: *Zlawkowcz;* 1467: *Zlawiwocz* (Cs. 2: 354). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

747. Zlawotynch (Krassó vm.): 1364: *Zlawotynch* (Cs. 2: 107). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

748. Zlywkocz (Valkó vm.): adataihoz l. **Zwilkowcz (786).**

szm-

749. Szmrecsan (Liptó vm., ma Szmrecsán, szlovákul Smrečany): 1272–90/1299: *Zemerchen;* 1349: *Szmrecsan* (Gy. 4: 102, FNESz. *Szmrecsán*). — A szláv *-i* névformáns adaptációjához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

szn-

750. Sneznycz (Trencsén vm., ma Havas, szlovákul Snežnica): 1426: *Sneznycz* (FN. 187). — Az *-ica ~ -nica* képző adaptációja magyar használatra utal (vö. ŠMILAUER 1970: 29). További adatok a szóvég adaptációjának megítéléséhez: 1438: *Sznesznice;* 1511: *Zneznycza* (FN. 187).

szr-

751. Sradincz (Valkó vm.): adataihoz l. **Ztrahynyncz (776).**

szr-/sztr-

752. Scro (Baranya vm., ma Csányoszró): [1177]/1500 k.: *Scro;* 1191 [ɔ: 1251]: *Ztro;* 1475: *Oztro* (Cs. 2: 492, FNESz. *Csányoszró*). — KISS LAJOS szláv eredetűnek tartja, vö. blg. *Остров,* szlk. *Ostrov* helynevek (FNESz. *Csányoszró*). Ebből a tőből viszont közvetlenül nem, hanem csak szóhatár-eltolódással magyarázhatók a mássalhangzó-torlódásos szókezdetek. Ennek a magyarázatához l. **Stro (774).** A név végi *-ov* > *-ó* változás egyébként a név magyar nyelvű használatára utal. Ehhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A nevet az egyértelmű olvasatú *sztr-* kezdetű lexémák kapcsán is figyelembe vettem, l. **Ztro (779).**

753. Scrou (Csongrád vm.): 1299: *Scrou [ɔ: Strou ?]* (KMHsz. 1: *Osztoró*). — A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* > m. *-o͡u ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

szt-

754. Stanicz (Vas vm., ma Kerkaszabadhegy, szlovénul Stanjevci): 1448: *Stanicz;* 1476: *Zthanyncz* (Cs. 2: 801). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

755. Stankoch (Zemplén vm., ma Sztankóc): 1335: *Stankoch;* 1353: *Ztankocz* (FNESz. *Sztankóc*). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

756. Stankovan (Liptó vm., ma Sztankován, szlovákul Stankovany): 1425: *Stankovan* (FNESz. *Sztankován*). — A névvégi szláv *-i* eltűnésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3. pontját.

757. Sthanchesd (Hunyad vm., ma Sztancsesdohába, románul Stânceşti-Ohaba): 1491: *Sthanchesd* (Cs. 5: 140). — Az elsődlegesnek látszó román *Stânceşti* névformában előforduló *-eşti* képző magyar *-d* képzővel való helyettesítését láthatjuk már a 15. századi adatban is (vö. FNESz. *Sztancsesdohába*). Ehhez a kérdéséhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját, illetve BÉNYEI 2012: 17.

758. Stholch (Zala vm.): 1327: *Stholch;* 1330: *Vztolch;* 1341: *Oztolch, Stolch, Zthoulch;* 1375: *Ozthoulch;* 1459: *Stolcz;* 1465: *Stolcz;* 1493: *Izthocz* (Cs. 3: 113). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

759. Stirih ~ Stirik (Hunyad vm.): adataihoz l. **Strig (772).**

760. Stugar (Nógrád vm., ma Alsóesztergály, szlovákul Dolné Strháre és Felsőesztergály, szlovákul Horné Strháre): 1243: *Estergur, Vzturgar;* 1243/1412: *Vztugar;* 1244: *St(ru)gar;* 1247: *St(ru)gar, Stugar, terra Strugar;* 1251: *Ztragar;* 1273: *Ztorgar;* 1278: *Vztugar;* 1332/PR.: *Straguar* (Cs. 3: 230, Gy. 4: 239). — Az adatok egy része a *sztr-* háromelemű mássalhangzó-torlódás *szt*-re való egyszerűsödésére utal, ami magyar fejlemény. A nevet az *sztr-* kezdetű lexémáknál is figyelembe vettem, l. **Strugar (458).**

761. Stupnok (Pozsega vm., ma Brodski Stupnik): 1358: *Stupnok* (Cs. 2: 428). — Magyarázatához l. **Scrabwthnok (714).**

762. Sztorgoua ~ Ztorgoua ~ Ztorgowa (Nógrád vm.): adataihoz l. **Strogowa (457).**

763. Ztainocz (Arad vm.): 1440: *Ztainocz;* 1471/1477: *Sthoyanowczy* (Cs. 2: 108, 760). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A későbbi adat már szlávos hangszerkezetet tükröz.

764. Ztanylowcz (Temes vm.): 1437: *Ztanylowcz* (Cs. 2: 14). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

765. Ztersenouch (Pozsega vm.): 1407: *Zersenouch; Ztersenouch;* 1418: *Stersenowch* (Cs. 2: 427). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. Az 1407-es *Zersenouch* egyaránt tükrözhet íráshibát és mássalhangzó-kiesést is.

766. Zthandincz (Arad vm.): 1440: *Zthandincz* (Cs. 1: 761). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

767. Ztumpa (Pozsony vm., ma Stomfa, szlovákul Stupava): 1269/1326: *Ztumpa;* 1280: *Uztumpa;* 1288: *Stumpa* (KESZLER 1969: 13). — Eredetéhez és olvasatához l. FNESz. *Stomfa.* A magyar névalakok *m* hangja a szláv eredetiben meglévő nazális magánhangzó adaptációjával magyarázható. Ehhez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 5.2. pontját.

sztr-

768. Stracin (Nógrád vm., ma Kishalom, szlovákul Malé Straciny és Nagyhalom, szlovákul Veľké Straciny): 1236: *Stracin;* 1259: *Ztrachun* (Gy. 4: 301). — A szláv nyelvek *-i* többesjelének eltűnéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

769. Strechun (Trencsén vm., ma Sztrecsény, szlovákul Strečno): 1300 k.: *Strechun;* 1321: *Strechen* (FN. 76, 190). — Egy szl. *Strečno*-féle helynévre vezethető vissza (vö. FNESz. *Sztrecsény*). Ehhez képeset a fennmaradt adatok mögött magyar hangváltozások sejthetők.

770. Stremptura (Hunyad vm.): 1420: *Stremptura;* 1503: *Zremtura* (Cs. 2: 66, PESTY 1883: 213). — Nyelvi értelemben valószínűleg összefügg a mai máramarosi *Strâmtura* helynévvel. Az 1420-as adatban a *p* hang így vélhetően magyar fejlemény is (vö. TÓTH V. 2004b: 464). A nevet a *szr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Zremtura (1381).**

771. Stresnycza (Trencsén vm., ma Kebeles, szlovákul Streženice): 1408: *Stresnycza;* 1500: *Stresenowcz* (FN. 190, LUKINICH 1937: 359). — Az 1500-ban feltűnő *Stresenowcz* kapcsán a szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

772. Strig (Hunyad vm.): 1276: *Strig;* 1377: *Stirih, Stirik, Stryg;* 1387?: *Strig* (Cs. 5: 36, 57, 137, Gy. 3: 277, 298). — KISS LAJOS a név ném. *Strell* és a rom. *Strei* névváltozataihoz képest a *[sztrigy]* formát a magyarban igazolható *l' > gy* változással magyarázza (vö. FNESz. *Sztrigy*). A nevet a *szt-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Stirih ~ Stirik (759).**

773. Strig (Hunyad vm.): 1376: *Strig;* 1404: *Stryg;* 1406: *Istrigh;* 1409: *Strigh;* 1454: *Strig falwa;* 1455: *Izthrgyy;* 1475: *Stryg;* 1495: *Hyzthrygh, Zthrygh;* 1499: *Isthrygh, Iztrugh;* 1501: *Zthrygye* (Cs. 5: 140). — Magyarázatához l. **Strig (772).** A név magyar nyelvű használatát a mássalhangzó-torlódással és az előtéthangzóval kezdődő alakok párhuzamos jelenléte, valamint az 1454-es *Strig falwa* egyaránt mutatja.

774. Stro (Nyitra vm., ma Osztró, szlovákul Ostrov): 1111/1414: *Stro;* 1113: *Strov;* 1263/1273: *Vztov [ɔ: Vztrov];* 1335: *Oztro* (Gy. 4: 440, KNIEZSA 1949/2003: 208). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oṷ* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet

3. alfejezetének 4.2. pontját. KNIEZSA szerint az 1111-es adat szókezdete szlovák nyelvi elvonással keletkezett: *v Ostrove* > *vo Strove* (vö. 1949/2003: 208). Ettől függetlenül a későbbi adatok szó eleji magánhangzója vélhetően magyar fejlemény.

775. Strute (Ung vm., ma Szürte): 1281: *Strute;* 1287 k.: *Struta;* 1393: *Ztrythe* (Cs. 1: 399). — Bizonytalan eredetű név. KISS LAJOS a név elsődleges alakjának a *[sztruta]* formát tartja. Ehhez képest az 1281-es és az 1393-as adat hangrendi átcsapása magyar fejlemény (vö. FNESz. *Szürte*).

776. Ztrahynyncz (Valkó vm.): 1437: *Ztra[h]ynyncz;* 1446: *Sradincz;* 1476: *Ztrahinincz, Ztrahynyncz, Zthraynyncz* (Cs. 2: 355). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját. Az 1446-os adat mögött íráshiba és valós hangváltozás is állhat.

777. Ztrelocz (Szerém vm.): 1477: *Ztrelocz* (Cs. 2: 254). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

778. Ztremen (Vas vm.): 1157/13. sz.: *Ezturmen;* 1257: *Eztermeg;* 1265: *Ztremen;* 1284: *Izturmen* (KESZLER 1969: 12). — Egy szl. *Strmen* helynév átvétele (vö. FNESz. *Strém*). Ehhez képest a magyarban megjelenő hármas szókezdő mássalhangzócsoport magyar fejleménynek tűnik. A magyar nyelvű névhasználatot jelezheti a különböző hangszerkezetű névformák párhuzamos használata is.

779. Ztro (Baranya vm.): adataihoz l. **Scro (752).**

780. Ztropko (Zemplén vm., ma Sztropkó): 1245: *Ztropko* (Cs. 1: 335, 338). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̂* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Az 1408-as oppidum *Ztropko* et castellum *Toporo* szerkezet második tulajdonnévi része ugyanerre a várra utal, de vélhetően romlott alakról van szó (vö. Cs. 338).

781. Ztrykolch (Vas vm., ma Sűrűház, szlovénul Strukovci): 1366: *Ztrykolch* (Cs. 2: 802). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

782. Ztrypkouch (Vas vm.): 1366: *Ztrypkouch* (Cs. 2: 802). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

szv-

783. Swerso (Sáros vm., ma Ferzsó, szlovákul Sveržov): 1415: *Fersow;* 1416: *Fersow;* 1427: *Zeuersso;* 1481: *Swerso* (Cs. 1: 312). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̂* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

784. Swetosincz (Baranya vm.): 1441: *Swetosincz* (Cs. 2: 529). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

785. Zuethehouch (Vas vm., ma Muraszentes, vendül Svetahovci): 1365: *Zetekolcz;* 1366: *Zuethehouch* (Cs. 2: 802). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

786. Zwilkowcz (Valkó vm.): 1422: *Zwilkowcz;* 1428: *Zlywkocz;* 1474: *Zwylkowcz* (Cs. 2: 354). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

787. Zwynyer (Zemplén vm., ma Szinyér): 1438: *Zyner;* 1444: *Zwynyer* (Cs. 1: 363). — Egy szl. *Svinary*-féle forma átvétele (vö. FNESz. *Szenyér, Szinyér*). A szóvégi *-i* szláv névformáns eltűnéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

tr-

788. Threbosancz ~ Throbosancz (Valkó vm.): 1409: *Torbochanch;* 1474: *Therbwsancz;* 1482: *Threbosancz, Throbosancz* (Cs. 2: 356). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

789. Threztyen (Trencsén vm., ma Térnádasd, szlovákul Trstie): 1483: *Threztyen;* 1496: *Thersthyen, Threztyen;* 1510: *Therstena, Trstena;* 1518: *Therzthe* (FN. 158). — Magyar eredetű párja a *Nádasd* volt (1330: *Nadasd,* FN. 158), de a fenti adatok némelyike is magyar nyelvű használatot tükröz. A nevet figyelembe vettem a *trszt-* kezdetű szavak egyik példájaként is, igaz, szokatlan szerkezete miatt valószínűleg ez a névforma nem élt a magyarban, l. **Trstena (1456).** Ehhez képest a *tr*-kezdetű nevek magyarnak tűnnek. Emellet valószínűsíthető, hogy a *[tersztén(y)]* és a *[tresztén(y)]* egy időben a magyarban fonológiai variánsként éltek.

790. Tranczka (Trencsén vm.): adataihoz l. **Stranska (456).**

791. Trask (Ung vm.): adataihoz l. **Strazhaza (288).**

792. Trebesowcz (Trencsén vm.): 1338: *Tereboch;* 1517: *Trebesowcz* (FN. 196). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

793. Trebogoch (Hont vm., ma Terbegec, szlovákul Trebušovce): 1247> 1400: *Trebogoch;* 1260: *Trebogost;* 1277: *Terbegezd;* 1295: *Trebeguezt;* 1316/ 1404: *Terbegech;* 1381: *Terbebech* (Gy. 3: 257). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. Az 1332–1337/PR.: *Chrelchzer* (Gy. 3: 257) adat vélhetően figyelmen kívül hagyható.

794. Trebozfou (Turóc vm., ma Kistorboszló, szlovákul Trebostovo): 1262/ 1384/1612: *Trebozfou [ɔ: Treboztou];* 1267: *Turbuztou;* 1309: *Tribuzlow;* 1323: *Treboztou;* 1384: *Kyftorbozlo* (FNESz. *Kistorboszló,* KESZLER 1969: 33). — A

szl. *-ovь ~ -ovo ~ -ova* > m. *-oų̑ ~ -ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A 14. század elején bekövetkező *t* > *l* elhasonulás is magyar nyelvű használatra utal.

795. Treipin (Zala vm.): 1137: *Treipin;* 1270: *Terpen* (KESZLER 1969: 34). — Valószínűleg összefüggésbe hozható a *Tarpa*, illetve a *Törpény* nevek etimológiai előzményének tekinthető szl. *Trpín* helynévvel (vö. FNESz. *Szásztörpény, Tarpa*). Ebből adódóan a háromelemű mássalhangzó-torlódást tartalmazó szókezdet egyszerűsödése miatt a név 1137-es adata magyar nyelvű használatot tükröz.

796. Trenne (Nógrád vm., ma Homokterenye): 1274: *Humuk Terenne;* 1297: *Trenne;* 1307: *Humukterenne* (Gy. 4: 307). — Az etimológiai előzményként számba vehető szl. *Trnie*-féle helynév szókezdetéhez képest a 13. század végéről adatolható *Trenne* névforma magyar használatúnak tűnik (vö. FNESz. *Homokterenye*).

797. Trethlyewcz (Pozsega vm.): 1428: *Trethlyewcz* (Cs. 2: 429). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

798. Trinsin (Trencsén vm., ma Trencsén): 1086: *Trinsin;* 1111: *Treinchen;* 1193: *Trenchin* (FN. 79, 90, KESZLER 1969: 34). — Az 1111-es adat mögött magyar névhasználat sejthető, ti. a szlk. *-inь/-ina/-ino* képzős nevek a magyarban rendesen *-én(y)* végződésűre változnak (vö. KNIEZSA 1960: 23). A név efféle alakulásához l. még: 1385: *Trenchen;* 1482: *Trinchen;* 1508: *Trenchen* (FN. 90). Vélhetően az *-in*-re végződő adatok (pl. 1318: *Trenchin;* 1370: *Trenchin;* 1434: *Trenczin,* FN. 90) sem mind szlovák nyelvű vagy latinizáló formák, ám azok magyarhoz kapcsolását hangtani-hangszerkezeti érvekkel nem lehet alátámasztani.

799. Trochan (Sáros vm., ma Trocsány): 1270: *Trochan;* 1427: *Kystrochan, Nagtrochan* (Cs. 1: 313). — A szlk. *Trojičany* átvétele (vö. FNESz. *Trocsány*). A 15. század elejétől adatolható névalakok biztosan magyar használatban voltak, de már az 1270-es *Trochan* hangszerkezete is magyar használatot tükröz. A szláv *-i* névformáns eltünésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

800. Trochan (Tolna vm.): 1391: *Trochan* (Cs. 3: 455). — Magyarázatához l. **Trochan (799).**

801. Tropoch (Vas vm., ma Murafüzes, szlovénul Tropovci): 1365: *Tropoch* (Cs. 2: 805). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

802. Trygaw (Zala vm.): adataihoz l. **Strigo (727).**

vl-

803. Vlasolch (Krassó vm.): 1367: *Vlasolch* (Cs. 2: 109). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

804. Vlasinovpotok (Szepes vm., ma Lazonpatak, szlovákul Podproč): 1314: *Vlasinovpotok;* 1321: *Blasynopatak, Blasynowpatak;* 1350: *Pochproch* al. nom. *Lazsnowpataka* (Cs. 1: 265, Dl. 63635, Dl. 39644). — A *b* ~ *v* hangok írásmódjának vagy esetleges hangtani váltakozásának kérdéséhez l. **Bladost (935).** A nevet a *bl-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Blasynopatak ~ Blasynowpatak (3).**

805. Wlachkouch (Trencsén vm.): 1369: *Wlachkouch* (FN. 207). — Hegynévként és víznévként is adatolható. A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

806. Wladamerowcz (Valkó vm.): 1484: *Wladamerowcz* (Cs. 2: 363). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

807. Wlasthyncz (Valkó vm.): 1484: *Wlasthyncz* (Cs. 2: 363). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

vr-

808. Vranolcz (Pozsega vm.): adataihoz l. **Branocz (481).**

809. Vreskouch (Zemplén vm.): 1414: *Vreskouch* (Cs. 1: 366). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

810. Vrutk (Turóc vm., ma Ruttka): 1255: *Vrutk;* 1271: *Vruthk;* 1285/1287: *Ruthk* (KESZLER 1969: 41–42). — A szlk. *Vrútky* helynév átvétele (vö. FNESz. *Ruttka*). A szláv szóvégi *-i* kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

811. Wrathysyncz (Valkó vm.): 1484: *Wrathysyncz* (Cs. 2: 363). — A szóvégi szl. *-inec* > m. *-inc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

812. Wregkolcz ~ Wrekolcz (Arad vm.): 1440: *Wregkolcz, Wrekolcz;* 1477: *Wyrygkowcz* (Cs. 1: 761). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

zb-

813. Zboro (Sáros vm., ma Zboró, szlovákul Zborov): 1355: *Zboro;* 1415: *Wzbrew;* 1618: *Zboron* (Cs. 1: 306). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̇* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

zd-

814. Zdencz (Pozsega vm.): 1464: *Zdencz;* 1483: *Izdencz;* 1498: *Zdencz* (Cs. 2: 433). — Eredetéhez l. FNESz. *Zdenci*. A szóvégi *-i* eltűnése magyar fejlemény (vö. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontja).

815. Zdenkolcz (Vas vm., ma Zoltánháza, szlovénul Zenkovci): 1366: *Zdenkolcz;* 1499: *Zwenkowcz* (Cs. 2: 810). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját. A nevet a *zv-* kezdetű nevek között is figyelembe vettem, l. **Zwenkowcz (820).**

zl-

816. Zlasd (Hunyad vm., ma Zalasd): 1362: *Zlasd;* 1363: *Zalasd* (FNESz. *Zalasd*). — A bolgár **Злаить* helynévből a románban *Zlaști* lett (vö. FNESz. *Zalasd*). Az oklevelekben feltűnő következetesen *-d*-vel jelölt végződés és a szinkrón ingadozás magyar használatra utal.

817. Zlatouice (Trencsén vm., ma Vágaranyos, szlovákul Zlatovce): 1244: *Zlatouice;* 1493: *Zlathocz* (FN. 213). — A szóvégi szl. *-ovьci* > m. *-óc* > m. *-olc* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

818. Zlieho (Trencsén vm., ma Zsolt, szlovákul Zliechov): 1272: *Zlieho;* 1418: *Zliechow* (FN. 213, Zs. 6: 642). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̊* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

zn-

819. Znio (Turóc vm., ma Znióváralja, szlovákul Kláštor pod Znievom): 1503: *castrum Znio* (FNESz. *Znióváralja*). — A szl. *-ovь* ~ *-ovo* ~ *-ova* > m. *-oų̊* ~ *-ó* változáshoz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Eredeti neve *Turócvár* volt (1243: *castrum Turuz,* FNESz. *Znióváralja*). Az alatta elterülő település 1347-ben *Warallya* (AOklt. 31: 35), 1602-ben *Znio Várallya* (FNESz. *Znióváralja*).

zv-

820. Zwenkowcz (Vas vm.): adataihoz l. **Zdenkolcz (815).**

I/D

Ebben a részben azokat a szókezdő mássalhangzócsoportokat mutatom be, amelyek közszói előfordulása is adatolható az ómagyar korból. A listába felvettem

azokat a lexémákat is, amelyek személynévi, esetleg helynévi származéka mutatja, hogy a magyar közszóban is megvolt a szó eleji mássalhangzó-kapcsolat. Ebben a részben eltérek a helynevek közlésének a gyakorlatától, azaz címszóként itt nem az első mássalhangzó-torlódással kezdődő alakváltozatot, hanem a közszó mai változatát közlöm.

bl-

821. bolond — Mássalhangzó-torlódásos formában közszóként a régiségben nem adatolható. Az EWUng. a *Blundix* helynevet tekinti a köznév első felbukkanásának, noha a közszó és a konkrét tulajdonnév között valószínűleg csak közvetett kapcsolat áll fenn (vö. FNESz. *Bolondóc*). Így adatok hiányában azt sem lehet kizárni, hogy a közszóban már közvetlenül az átvételkor feloldódott a mássalhangzó-torlódás.

br-

822. barát: 1195 k.: *bratym* (EWUng. *barát*).

823. barázda: 1086: *brazda* (EWUng. *barázda*).

824. berkenye: 1055: *brokina;* 1257: *bereknefa* (EWUng. *berkenye*).

825. borotva: 1450 u./1450 k.: *megborotualuan;* 1533: *Bredua* (EWUng. *borotva*).

826. bürü — Torlódásos adata a vizsgált korszakban csak helynévben adatolható (1322/1364: *Munkádbrui,* EWUng. *bürü*). Igaz, az EWUng. nem jelzi, de talán megkérdőjelezhető a helynév és a közszó összekapcsolása.

cv-

827. cövek: 14. sz.: *Ceuuek, chewk;* 1405 k.: *cheuek.* — A név etimológiai előzménye (baj.-osztr. *zwek*) ellenére az ómagyar kori adatok nem utalnak szókezdő mássalhangzó-torlódásra, de talán l. az 1550 körüli *czwek* adatot (EWUng. *cövek*), ami egyaránt olvasható *[cvek]* és *[cüek]* formában.

dr-

828. darabont: 1439: *drabant.* — Személynévi előfordulásai már nem tükrözik a közszói előzmény mássalhangzó-torlódásos szókezdetét, vö. 1472: *Darabant;* 1509: *Darabonth;* 1522: *Garabant* (EWUng. *darabont*).

829. daróc: 1261–1270: *drawc* (EWUng. *daróc*[1]). — Helynévi előfordulásaihoz l. **Drauch (86), Drauch (87), Drauch (88), Drauci (89), Draucy (90), Draus (92).**

830. dorong: 1519: *dorongokkal.* — Elképzelhető, hogy ez a közszó áll az [1291–1294]-es *Drung* személynév hátterében (vö. EWUng. *dorong*). Ha ez az eredeztetés helytálló, akkor a személynévi adat áttételesen igazolná a közszó mássalhangzó-torlódását is. Ez azonban további adatok híján megnyugtatóan nem igazolható.

831. drága: 1372 u./1448 k.: *dragalatos;* 1456 k. *draghabh.* — Személynévi előfordulásai: 1208/1550: *Daragam;* 1213/1550: *Deraga;* 1228: *Draga* (ÁSz. *Draga, Daraga, Deraga,* EWUng. *drága*).

832. drót: 1532: *Droth, Drott* (EWUng. *drót*).

fl-

833. flaska: 1490: *Flasca.* — Az EWUng. szerint nem valószínű, hogy a fenti adat magyar nyelvű előfordulás lenne (EWUng. *flaska*). Az EWUng. adatán kívül l. még 1413: *flaska* (Zs. 4: 60).

fr-

834. forint: 1481 e.: *frímt;* 1493: *forintal;* 1496–1499: *frint;* 1518 k. *forentokat.* — Tulajdonnévi előfordulásai még *fl-* szókezdetet mutatnak, vö. **Florentheshaza (121),** illetve *Florentos* személynév (EWUng. *forint*).

835. franc 1. 'francia ember': 1525: *Franczws.* — Személynévi előfordulásaihoz l. *1386: *franch;* *1484: *Franczws* (EWUng. *franc*[1]). **francia:** 1540/: *franczia.* — Az ómagyar korszakból csak személynévi adata maradt fenn, vö. 1413: *ffranchias* (EWUng. *francia*).

836. franc 2. 'vérbaj': 1511: *franczvar.* — Személynévként élő alakját korábbról is adatolhatjuk, vö. *1440: *Franczas* (EWUng. *franc*[2]).

837. frang: 1461: *frange;* 1465: *francha* (EWUng. *frang*).

838. fráter: 1372 u./1448 k.: *fratera* (EWUng. *fráter*).

839. frigy: 1395 k.: *frig;* 1519: *ferýget* (EWUng. *frigy*).

840. friss: 1488: *frys* (EWUng. *friss*). — Tulajdonnévi előfordulásaihoz l. **Frys (403).**

gl-

841. glét: 1492: *gleyteth* (EWUng. *glét*).

842. glóbus: 1531: *globys* (EWUng. *glóbus*).

843. glossza: 1372 u./1448 k.: *glofanalkewl* (EWUng. *glossza*).

gr-

844. geréb: 1364/1399: *Greb.* — Személynévi előfordulásához l. 1408: *Gereb* (EWUng. *geréb*[1]).

845. grácia: 1525: *graciad.* — Korábbi előfordulásához l. 1307: ? *Gracie* személynév (EWUng. *grácia*), illetve **Zenthgracia (152)** helynév.

846. grádics: 1416 u./1450 k.: *gradiꝉokat.* — Helynévi előfordulásához l. 1424: *Garadychhegh* (EWUng. *grádics*).

847. graduál: 1500 k. *Gradual* (EWUng. *graduál*).

848. grádus: 1372 u./1448 k.: *gradoſaꝛerent* (EWUng. *grádus*).

849. grammatika: 1533: *Grammatica* (EWUng. *grammatika*).

850. gránát 1. 'posztófajta': 1520 k.: *ghranat* (EWUng. *gránát*[1]).

851. gránát 2. 'féldrágakő': 1520: *Granath* (EWUng. *gránát*[2]).

852. griff: 1395 k.: *gríph* (EWUng. griiff).

853. gróf: 1393: *Grof* (EWUng. *gróf*). — Helynévi előfordulásához l. **Grofunsah (585).**

kl-

854. klastrom: 1372 u./1448: *claſtromÿglan;* 1495: *calaſtoromba;* 1508: *claſtrombelieknel* (EWUng. *klastrom*).

kn-

855. kenéz: 1210 k.: *kenezy* (EWUng. *kenéz*). — Az EWUng. szerint torlódást csak a helynévi formák mutatnak, vö. pl. **Cnesa (424), Knez (1150)** stb.

kr-

856. karácsony: 1450 k.: *Karaczon.* — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Crachan (1157),** illetve 1138/1329: ? *Kracín;* 1211: *Karachon* (EWUng. *karácsony*).

857. kereszt: 1248: *kyrist.* — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Cristur (175), Cristur (176), Krystur (189),** illetve 1277: *Crestus* személynév (EWUng. *kereszt*[1]).

858. király: 1002 e./1109: *ꝗoál;* 1287: *Kyralyfia.* — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Crald (167), Crali (168),** illetve 1202–1203: *Sencural* (EWUng. *király*).

859. krabát: 1548: *Krabatnak* (EWUng. *krabát*).

860. krajcár: 1494–1495: *kraycher;* 1544: *karayczart* (EWUng. *krajcár*).

861. krajnik: 1387: *Kalaynuk, karaynuk;* 1442: *Krajnik* (EWUng. *krajnik*). — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. 1389: **Kraynokfalua (185).**

862. kredencia: 1540: *kredencze;* 1548: *kelledenczia* (EWUng. *kredencia*).

863. kréta: 16. sz. közepe: *cretat* (EWUng. *kréta*).

864. kristály: 1416 u./1490 k.: *kriſtalomat;* 1458: *Cristal* ((EWUng. *kristály*).

865. krizma: 1510 k. *krismaual;* 1527: *koroſmat* (EWUng. *krizma, korozsma*).

866. krónika: 1517: *cronicayaban* (EWUng. *krónika*).

kv-

867. kvárting: 1430: *Quadringh; Quarting;* 1431: *kathring, Quarthanyk;* 1432: *quertling;* 1433: *kathrengh, quarthonyk;* 1434: *quartink* (EWUng. *kvárting*).

pl-

868. palánk: 1405 k: *plank;* 1470: *palank* (EWUng. *palánk*).

869. palánta: 1372 u./1448 k.: *palantaÿa, palantalnÿ;* 1416 u.: *plantaltoc;* 1488: *planth* (EWUng. *palánta*).

870. palást: 1372 u./1448 k.: *palaſt* (EWUng. *palást*). — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Plast (193).**

871. pilis: 1405 k.: *plis kĕnek, piles.* — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Ples (437),** illetve 1499: *Pelyses* személynév (EWUng. *pilis*).

872. plébánia: 1269: *plebania* (EWUng. *plébánia*).

873. pléh: 1490: *pleh;* 1490 k.: *vaſpele;* 1518 k.: *plenek* (EWUng. *pléh*).

pr-

874. paracskó: 1523: *prachko* (EWUng. *paracskó*).

875. porosz: 1527: *pruzok* (EWUng. *porosz*[1]).

876. poroszka: 1395 k.: *poroʒka.* — Tulajdonnévi párhuzamaiban fellelhető a torlódás, vö. **Pruska (1287),** illetve 1406: *? Pruzka* személynév (EWUng. *poroszka*).

877. poroszló: 1405 k.: *poroʒlo.* — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Pruslo (241).**

878. praktika: 1535 k.: *prakthÿkaÿa* (EWUng. *praktika*).

879. préda: 1495 e.: *predat* (EWUng. *préda*).

880. prédikáció: 1372 u./1448 k.: *p[re]dicacioÿanak;* 1528: *peredicacyoyat;* 1549: *predicácionac* (EWUng. *prédikáció*). **prédikál:** 1372 u./1448 k.: *predicalo* (EWUng. *prédikál*). **prédikátor:** 1372 u./1448 k.: *predicatoroknak* (EWUng. *prédikátor*).

881. prelátus: 1520: *prelath* (EWUng. *prelátus*).

882. prépost: 1405 k.: *prepost* (EWUng. *prépost*). — Tulajdonnévi párhuzamaihoz l. **Prepostfelde (211).**

883. presbiter — Közszói adata a régiségből nem adatolható. Személynévi előfordulásához talán l. 1469: *? presbyter* (EWUng. *presbiter*), esetleges helynévi párhuzamához l. **presbiteri (1260).**

884. pribék: 1494: *Prybech.* — Személynévként l. 1484: *Pribegh* (EWUng. *pribék*).

885. príma: 1474: *p[ri]ma.* — Személynévi előfordulásához l. 1199: *prima* (EWUng. *príma*).

886. prior: 1372 u./1448 k.: *prior* (EWUng. *prior*).

887. privilégium: 1372 u./1448 k.: *priuilegiumokrol* (EWUng. *privilégium*).

888. próbál: 1493 k.: *megh probaalak* (EWUng. *próbál*).

889. prófétál: 1372 u./1448 k.: *p[ro]phetalna;* 1510 k.: *megprofetaltatýk.* **prófétizál:** 1372 u./1448 k.: *profetiʒalo.* **próféta:** 1405 k.: *p[ro]p[he]ta.* 1510 k.: *profeta.* **prófécia:** 1416 u./: *p[ro]phecia;* 1527: *Proffecya* (EWUng. *prófétál*).

890. prókátor: 1495: *prokatorſagat.* **prokurátor:** 1470: *procuratorſagrol* (EWUng. *prókátor*).

891. prológus: 1416 u./: *prologus* (EWUng. *prológus*).

892. protestál: 1535 k.: *p[ro]teſtalok* (EWUng. *protestál*).

893. provinciális: 1474: *puicialiſnak [ɔ: prouimcialiſnac]* (EWUng. *provinciális*).

894. próza: 1533: *Proſa* (EWUng. *próza*).

895. prücsök: 1517: *prwchek;* 1519: *pẃcʒók* (EWUng. *prücsök*).

ptr-

896. prüszköl: 1527: *Ptrewſſʒkeleonek* (EWUng. *prüszköl*).

sk-

897. skarablya: 1519: *ſcarablýakon* (EWUng. *skarablya*).

898. skarlát: 1227: *? scarlatto;* 1395 k.: *ſcarlath;* 1405 k.: *ſocorlath* (EWUng. *skarlát*).

899. skatulya: 1544: *eskatulat, scatulat* (EWUng. *skatulya*).

900. skófium: 1470: *kophioma, cophium;* 1535 k.: *ʒkwffÿawal* (EWUng. *skófium*).

901. skorpió: 1395 k.: *scorpſýa* (EWUng. *skorpió*).

sl-

902. islóg: 1488: *Slogh;* 1526: *Islogh* (EWUng. *islóg*).

903. selejt: 1462: *Sleyth* (EWUng. *selejt*).

sm-

904. smaragd: 1416 u./: *Smaragdoſbol.* — Személynévi előfordulásához l. 1166: *Smaragdo* (EWUng. *smaragd*).

sp-

905. ispán: 1282 k.: *Spani* (EWUng. *ispán*). — Helynévi előfordulásaihoz l. **Peterspanfalua (248), Span (250), Spanlaka (253)** stb.

906. ispotály: 1372 u./1448 k.: *hyſpitalba, Spitalaban;* 1526: *espitalnak, espitalyra.* Személynévként l. 1498: *Ispotal* (EWUng. *ispotály*).

907. spanyol: 1539: *spaniolok tul* (EWUng. *spanyol*).

908. spárga: 1525 k.: *spargafÿw;* 16. sz.: *parga* (EWUng. *spárga*[1]).

909. spék: 1544: *Specnek;* 1546: *ispeknek* (EWUng. *spék*).

910. spenót: 1500 k.: *Spenacʒ;* 1516 u.: *Ispynacz* (EWUng. *spenót*).

911. spongya: 1519: *ſpongÿat* (EWUng. *spongya*).

912. superlát: 1348: *Sparlah;* 1395 k.: *ſoporlah, ſoporlath* (EWUng. *superlát*).

st-

913. istálló: 1291: *Stallo;* 1456 k.: *istalloba* (EWUng. *istálló*). — Helynévi előfordulásához l. **Stallo (261), Staul (262), Staul (263).**

914. istamét: 1395 k.: *ſtanith [ɔ: ſtamith];* 1405 k. *iſtanith [ɔ: iſtamith];* 1520: *Stameth* (EWUng. *istamét*).

915. stóla: 1416 u./: *ſtolat* (EWUng. *stóla*).

916. stukatúr: 1414: *Stukatoros* (EWUng. *stukatúr*).

str-

917. ostrom: 1464: *struma;* 1519 k.: *oſtromlaſt* (EWUng. *ostrom*).

918. strázsa: 1535 k.: *ztrassaywl;* 1549: *istrása* (EWUng. *strázsa*). — Helynévi előfordulásaihoz esetleg l. **Strasa (1337), Strase (1338), Straso (1339)** stb.

919. strucc: 1416/: *ſtrucoket;* 1531: *yztrwcz;* 1533: *Truccz.* — Személynévi előfordulásához l. 1470?: *Thrucz* (EWUng. *strucc*).

sv-

920. sváb: 1538: *Suab* (EWUng. *sváb*). — Helynévi előfordulásához l. még **Svaph (293),** illetve 1284/: *Suap* (EWUng. *sváb*).

szk-

921. eszkába: 1348: *Scaba* (EWUng. *eszkába*).

szmr-

922. szemerek (Liptó vm.): 1278: *zemerek fa;* 1300/18. sz.: *smrek;* 1326: *scemerek* (Gy. 4: 83, 99, 104). — Ennek a Liptó vármegyében található határjelnek számos adata közül csupán egyetlen adat utal *szmr-* szókezdetre. A bizonytalanságot fokozza, hogy az is csak egy igen késői másolatban maradt fenn, valamint a nyelvhez kapcsolása sem egyértelmű. A közszó egyéb adataihoz l. EWUng. *szemerek.*

szp-

923. szpáhi: 1532: *ſpahÿakath* (EWUng. *szpáhi*).

sztr-

924. eszterág: 1395 k.: *ſtrak.* — Helynévi előfordulásaihoz l. **Straak (347),** illetve 1369: *? Eztrak* (EWUng. *eszterág*).

925. esztergár — Csak tulajdonnévi előfordulása adatolható, vö. **Stregar ~ Strygar (1416), Stugar (760),** illetve 1405: *Eztergar* személynév (EWUng. *esztergár*).

tr-

926. torontál: 1395 k.: *torontaÿl.* Tulajdonnévi előfordulásaihoz l. 1234: *? Truntayl* személynév, 1323: *Turuntal* helynév (EWUng. *torontál*).

927. trágár: 1494–1495: *Tragar* (EWUng. *trágár*).

928. trágya: 1529: *tragha* (EWUng. *trágya*).

929. tréfál: 1456 k.: *trufalnak.* **tréfa:** 1498 e.: *? trufe* (EWUng. *tréfál*).

930. tretina: 1524: *tregÿnabwl* (EWUng. *tretina*).

vr-

931. varádics: 1395 k.: *varadích;* 1531: *Wratÿch koro* (EWUng. *varádics*).

932. vereten: 1265: *vreten, wereten* (EWUng. *vereten*).

II

Ebben a csoportban azokat a neveket közlöm, amelyek szó eleji mássalhangzó-torlódást tartalmazó formáiról megnyugtatóan nem sikerült igazolni a magyar nyelvhez tartozásukat. Azokat a neveket is itt mutatom be, amelyek esetében nem a magyar nyelvű használat volt kérdéses, hanem olvasati, esetleg egyéb filológiai problémák merültek fel.

bd-

933. Bdechew (Pozsega vm.): 1435/1470: *Bdechew;* 1470: *Bdechew* (Cs. 2: 400, Dl. 88516). — Etimológiai és egyéb hangtani-alaktani fogódzó híján a név megítélése – s így a *bd-* mássalhangzó-kapcsolaté is – bizonytalan.

bl-

934. Blachcha (Ung vm.): 1419: *Blachcha* (Cs. 1: 388). — Eredetéhez talán l. a FNESz. *Baláca* címszavát. Eszerint a név esetleg egy ’kis tó’ jelentésú szl. *blatьce* szóra vezethető vissza, amely többes számú alakjából viszont már a szláv nyelvekben is alakult mély hangrendű helynév, pl. blg. *Блаца,* szb.-hv. *Blaca* (vö. FNESZ. *Baláca*).

935. Bladost (Temes vm.): 1430: *Bladost;* 1447: *Wladisty;* 1454: *Wladesth* (Cs. 2: 70). — A név minden bizonnyal a románban keletkezett, viszont nem

lehet egyértelműen kizárni, hogy a név a magyar nyelvben is használatos volt. Az 1430-as *Bladost* mély hangrendje akár magyar fejlemény is lehet. A nyelviség kérdésén túl ebben az esetben azt is nehéz eldönteni, hogy hangtani vagy pusztán helyesírási különbségek húzódnak-e meg a fenti adatok eltérő írásmódja mögött. Hangtörténeti szempontból mindkettő elképzelhető (vö. BÁRCZI 1958b: 109, 127). Éppen ezért a nevet – igaz, ott is bizonytalan elemként tárgyalva – a *vl-* szókezdetű lexémák között is figyelembe veszem, l. **Wladisty (1464).** A név végén álló román *-eşti* képző esetleges adaptációjának a kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

936. Blagay (Szlavónia, ma Blagaj): 1332–1337/PR.: *Blagay;* 1352: comes de *Blagai* (FNESz. *Blagaj*). — Sem igazolni, sem kizárni nem lehet a név magyar nyelvű használatát. KISS LAJOS szerint a szb.-hv. *Blàgāj* helynév átvétele (vö. FNESz. *Blagaj*). Egy esetleges puszta személynévből keletkezett helynév *-i* képzős vagy latin genitivusi szerkezetben történő előfordulása megfelelő személynévi előzmény hiányában nem valószínű. A fenti adatok alapján nem bizonyítható, de talán a névforma magyar nyelvű használatát igazolhatja az a tény, hogy a magyar történelemben nagyobb szerepet játszó, a nevét erről a településről vevő Blagay-család neve a középkorban mindig *bl-* kezdetű formában fordul elő.

937. Blase (Valkó vm.): 1332–1337/PR.: *Balafe, Balase, Balaso, Blase;* 1481: *Balase* (Cs. 2: 292). — Ebben az esetben csak a hangtörténeti szempontból általában nem túl megbízható pápai regestrumkönyv egyetlen adata utal mássalhangzó-torlódásos szókezdetre. A helynév vélhetően egy a latinban is meglévő személynévből (lat. *Blasius*) keletkezett, így a *bl-* kezdetű névforma leírásánál nemcsak a magyar helynév, hanem a latin személynév hatása sem zárható ki.

938. Blasii (Küküllő vm., ma Balázsfalva): 1332–1337/PR.: *villa Blasii;* 1346: *Balaschfalwa* (FNESz. *Balázsfalva*). — Személynévi eredete miatt sem a pápai iratból származó latinizáló alak, sem a magyarból való későbbi román *Blaj* nem perdöntő bizonyíték a magyar név mássalhangzó-torlódására (vö. FNESz. *Balázsfalva*). A latin genitivusi szerkezet kérdéséhez l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

939. blasii (Trencsén vm.): 1208: terra *blasii* (FN. 102). — Ha egyáltalán helynévi említésről van szó, a magyar nyelvű névalak nem rekonstruálható egyértelműen a latinizáló szerkezetből. A kérdéséhez részletesebben l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

940. Blasy (Pozsony vm., ma Balázsfa): 1260: *Balasethe;* 1296: ad terram *Blasy* fily Georgy (FNESz. *Balázsfa*). — Latin eredete miatt nem bizonyítható, hogy az 1296-os adat személynévi szerkezete mögött hasonló alakú helynév állt.

Különösen az 1260-as adat fényében tűnik úgy, hogy az *ad terram Blasy bl-* szókezdete egyszerű latinizálás eredménye. Ennek ellenére a latin genitivusi szerkezet kérdéséhez l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

941. Blata (Bars vm.): 1329/1520: *Blata* (KMHsz. 1: *Blata*). — Eredetéhez l. TÓTH V. 2001a: 183.

942. Blata (Hont vm.): 1225: *Blata* (Gy. 3: 241). — Eredetéhez vö. **Blata (941).**

943. Blathan (Abaúj vm.): 1261: *Blathan* (KMHsz. 1: *Blatan*). — Eredetéhez l. TÓTH V. 2001a: 29.

944. Blatnica (Turóc vm., ma Blatnica): 1230/1285: *Blatnica* (FNESz. *Blatnica*). — Egy szlk. *Blatnica*-féle helynév átvétele (vö. FNESz. *Blatnica*).

945. Blavva (Nyitra vm.): 1113: *Blavva;* 1229: *Balaua* (Gy. 4: 328, 362, 369). — Egy szlovák *Blava*-féle helynév átvétele (vö. FNESz. *Blava*). A 13. századi adatai alapján (a fenti 1229-es adaton túl l. még 1258: *Baluva*, 1268: *Boloua*, KNIEZSA 1949/2003: 206) úgy tűnik, hogy a név a magyarban mássalhangzó-torlódás nélkül honosodott meg. Noha a 12. század eleji formát még nem lehet biztosan a magyar nyelvhez kötni, nem kizárt, hogy már ez is élt a magyar névhasználatban.

946. Bleigrob (Sopron vm., ma Ólmod, németül Bleigraben): 1387: *Bleigrob;* 1397: *Plegrob;* 1410: *Pereglen, Pereglem* (Cs. 3: 601). — Az 1410-es *Pereglen ~ Pereglem* névformák hangszerkezete arra enged következtetni, hogy a név már az ómagyar korban is előfordult magyar nyelvű használatban. Ezek az alakok összefügghetnek a település későbbi *Pleigram* névváltozatával (vö. FÉNYES 1851: 3/240). Ez esetben a magyar *l* > *r* változáshoz/váltakozáshoz l. BÁRCZI 1958b: 130. Mindezekből viszont meggyőző adatok híján legföljebb csak egy német–magyar névpár megléte sejthető, arra már nem lehet következtetni, hogy a régiségben a név szókezdő torlódást tartalmazó alakja magyar nyelven is használatos lett volna. A szókezdet változását figyelembe véve nevet a *pl-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Plegrob (1214).**

947. Blesa (Abaúj vm., ma Bölzse): 1257: *Bilsa;* [1280–1285]: *Belsa;* [1280–1290]: *Belse;* [1280–1290]: *Blesa* (Gy. 1: 72). — Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Bölzse*). A csupán egyszer előforduló *Blesa* névalak a személynév szláv párhuzamából nem magyarázható (vö. szb.-hv. *Bilša, Bijelša* szn., TÓTH V. 2001a: 34), kialakulása viszont a magyarban is elképzelhető. Igaz, szókezdő mássalhangzó-torlódást eredményező hangátvetés rendesen hármas szó belseji mássalhangzó-kapcsolatok feloldásakor következik *be (pántlika > plántika, forspont > frospont),* de a *Blesá*-hoz hasonló rendhagyó változásra más példát is találunk, pl. *térgyel > trégyel* (vö. DEME 1943: 36–37). Azt, hogy a

Blesa nem íráshiba, esetleg erősítheti – a kései átírásból adódóan az ómagyar korra vonatkoztatva egyébként nem túl megbízható, s ráadásul bizonytalanul azonosítható – *1280/1643/1755-ös *Belese* (KMHsz. 1: *Bölzse*) adat is, amely egy hasonló szerkezetű név bontóhanggal bővült formájának tűnik. A torlódásra utaló névalak megítélésekor érdemes azonban figyelembe venni, hogy ilyen szerkezetű szavakat létrehozó hangátvetés a nyugati szláv nyelvekben egyébként szabályosnak tekinthető (vö. CARLTON 1991: 232, 239).

948. Bleza (Baranya vm.): 1312: aqua *Strusicha* al. nom. *Bleza* vocatum*;* 1319: *Wleza* (KMHsz. 1: *Bleza*). — A *b* ~ *v* hangok írásmódjának kérdéséhez l. **Bladost (935).** Esetleges személynévi előzményéhez talán l. **Blesa (947).**

949. Blezna (Hont vm.): 1337: *Blezna;* 1497: *Belezna* (Gy. 3: 151). — A torlódást tartalmazó és a torlódást már megszüntető formák közötti másfél évszázados különbség miatt e névalakok esetében nyílván már nem beszélhetünk fonológiai variánsokról. Köztes adatok hiányában így az 1337-es *Blezna* magyar nyelvhez kötése nem igazolható. Eredetéhez esetleg vö. FNESz. *Belezna.*

950. Blezna (Valkó vm.): 1244: *Blezna;* 1282: *Berezna;* 1374: *Bresna;* 1422: *Belezne* (Cs. 2: 294). — A név egyes adatai a *br-* kezdetű szavak között is számba vehetőek, l. **Bresna (489).** Ezeket viszont már a magyarban végbemenő *l* > *r* változás alapján magyar használatú névformáknak lehet tekinteni. Ehhez l. BÁRCZI 1958b: 130.

951. Bleznicha ~ Blyznicha (Baranya vm.): adataihoz l. **Brezthnyche (504).**

952. Blezo (Hont vm.): 1308: *Blezo* (Gy. 3: 229). — Talán összefügghet a környéken említett *Brizó bérce* nevű hellyel (vö. Gy. 3: 229). Ennek adataihoz l. **Brizoberche ~ Brizoubeerche (39).** Ez esetben a *Blezo* helynév talán puszta személynévi névadás eredménye. Mivel azonban a két név összekapcsolása nem teljesen bizonyos, a *Blezo* névformát nem lehet egyértelműen a magyar nyelvhez kötni. Ha az azonosítás helytálló, a magyar *l* > *r* változáshoz/váltakozáshoz l. BÁRCZI 1958b: 130.

953. Blyge (Veszprém vm.): 1233: *Byluga;* 1440/1446: *Blyge;* 1450/1850: *Bylyge* (Cs. 3: 223, Dl. 13900, Dl. 88250). — Ha összefüggésbe hozható a *Belud* ~ *Beleg* személynévvel (vö. FNESz. *Beled, Beleg, Billege*), akkor az 1440-ben föltűnő *Blyge* mássalhangzó-torlódása másodlagos fejlemény.

954. Sancto Blasio (Somogy vm., ma Szentbalázs): 1332–1337/PR.: *Sancto Blasio;* 1464: *Zenthbalas;* 1478: *Zenthbalas;* 1493: *Zenthbalas* (Cs. 2: 643). — A latin nyelvű névforma alapján nem lehet egyértelműen rekonstruálni a magyar nyelvű nevet. Ehhez a kérdéshez ld. **Blase (937).** Az sem igazolható továbbá, hogy a pápai regestrumban szereplő név helynév, hiszen lehet, hogy csak a templomcímre utal (vö. HOFFMANN 2004: 25–26). Egyéb latin nyelvű adatához

l. még 1346: *Sanctus Blasius;* 1376: *Ecclesia Sancti Blasii* (Cs. 2: 643). A név kései feltűnéséből egyébiránt inkább az következik, hogy Szentbalázs település a magyarban sohasem fordult elő mássalhangzó-torlódást tartalmazó szókezdettel.

955. Santus Blasius (Zala vm., ma Zalaszentbalázs): 1320: *Zentbalas;* 1382: *Santus Blasius* (Cs. 3: 104). — Magyarázatához l. **Sancto Blasio (954).** A megyében található másik Szentbalázsnak sincs mássalhangzó-torlódással kezdődő magyar nyelvű adata (vö. Cs. 3: 104).

br-

956. Braad ~ Brood (Valkó vm.): 1275: *Revfolu;* 1484: *Braad, Brood* (Cs. 2: 299). — Eredetéhez l. FNESz. *Uherský Brod.* Ez alapján a szl. *brod* 'gázló' jelentésű szót sejthetjük a név létrejöttének hátterében, ami összehangban áll az elsődleges magyar *Révfalu* névformával. Az azonban, hogy a másodlagosnak tekinthető *Brod* használatos volt-e a magyarban, megnyugtató adatok hiányában nem igazolható. CSÁNKI ugyan külön címszó alatt tárgyalja őket, mégis elképzelhető, hogy azonos denotátumra vonatkozott a vele lényegében egy helyre lokalizálható **Brod (994)** és a **Brod (996)** helynevekkel.

957. Bracku (Hont vm.): 1238: *Bracku;* 1244: *Brech* (Gy. 3: 184).

958. Bradach (Hunyad vm.): 1377: *Bradach* (Cs. 5: 79). — Igazolható személynévi előzmény hiányában nem valószínű a név személynév + *cs* helynévképzővel való alakulása. A *cs* képzőhöz egyébként l. BÉNYEI 2012:116.

959. Bradna (Gömör vm., ma Baradna): 1467: *Bradna* (FNESz. *Baradna*). — A település elsődleges neve *Lacháza* volt (1413: *Lachhaza,* Cs. 1: 139), amit később felváltott a szláv eredetű *Bradna* névváltozat. Ez később a magyarban is meghonosodott (vö. FNESz. *Baradna*). További adatok hiányában azonban az 1467-es előfordulástól nem lehet eldönteni, hogy ebben a formájában része volte már a magyar névrendszernek.

960. Bradyczel (Hunyad vm., ma Bradacsel): 1468: *Bradyczel* (Cs. 5: 79). — Román eredetű név (vö. FNESz. *Bradacel*).

961. Brahwacz (Valkó vm.): 1474: *Brahwacz* (Cs. 2: 298). — CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1428-as *Barynocz* idekapcsolását is (Cs. 2: 293). A két névforma összekapcsolása azonban – ha az íráshiba lehetőségét figyelmen kívül hagyjuk – hangtörténeti szempontból nem egyértelmű.

962. Braian (Bars vm.): 1075/+1124/+1217: *Braian;* +1124/+1217//1328: *Brayan* (KMHsz. 1: *Braján*). — Etimológiája ismeretlen. Esetleges személynévi párhuzamához l. **Brayatheleke (25).** Ugyanakkor szláv formánssal is alakulhatott (vö. KNIEZSA 1943/2003: 93, 1960: 24–25).

963. Bralanchtykun (Vas vm.): 1392: *Bralanchtykun;* 1392?: *Bralanchchyken* (Cs. 2: 739, 742). — Kétrészes név, utótagja önállóan is előfordul (1392: *Chyken,* Cs. 2: 742).

964. Branischa (Sáros vm.): 1403: *Branischa* (Cs. 1: 319).

965. Brasnicza (Valkó vm.): 1422: *Brasnicza* (Cs. 2: 298).

966. Bratasynathya ~ Brathasthynathya (Arad vm.): 1479: *Bratasynathya, Brathasthynathya* (Cs. 1: 763).

967. Brathenycz (Valkó vm.): 1446: *Brathenycz* (Cs. 2: 298). — Végződéséhez talán l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

968. Brathesth (Arad vm.): 1479: *Brathesth* (Cs. 1: 763). — A román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

969. Brathianecz (Zala vm.): 1478: *Brathianecz* (Cs. 3: 39). — A déli szláv *-inec* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

970. Brathonych (Zala vm., ma Bratonci): 1389: *Brathonych* (Cs. 3: 39). — Végződéséhez talán l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

971. Brathwtesth (Hunyad vm.): 1468: *Brathwtesth* (Cs. 5: 79). — A román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

972. Brathyaza (Hunyad vm.): 1506: *Brathyaza* (Cs. 5: 80).

973. Brathysynowcze (Arad vm.): 1477: *Brathysynowcze* (Cs. 1: 761). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

974. Brauch (Trencsén vm.): 1522: *Brauch* (FN. 63).

975. Brawznicza (Zemplén vm., ma Borosnya, szlovákul Brusnica): 1430: *Brawznicza* (Cs. 1: 344).

976. Brayan (Krassó vm.): 1464: *Brayan* (Cs. 2: 98). — Eredetének kérdéséhez l. **Braian (962).**

977. Braythawaz (Valkó vm.): 1477–1478: *Braythawaz* (Cs: 2: 298).

978. Brazua (Hunyad vm., ma Brázova): 1366: *Brazua* (Cs. 5: 80). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

979. Bredeth (Hunyad vm.): 1436: *Bredeth* in districtu de *Haczak* (Cs. 5: 80).

980. Bredeth (Hunyad vm.): 1491: *Bredeth* (Cs. 5: 80). — CSÁNKI szerint nem azonos az *in districtu de Haczak* említett másik Hunyad megyei *Bredeth*-tel (vö. Cs. 5: 80). Ehhez l. **Bredeth (979).**

981. Brersoszon (Gömör vm.): 1246/1383: *Brersoszon, Bursous* (Gy. 2: 489). — A *Brersoszon* romlott alaknak tűnik. GYÖRFFY GYÖRGY *Bursoszou*-ra javítja (vö. Gy. 2: 550). Ha kérdőjellel is, de az esetleges inetimologikus *r* hang miatt, ami a szókezdő mássalhangzó-torlódást létrehozhatta (vö. NYIRKOS 1987: 138–139), mégis megemlítem.

982. Bresst (Zala vm., ma Drávaszilas, horvátul Podbrest): 1478: *Bresst* (Cs. 3: 39).

983. Bresten (Trencsén vm., ma Beresztény, szlovákul Briestenné): 1493: *Bresten* (FN. 104). — Az, hogy a magyar névváltozat a 18. században mássalhangzó-torlódással kezdődött (vö. *Bresztyene,* VÁLYI 1799: 1/269), valamint, hogy a 19. század közepén a név *brszt-* mássalhangzó-kapcsolattal kezdődött (vö. *Brsztenne,* FÉNYES 1851: 1/169), esetleg utalhat arra, hogy a középkorban a név a magyarban is kezdődhetett több mássalhangzóval.

984. Brethonia (Hunyad vm., ma Várhely): 1315: *Brethonia;* 1475: *Berthonia* (Cs. 5: 76, Gy. 3: 290). — Magyar nevén *Várhely*-ként is említik (vö. 1398/1402: *Vorhel;* 1417: *Brytonia* al. nom. *Warhel,* Gy. 3: 290).

985. Brezna ~ Brezyna (Liptó vm.): 1391: *Brezna, Brezyna* (Gy. 4: 57). — Szláv eredetű név. Alapszavához vö. FNESz. *Kolbása.* Elképzelhető, hogy a *Brezna* a magyarban jött létre a két nyílt szótagos tendencia következtében, ugyanakkor efféle névalak a szláv nyelvekben is előfordul (vö. FNESz. *Nagyberezna*).

986. Breznycze (Trencsén vm., ma Alsónyíresd, szlovákul Dolná Breznica, illetve Felsőnyíresd, szlovákul Horná Breznica): 1262/1372: *Breznycze;* 1388: *Breznycze;* 1471: *Malabreznycza, Welikabreznycza;* 1515: *Berzencze, Naghberzencze* (FN. 114). — Csak a már feloldott formákról bizonyítható egyértelműen a magyar nyelvű használat. Az első két adat hangrendje – Trencsén megye nyelvi viszonyait figyelembe véve – nem kizárt, hogy szláv nyelvi fejlemény (vö. cseh *Březnice,* FNESz. *Berzence,* TÓTH V. 2001a: 182, illetve a tővégi *a ~ e* kérdéséhez TÓTH V. 2001a: 28–29, 182).

987. Brezowecz (Zala vm., ma Brezovec): 1478: *Brezowecz* (Cs. 3: 39). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

988. Brezowycza (Valkó vm.): 1506: *Brezowycza* (Cs. 2. 299). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

989. Brezthacz (Szerém vm., ma Bresztacs): 1520: *Brezthacz* (Cs. 2: 259).

990. Breztow (Zemplén vm., ma Laborcbér, szlovákul Brestov nad Laborcom): 1436: *Breztow;* 1463: *Berezthew* (Cs. 1: 344). — Kissé bizonytalanná teszi a név megítélést, hogy az 1436-os adat esetében helyesírási okok miatt nem

lehet egyértelműen eldönteni, hogy a név végződése szlávos *-ov* vagy magyaros *-oṷ ~ -ó* formát tükröz-e. Mindazonáltal az 1463-as adat hangszerkezete arra utal, hogy a név már a 15. században a magyarban is használatos volt, így az sem kizárt, hogy a *Breztow* forma is már magyar nyelvű alak.

991. Briccii (Torda vm., ma Beresztelke): 1319: *Berycteluke;* 1332–1337/PR.: *Briccii* (Cs. 5: 693). — A személynév latin párhuzamához l. lat. *Brictius,* ol. *Brictio* (FNESz. *Bereck*). Az 1319-es kétrészes név hangszerkezete alapján úgy tűnik, hogy a pápai oklevélben előforduló *br-* kezdetű névalak latinizált forma, s nem tükröz valós névhasználatát. Az efféle latinizálás kérdéséhez részletesebben l. HOFFMANN 2004: 28–36.

992. Brizoua (Nyitra vm.): 1262: *Brizona [ɔ: Brzioua];* 1262/1270: *Brizoua* (Dl. 528, Dl. 530, Gy. 4: 361, 441). — Az 1262-es adat kapcsán figyelemre méltó GYÖRFFY GYÖRGY javítása. Valószínűbbnek tűnik, hogy a *Brizona* feltételezett íráshiba mögött is a *Brizoua* alak sejthető. Így a nevet nem vettem figyelembe a *brz-/brzs-* kezdetű nevek esetében. A név végződéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

993. Brod (Bereg vm., ma Laborcrév, szlovákul Krásny Brod): 1264/1270: *Borod;* 1296: *Brod* (KMHsz. 1: *Bród*). — Eredetének kérdéséhez l. **Braad ~ Brood (956).** Puszta személynévi eredete nem valószínű, de azért l. ÁSz. *Borod.* A torlódást tartalmazó névforma magyarhoz kapcsolása megnyugtatóan nem igazolható. A két névforma lejegyzése között eltelt harmincévnyi különbség ugyanis már kétségessé teszi azok fonológiai variánsként való értelmezését. Az azonban, hogy a *Borod* névalak mellet párhuzamosan az elsődlegesnek tartható *Brod* is előfordult, mégis utalhat arra, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódás a magyarban is meglehetett.

994. Brod (Valkó vm.): 1398: *Reufalu;* 1445: *Brod* (Cs. 2: 299). — Azonosításának kérdéséhez és a *Brod* névalak magyarázatához l. **Braad ~ Brood (956).**

995. Brod (Pozsega vm., ma Bród): 1450: *Brod* (Cs. 2: 402). — Eredetének kérdéséhez l. **Braad ~ Brood (956).**

996. Brod (Valkó vm.): 1506: *Brod* (Cs. 2: 299). — Azonosításának kérdéséhez és a *Brod* névalak magyarázatához l. **Braad ~ Brood (956).**

997. Broden (Trencsén vm.): 1439: *Broden* (FN. 66).

998. Bronyka (Bereg vm., ma Szuhabaranka): 1273: *Borynka;* 1454: *Boronica;* 1463: *Bronyka* (Cs. 1: 447, KMHsz. 1: *Baranka*). — KISS LAJOS puszta személynévi eredetűnek tartja (vö. FNESz. *Szuhabaranka*). Személynévi előzménye azonban *Borinka ~ Baranka* formájú volt, így az 1463-as adat mássalhangzó-torlódása mögött valószínűleg már szláv hatást kell keresnünk (vö. a

mai ukrán névalak *Бронька*). Ez azonban nem zárja ki teljesen a mássalhangzó-kapcsolattal kezdődő névformák magyar nyelvű használatát, hiszen az 1454-es *Boronica* a feltételezett szláv hatásra másodlagosan létrejött *[bronyika]* ~ *[bronyka]* magyaros hangszerkezetű változatának látszik. A kérdéshez l. még a Somogy vármegyei Boronka esetét a 3. fejezet 3. alfejezetének 2. pontja alatt.

999. Bros (Közép-Szolnok vm.): 1475: *Bros* (Cs. 1: 553). — CSÁNKI szerint a mai Beréd „elferdített nevével" van dolgunk (vö. Cs. 1: 553).

1000. Brunca (Somogy vm., ma Boronka): 1121/1420: *Brunca* (FNESz. *Boronka*). — Puszta személynévi és szláv helynévi eredete egyaránt elképzelhető (vö. FNESz. *Boronka*). Részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 2. pontját.

1001. Bruzna (Nyitra vm., ma Nyitraborosznó, szlovákul Brusno): 1225: *Bruzna* (Gy. 4: 361).

1002. Bruzov (Abaúj vm.): 1270/1272: *Bruzov* (KMHsz. 1: *Bruszó*). — A név végződésének olvasatához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

1003. Brwznyk (Arad vm.): 1477: *Brwznyk* (Cs. 1: 760). — Eredetéhez l. FNESz. *Borosznok*. A hasonló etimonra visszavezethető Krassó vármegyei Bruszniknhoz képest e név 1477-es adata az eredeti szláv hangalakot tükrözi. Vö. **Bruznuk (512).**

1004. Brygh (Valkó vm.): 1443: *Brygh;* 1445: *Breg* (Cs. 2: 298).

brt-

1005. Brtolehutaya (Nógrád vm., ma Budaszállás): 1393: *Brtolehutaya;* 1467: *Budalehotha* (Cs. 1: 96, Dl. 7898). — Az 1393-as adatban magyar birtokos szerkezetet találunk, de a szokatlan mássalhangzó-torlódás miatt nem kizárt az íráshiba lehetősége. VARJÚ ELEMÉR (1908: 452) és IVÁNYI BÉLA (1928: 568) – vélhetően javítva az eredeti oklevél rontását – *Bartolehutaya* alakban értelmezik ezt a nevet. Ebből következően a névben valószínűleg nem szükséges a szó eleji mássalhangzó-torlódás feltételezése. Nyelvi szempontból a későbbi *Budalehotha* névalakkal való összekapcsolása nem biztos (vö. Cs. 1: 96).

brz-/brzs-

1006. Brzioua (Nyitra vm.): adataihoz l. **Brizona (992).**

1007. Brzozowytza (Sáros vm.): adataihoz l. **Brezeuiche ~ Brezeuice (496).**

bz-

1008. Bzowik (Trencsén vm.): 1381: *Bzowik* (FN. 168).

cr-

1009. Criuadia (Hunyad vm., ma Krivádia): 1453: *Kyrwadia;* 1498: *Criuadia* (Cs. 5: 105). — Egy szb.-hv. **Kirvadija* helynév átvétele (vö. FNESz. *Krivádia*).

cv-

1010. Czwekfalwa (Valkó vm.): 1437: *Czwekfalwa* (Cs. 2: 302). — A név magyar nyelvű használata a *-falva* utótag miatt nem kérdéses, ám egyaránt olvasható *[cvekfalva]* és *[cüekfalva ~ cüekfalva]* formában is. Így a *cv-* szókezdet biztos adataként semmiképpen nem számolhatunk vele.

csm-

1011. Chemel (Bodrog vm.): 1192/1374/1425: *Chemel;* *1212/1379/1405: ad generationem *Chmil;* 1297: *Chemel* (KMHsz. 1: *Csemely*). — A névnek csupán egyetlen adata utal mássalhangzó-torlódásos szókezdetre. A KMHsz. szerint a Bodrog megyei név összefügghet a Bács megyei Csamuly település nevével, amelynek adatai viszont egyáltalán nem utalnak szókezdő mássalhangzó-torlódásra (vö. KMHsz. 1: *Csamuly*). Mivel azonban a *Chmil* névformának a Bodrog megyei településhez való kapcsolása egyébként is bizonytalan, a név magyar nyelvűségének a kérdése – lévén a nevet végső soron csak önmagában vizsgálhatjuk – nehezen megítélhető. A *Chmil* adatot PÓCZOS RITA romlott alaknak tekinti (vö. 2001: 94).

dn-

1012. Dnyna (Baranya vm.): 1481: *Dnyna* (Cs. 2: 480).

dr-

1013. Drachewycza (Valkó vm.): 1474: *Drachewycza* (Cs. 2: 306).

1014. Dradewsczy ~ Dradwsczy ~ Draguscz y ~ Drasewczy (Valkó vm.): 1476: *Dradewsczy*, *Dradwsczy*, *Draguscz y*, *Drasewczy* (Cs. 2: 306). — Vélhetően a szl. *-ovьci* képző található meg a fenti adatokban. A képzőhöz, illetve az 1476-os valkói oklevél hitelességének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1015. Draganecz (Valkó vm.): 1484: *Draganecz* (Cs. 2: 306). — A végződéséhez talán l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

1016. Dragislawecz (Zala vm., ma Kedveshegy, horvátul Dragoslavec): 1478: *Dragislawecz* (Cs. 3: 48).

1017. Dragmilczy ~ Dragmylczy (Valkó vm.): 1476: *Dragmilczy, Dragmylczy* (Cs. 2: 306). — A szóvégi *-i* kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és a 4.3. pontját.

1018. Dragobratesth ~ Dragobrathesth (Hunyad vm.): 1468: *Dragobratesth, Dragobrathesth* (Cs. 5: 87). — A román *-eşti* képző kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

1019. Dragotin (Valkó vm., ma Dragotin): 1332–1337/PR.: *Dragotin* (Cs. 2: 306).

1020. Drahosiche (Nyitra vm.): 1293: *Drahosiche;* 1327/1519: *Drasoycha* (Gy. 4: 411).

1021. Draka (Somogy vm.): 1489: *Tothfalw* al. nom. *Draka* (Cs. 2: 652). — A helynév egyetlen fennmaradt adatából nem lehet megítélni, hogy a *Draka* használatos volt-e magyar nyelven, vagy sem. Az *alio nomine* szerkezet ugyanis önmagában még nem bizonyítja a két név különböző névrendszerhez való tartozását. Ehhez a kérdéshez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.2., 2.3. és 2.4. pontját.

1022. Drascina (Trencsén vm.): 1272: *Drascina* (FN. 213).

1023. Drasiniewecz (Zala vm., ma horvátul Držimurec): 1366: *Desernech;* 1478: *Drasiniewecz* (Cs. 3: 48). — A név végződéséhez talán l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1024. Drawa (Baranya vm., ma Rádfalva): [+1077–1095]>+1158//1403/PR.: *Drawa;* [+1077–1095]>+1158//15. sz.: *Draua;* [+1077–1095]>+1158//17. sz.: *Drava* (KMHsz. 1: *Dráva II. 1.*). — A név adatai filológiai szempontból megbízhatatlan forrásokban maradtak fenn, ám – más hasonló eredetű nevekkel összevetve – valószínűleg hűen tükrözik a név korai ómagyar kori formáját. A névalakok magyar névrendszerhez kapcsolását viszont ebben az esetben nem lehet megnyugtatóan igazolni. A [+1077–1095]>+1158//18. sz.: *Trana* (KMHsz. 1: *Dráva II. 1.*) adat vélhetően romlott, ezért a nevet nem veszem figyelembe a *tr-* kezdetű lexémák között. A hely később már *Rád* néven fordul elő. Vö. 1346: *Raad* (KMHsz. 1: *Rád 3.*).

1025. Drazga (Hont vm.): 1331/1394: *Drazga* (Gy. 3: 229). — Esetleges személynévi párhuzamához l. ÁSz. *Dragsan, Dregza.* Ugyanakkor ilyen formájú helynév a szláv nyelvekben is volt (vö. FNESZ. *Vámosderecske*). Egyéb támpont híján nem lehet eldönteni, hogy melyik eredeztetés a valószínűbb.

1026. Drenchen (Gömör vm., ma Derencsény, szlovákul Drienčany): 1297/1358/1399/1405/1776: *Derentsény;* 1332//PR.: *Drenchen;* 1413: *Derenchen* (Gy. 2: 493). — Eredetéhez l. FNESz. *Derencsény.* 1297-re vonatkozó adata

vélhetően a későbbi átirat helyesírását tükrözi, a pápai irat névalakjának megbízhatósága pedig nehezen ítélhető meg. S mivel csak ez utóbbi adat utal az etimologikus szókezdő mássalhangzó-torlódásra, a *Drenchen* névforma besorolása annak ellenére bizonytalan marad, hogy benne a hangrendi kiegyenlítődés és a név végi szláv *-i* névformáns eltűnése már mindenképpen magyar használatra utal. A szóvég redukálódásának kérdéshez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.3-as pontját.

1027. Drenow (Trencsén vm., ma Vágsomfalu, szlovákul Drienové): 1458: *Drenow;* 1465: *Dryne;* 1480: *Drzenow, Drzenowa;* 1481: *Drienowe* (FN. 112). — Az 1480-as adatok hármas szókezdő mássalhangó-torlódásához képest az 1458-as és az 1465-ös névalakok szerkezete esetleg magyar használatra is utalhatna. Mivel azonban a *som* magyar köznevet tartalmazó helynevek szlovák párjai rendre *dr-* szókezdettel állnak (vö. FNESz. *Felsősom, Somos, Somosújfalu*), egyéb támpont híján a fenti adatok egyaránt lehetnek szláv és magyar nyelvűek. A nevet a *drz-/drzs-* kezdetű lexémák elemezésekor is figyelembe vettem, l. **Drzenow ~ Drzenowa (1041).**

1028. Drennye (Krassó vm.): 1427: *Drennye* (Cs. 2: 100). — Eredetéhez esetleg l. FNESz. *Darnó*[1]*, Darnó*[2]*, Darnya, Dernő.*

1029. Drescyna (Nyitra vm.): 1246/1559: *Drescyna* (Gy. 4: 406).

1030. Dresnek (Pozsega vm., ma Dežnik): 14. sz.: *Dresnek* (Cs. 2: 406).

1031. Dreunua (Nyitra vm.): +1293/+1293: *Derenoua;* +1327/1519: *Dreunua* (Gy. 4: 411). — A *Derenoua* adat szókezdete arra utal, hogy a név a magyar nyelvben is használatos volt, viszont a torlódással kezdődő névformák magyarhoz kapcsolásához nincs elegendő megbízható adatunk. A név végződéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Trencsén vármegye adatai közül talán még idevonhatóak a következők is: 1338: *Toronapataka;* 1346: *Drenoua;* 1439: *Drenowastudnicze* (vö. FN. 66, 111).

1032. Drezko (Trencsén vm., ma Alsódraskóc, szlovákul Dolné Držkovce és Felsődraskóc, szlovákul Horné Držkovce): 1400: *Dersk;* 1426: *Alsodersk;* 1440: *Drezko;* 1480: *Derska;* 1497: *Draskowecz;* 1499: *Drssk;* 1507: *Dersky* (FN. 112, FNESz. *Alsódraskóc*). — Puszta személynévi eredetű (vö. FNESz, *Alsódraskóc*), ám a mássalhangzó-torlódással kezdődő névalakok magyar nyelvű használata megnyugtatóan nem igazolható. Az 1499-es *Drssk* adat írásformája mögött vagy íráshiba, vagy valamilyen szláv nyelvi variáns állhat. De l. 1773: *Alsó Drskocz, Felső Drskocz* (FNESz. *Alsódraskóc*).

1033. Dringeliench (Valkó vm.): 1422: *Dringeliench* (Cs. 2: 306). — A név végződésének kérdéséhez esetleg l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

1034. Druzmoth (Vas vm., ma Dozmat): 1238/1260: *Druzmoth;* 1260: *Druzmoth;* 1269: *Duruzmot;* 1409: *Drozmath* (Cs. 2: 745, F. 4/3: 19, Zs. 2/2: 238). — Folyamatos adatolás híján a *[druzmot]* és a *[duruzmot]* névformák esetlegesen fonológiai variánsként való értelmezése ebben az esetben megnyugtatóan nem igazolható.

1035. Drugowczi (Valkó vm.): 1476: *Drugowczi* (Cs. 2: 306). — A szláv képzőhöz, illetve az 1476-os valkói oklevél hitelességének a kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1036. Drugsowczy (Arad vm.): 1477: *Drugsowczy* (Cs. 1: 760). — A szláv képzőhöz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1037. Drumbar (Erdélyi Fehér vm., ma Drombár): 1299: *Dorumbar;* 1332–1335/PR.: *Dru(mb)ar, Dumbar, Duumbar;* 1486: *Drombar* (Gy. 2: 140, JAKÓ 1990b: 40). — Kora újkori továbbéléséből (pl. 1575: *Drombar,* 1584 *Dorombar,* FEJÉR–RÁCZ–SZÁSZ 2005: 53, 169; 1585: *Drombar,* 1586: *Dorombard,* 1589: *Dorombar,* BOGDÁNDI–GÁLFI 2006: 163, 166, 240) talán következtethetünk arra, hogy már az ómagyar korban – legalább is annak a végén – a *Dorombar* és a *Drombar* fonológiai variánsként éltek a magyar nyelvben is. Ezt azonban adatok híján megnyugtatóan igazolni nem lehet. A pápai regestrum adatai romlottnak tűnnek.

1038. Drusilowecz (Zala vm.): 1478: *Drusilowecz* (Cs. 3: 48). — A név végződéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1039. Drynye (Valkó vm.): 1506: *Drynye* (Cs. 2: 306). — Eredetéhez esetleg l. **Drennye (1028).**

drz/-drzs-

1040. Drzenow ~ Drzenowa (Trencsén vm.): adataihoz l. **Drenow (1027).**

dv-

1041. Dwhoreczk (Trencsén vm., ma Bánudvard): 1455: *Odwarcz;* 1469: *Dwhoreczk;* 1472: *Odworcz;* 1484: *Sebykowczky dwor;* 1498: *Wdwarcz;* 1499: *Daworecz;* 1501: *Dwoczecz;* 1505: *Kys Vdwarcz;* 1510: *Dworecz;* 1516: *Wdwarcz;* 1520: *Dworecz* (FN. 115). — Eredetéhez l. **Dworecz (1043).** Noha az *Odwarcz, Odworcz, Wdwarcz* stb. és esetleg a *Daworecz* adatok arra utalnak, hogy a név a magyar névrendszernek is a része volt, ennek ellenére – Trencsén vármegye korabeli etnikai viszonyainak a fényében – mégsem tűnik eldönthetőnek, hogy a fent említett magyaros hangszerkezetű névformák a szláv formájú adatokkal fonológiai variánsként vagy fonológiai névpárként értelmezhetőek-e. Ehhez a kérdéshez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetét.

1042. Dwinka reka (Trencsén vm., ma Kisdivény, szlovákul Divinka és Nagydivény, szlovákul Divina): 1325: *Divina;* 1387: *Divinka, Dwinka reka;* 1469: *Naghdiwina* (FN. 110). — Eredetéhez l. FNESz. *Nagydivény.* Az 1387-es *Dwinka reka* – annak ellenére, hogy egyidőben *Divinka* néven is említik – előtagjának végződése és a *reka* 'folyó' szláv földrajzi köznévi utótagja miatt szláv névformának látszik. A *reka* utótag kérdéséhez mégis l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1. pontját, a név végződéséhez pedig l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját. Ehhez a névalakhoz képest a *Divinka* alak hangszerkezetében a szókezdő mássalhangzó-torlódás feloldódását, azaz magyar használatot is sejthetnénk. A névnek azonban a szlovákban is van ilyen alakja (vö. FNESz. *Nagydivény,* illetve a mai szlovák névalakok).

1043. Dworecz (Trencsén vm., ma Liborcsaudvard): 1435: *Dworecz;* 1475: *Wdwarcz;* 1484: *Dworecz* (FN. 115). — Eredetéhez l. FNESz. *Liborcsudvard.* A *Dworecz ~ Wdwarcz* névpár értelmezéséhez l. **Dwhoreczk (1041).**

1044. Dworisthya (Pozsega vm.): 1464: *Dworisthya* (Cs. 2: 407). — Vélhetően idetartozik még az 1483-as *Dworysthye* adat is (Cs. 2: 407).

1045. Dworyscze (Trencsén vm.): 1498: *Dworyscze* (FN. 89).

fl-

1046. Fladdani (Szepes vm.): 1347: *villa Fladdani* (F. 9/1. 582). — A névalakban sejthető latinizálás kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

fr-

1047. Franka Villa (Szerém vm., ma Nagyolaszi): 1297: *Franka Villa* (Cs. 2: 236).

1048. Fratest (Temes vm.): 1415: *Fratest* (Zs. 5: 310). — A román *-eşti* képzőhöz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

1049. Fraynbreth (Vas vm.): 1388: *Fraynbreth;* 1392: *Freybert* (Cs. 2: 748). — Az 1392-es adat második részének hangátvetése esetleg lehet magyar nyelvi fejlemény is.

1050. Frazen (Hunyad vm.): 1511: part. terre *Frazen* aliter *Andolya* in poss. *Paros* (Cs. 5: 122). — Az *aliter* szóval kifejezett esetleges szinonim viszony kérdéséhez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.2., 2.3. és 2.4. pontját.

1051. Frazynath (Hunyad vm.): 1482: *Frazynath* (Cs. 5: 91).

1052. Frychaw (Sáros vm., ma Alsófricske és Felsőfricske): 1427: *Frychaw* (Cs. 1: 294). — A német *Fritsch* személynévnek és a *Hau* 'kivágott erdőrész,

irtvány' főnévnek az összetétele. A hely első biztosan magyar adata az 1618-as *Fricska* (vö. FNESz. *Alsófricska, Felsőfricska*).

1053. Frywald (Trencsén vm., ma Frivaldnádas): 1413: *Friwald;* 1474: *Frywald;* 1496: *Rywald* (FN. 118, Zs. 4: 290). — Elképzelhető, hogy az 1496-os adat nem tévesztés vagy íráshiba, hanem a mássalhangzó-torlódás feloldására utal. Azonban további adatok hiányában a két névalak magyar nyelvű fonológiai variánsként való értelmezése nem bizonyítható. A név később is csak *fr-* szókezdettel fordul elő (1413: *Friwald,* Zs. 4: 290, 1535: *Frywald,* LUKINICH 1939: 525). További óvatosságra int, hogy az 1474-es adat névkörnyezete erőteljes szláv etnikum jelenlétét mutatja (pl. *Swynna, Dywrchyna, Jasenyowe, Zdynyowe* stb., TELEKI 1855: 558).

gl-

1054. Ghlewan (Trencsén vm.): adataihoz l. **Hleulan (591).**

1055. Globok (Zala vm., ma Globoka): 1478: *Globok* (Cs. 3: 55).

1056. Glod (Hunyad vm., ma Glod): 1418: villa volahalis *Glod;* 1511: *Galod;* 1518: *Glod* (Cs. 5: 93).

1057. Glod (Hunyad vm., Glodgilesd, románul Glodghileşti): 1468: *Glod* (Cs. 5: 93). — Eredetéhez l. FNESz. *Glod.*

1058. Glodna (Nyitra vm.): +1293: *Glodna* (Gy. 4: 393).

1059. Glogonacz (Valkó vm.): 1446: *Glogonacz* (Cs. 2: 311).

1060. Glossya (Valkó vm.) 1484: *Glossya* (Cs. 2: 311). — Eredetéhez talán l. FNESz. *Szentjánosháza.*

1061. Glosye (Baranya vm.): +1228/1383/1407: *Glosye;* 1228/1423: *Glosio* (KMHsz. 1: *Glozsje*). — Eredetéhez l. FNESz. *Szentjánosháza.*

1062. Gluycha (Zala vm.): 1366: *Gluycha* (Cs. 3: 55).

gr-

1063. Grabarya (Pozsega vm., ma Grabarje): 1400: *Grabarya* (Cs. 2: 409).

1064. Graberya (Valkó vm.): 1422: *Graberya* (Cs. 2: 312).

1065. Gradach (Pozsega vm.): 1442: *Gradach* (Cs. 2: 390, 409).

1066. Gradustan (Baranya vm.): 1251/1328/1374: *Gradustan;* 1256 [ɔ: 1266]: *Gradiscam;* 1296: *Gueredystha* vel *Hydwygh* vocatam, *Gueredyscha* et *Hydwyg;* 1332–1335/PR.: *Gerdesse, Gerdische;* 1344: *Gradisca* (Cs. 2: 486, KMHsz. 1: *Gradistyán ~ Geredistya*). — Az 1296-os oklevél egyszer azonosnak

mondja Hídvéggel, másszor két különböző földnek említi őket (vö. KMHsz. 1: *Hídvég 1.*), azaz ebben az esetben vélhetően nem névpárról van szó. A *g* hang *gu* betűkapcsolattal való jelöléséhez l. KNIEZSA 1952: 51.

1067. Gradysthye (Valkó vm.): 1506: *Gradysthye* (Cs. 2: 312).

1068. Granch (Szepes vm., ma Garancspetróc): 1344: *Granch* (Cs. 1: 258). — A fennmaradt névalak a magyar mellett német, de talán még szláv nyelvű is lehet (vö. mai szl. *Granč-Petrovce*, ném. *Grantsch-Petrowitz*). Közvetlen előzményéhez l. szl. **Graničъ* (FNESz. *Garancspetróc*).

1069. Granna (Trencsén vm., ma Kisradna és Nagyradna): 1329: *Garadma, Garadna;* 1332–1337/PR.: *Granensis, Granna;* 1439: *Alsowradna, Felsewradna;* 1493: *Kyshradna, Naghradna* (FN. 126). — A név *gr*-vel kezdődő névalakjainak idevonását elbizonytalanítja, hogy szókezdő torlódást csak a pápai irat adatai tartalmaznak. A *dn* > *nn* hasonuláshoz egyébként l. TÓTH V. 2001a: 61. A *g* > *h* változáshoz pedig vö. KNIEZSA 1938/2000: 373. Ez utóbbiból adódóan az 1493-as adatok újbóli átvételre utalnak, így a nevet a *hr-* kezdetű szavak között is számba lehet venni, l. **Kyshradna ~ Naghradna (160).**

1070. Grassa (Arad vm., ma Garassa): 1515: *Grassa* (Cs. 1: 771).

1071. Graz (Nyitra vm.): 1252: *Graz;* 1324: *Garaz* (Gy. 4: 390).

1072. Grazý (Somogy vm.): 1082: *villa Grazý* (Cs. 2: 633, Df. 200611). — CSÁNKI feltételezése szerint az 1478-ban *Orozy* formában előforduló hellyel azonos (vö. Cs. 2: 633). Így az 1082-es adat kapcsán egyaránt beszélhetünk íráshibáról, de a későbbi *Oroszi*-tól teljesen független névről is. A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és 4.3. pontját.

1073. Grebrenelehota (Trencsén vm.): 1410: *Kebranowalotha;* 1439: *Grebrenelehota;* 1458: *Krebrenowalhatha, Krebrenowalhota;* 1471: *Kebernowalhotha* (FN. 141). — Az *-ova* képzőjük és *lhota* utótagjuk miatt az 1410-es, az 1458-as és az 1471-es adatok szlávnak tűnnek. Azonban az 1439-es névalak magyar nyelvű használata sem vehető biztosra. Igaz, a név néhány előfordulásában második hangként felbukkanó *r* valószínűleg inetimologikus, ami talán magyar fejlemény (vö. NYIRKOS 1987: 138–139), de ez a névforma aztán a magyarból visszakerülhetett a szlávba is. A nevet a *kr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Krebrenowalhatha ~ Krebrenowalhota (1196).** A szl. *-ovъ ~ -ovo ~ -ova* képzőhöz l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. A *lehota* utótag kérdéséhez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1074. Grech (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Gerech;* *[1263]: *Grech* (KMHsz. 1: *Geréc 2.*).

1075. Greche (Vas vm.): 1279: *Greche* (KESZLER 1969: 36).

1076. Grecorum (Csongrád vm.): 1210 k.: locus ille, ubi *Greci* mortui fuerunt […] portus *Grecorum* nuncupatur (HA. 1: *[Görög-rév]*). — A fenti adatok alapján nem lehet rekonstruálni a latinizált névforma mögötti népnyelvi névhasználatot. A korai előfordulásra való tekinttel nem lehet kizárni, hogy a név a magyarban valóban mássalhangzó-torlódással kezdődött. A *görög* közszó eredetéhez l. EWUng. *görög*[2].

1077. Greczka (Pozsega vm.): 1364: *Greczka* (Cs. 5: 213). — A név végződéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4. pontját.

1078. Gregorii (Komárom vm.): (1237–1240): *villa Gregorii, curia Gregorii* (Gy. 3: 419). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és 4.3. pontját. Az esetleges puszta személynévi hátteréhez l. ÁSz. *Gregor, Gregur, Geregur, Guergur*.

1079. Greky (Hont vm., ma Gyerk, szlovákul *Hrkovce*): 1156: *Gyrki;* 1274: *Gyriky;* 1288: *Gereky;* 1290: *Greky;* 1292: *Gyriky;* 1325: *Guruqui* (AOklt. 9: 230, ÁÚO. 9: 70, Gy. 3: 197, SZENTPÉTERY–BORSA 1961: 392). — KISS LAJOS szerint m. **girk* 'görög' népnévből – esetleg személynévi áttételen keresztül – alakulhatott ki. A 13. század végi torlódásos alak így valószínűleg másodlagosan fejlődött (vö. FNESz. *Gyerk*). Mivel azonban a név gazdag adatolása ellenére csak egyetlen oklevél őrzi ezt a formát, nem lehet kizárni az íráshiba lehetőségét sem. Az 13. század végéről származó *Gyriky* adatok inkább *[giriki]*-ként, s nem mint *[gyriki]* olvashatók (vö. KNIEZSA 1952: 39).

1080. Grelethy (Krassó vm.): 15. sz.: *Grelethy* (Cs. 2: 102). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és a 4.3. pontját.

1081. Greseph (Doboka vm.): 1319/1323: *Greseph* (Gy. 2: 70). — Későbbi nevéhez l. **Frys (403).**

1082. Grezd (Trencsén vm.): 1234: *Egrest;* 1405: *Hresdowicz;* 1406: *Egrezd;* 1494: *Hzczdowcz;* 1496: *Egresth;* 1499: *Grezd, Hresowcz, Egrezd;* 1501: *Egrezd* (FN. 116). — A *hr-* szókezdetű névforma a szlovákban alakulhatott ki (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Az 1494-es *Hzczdowcz* romlott alaknak tűnik. Az 1499-es *Grezd* forma megbízhatósága nehezen ítélhető meg. Nem zárható ki, hogy romlott alak, de az sem, hogy a szláv névalak szókezdetének hatására állt elő. A nevet a *hr-* kezdetű szavak között is figyelembe vettem, l. **Hresdowicz (1122).**

1083. Grezi (Somogy vm., ma Gerézdpuszta): 1238: *Grezi;* 1480: *Gerezd* (KESZLER 1969: 26). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és a 4.3. pontját. A *-d* képzős forma kialakulásához vö. BÉNYEI 2012: 65.

1084. Grigh (Szepes vm.): adataihoz l. **Crig (1165).**

1085. Grofenyk (Vas vm.): 1366: *Grofenyk* (Cs. 2: 751).

1086. Gros (Hunyad vm.): 1453: *Gros* (Cs. 5: 143). — Korábban is, később is *Tőkefalva*-ként fordul elő, vö. 1447: *Thwkefalwa;* 1458: *Thekefalwa* (Cs. 5: 143).

1087. Grosuchtha (Zala vm.): 1366: *Grosuchtha* (Cs. 3: 56).

1088. Grubsycz (Valkó vm.) 1364: *Gurbusynch;* 1484: *Grubsycz* (Cs. 2: 312). — Az 1484-es adat mögött talán szláv névhasználat kereshető. A névvég kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.

1089. Grusthyan (Vas vm.): 1452: *Grusthyan* (Cs. 2: 751).

1090. Grwb (Pozsony vm., ma Magyargurab) 1335: *Grwb;* 1390: *Grwab* (FNESz. *Magyargurab*). — Eredete vitatott. Puszta személynévi előzménye nem bizonyítható. Hangtani felépítése alapján a német *Grube* 'gödör, verem' jelentésű főnévvel való összekapcsolása esetén a fenti adatok mögött talán magyar nyelvű használatot sejthetünk (FNESz. *Magyargurab*).

1091. Grwn (Temes vm., ma Grúny): 1454: *Grwn* (Cs. 2: 39).

1092. Grwnche (Baranya vm.): 1296: *Guncheel, Gunchel;* 1449: *Grwnche;* 1456: *Gvnczer* (Cs. 2: 486, KMHsz. 1: *Göncél ?*). — Talán puszta személynévi eredetű (vö. ÁSz. *Gunchel, Gunchul*). Az 1449-es adatban szereplő *r* – ha nem íráshiba – inetimologikus hang betoldódása is lehet (vö. NYIRKOS 1987: 138–139). Ám ez akár szláv nyelvi fejlemény is lehet.

1093. Grya (Hunyad vm.): adataihoz l. **Kryua (1212).**

hl-

1094. Hlapacz (Valkó vm.): 1428: *Hlapacz* (Cs. 2: 316).

1095. Hlapiscsin (Zala vm., ma horvátul Hlapčina): 1478: *Hlapischin* (Cs. 3: 61).

1096. Hlapjan (Heves vm.): 1428: *Hlapjan, Mapian* (Cs. 1: 64). — Ha valóban ugyanarra a helyre vonatkozik mindkét adat, akkor elképzelhető, hogy a *Mapian* romlott forma.

1097. Hlapona (Valkó vm.): 1395: *Hlapona;* 1477–1478: *Halapnya* (Cs. 2: 314).

1098. Hlevischa (Ung vm., ma Hegygombás, szlovákul Hlivištia): 1449: *Hlevischa* (Cs. 1: 391).

1099. Hlinyk (Trencsén vm., ma Vágagyagos, szlovákul Hlinik nad Váhom): 1439: *Hlinyk;* 1483: *Hlynyk, Lhinnik;* 1492: *Hlynnyk* (FN. 123). — Nem tudni, hogy az 1483-as *Lhinnik* alak írássajátosság, esetleg íráshiba-e, vagy pedig valós névalakot tükröz. Hasonló problémához l. **Hradna (1112).**

1100. Hlosa (Trencsén vm.): adataihoz l. **Glose (557).**

1101. Hlumecz (Trencsén vm.): 1438: *Hlumecz;* 1439: *Kolmetze;* 1471: *Chlwnycz;* 1496: *Homecz;* 1504: *Chumecz* (FN. 124).

1102. Hlwczisad (Trencsén vm.): 1461: *Hlwczisad* (FN. 171). — A *szád* utótag kérdéséhez l. a 2. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1103. Hlwpoglaw ~ Hlwpohlaw (Trencsén vm., ma Sárosfalu, szlovákul Upohlav): 1471: *Lwpohlaw;* 1525: *Hlwpoglaw, Hlwpohlaw* (FN. 149.). — A szókezdő *h-* elmaradása az 1471-es adatban nemcsak a mássalhangzó-torlódás magyarban bekövetkezett feloldása lehet, hanem talán szláv fejlemény is (vö. CARLTON 1991: 259).

1104. Hlyna (Zemplén vm.): 1448: *Hlyna* (Cs: 1: 349).

1105. Hlynyk (Ung vm.): 1427: *Hlynyk;* 1484: *Hylinczke* (Cs. 1: 391).

hlb-

1106. Hlboka (Trencsén vm.): adataihoz l. **Hlwbok (592).**

hm-

1107. Chmelow (Sáros vm., ma Komlóskeresztes, szlovákul Chmeľov): 1264: *Cumlouch, Cumlous;* 1305: *Chmelow;* 1344: *Komlous;* 1460: castrum *Chmelow,* fortalicium *Komlos* (AOklt. 1: 339, AOklt. 27: 411, Cs. 1: 281, F. 8: 95). — A 14. századtól *Chmelow* alakban is feltűnik. Ez a település szláv neve lehetett, amely jól elkülönül a magyar képzős alaktól. Szélesebb körű magyar használata így nem bizonyítható. Ebből adódóan az olvasat is inkább *[χmelov]* lehetett (vö. szlk. *chmeľ* 'komló').

hn-

1108. Hnoyna (Ung vm., ma Hanajna): 1390: *Hnoyna;* 1489: *Honoyna* (Cs. 1: 397). — Az 1419: *Hnoyna* al. nom. *Rewche* (Cs. 1: 397) esetleg felveti a magyar–szláv névpár lehetőségét, ám az oklevelekben előfordul még a *Fekesháza* (1419: *Fekeshaza* al. nom. *Rewche,* Cs. 1: 397) és a *Zavatka* (1419: *Rewche* al. nom. *Zawathka,* Cs. 1: 397) név is e helyre vonatkozóan *alio nomine* szerkezetben. Így vélhetően *Hnojna* és *Rőcse* sem pontosan ugyanarra a denotátumra utalnak (vö. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.2. pontjával).

1109. Hraasth (Pozsega vm.): 1422: *Hyast;* 1428: *Hraasth;* 1454: *Harazth* (Cs. 2: 410). — Eredetéhez vö. FNESz. *Haraszt*. Az 1422-es adat vélhetően romlott forma.

1110. Hrabich (Bars vm.): 1228: *Hrabich* (KMHsz. 1: *Hrabic(s)*).

1111. Hradky (Trencsén vm.): 1498: *Hradky* (FN. 89).

1112. Hradna (Trencsén vm., ma Szulyóváralja, szlovákul Súľov-Hradná): 1193: *Hradna;* 1417: *Gradna;* 1431: *Hradna;* 1526: *Rhadna* (FN. 89, 126). — A *hr*-rel kezdődő nevek magyarhoz kapcsolása nem igazolható. Az 1417-es *Gradna* a szlovákban korábban bekövetkezett *g* > *h* változás miatt viszont magyar nyelvű adatnak tűnik (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). A nevet a *gr*- kezdetű szavaknál is figyelembe vettem, l. **Gradna (568).** A *Rhadna* alak magyarázatához l. **Hlinyk (1099).**

1113. Hraduk (Liptó vm.) 1287/[14. sz.]: *bercz Hraduk* (Gy. 4: 79). — A *bérc*-hez mint oklevélszóhoz l. RESZEGI 2004: 150–151.

1114. Hraduk (Liptó vm., ma Liptóújvár, szlovákul Liptovský Hrádok): 1360: *Haraduk;* 1368: *Hraduk* (FNESz. *Liptóújvár*). — A település magyar eredetű neve *Újvár,* vö. 1341: *Ujwar* (FNESz. *Liptóújvár*), de az adatok kronológiájából kiderül, hogy a szláv és a magyar eredetű név egy ideig egymás mellett élt. A *Hraduk* adat magyar nyelvű használatát azonban nem lehet biztosan igazolni. Ehhez a kérdéshez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.3-as és 2.4-es pontját.

1115. Hrakolupi ~ Hrakwlwpa (Trencsén vm., ma Vágrákó, szlovákul Rakoľuby): 1262: *Rakulup;* 1501: *Hrakolupi, Hrakwlwpa, Rakolwp, Rakolwpy, Rokolwpy;* 1505: *Rakolup* (FN. 178). — A szókezdő *hr*- kapcsolat megszűnése vélhetően szláv fejlemény (vö. CARLTON 1990: 259, FNESz. *Vágrákó*). Hasonló változáshoz l. még **Hrusewa ~ Hrwssewa (1123).** A szóvégi szláv *-i* névformáns eltűnése arra utal, hogy a név magyar használatban is volt. Igaz, ebben az esetben meggyőző adat nincs arra vonatkozóan, hogy a *hr*- kezdetű névforma magyarul is előfordult volna.

1116. Hraschicz (Zala vm.): 1478: *Hraschicz* (Cs. 3: 62).

1117. Hrasthycz (Valkó vm.): 1506: *Hrasthycz* (Cs. 2: 318).

1118. Hrastiancz ~ Hrastinacz (Baranya vm.): 1472: *Hrastiancz, Hrastinacz* (Cs. 2: 488).

1119. Hrednictha (Trencsén vm.): 1362: *Hrednictha* (FN. 92, 141).

1120. Hrencin (Trencsén vm.): 1439: *Hrencin* (FN. 66). — A szl. *-inъ* ~ *-ina* ~ *-ino* képzőhöz l. KNIEZSA 1960: 23.

1121. Hrepyna (Vas vm.): 1217/1412: *Hrepyna;* 1359: *Herpenye* (FNESz. *Csörnöc-Herpenyő,* KESZLER 1969: 27).

1122. Hresdowicz (Trencsén): adataihoz l. **Grezd (1082).**

1123. Hrusewa ~ Hrwssewa (Pozsega vm., ma Ruševo): 1422: *Hrusewa, Hrwssewa;* 1465: *Rwsowa;* 1470: *Hrusewa, Hrwssewa* (Cs. 2: 411). — Az 1465-ös adat első mássalhangzójának eltűnése nem utal feltétlenül magyar nyelvű használatra, azt a szlávban is meg lehet magyarázni (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Efféle változáshoz l. még **Hrakolupi ~ Hrakwlwpa (1115).**

1124. Hrysche (Trencsén vm., ma Igricke, szlovákul Ihrište): 1471: *Ihrzysche;* 1475: *Hrysche;* 1515: *Ihrysche* (FN. 128). — A név nagy valószínűséggel a szlávban keletkezett (vö. cseh *(j)hřec,* EWUng. *igric,* PÓCZOS 2001: 65.). A közel egy időben lejegyzett adatok ellenére nem látok egyértelmű bizonyítékot a név (torlódásos formájának) magyar használatára. Igaz, a magyar *Igricke* névalak csak a 19. század végén keletkezett tudatos magyarosításként, addig a magyarban is *Ihristye* volt használatban (vö. FÉNYES 1851: 2/131).

hrb-

1125. Hrbotin (Trencsén vm.): 1408: *Horborthyn;* 1505: *Hrbotin* (FN. 122).

hv-

1126. Hwoschyna (Baranya vm.): 1407: *Hwoschyna* (Cs. 2: 491).

kl-

1127. Cladwa (Temes vm., ma Kalodva): 1454: *Cladwa* (Cs. 2: 46).

1128. Clapatiua (Hunyad vm., ma Klopotiva): 1360: sacerdos olahalis ecclesie de *Clapatiua;* 1440: *Clopaty, Clopatya* (Cs. 5: 102).

1129. Clascitaua (Hont vm., ma Kalászi, szlovákul Klastava): [1245]/1245: *Kalasta;* 1249/1321/17. sz.: *Clazywra [ɔ: Clazytova];* 1285>1366/1369: *Chasyta [ɔ: Clasyta];* 1290: *Kaloscita;* 1319: *Clascitaua* (Gy. 3: 152, 209, 233, 234).

1130. Clemberch (Sáros vm., ma Kelembér): 1332–1337/PR.: *Clemberch;* 1427: *Klymberk* (Cs. 1: 300).

1131. Clese (Temes vm.): adataihoz l. **Plese (1226).**

1132. Clesna (Zala vm.): 1193: *Clesna;* 1245: *Knysa;* 1251: *Canisa* (Cs. 3: 20, KESZLER 1969: 28). — Az 1193-as *Clesna* hangtanilag nehezen magyarázható. Ha nem romlott alak, akkor az is föltehető, hogy etimológiailag nem azonos a későbbi *Kanizsa* névvel. A nevet a *kn-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Knysa (425).**

1133. Cletinchy (Valkó vm.): 1424: *Cletinchy* (Cs. 2: 324). — A szóvégi *-i* kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. és a 4.3. pontját.

1134. Cletischa (Hont vm.): [1270]/1270: *Cletischa* (Gy. 3: 151, 259).

1135. Clety (Somogy vm., ma Balatonkiliti): 1082: *predio Clety;* 1265: *Kelety* (Cs. 2: 620, FNESz. *Balatonkiliti*). — A torlódást tartalmazó névforma a lat. *Cletus* szn. birtokos esetben álló alakja (vö. FNESz. *Balatonkiliti*). Így végső soron nem lehet eldönteni, hogy az 1082-es adatban személynévi vagy helynévi előfordulással van-e dolgunk. A problémához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

1136. Clewchowa (Temes vm., ma Klicsó): 1454: *Clewchowa* (Cs. 2: 46).

1137. Clithca (Komárom vm.): 1268/1347: *Clithca* (Gy. 3: 388, 390, 452).

1138. Clynoa (Nyitra vm.): 1262: *Clynoa* (Gy. 4: 488).

1139. Kladeen ~ Kladien (Zemplén vm., ma Klazány): 1391: *Kladeen, Kladien;* 1434: *Klaczan* (Cs. 1: 353, FNESz. *Klazány*).

1140. Klek (Trencsén vm.): 1351: *Klek* (FN. 117).

1141. Klenek (Nyitra vm.): 1262: *Klenek* (Gy. 4: 409).

1142. Klep (Szabolcs): 1411: *Klep* (Cs. 1: 510). — A mai Elephez (vö. Cs. 1: 510) való viszonya kérdéses. Ha annak az elírása, akkor nem tartozik a vizsgálat körébe.

1143. Kleschwa (Arad vm.): 1515: *Kleschwa* (Cs. 1: 774).

1144. Klokochewacz (Pozsega vm.): 1506: *Klokochewacz* (Cs. 2: 414).

1145. Klosthaar (Pozsega vm., ma Kloštar Podravski): 1464: *Klosthaar* (Cs. 2: 414).

1146. Kluchov (Trencsén vm., ma Kulcsos, szlovákul Kľúčové): 1328: *Kluchov* (FN. 135).

1147. Klwch (Valkó vm.): 1395: *Kwluch;* 1477–1478: *Klwch* (Cs. 2: 327).

km-

1148. Kmun (Vas vm., ma Kámon): 1226: *Chomud;* 1252: terra *Kamund;* 1266: *Kmun;* 1281: *Kamun* (Cs. 2: 761). — Valószínűleg puszta személynévi névadás eredménye, ám KISS LAJOS elképzelhetőnek tartja a szl. *kamenь* 'kő' főnévvel való kapcsolatát is (vö. FNESz. *Kámon*). A torlódás mindkét esetben másodlagos a névben, s mivel az efféle hangkiesés rendhagyónak tűnik, az írás-hiba lehetőségével is számolni kell. Az egyszerű tévesztés ellen szólhat esetleg,

hogy az 1266-os *Kmun* adat az oklevélben többször is ugyanebben a formában fordul elő. A néhány adatban feltűnő *-d* végződés kérdéséhez l. BÉNYEI 2012: 53–70.

kn-/kny-

1149. Kneynyecz (Abaúj vm., ma Kenyhec): 1405: *Felnempty* al. nom. *Kemnech;* 1431: *Kehnech;* 1449: *Kneynyecz* al. nom. *Kuszyna* (Cs. 1: 120).

1150. Knez (Csanád vm., ma Temeskenéz): 1192/1374/1425: *Kenez;* 1233: *Kenaz;* 1479: *Knez* (Cs. 1: 698, KMHsz. 1: *Kenéz 3.*). — A név magyar eredete ellenére (vö. HOFFMANN 2010: 92–93) az 1479-es *Knez* adat más nyelven – talán németül – is bekerülhetett az oklevélbe.

1151. Knezeg (Torda vm., ma Gernyeszeg): 1319: *Knezeg;* 1395: *Gernyezeg* (Cs. 5: 706, 709). — A FNESz. a *gernye* 'száradt, kiaszott' + *szeg* 'sarok' összetételének tartja (vö. FNESz. *Gernyeszeg*). Ha ez helyes, akkor az 1319-es adat romlott, de az is elképzelhető, hogy két független eredetű névről van szó.

1152. Knezwolhotha (Trencsén vm.): 1471: *Knezwolhotha* (FN. 135). — A *lehota* utótag kérdéséhez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1153. Knyeza (Bodrog vm., ma Szomfova): +1015/+1158//1403/PR.: *Kynesa;* +1015/+1158//17. sz.: *Knyeza* (KMHsz. 1: *Kanizsa II. 1.*). — A település a 14. századtól *Asszonyfalva* néven volt ismert (vö. 1307: *Azunfalua,* KMHsz. 1: *Asszonyfalva 1.*). Az idekapcsolható adatok megbízhatóságát nagyban csökkenti azok hamis, illetve sokszorosan átírt volta.

1154. Knysen (Szepes vm., ma Gnézda): 1286: *Knysen;* 1288: villa *Gnezna;* 1311: *Gynisna;* 1329: *Gnezda;* 1344: *Genyzd;* 1408: *Gnezda, Knysna;* 1412: *Gnysna* (Cs. 1: 251). — A *kn*-nel kezdődő névalakok mindig torlódással jelennek meg, s talán csak német használatban éltek. Különböző nyelvű használatának kérdéséhez l. FEKETE NAGY 1934: 247. A nevet a *gn-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Gnezna (405).**

kr-

1155. Chrenstorf (Sopron vm., ma Tormafalu, németül Krensdorf): 1232: *Chrenstorf;* 1367: *Hereyngh* al. nom. *Keresdorff;* 1429: *Creynsdorff* (Cs. 3: 610, FNESz. *Tormafalu*). — A név részletesebb tárgyalásához l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.3. pontjában.

1156. Chrischicze (Trencsén vm.): 1439: *Chrischicze* (FN. 106).

1157. Crachan (Heves vm., ma Karácsond): 1323: *Karachund;* 1332–1337/PR.: *Chachund, Crachan, Karachud, Karachund, Karacunchd* (Gy. 2: 106). —

A 14. századra, mikor a név először föltűnik, az alapjául szolgáló személynévnek már nemigen voltak mássalhangzó-torlódással kezdődő adatai (vö. ÁSz. *Kracin, Craaczen, Crachim, Crachin, Crachium, Crachon, Crachum, Crachun, Cracin, Cracun, Cratsen, Cratszen*, illetve SLÍZ 2011: *Karachin, Karachun*). Egyébként is csak a többnyire megbízhatatlan pápai oklevél egyetlen adata utal torlódó szókezdetre.

1158. Crakow (Bács vm.): 1382: *Crakow* (Cs. 2: 156). — Helyesírási szempontból nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a név végződése szlávos *-ov* vagy magyaros *-oṷ ~ -ó* formát tükröz-e. Ehhez a kérdéshez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

1159. Crascov (Hont vm.): 1260: *Crascov* (Gy. 3: 205). — A név végződésének az olvasatához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

1160. Crasnahorka (Trencsén vm., ma Zsolnaberkes, szlovákul Hôrky): 1393: *Crasnahorka* (FN. 140).

1161. Crathnov (Nyitra vm.): +1262 [1270]: *Crathnov [ɔ: Chunov?]* (Gy. 4: 416). — Bizonytalan olvasatú és lokalizálású név. GYÖRFFY javítása azon alapszik, hogy a helység talán *Kunó ~ Kunov* helyén fekhetett (vö. Gy. 4: 416). Ha igaza van, akkor a név nem tartozik ide.

1162. Cravan (Szepes vm., ma Erzsébetháza, szlovákul Kravany): 1398: *Cravan;* 1436: *villa Michaelis* al. nom. *Krawen* (Cs. 1: 261).

1163. Cresyna (Trencsén vm.): 1229: *Cresyna;* 1461: *Kesyna* (FN. 171).

1164. Creynfeld (Pest vm., ma Kelenföld): 1225/P.: *Creynfeld;* 1269: *Kreynfeld;* 1291: *Keleenfeuld;* 1291: *Kleenfeuld;* 1295: *Kerenfeuld;* 1296/1298: *Creenfeld;* 1297: *Kerenfeuld;* 1297: *Klemfeld;* 1298/1302: *Kereinfeuld;* 1380 u./15. sz.: de monte *Kreenfeld;* 14. sz./1410 k.: von dem perg *Kelenweld;* 14. sz.: *Kelenfeld, Kerenfeld, Kreenfeld* (Gy. 4: 571–573). — Részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1. pontjában.

1165. Crig (Szepes vm., ma Krig): 1319: *Grigh;* 1321: *Crig;* 1339: *Crig;* 1343: *Kyryk;* 1355: *Crygo* (Cs. 1: 261, AOklt. 5: 237, AOklt. 6: 40, AOklt. 23: 148, AOklt. 27: 413). — A nevet a *gr-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Grigh (1084).**

1166. Criminaz (Zaránd vm.): 1441: *Criminaz* (Cs. 1: 738).

1167. (C)rinaci ~ (C)riniaci (Moson vm.): 1208: *(C)rinaci, (C)riniaci* (Gy. 4: 134, 150). — Nagyon bizonytalan olvasatú adat. Esetleg *c*-vel is olvasható, de tekintettel a *cr-* kapcsolatok minimális számára, a *[krinac(s)i]*, illetve *[krinivac(s)i]* olvasat mellett több érv szól (vö. KNIEZSA 1952: 37).

1168. Cripech (Gömör vm.): 1232/1347: *Cripech;* 1323: *Kyriputh;* 1332/PR.: *Krepti, Krepuch;* 1335: *Kerpuchy* (Gy. 2: 515).

1169. Cris ~ Crissh ~ Crisz ~ Criz ~ Crizd ~ Cryis ~ Crys (Erdélyi Fehér vm., ma Keresd, románul Criş): 1305/1560/18. sz.: *Keresd;* 1309/Cod.: *Cris, Crissh, Crisz, Criz, Crizd, Cryis, Crys;* 1322: *Keresd* (Gy. 2: 198). — Etimológiai érintettsége ellenére megbízható adatokkal a torlódás ebben a névben nem adatolható.

1170. Crisi (Pest vm.): *1219/1550: *villa Crisi* (Gy. 4: 529). — A név végződésének kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

1171. Criua (Bereg vm., ma Tiszakirva): 1301: *Kereua*; 1341: *Criua;* 1378: *Kyrva* (Cs. 1: 416, KMHsz. 1: *Kirva*). — Eredetéhez l. FNESz. *Krivány.* A folytonos adatolás hiánya miatt a név torlódásos és feloldódott adatai egyaránt tekinthetők fonológiai névpároknak és variánsoknak is.

1172. Criua (Sáros vm., ma Krivány): 1301/1332: *Criua* (FNESz. *Krivány*). — Eredetéhez l. FNESz. *Krivány.*

1173. Criuozugye (Trencsén vm., ma Bodóka, szlovákul Krivosúd-Bodovka): 1405: *Kysrauazd* al. nom. *Criuozugye;* 1477: *Krywozwd* (FN. 179).

1174. Criwacz (Valkó vm.): 1467: *Criwacz* (Cs. 2: 327):

1175. Croac (Valkó vm.): 1238: *Croac;* 1244: *Urvati;* 1395: *Horuathy* (Cs: 2: 317).

1176. Crokwa (Gömör vm., ma Kopárhegy, szlovákul Krokava): 1427: *Crokwa* (Cs. 1: 139).

1177. Cropune (Hont vm., ma Korpona, szlovákul Krupina): +1135/+1262/1566: *Corpona;* 1238: *Corpona;* +?1265: *Cropune;* 1266/1274: *Corpona;* 1266/1274: *Corponam* (Gy. 3: 151, 210). — Eredetéhez l. FNESz. *Korpona.* A vélhetően hamis oklevélből származó *Cropune* adat önmagában kevés bizonyítéknak tűnik arra, hogy a név a 13. század elején torlódásos formában is előfordult. Az 1332–1337/PR.: *Gropona* (Gy. 3: 151) adatot hangtörténeti szempontból figyelmen kívül hagyhatónak tartom.

1178. Crozolan ~ Kroztalan (Liptó vm.): *?1319/1321/17. sz. *Kozultu;* 1319/1319//17. sz.: *Crozolan, Kroztalan [ɔ: Cwztalan];* 1319/1321: *Khozolonuo, Kroztalan [ɔ: Cwztalan]* (Gy. 4: 67). — Meglehetősen bizonytalan adatolású név. Ha mégis megbízhatunk a leírt alakokban, s a lexéma összefüggésbe hozható a *Kosztolány* névvel, akkor az egyes adatokban felbukkanó *r* mindenképpen inetimologikusnak tekintendő (vö. FNESz. *Nagykosztolány,* NYIRKOS 1987: 138–139).

1179. Cruchanowczy ~ Cruthanowczy (Valkó vm.): 1476: *Cruchanowczy, Cruthanowczy* (Cs. 2: 327). — A név képzőjéhez, illetve az 1476-os valkói oklevél kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.

1180. Cruchow (Zemplén vm., ma Magyarkrucsó): 1327: *Cruchow* (FNESz. *Magyarkrucsó*). — A név végződésének az olvasatához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

1181. Crudyn (Zemplén vm.): 1363: *Crudyn* (Cs. 1: 354).

1182. Crusan (Bars vm.): 1236: *Crusan;* 1262: *Korsak;* 1275: *Korsan;* 1309: *Korosan;* 1309/1367: *Crusan;* 1331: *Korosan* (KMHsz. 1: *Korosán*).

1183. Crys (több vármegye, ma Körösök): 1075/+1124/+1217: *Crys;* ?1086: *Kyris;* 1138/1329: *Cris;* 1198: *Kewres;* 1223: *Cris;* 1232: *Kyris;* 1279: *Kris, Kriss;* 1282: *Keres;* 1324: *Cres;* 1338: *Keres* (KMHsz. 1: *Körös*). — Nehéz megítélni, hogy a fentiek közül melyik magyar, illetve melyik latin nyelvű adat. Mindenesetre a latinizáló alakok mindig két mássalhangzós szókezdetet tükröznek (l. KMHsz. 1: *Körös* latin adatait). Ez persze nem zárja ki azt, hogy a *kr-* szókezdetű formák a magyar nyelvben is használatosak voltak. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy az adatokból több esetben akár a román *Cris* és a német *Kreisch* is kiolvasható. A folyó ágai közül *Fehér-Körös*-nek és *Örvénd-Körös*-nek van bizonyíthatóan magyar előfordulása, ezek azonban már a feloldódott formát mutatják (1282: *Vluendkeres,* 1299: *Feyerkeres,* KMHsz. 1: *Fehér-Körös, Örvénd-Körös*).

1184. Crysewzaad (Valkó vm.): 1437: *Crysewzaad* (Cs. 2: 327). — A *szád* földrajzi köznév problematikájához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1185. Cryua (Temes vm.): 1480: *Cryua* (Cs. 2: 42). — Eredetéhez l. FNESz. *Krivány.*

1186. Krachinowecz (Zala vm., ma Kercsinovec): 1478: *Krachinowecz* (Cs. 3: 74).

1187. Kralowecz (Zala vm., ma Felsőkirályfalva, horvátul Gornji Kraljevec, illetve Murakirály, horvául Donji Kraljevec): 1478: *Kralowecz* (Cs. 3: 75).

1188. Kralowenen (Árva vm., ma Kralován): 1363: *Kralowenen* (FNESz. *Kralován*).

1189. Kralychynlaaz (Pozsega vm.): 1412: *Kralychynlaaz;* 1414: *Karulfalua* (Cs. 2: 415). — A *láz* földrajzi köznév megítéléséhez l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1190. Krapina (Varasd vm., ma Krapina): 1193: *Krapina* (FNESz. *Krapina*).

1191. Krasna (Trencsén vm., ma Karásznó): 1325: *Krasna* (FN. 141).

1192. Krazcza (Valkó vm.): 1464: *Krazcza* (Cs. 2: 327).

1193. Krazna (Máramaros vm.): 1402: *Krazna* (Cs. 1: 450).

1194. Kraznane (Trencsén vm., ma Karasznyán, szlovákul Krasňany): 1349: *Kraznaue [ɔ: Krasnane];* 1354: *Karazna;* 1362: *Kraszna* (FN. 141). — Eredetéhez l. FNESz. *Karasznyán.*

1195. Kraznaluch (Trencsén vm.): 1357: *Kraznaluch* (FN. 140).

1196. Krebrenowalhatha ~ Krebrenowalhota (Trencsén vm.): adataihoz l. **Kebranowalotha (1073).**

1197. Krisano (Bereg vm.): 1312: *Kyrsan;* 1364: *Kirsano;* 1432: *Krisano* (Cs. 1: 415, KMHsz. 1: *Kirsán*).

1198. Krisina (Liptó vm., ma Trsztena): 1379: *Krisina;* 1422: *Trstena;* 1549: *Trstena* (Gy. 4: 81, FNESz. *Trsztina*). — Magyar megfelelője a *Nádasd* volt (1285: *Nadosd,* Gy. 4: 81). Mivel az 1379-es *Krisiná*-hoz hasonló névformára nincs további adat, talán nem szükséges valós névhasználati formát feltételeznünk mögötte. A nevet a *trszt-* kezdetű nevek között is figyelembe vettem, l. **Trstena (1455).**

1199. Kriuina (Temes vm., ma Alsógörbed, románul Crivina): 1444: *Kriuina;* 1493: *Kirywyna* (Cs. 2: 15, 47).

1200. Kriva (Zemplén vm., ma Görbény, szlovákul Slovenské Krivé): 1478: *Kriva* (Cs. 1: 354). — Eredetéhez l. FNESz. *Krivány.*

1201. Krivasz (Pozsega vm.): 1476: *Krivasz* (Cs. 2: 415).

1202. Kriwokla (Trencsén vm., ma Széppatak, szlovákul Krivoklát): 1439: *Kriwokla* (FN. 142).

1203. Krogdnugh (Vas vm., ma Grodnó): 1388: *Krogdnugh;* 1392: *Karadna* (Cs. 2: 762). — Eredetéhez l. FNESz. *Grodnó.*

1204. Krokow (Nógrád vm.): 1413: *Krokow* (Cs. 1: 103). — A név végződésének az olvasatához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját.

1205. Kromnow (Szepes vm.): 1244: *Kromnow;* 1392: *Kromlow* (Cs. 1: 261, FEKETE NAGY 1934: 246).

1206. Kronhora (Trencsén vm.): 1362: *Kronhora* (FN. 92, 141). — Kétrészes név, utótagja a szl. *hora* 'hegy' jelentésű földrajzi köznév (vö. FN 92, 141).

1207. Krusewecz (Temes vm.): 1447: *Krusewecz* (Cs. 2: 33).

1208. Krwppa (Zaránd vm.): 1446: *Kupa;* 1463: *Krwppa, Kwpa;* 1493: *Krwppa* (Cs. 1: 738, F. 3: 246). — Az 1463-as oklevél alakváltozatai közül bár-

melyik lehet az etimologiai szempontból elsődleges forma (vö. FNESz. *Korpona, Kupa*). Ettől függően beszélhetünk inetimologikus *r* betoldódásáról, illetve az *r* kieséséről (előbbihez l. NYIRKOS 1987: 138–139, utóbbihoz l. KESZLER 1969: 44–46).

1209. Krwzck (Szepes vm.): 1278/1311/1428/1570: *Krwzck* (FNESz. *Krúžok*).

1210. Krychowa ~ Krychyowa (Temes vm.): 1444: *Krychowa, Krychyowa* (Cs. 2: 15, 47).

1211. Kryua (Hunyad vm.): 1438: *Kryua;* 1482: *Grya;* 1493: *Krywa* (Cs. 5: 105). — Eredetéhez vö. FNESz. *Krivány.* A nevet figyelembe vettem a *gr-* kezdetű lexémáknál is, l. **Grya (1093).**

1212. Kryua (Máramaros vm., ma Kiskirva és Nagykirva): 1389: *Kryua;* 1480: *Kirewa;* 1492: *Kyrwa* (Cs. 1: 449). — Eredetéhez talán l. FNESz. *Krivány.*

1213. Krywacz (Trencsén vm.): 1437: *Krywacz* (FN. 142).

1214. Senkral (Bihar vm., ma Kalotaszentkirály): 1332–1337/PR.: *Senkral;* 1437: *Zenthkyral* (Cs. 5: 406, KMHsz. 1: *Szentkirály 2.*). — Egyetlen, pápai oklevélből származó, torlódást mutató adata alapján az idevonhatósága nem teljesen bizonyos. Azt ugyanis mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a 14. században a névben szereplő lexéma már általánosan *[királ] ~ [király]* formájú volt.

kv-

1215. Kweznye (Tolna vm.): 1347: *Kauznia;* 1408: *Kweznye* al. nom. *Zomborfalwa;* 1471: *Keweznye* (Cs. 3: 438). — Az 1408-as adat *[küe(s)znye]*-ként és *[kve(s)nye]*-ként egyaránt olvasható. Ebből adódóan nem biztos, hogy e név tartalmazott szókezdő mássalhangzó-torlódást.

1216. Quazzow (Trencsén vm., ma Kvassó): 1471: *Quazzow;* 1475: *Znasow;* 1525: *Kowazo* (FN. 143). — A név végződésének az olvasatához l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.2. pontját. Az 1475-ös *Znasow* adat romlott formának tűnik, így az elemzésnél figyelmen kívül hagytam.

mr-

1217. Mrazouicz (Zemplén vm., ma Bér, szlovákul Mrázovce): 1408: *Mrazouicz* (Cs. 1: 357).

1218. Mrouna (Nyitra vm., ma Morovnó): 1225: *Mrouna* (Gy. 4: 424).

msz-

1219. Mzarow (Trencsén vm.): 1397: *Zarow;* 1462: *Mysarow;* 1467: *Mzarow* (FN. 155). — Ha azonos Omsárral (1473: *Omsar,* FN. 165), akkor a mássalhangzó-kapcsolat feloldódásának ritka módját találjuk benne, ami viszont a szlávban is végbemehetett szóhatár-eltolódással (vö. FNESz. *Esztergom*).

pl-

1220. Plas (Bodrog vm.): [1089–1090]: *Plas* (KMHsz. 1: *Plás ?*).

1221. Plavnich (Sáros vm., Szepes vm., ma Palonca): 1368: *Plavnich* (Cs. 1: 307).

1222. Play (Hunyad vm.): 1491: *Play* (Cs. 5: 125).

1223. Playsor (Hunyad vm., ma Puj): 1478: *Playsor* al. nom. *Erwk* (Cs. 5: 120).

1224. Plegrob (Sopron vm.): adataihoz l. **Bleigrob (946).**

1225. Plesca (Hont vm.): 1222: *Plesca* (Gy. 3: 150, 250).

1226. Plese (Temes vm.): 1447: *Plese;* 1475: *Clese;* 1495/1563: *Plese* (Cs. 2: 57, PESTY 1878: 52, 86, 319). — Kérdéses, hogy az 1475-ös adat valós nyelvhasználatot tükröz-e, vagy pedig íráshibával van dolgunk. De mégis l. **Plichnaw (682).** Mindenesetre a nevet a *kl-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Clese (1131).**

1227. Plessiva (Temes vm.): 1486: *Plessiva* (Cs. 2: 57).

1228. Plestkowecz (Zala vm., ma Bányahegy, horvátul Pleškovec): 1478: *Plestkowecz* (Cs. 3: 94).

1229. Plesvic (Hont vm., ma Tótpelsőc): 1332–1337/PR.: *Plesvic;* 1424: *Tothpelsewch* (Gy. 3: 233). — Szókezdet tekintetében talán nem torzít a pápai regestrumkönyvből származó adat, de ez az adat önmagában nem elegendő a torlódással kezdődő szó magyar nyelvű használatának bizonyítására.

1230. Plewnyk (Trencsén vm., ma Pelyvássomfalu, szlovákul Plevník-Drienové): 1439: *Plewnyk;* 1518: *Perewnyk* (FN. 168).

1231. Plop (Hunyad vm., ma Sztrigyplop): 1468: *Plop* (Cs. 5: 126). — Másik nevéhez l. **Strigfalwa (351).**

1232. Plosan (Bars vm., ma Berekalja, szlovákul Podlužany): 1275: *Podlusan;* 1302: *Plosan* (KMHsz. 1: *Podluzsán*). — Az egyedüli szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó *Plosan* formát TÓTH VALÉRIA romlott alaknak tartja (vö. 2001a: 228).

1233. Plugarynwaz (Valkó vm.): 1474: *Plugarynwaz* (Cs. 2: 343).

1234. Pluzkovec (Trencsén vm.): 1522: *Plwzkowecz* (FN. 63).

1235. Plwgoua (Temes vm., ma Ekés, románul Plugova): 1439: *Plwgoua* (Cs. 2: 57). — Vélhetően hozzákapcsolatható az 1480: *Plugowicza* (Cs. 2: 57) adat is.

1236. Plyska (Nyitra vm.): 1252: mons *Plyska;* 1295: mons *Piliske* (Gy. 4: 327, 393).

1237. Plyscam (Liptó vm.): 1278: sub montem *Plyscam* (Gy. 4: 39).

pr-

1238. Ezraprocha ~ Magna Procha ~ Procha (Nógrád vm.): 1271: *Ezraprocha, Magna Procha, Procha;* 1327: *Paroucha, Porocha* (Gy. 4: 210, 283).

1239. Praconis (Szepes vm., ma Prakfalva): 1368: *villa Praconis* (Cs. 1: 265).

1240. Praga (Bács vm.): 1382: *Praga* (Cs. 2: 160).

1241. Praga (Baranya vm.): 1499: *Praga* (Cs. 2: 518).

1242. Praga (Zala vm., ma Sümegprága): 1436: *Praga* (Cs. 3: 96).

1243. P(ra)sona (Borsod vm., ma Parasznya): 1267/1272/1291: *P(ra)sona;* 1281/1341: *Perezne* (KMHsz. 1: *Parasznya*).

1244. Pratprochstan (Zala vm., ma Praporčan): 1478: *Pratprochstan* (Cs. 3: 96).

1245. Prazincze (Trencsén vm.): 1439: *Prazincze* (FN. 66).

1246. Precopa (Turóc vm., ma Révayfalva, szlovákul Priekopa): 1271: *Precopa* (FNESz. *Kossuth-Révayfalva*).

1247. Precupa (Trencsén vm.): 1242: *Precupa* (FN. 147).

1248. Preczka (Valkó vm.): 1436: *Preczka* (Cs. 2: 344).

1249. Predicz (Somogy vm.): 1489: *Predicz* (Cs. 2: 637).

1250. Predwratha (Trencsén vm.): 1473: *Predwratha* (FN. 174). — 1397-ben még *Kewkapu* néven bukkan föl (FN. 174).

1251. Prehod (Liptó vm.): 1262/1278: *Prehod* (Gy. 4: 76, 84).

1252. Prehodysta (Hunyad vm.): 1518: *Prehodysta* (Cs. 5: 129).

1253. Prejtha (Trencsén vm., ma Peréte, szlovákul Prejta): 1379: *Peryche, Prejtha;* 1390: *Peryche;* 1409: *Proytha;* 1439: *Preritta;* 1447: *Przetica;* 1461:

Preritha (FN. 174). — Úgy tűnik, hogy az 1379-es *Prejtha* és az 1409-es *Proytha* adatok hangalakjuk szempontjából elkülönülnek a *Pericse* névformától. Az 1447-es *Przetica* adat magyar nyelvhez való kapcsolása nem valószínű, ennek ellenére l. **Przetica (1294).**

1254. Prekud (Baranya vm., ma Pereked): +1015/+1158//1403/PR.: *Perecud;* +1015/+1158//15. sz.: *Prekud;* +1015/+1158//17. sz..: *Pezeked;* +1015/+1158//18. sz.: *Brekud;* 1332–1335/PR.: *Perecud, Perekud, Perekuk;* 1346: *Perekud* (Cs. 2: 516, KMHsz. 1: *Pereked*). — A név egy ismeretlen eredetű személynévből keletkezett a magyar *-d* képző segítségével (vö. FNESz. *Pereked*). A név első megbízható adata csak a 14. század első feléből maradt fenn. A *Perecud, Prekud, Pezeked, Brekud* adatok mind a pécsváradi alapítólevél különféle interpolált és többszörösen átírt másolataiból származnak. E kétes hitelű források vallomása azonban önmagában elégtelennek tűnik, hogy igazolja a helynév *[preked ~ preköd]* alakjának magyar nyelvű használatát. Ebből kifolyólag a nevet a *br-* kezdetű lexémák között figyelmen kívül hagytam.

1255. Prelaz (Gömör vm., ma Kisperlász): 1262/1334: *Prelaz;* 1435: *Perlaz* (Cs. 1: 143, FNESz. *Kisperlász*). — Az 1573-ban feltűnő *Perlasz* alias *Pryhrade* egy magyar–szlovák szemantikai névpár meglétére utal (vö. FNESz, *Kisperlász*), ám ettől a magyar névváltozattal összekapcsolódó 13. századi *Prelaz* még lehetett szláv nyelvű is.

1256. Prelaz (Trencsén vm.): 1193: *Prelaz* (FN. 89).

1257. P[re]mat ~ Primot (Nyitra vm.): 1324: *P[re]mat, Primot* (Gy. 4: 480).

1258. Premezleylez (Trencsén vm.): 1259: *Premezleylez* (FN. 114).

1259. Prenez (Ugocsa vm., ma Pörnec): 1295: *Prenez* (FNESz. *Pörnec*).

1260. presbiteri (Csongrád vm.): 1075/+1124/+1217: *in monte presbiteri* (KMHsz. 1: *[Presbiter-hegy]*). — Azt, hogy milyen nyelvű és típusú adatról van szó, egyetlen adat alapján nem lehet eldönteni. Az EWUng. nagyon óvatos a *presbiter* közszó magyar nyelvben történő megjelenésével kapcsolatban, biztos adatot csak a 17. század közepéről közöl (EWUng. *presbiter*). Az ÁSz. az esetleges közszói előzmény személynévi előfordulását az Árpád-korból nem ismeri.

1261. Prestownyk (Trencsén vm.): 1389: *Prestownyk* (FN. 174).

1262. Prestucz (Bars vm.): 1075/+1124/+1217: *Prestucz;* 1124/1217/1328: *Prestuch;* 1156/1347: *Pristuc;* 1347: *Pristuc* fl. vulgo *Perecz* (KMHsz. 1: *Pris(z)-tuc*). — TÓTH VALÉRIA szerint 1347-es oklevél adatai szláv–magyar megfelelések lehetnek (vö. 2001a: 228). Igaz, a korabeli presztízsviszonyok alapján (vö. HOFFMANN 2007: 91) ebben a viszonylatban szokatlan, hogy a magyarnak tűnő névalak áll a *vulgo* latin elem után.

1263. Pretetinecz (Zala vm., ma Drávaóhíd, horvátul Pretetinec): 1478: *Pretetinecz* (Cs. 3: 96).

1264. Pretoka (Valkó vm.): 1364: *Pretoka* (Cs. 2: 345).

1265. Prezaka (Temes vm., ma Priszaka): 1496: *Gyepew* al. nom. *Prezaka* (Cs. 2: 39). — Részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.4. pontjában.

1266. Prezteg (Vas vm., ma Pereszteg): 1086: *Prezteg;* 1268: *Perezteg, Fulperezteg* (Cs. 3: 623, FNESz. *Pereszteg*).

1267. Priazo (Zala vm.): 1265: *Priazo* (Cs. 3: 96).

1268. Pribina (Liptó vm., ma Pribilina): 1332/PR.: *Pribina* (Gy. 4: 89). — Az egyébként sokszor megbízhatatlan pápai oklevélből származó adat hitelességét – legalábbis a szókezdetet tekintetében – alátámasztja a név következő felbukkanása: 1549: *Pryblyna* (Gy. 4: 89).

1269. Pribislawecz (Zala vm., ma Zalaújvár, horvátul Pribislavec): 1366: *Porbozlouhaza;* 1478: *Pribislawecz* (Cs. 3: 96). — Az 1478-as adat a korábbi névformához képest szláv hatást mutat.

1270. Pribwe (Pozsega vm.): 1435: *Pribwe* (Cs. 2: 423).

1271. Prichen (Trencsén vm., ma Soltészperecsény): 1385: *Prichen* (FN. 174). — A közelében lévő erdő neve magyar–szláv párhuzamra utal: 1408: silvam vulgio *Altlialbyk* alias sclauonicum *Prechnabukowyna* (Zs. 2/2: 154). Ettől azonban a település neve lehetett magyar használatban is.

1272. Prilipacz (Temes vm., ma Prilipec): 1484: *Prilipacz* (Cs. 2: 58).

1273. Pristarcosy (Szatmár vm., ma Piskárkos): 1324: Georgio filio Elekus de *Pristarcosy;* 1330: *Piscarkas* (FNESz. *Piskárkos*). — Ha nem íráshiba, akkor az 1324-es adatban vélhetőleg inetimologikus *r* található (vö. FNESz. *Piskárkos,* NYIRKOS 1987: 138–139). Ez utóbbi névalakban sejthető latinizálás kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

1274. Priza (Győr vm.): [1153]: *P(i)riza, Priza;* 1221: *Preccha;* 1350: *Periche* (Cs. 3: 555, Gy. 2: 617). — Egyéb magyarázatai mellett a puszta személynévi eredete is elképzelhető (vö. BÉNYEI–PETHŐ 1998: 44–45, de vö. FNESz. *Piricse*). Az 1153-as adatok fonológiai variánsként való értelmezését bizonytalanná teszi, hogy a *P(i)riza* olvasata kapcsán az *i* bontóhang csak attól függően tételezhető fel, hogy miként oldjuk fel azt a rövidítést, amivel ez a névforma az oklevélben szerepel (vö. Df. 206819). GYÖRFFY GYÖRGY *Piriza*-ként (vö. Gy. 2: 617), WENZEL GUSZTÁV *Priza* formában olvassa (vö. ÁÚO. 1: 64).

1275. Prod (Szeben vm., ma Prod): 1348: *Prod* (FNESz. *Prod*).

1276. Prodmer (Trencsén vm.): 1439: *Prodmer* (FN. 66).

1277. Profuma (Trencsén vm.): 1330: *Profuma* (FN. 158).

1278. Prohwd (Valkó vm.): 1446: *Prohwd* (Cs. 2: 345).

1279. Prokopa (Torna vm., ma Perkupa): 1430 k.: *Prokopa* (Cs. 1: 240). — Eredetéhez l. FNESz. *Perkupa.*

1280. Prometewth (Valkó vm.): 1422: *Prometewth* (Cs. 2: 345).

1281. Proucha (Pozsega vm., ma Prvča): 1264: *Proucha* (Cs. 2: 423). — Talán hozzákapcsolható a közelben fekvő 1396: *Prochicha, Prouchicha* (Cs. 2: 423) is.

1282. Prozlop (Közép-Szolnok vm., ma Priszlop): 1392: *Prozlop;* 1468: *Prezlop* (FNESz. *Priszlop*[1]). — Eredetéhez l. FNESz. *Priszlop*[1].

1283. Prozna (Trencsén vm., ma Kölesfalu, szlovákul Prosné): 1321: *Prozna* (FN. 175).

1284. Pruk (Pozsony vm., ma Dunahidas, németül Bruck): 1283: *Pruk* (FNESz. *Dunahidas*).

1285. Prunc (Trencsén vm.): 1193: *Prunc* (FN. 89).

1286. Prusina (Trencsén vm., ma Barossháza, szlovákul Pružina): 1272: *Prusina* (FN. 177). — Talán összekapcsolható a következő nevekkel: 1330: *Zuhapruzinka* és *Pruzinka* (FN. 158). A fenti település és a két víz közel fekszik egymáshoz, vélhetően metonimikus kapcsolat van közöttük.

1287. Pruska (Trencsén vm., ma Poroszka, szlovákul Pruské): 1244: *Pruska* (FN. 176). — Eredetéhez l. FNESz. *Poroszka.*

1288. Prwhathoczky (Trencsén vm.): 1516: *Prwhathoczky* (FN. 163).

1289. Prwkopa (Ung vm., ma Kapás, szlovákul Priekopa): 1419: *Prwkopa* (Cs. 1: 396).

1290. Pryduoricha (Szerém vm.): 1419: *Pryduoricha* (Cs. 2: 251).

1291. Prykaych (Baranya vm.): 1407: *Prykaych* (Cs. 2: 518).

1292. Pryplathye (Pozsega vm.): 1464: *Pryplathye* (Cs. 2: 423).

1293. Prythwlan (Zemplén vm., ma Hegyvég, szlovákul Prituľany): 1454: *Prythwlan* (Cs. 1: 360).

prz-/przs-

1294. Przetica (Trencsén vm.): adataihoz l. **Prejtha (1253).**

1295. Przilesky (Trencsén vm.): adataihoz l. **Preles (690).**

pt-

1296. Ptasnik (Trencsén vm., ma Ptacsnik): 1272: ad *Ptasnik* montem (FNESz. *Ptacsnik*).

1297. Ptassicz (Trencsén vm.): 1364: *Ptassicz* (FN. 213).

1298. Pterela (Hunyad vm., ma Petrilla): 1493: *Pterela* (Cs. 5: 109).

rp-

1299. Rpacha (Pozsega vm.): 1422: *Warpacha;* 1428: *Kysrupacza, Kysrwpacha, Rupacha;* 1446: *Rpacha;* 1448: *Rupacha* (Cs. 2: 425). — Egyetlen adat utal e szokatlan hangkapcsolatra, benne is nagy valószínűséggel íráshibáról van szó.

scs-

1300. Schewnyk (Trencsén vm., ma Trencsénselmec, szlovákul Štiavnik): 1371: *Schewnyk;* 1439: *Sczewnyk;* 1458: *Chewnyk;* 1498: *Schawnyk;* 1507: *Sebnyk* (FN. 183).

1301. Scytar (Valkó vm.): 1364: *Scytar;* 1484: *Stythar* (Cs. 2: 349). — A név magyar használatát jelzi a szóvégi szláv *-i* eltűnése (vö. szb.-hv. *Štitary,* FNESz. *Csatár*). Az adatok azonban vélhetően nem valós szó eleji hangkapcsolatot tükröznek. Az *sc* betűkapcsolat *cs* hangértékéhez l. KNIEZSA 1949/2003: 216, 228. Az általános szl. *scs-/st-* > m. *cs-* változáshoz, esetleg hanghelyettesítéshez l. még FNESz. *Csatár, Csetnek* stb., illetve KNIEZSA 1949/2003: 243. A nevet a *st-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Stythar (1320).**

sk-

1302. Skalch (Baranya vm.): 1281: *Skalch [ɔ: Skalth];* 1293: *Scalch;* 1349: *Iskolth* (KMHsz. 1: *Iskolt*). — E név mássalhangzó-torlódással kezdődő formáinak magyarhoz kapcsolása megnyugtatóan nem bizonyítható. A *c* > *t* hanghelyettesítés, s így a magyar nyelvű használat csak az egyébként is egyértelmű 1349-es *Iskolth* esetében vehető biztosra, az 1281-es és az 1293-as adat írásképe alapján azonban nem.

1303. Skey (Hunyad vm.): adataihoz l. **Scley (1304).**

skl-

1304. Scley (Hunyad vm., ma Stejvaspatak): 1438: *Scley;* 1480: *Skey;* 1516: *Eskey* (Cs. 5: 139). — Előzményként a rom. *Ştei(u)* helynév, illetve annak előzménye, a *şcheau* ~ *şchiau* 'bolgár' jelentésű közszó tehető fel. KISS LAJOS sze-

rint a *ch* > *t* változás az erdélyi román nyelvjárásokra jellemző hangváltozás (vö. FNESz. *Stejvaspatak*). A magyarba így a név *sk-* és *st-* szókezdettel egyaránt bekerülhetett. A régi adatok tanúsága alapján valószínűbbnek tűnik, hogy a név a magyarba már a *ch* > *t* változás előtt bekerült (vö. 1516: *Eskey,* Cs. 5: 139) Első fennmaradt adata valószínűleg *[sklej]*-ként olvasható. Ehhez l. a román közszó előzményének tekinthető lat. *sclavus* 'szláv' szót (vö. FNESz. *Stejvaspatak*). A nevet a *sk-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Skey (1303).**

skr-

1305. Scraknik (Hont vm., ma Škriavnik): 1245: *Scraknik* (Gy. 3: 151, 231).

1306. Skribazovicz (Trencsén vm.): 1502: *parva Skribazovicz* (FN. 182).

sl-/szl-

1307. Slano (Temes vm.): 1379: *Slano* (FN. 147).

1308. Slemk (Árva vm.): [1272]/1272: *Slemk* (KMHsz. 1: *Slemk ?*).

1309. Slobina (Trencsén vm.): 1389: *Slobina* (FN. 186).

sm-

1310. Smwlich (Baranya vm.): +1015/+1158//15. sz.: *Smwlich, Sumlu, Swmluh;* +1015/+1158//17. sz.: *Smulw;* +1015/+1158//18. sz.: *Smulu;* 1270–90: *Sumlaw;* [1292–1297]: *Sumlow* (KMHsz. 1: *Somló*). — Ha a név kapcsolatba hozható a *somló* folyamatos melléknévi igenévvel (vö. FNESz. *Somló*), akkor etimologikusan nem magyarázható a szókezdő mássalhangzó-torlódás. Ettől függetlenül azonban inetimologikusan még kialakulhatott volna benne, mivel azonban az *sm-* szókezdetetre utaló alakok mind a pécsváradi alapítólevél sokszorosan átírt, interpolált másolataiból származnak, hangtörténeti szempontból nem feltétlenül tűnnek mérvadónak.

sp-/szp-

1311. Spyn (Hunyad vm.): 1418: villa volahalis *Spyn* (Cs. 5: 139).

1312. Spapradna (Trencsén vm., ma Kosárfalva, szlovákul Papradno): 1525: *Spapradna* (FN. 167). — A név később mindig *Papradno* formában fordul elő, így az 1525-ös adat megítélése önmagában meglehetősen bizonytalan marad.

spr-

1313. Spreng (Erdélyi Fehér vm., ma Spring): [1290–1295]: *Spreng* (Gy. 2: 184).

st-

1314. Sancto Stephano (Borsod vm.): 1333–1335/PR.: *Sancto Stephano;* 1409: *Zenthestfan* (KMHsz. 1: *Szentistván 2.*). — A pápai irat adatához vö. **Sancto Blasio (954), Santus Blasius (955).**

1315. Stephandi (Somogy vm., ma Istvándi): 1332–1337/PR.: *Stephandi;* 1421: *Isthuandy* (Cs. 2: 614, FNESz. *Istvándi*). — A pápai iratból származó *Stephandi* egy egészen bizonyosan magyar képzéssel alakult névre utal, ám latin személynévi párhuzama miatt nem lehet teljes biztonsággal kijelenteni, hogy a hátterében álló magyar név valóban mássalhangzó-torlódással kezdődött, hiszen az esetleg a később is megjelenő *[istvándi]* alak latinizált formájaként is előállhatott a névvég megőrzésével.

1316. Stephani (Gömör vm., ma Kisistvánd): 1320: *? uille Stephani;* 1384: *Esthfanfalua* (FNESz. *Kisistvánd*). — Az 1320-as névalakban sejthető latinizálás kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

1317. Sthoch (Gömör vm., ma Stósz): 1407: *Heegalia* al. nom. *Sthoch* (FNEsz. *Stósz*). — Eredetéhez l. FNEsz. *Stósz.*

1318. Stichnyk (Pozsega vm., ma Štitnjak): 1382: *Stichnyk;* 1421: *Scythnyk;* 1445: *Stithnyk* (Cs. 2: 425).

1319. Stubun (Vas vm., ma Edeháza, németül Stuben): 1388: *Scubun;* 1392: *Stubun* (Cs. 2: 794).

1320. Stythar (Valkó vm.): adataihoz l. **Scytar (1301).**

1321. Stoly (Szepes vm., ma Stóla): 1330: *Stoly* (FEKETE NAGY 1934: 205).

1322. Stufurka (Sáros vm., ma Istvánd, szlovákul Štefurov): 1414: *Stufurka* (Cs. 1: 310).

1323. Stuka (Temes vm., ma Csukás, románul Ştiuca): 1444: *Stuka* (Cs. 2: 15).

st-/szt-

1324. Stahoyn (Bars vm.): 1329/1520: *Stahoyn* (KMHsz. 1: *S(z)tahojn ?*).

1325. Stanischa (Baranya vm.): 1407: *Stanischa* (Cs. 2: 529).

1326. Starka (Szabolcs): 1446: *Starka* (Cs. 1: 527). — Az 1411-es évre datált oklevél másolatban fennmaradt, bizonytalan azonosítású és megbízhatatlan írású *Stata* és *Stirta* adatait nem vettem figyelembe (vö. Cs. 1: 527).

1327. Staruch (Gömör vm., ma Sánkfalva): 1243/1335: *Staruch;* 1266/1283: *Stark* (Gy. 2: 544).

1328. Sterhene (Nyitra vm.): 1281/1321/1324: *Sterhene* (Gy. 4: 461).

1329. Stherwacz (Valkó vm.): 1484: *Stherwacz* (Cs. 2: 355).

1330. Stilicz (Valkó vm.): 1363: *Stilicz* (Cs. 2: 349).

1331. Stolk (Trencsén vm.): 1193: *Stolk* (FN. 130).

1332. Stowartha (Temes vm.): 1458: *Stowartha* (Cs. 2: 66).

1333. Stoyk (Árva vm.): [1272]/1272: *Stoyk* (KMHsz. 1: *S(z)tojk ?*).

1334. Stoysentherit (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Stoysentherit* (KMHsz. 1: *(Stoysentherit)*).

1335. Studeniche (Nyitra vm.): 1293: *Studeniche* (Gy. 4: 411).

str-/sztr-

1336. Strakycha (Zala vm.): 1411: *Strakycha;* 1428: *Strabycha* (Cs. 3: 113).

1337. Strasa (Gömör vm.): 1296>1589: *Strasa;* 1328>1384: *Straza* (Gy. 2: 553). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1338. Strase (Trencsén vm., ma Nemesőr, szlovákul Stráža): 1439: *Strase* (FN. 189). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1339. Straso (Nyitra vm., ma Vágőr, szlovákul Stráže): 1298/1299: *Eur;* 1335/1335/15. sz.: *Ewr* vulg. *Straso;* 1493: *Strazye* (Gy. 4: 441). — E név esetében, ha a szláv eredetű névváltozat magyar használatban (is) volt, akkor a név olvasata inkább *[strázsa],* ha viszont szláv nyelvű adatokról van szó, akkor *[sztrázsa ~ sztrázse]*. A nyelviség kérdésének megítéléséhez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.1. pontjában.

1340. Straso (Nyitra vm.): 1379: *Straso* (Gy. 4: 461). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1341. Straso (Trencsén vm., ma Őrlak, szlovákul Strážov): 1393: *Straso* (FN. 189). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1342. Strason (Vas vm., ma Rábaőr): 1387: *Strason* (Cs. 2: 802). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1343. Straz (Trencsén vm.): 1272: *Straz* (FN. 213). — Olvasatának kérdéséhez l. **Straso (1339).**

1344. Stremareka (Trencsén vm.): 1397: *Stremareka* (FN. 183). — A *reka* földrajzi köznévi utótag kérdéséhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1. pontját

1345. Strewrichlehota (Gömör vm.): 1427: *Strewrichlehota* (Cs. 1: 140). — Bizonytalan olvasatú név (vö. Cs. 1: 140). A *lehota* utótag kérdéséhez részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1. pontját.

1346. String (Borsod vm.): 1319: *String;* 1324: *Iztreng* (KMHsz. 1: *Is(z)tring*).

1347. Strosa (Gömör vm.): 1467: *Strosa* (Gy. 2: 553).

szk-

1348. Scala (Trencsén vm., ma Vágsziklás, szlovákul Skalka nad Váhom): 1113: *Scala;* 1338: *Skala* (FN. 184). — Etimológiájához l. KNIEZSA 1949/2003: 215.

1349. Scalla (Temes vm., ma Szigetfalu, szlovákul Sculia): 1332–1337/PR.: *Scalla;* 1410: *Ozkolla* (Cs. 2: 54). — A későbbi névalak hangalakját figyelembe véve a szókezdet szempontjából ez esetben talán megbízható a pápai irat. Viszont a név magyar nyelvhez kapcsolása a fenti adatok alapján nem igazolható.

1350. Scurubuchhyda (Baranya vm.): 1228/1383/1407: *Scurubuchhyda;* 1228/1423: *Sturubuchhyda;* 1281/1364: *Scurubuch hyda* (KMHsz. 1: *Sz(k)urubuc(s) ? hídja*). — Idevonása olvasati kérdéseket vet föl. Hasonló problémához l. még **Scachán (730).** Az *sz* hang *st* betűkapcsolattal való jelöléséhez l. KMHsz. 1: *Szalatina, Szekcső, Szendrő, Szentiván, Szépnyír* stb.

1351. Skalycha (Trencsén vm.): 1327: *Skalycha* (FN. 27). — Eredetéhez és olvasatához l. FNESz. *Szakolca.*

1352. Zkomyath (Temes vm.): 1462: *Zkomyath;* 1471/1477: *Zkonyath* (Cs. 2: 16).

1353. Zkork (Kis-Hont vm.): 1334: *Zkork* (Gy. 3: 272).

szkl-

1354. Zkledra (Vas vm.): 1365: *Zkledra* (Cs. 2: 800).

szkr-

1355. Screbyn ~ Screbyna (Abaúj vm.): 1278: *Screbyn, Screbyna;* 1318: *Zkurbyn;* 1319: *Scribyn* (KMHsz. 1: *Szkrebin*). — A *szkr-* hangkapcsolattal kezdődő eredeti névformához képest a *szk*-val kezdődő alak már magyar fejleménynek tűnik.

1356. Skronovecz (Fejér vm.): *Skronovecz* (vö. Cs. 3: 313)

1357. Zkrocz (Temes vm.): 1485: *Zkrocz* (Cs. 2: 65). — Hangszerkezete alapján talán egy *-ovec* > *-óc* változás nyomát láthatjuk a név végződésében. Biztos etimológia hiányában azonban ez nem igazolható.

1358. Zkronovecz (Keve vm.): adataihoz l. **Zkorenocz (732).**

szl-

1359. Sclathyna ~ Slathyna (Arad vm.): 1479: *Sclathyna, Slathyna* (Cs. 1: 763).

1360. Slakemünd ~ Slankament (Szerém vm., ma Szalánkemén): 1210 k.: *Zoloncamen;* 1439: *Szalakemen, Slakemünd, Slankament* (Cs. 2: 139, FNESz. *Szalánkemén*).

1361. Slathina ~ Szlatina ~ Zlatina (Temes vm.): 1433–1495: *Slathina, Szlatina, Zlatina* (Cs. 2: 15).

1362. Slathina ~ Zlatina (Temes vm., ma Temesszlatina): 1433–1495: *Slathina, Zlatina* (Cs. 2: 65).

1363. Slysche (Gömör vm., ma Szeleste, szlovákul Slizké): 1331/1347: *Scyluzche;* 1413: *Slysche;* 1427: *Scylische* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 552).

1364. Zlobochyna (Pozsega vm.): 1435: *Zabadfalw;* 1470: *Zlobochyna;* 1488: *Zloboghyane* (Cs. 2: 425).

1365. Zlathwina (Szepes vm., ma Szlatvin, szlovákul Slatvina): 1525: *Zeek* sive *Zlathwina* (FNESz. *Szlatvina*). — A neve korábban *Szék* volt (1246/1269: *Zek*, FNESz. *Szlatvina*), amit aztán felváltott a szláv eredetű *Szlatvina* (FEKETE NAGY 1934: 143–144).

1366. Zlobochyna (Pozsega vm.): 1491: *Zlobochyna* (Cs. 2: 427).

1367. Zlobochyna (Valkó vm.): 1437: *Zlobochyna;* 1476: *Zlobodnyachy, Zlobodnyaczy, Zlobonyaczy* (Cs. 2: 354).

1368. Zlobodnycza (Pozsega vm.): 1483: *Zlobodnycza* (Cs. 2: 427).

1369. Zlobothnycha (Pozsega vm.): 1428: *Zobodnycza;* 1464: *Zlobothnycha* (Cs. 2: 427).

1370. Zlobothyna (Valkó vm.): 1506: *Zlobothyna* (Cs. 2: 354).

szl-/zl-

1371. Zlathna (Zólyom): 1266: *Zlathna* (KESZLER 1969: 34).

1372. Zlathyna (Gömör vm.): 1413: *Zlathyna* (Cs. 1: 147).

1373. Zlatynyk (Temes vm.): 1485: *Zlatynyk* (Cs. 2: 71).

1374. Zlauthym ~ Zlautim (Szerém vm.): 1391: *Zlauthym, Zlautim* (Cs. 2: 256).

1375. Zlezaygnek (Trencsén vm.): 1272: *Zlezaygnek;* 1364: *Zlezainek* (FN. 213).

1376. Zlopchenyk (Pozsega vm.): 1275: *Zlopchenyk* (Cs. 2: 395).

szm-

1377. Smarnicza (Valkó vm.): 1422: *Smarnicza* (Cs. 2: 355).

1378. Zmylno (Sáros vm., ma Szemelnye): 1250/1355: *Zemelnya;* 1347: *Scemelnye;* 1492: *Zmylno* (Cs. 1: 311, FNESz. *Szemelnye*). — Eredetéhez l. FNESz. *Szemelnye*.

szp-

1379. Zpatha (Arad vm.): 1477: *Zpatha* (Cs. 1: 760).

szpr-

1380. Zprylez (Trencsén vm.): adataihoz l. **Preles (690).**

szr-

1381. Zremtura (Hunyad vm.): adataihoz l. **Stremptura (770).**

szt-

1382. Stamur (Temes vm., ma Alsósztamora és Felsősztamora): 1411: *Stamur* (Cs. 2: 65). — Eredetéhez l. KISS L. 2006: 505.

1383. Stanch (Komárom vm.): 1225: *Stanch;* +1233/[1237–47]: *Stanch;* [1230–40]: *Astanch;* 1364: *Vstanch;* 1366: *Stanch* (Cs. 3: 516, Gy. 3: 405). — Etimológiai előzményéhez l. FNESz. *Isztáncs*.

1384. Stanch (Zemplén vm., ma Isztáncs): 1290–1300: *Stanch;* 1346: *Stanch* (Cs. 1: 363, FNESz. *Isztáncs*). — Eredetéhez l. FNESz. *Isztáncs*. Az 1332–1337/PR.: *Zanch* (Cs. 1: 363) pápai oklevélből származó adat vélhetően nem utal valós hangtörténeti változásra.

1385. Stara (Zemplén vm., ma Sztára): 1273: *Stara* (Cs. 1: 364). — Egy szl. **Stara* helynév átvétele (vö. FNESz. *Sztára*).

1386. Stino (Nagy-Küküllő): 1392: *Stino* (FNESz. *Isztina*).

1387. Stipnic (Trencsén vm., ma Vághidas, szlovákul Istebnik): 1208: *Stipnic* (FN. 128).

1388. Studenecz (Trencsén vm.): 1351: *Studenecz* (FN. 117).

1389. Studuna (Liptó vm., ma Sztudinca patak): 1295/1296: *Studuna* (Gy. 4: 67). — Hátterében vélhetően a szláv *studńa* 'kút; hideg víz' jelentésű köszó áll (vö. GYŐRFFY 2011: 139).

1390. Stulyan (Sáros vm., ma Varjúfalva, szlovákul Stuľany): 1401: Paulus Varyu dictus de *Stulyan* (FNESz. *Varjúfalva*). — Később már *Varjúfalva*-ként említik (1427: *Waryufalua,* FNESz. *Varjúfalva*).

1391. Stupiczna (Trencsén vm., ma Osztopna): 1416: *Stupiczna* (FN. 190).

1392. Sztholna (Kolozs vm., ma Isztolna): 1448: *Sztholna* (Cs. 5: 415).

1393. Ztank ~ Zthank (Somogy vm.): 1417: *Ezthank;* 1463: *Ztank, Zthank* (Cs. 2: 649).

1394. Ztebnyche (Nyitra vm.): 1246/1569: *Ztebnyche* (Gy. 4: 357).

1395. Ztharnik (Temes vm.): 1454: *Ztharnik* (Cs. 2: 65).

1396. Ztharygrad (Pozsega vm.): 1499: *Ztharygrad* (Cs. 2: 427).

1397. Zthawonycza (Trencsén vm.): 1522: *Zthawonycza* (FN. 63).

1398. Zthebnyk (Sáros vm., ma Esztebnek): 1492: *Zthebnyk* (Cs. 1: 312). — Korábban *Szobapataka ~ Zadnapataka* formában szerepel (1415: *Zobapathaka;* 1427: *Zadnapathaka*, Cs. 1: 312).

1399. Zthwpar (Pozsega vm.): 1499: *Zthwpar* (Cs. 2: 428).

1400. Ztudua (Valkó vm.): 1364: *Ztudua* (Cs. 2: 304).

sztr-

1401. Sthregowanya ~ Stregowanya (Hunyad vm., ma Sztregonya): 1491: *Sthregowanya, Stregowanya* (Cs. 5: 140). — A rom. *Strigoanea* helynév átvétele (vö. FNESz. Sztregonya)

1402. Strachina (Zemplén vm.): 1370: *Strachina* (Cs. 1: 364).

1403. Strachynna (Sáros vm., ma Szorocsány, szlovákul Stročín): 1317: *Strachynna;* 1342: *Strachyna;* 1416: *Oostrathina, Oztrachina;* 1427: *Struchina* (AOklt. 4: 147, AOklt. 26: 343, Cs. 1: 305).

1404. Strahoninecz (Zala vm., ma Drávanagyfalu, horvátul Strahoninec): 1478: *Strahoninecz* (Cs. 3: 113).

1405. Strahora ~ Ztrahura (Nógrád vm., ma Sztrahora vár): 1324: *Strahora, Ztrahura* (Gy. 4: 301). — Valószínűleg kétrészes név, utótagja a szl. *hora* ’hegy’ jelentésű földrajzi köznév.

1406. Stranya (Bars vm.): +1209/17. sz.: *Stranya* (KMHsz. 1: *Sztranya ?*).

1407. Strasenylia (Pozsega vm., ma horvátul Stražeman): 1332–1337/PR.: *Strasonila, Strazembla;* 1375: *Strasenylia;* 1435: *Ztrasemplye;* 1445: *Strasemlie, Strasemlye* (Cs. 2: 393, 427).

1408. Strawyschia (Nógrád vm.): 1502: *Strawyschia* (Cs. 1: 108).

1409. Streca (Nyitra vm.): 1113: *Streca;* +1252 [1270]: *Stroyka*; 1297/P.: *Wztroyka* (Gy. 4: 472). — Bizonytalan etimológiájú név, eredetének kérdéséhez l. KNIEZSA 1949/2003: 193.

1410. Strelye (Hunyad vm.): 1426: *Strelye* (Cs. 5: 140). — CSÁNKI elképzelhetőnek tartja, hogy az 1411-es *Stroya* adat ugyanerre a helyre vonatkozik (vö. Cs. 5: 140). Noha az azonosítás nem biztos, ebben az esetben a hangrendi átcsapás már magyar nyelvi fejlemény lenne.

1411. Strigoniensi (Esztergom vm., ma Esztergom): [1077]: *Strigoniensi;* 1111: *Strigoniensis;* 1147: *Estrigun;* 1156: *Stigranensi;* [1250 k.]: *Trigonii;* 1250: *Strigonio; Dalimil* [14. sz. in.]: *Střěhomě;* [14. sz./1517]: *Eztergamot, Eztergamy;* 1404: *Strigonium* (Gy. 2: 237–245, 250–255, 271–273, 275–280, 283–288). — Vitatott eredetű név (vö. FNESz. *Esztergom*), ráadásul a szinte kizárólagos latinizáló formák miatt nehéz rekonstruálni a régi magyar nyelvű alakokat.

1412. Stripo (Ung vm., ma ukránul Стрипа): 1342: *Stripo* (AOkl. 26: 319).

1413. Strisin (Bodrog vm.): [1089–1090]: *Strisin;* +1092/+1274//1399: *Strisin* (KMHsz. 1: *Sztrisin ?*). — Az +1055/[1416 k.]: *Srten* (KMHsz. 1: *Sztrisin ?*) romlott alak lehet, így ezt az adatot figyelmen kívül hagytam.

1414. Stroluca (Zólyom, ma Osztroluka): 1332: *Stroluca;* 1393: *Oztralika* (FNESz. *Osztroluka*). — Eredetéhez l. FNESz. *Osztroluka.*

1415. Strusicha (Baranya vm.): 1312: aque *Strusicha* al. nom. *Bleza* vocatum (KMHsz. 1: *Sztrusica*).

1416. Stregar ~ Strygar (Zala vm., ma Esztergályhorváti): 1273: *Vzturgar;* 1335: *Stregar, Strygar;* 1452: *Esthergar* (Cs. 3: 51). — A település 1266-ban *Horwat* néven szerepel (FNESz. *Esztergályhorváti*).

1417. Zthrak (Zala vm.): 1359: *Istrog;* 1450 k.: *Zthrak* al. nom. *Zygeth* (Cs. 3: 51). — E névhez részletesebben l. a 2. fejezet 3. alfejezetét.

1418. Ztraas (Nógrád vm., ma Őrhalom): 1327: *Ztraas* (Gy. 4: 302).

1419. Ztragar (Szepes vm.): 1286: *Ztragar* (F. 5/3. 330).

1420. Ztrang (Kolozs vm.): 1461: *Ztrang* (Cs. 5: 338).

1421. Ztrany (Trencsén vm., ma Felsőosztorány, szlovákul Stráňavy): 1439: *Ztrany;* 1483: *Stranyawa;* 1508: *Stranawy* (FN. 188, LUKINICH 1937: 565).

1422. Ztranyan (Ung vm.): 1419: *Ztranyan* (Cs. 1: 387).

1423. Ztredna (Trencsén vm.): 1462: *Ztredna* (FN. 190).

1424. Ztrekle (Hunyad vm.): 1485: *Ztrekle* (Cs. 5: 140).

1425. Ztremba (Temes vm.): 15. sz.: *Ztremba* (Cs. 2: 66).

1426. Ztremenyk (Pozsega vm.): 1443: *Ztremenyk;* 1446: *Zeremenik;* 1500: *Zthrwmenyk* (Cs. 2: 428).

1427. Ztroh (Nógrád vm.): 1269/18. sz.: *Ztroh* (Gy. 4: 298).

1428. Ztrug (Valkó vm.): 1445: *Ztrug;* 1465: *Zwrok* (Cs. 2: 288). — A *Zwrok* adat vélhetően íráshibát tükröz. Talán idevonható még CSÁNKI 1275: *Strug* és 1364: *Zthrugh* adata is (Cs. 2: 355).

szv-

1429. Suerepech (Trencsén vm., ma Lejtős, szlovákul Sverepec): 1327: *Scerepecz;* 1369: *Suerepech;* 1396: *Zerepecz;* 1402: *Seuerepecz;* 1487: *Zwerebecz* (FN. 193).

1430. Swynye (Abaúj vm., ma Abaújszina): +1232/1384/1393: *Scina;* 1249: *Scena, Schena;* 1454: *Swynye;* 1482: *Zynye;* 1487: *Swynye* (Cs. 1: 201, KMHsz. 1: *Szina*). — A puszta személynévi *Szina* ~ *Szena* előzményéhez képest a *szv-* szókezdetet mutató alakok másodlagosan – esetleg analógia útján – alakulhattak ki (vö. FNESz. *Abaújszina, Szinóbánya, Szinye*). Az viszont, hogy ez a változás melyik nyelvben ment végbe, nehezen ítélhető meg.

1431. Zwydnegh (Sáros vm., ma Felsővízköz, szlovákul Svidník): 1330: *Sudnici;* 1355: *Scyuidnik;* 1415: *Zwydnegh* (Cs. 1: 312, KISS L. 2006: 505).

1432. Swarnicha (Valkó vm.): 1422: *Swarnicha* (Cs. 2: 355).

1433. Szvituva (Trencsén vm.): 1367/1753: *Szvituva;* 1500: *Swythawa* (FN. 194).

1434. Zwynna (Trencsén vm., ma Bercsény, szlovákul Svinná): 1439: *Zwynna* (FN. 194). — Magyarázatához l. **Swyna (1438).**

1435. Zwynygerm (Valkó vm.): 1437: *Zwynygerm;* 1476: *Zynnigerm* (Cs. 2: 355).

1436. Zwynna (Valkó vm.): 1422?: *Zyma;* 1428: *Zywynna;* 1474: *Zwynna* (Cs. 2: 355). — Magyarázatához l. **Swyna (1438).**

1437. Swynna (Trencsén vm., ma Litvaszinye): 1393: *Zyne;* 1474: *Swynna* (FN. 194). — Magyarázatához l. **Swyna (1438).**

1438. Swyna (Sáros vm., ma Szinye, szlovákul Svinia): 1249: *Zynna;* 1307: *Swyna;* 1427: *Sywne* (A. 2: 79, Cs. 1: 312, FNESz. *Szinye*). — Etimológiai

előzményéhez l. szb.-hv. *Svina,* cseh *Svinná,* szlk. *Świnna* helyneveket (FNESz. *Szinye*). A mássalhangzó-torlódással kezdődő névforma a magyarban nem igazolható.

tr-

1439. Traja (Gömör vm.): 1427: *Traja* (Cs. 1: 148).

1440. Trebech (Zemplén vm.): 1414: *Trebech* (Cs. 1: 364). — Szláv előzményéhez esetleg l. **Trebisc (1446).**

1441. Trebes (Heves vm., ma Terpes): 1409: *Trebes;* 1466: *Therpes* (Cs. 1: 73). — Szláv eredetű, vö. szb-hv. *Trebež,* szln. *Trebeš,* le. *Trzebisz* (FNESz. *Terpes*).

1442. Trebes (Nógrád vm., ma Tiribespuszta): 1401: *Trebes;* 1465: *Thereebes* (FNESz. *Tiribespuszta*). — Etimológiai előzményéhez l. **Trebes (1441).**

1443. Trebech (Vas vm.): 1217: *Turpucz;* 1399: *Trebech;* 1448: *Terebicz* (Cs. 2: 805). — Szláv előzményéhez esetleg l. **Trebisc (1446).**

1444. Trebichava (Trencsén vm., ma Terbók, szlovákul Trebichava): 1396: *Trebichava;* 1477: *Therbok;* 1481: *Trebychawa* (FN. 196).

1445. Trebin ~ Tribin (Trencsén vm.): 1467: *Trebin, Tribin* (FN. 196).

1446. Trebisc (Bars vm.): 1113: *Trebisc;* 1395: montem *Trebech* (KMHsz. 1: *Tribecs,* KNIEZSA 1949/2003: 215). — Etimológiai előzményéhez l. szb.-hv. *Trebič* helynév (FNESz. *Tribecs*).

1447. Trebotzotnicze (Trencsén vm.): 1504/18. sz.: *Trebotzotnicze* (FN. 196). — Egyetlen adata maradt csak ránk, az is egy kétes hitelű oklevél kései másolatában. FEKETE NAGY ANTAL nem tartja kizártnak az íráshiba lehetőségét sem e névforma kapcsán (vö. FN. 196).

1448. Tripling (Beszterce vm., ma Szásztörpény): 1332–6/PR.: *Tripimo, Tripinio, Tripio, Tripunio, Typinio, Cupimo;* 1343: *Therpen;* 1412/1443: *Tripling* (KMHSZ. 1: *Törpény*). — A név egyetlen mássalhangzó-torlódással kezdődő adatáról sem lehet igazolni, hogy a magyar névrendszer részei lettek volna. A pápai regestrum latinizáló adatai alapján bizonytalan a magyar név rekonstrukciója. Az 1412/1443-as *Tripling* az *-ing* végződés miatt németnek tűnik (vö. KNIEZSA 1943/2001: 31, MOLLAY 1960: 35).

1449. Tristiany (Baranya vm., ma Terestyénfa) 1267: ad *villam Tristiany;* 1270/1435: *Terestyanfolua* (FNESz. *Teresztényfa*). — A kétrészes név előtagját KISS LAJOS a lat. *Tristianum* személynévre vezeti vissza (vö. FNESz. *Teresztényfa*). Az 1267-es adat megítélése kapcsán figyelembe kell venni, hogy a latin személynévi párhuzammal rendelkező nevek latinizált formájából az efféle esetek-

ben lehetetlen a magyar névformák hangalakjának pontos rekonstruálása. Ehhez a kérdéshez részletesebben l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontját.

1450. Triti ~ Tritri (Liptó vm.): +1086/[1100 k.]: *Triti, Tritri;* [1200 k.]: *Turtur* (Gy. 4: 39). — Eredetéhez l. FNESz. *Magas-Tátra.*

1451. Trudovachehora (Trencsén vm.): 1330: *Trudovachehora* (FN. 158). – Kétrészes név, utótagja a szl. *hora* 'hegy' jelentésű földrajzi köznév.

1452. Trusmer (Nyitra vm.): 1113: *Trusmer;* 1274: *Truzmer;* 1304: *Torozmel;* 1361: *Trozmel;* 1416: *Thorozmel* (Gy. 4: 478, KNIEZSA 1949/2003: 219).

1453. Trynchyl (Valkó vm.): 1435: *Trynchyl* (Cs. 2: 358).

trn-/trny-

1454. Trnie (Zólyom vm., ma Zólyomternye, szlovákul Tŕnie): 1283: *Trnie;* 1393: *Thirna* (FNESz. *Zólyomternye,* Zs. 1: 336).

trszt-

1455. Trstena (Liptó vm.): adataihoz l. **Krisina (1198).**

1456. Trstena (Trencsén vm.): adataihoz l. **Threztyen (789).**

tv-

1457. Thwerdissygbzelo ~ Thwerdissyghzelo ~ Thwerdysythzelo (Valkó vm.): 1476: *Thwerdissygbzelo, Thwerdissyghzelo, Thwerdysythzelo* (Cs. 2: 358). — Szláv *selo* 'falu' jelentésű utótagja miatt kevéssé valószínű az idetartozása.

vk-

1458. Wkonyncz (Valkó vm.): 1422: *Voconicz;* 1428: *Wkonyncz* (Cs. 2: 363). — Az 1428-as adat a végződése alapján magyar használatúnak tűnik (ehhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.4. pontját.), viszont a szókezdet kapcsán olvasati problémák merülnek fel: a *Wkonyncz* adat ugyanis inkább *[vukoninc]* formában olvasható.

1459. Wkoyovch (Baranya vm., ma horvátul Vukojevci): 1407: *Wkoyovch* (Cs. 2: 536). — A név végződése magyar használatra utal (ehhez l. a 3. fejezet 3. alfejezetének 4.1. pontját.), viszont a szókezdő mássalhangzó-torlódás olvasati problémák miatt nem igazolható.

vl-

1460. Vlach (Valkó vm.): 1275: *villa Vlach* (Cs. 2: 363). — A név olvasata egyaránt lehet *[vláh]* és *[uláh]*.

1461. Vladesmir (Kolozs vm., ma Dezmér): 1315: *Desimir;* 1446: *Vladesmir;* 1451: *Magyardezmer, Wolahdezmer* (Cs. 5: 345). — Puszta személynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNESz. *Dezmér*). Az 1446-as *Vladesmir* olvasata viszont egyaránt lehet *[uládezsmér]* és *[vládezsmér]*. Az 1451-es *Wolahdezmer* talán mégis az utóbbira utal.

1462. Vlogesch (Temes vm.): 1440: *Vlogesch* (Cs. 2: 70). — Nem zárható ki, hogy azonos a **Bladost (935)** címszó alatt közölt névvel.

1463. Wladycha (Zemplén vm., ma Vladicsa, más néven Ladács, szlovákul Vladiča): 1430: *Waddisko;* 1454: *Wladycha* (Cs. 1: 366). — Mivel a magyar és a szlovák névalak ma is azonos, az 1430-as adat nyelvének a meghatározása pusztán nyelvi kritériumok alapján nem lehetséges.

1464. Wladisty (Temes vm.): adataihoz l. **Bladost (935).**

1465. Wlanpathaka (Temes vm.): 1450 u.: *Wlanpathaka* (Cs. 2: 70). — A név magyar nyelvűsége nem kérdéses, viszont a név előtagjának olvasata a korabeli hangjelölési sajátságok alapján egyaránt lehet *[vlan ~ vlán],* illetve *[ulan ~ ulán]*.

1466. Wlazenyak (Baranya vm.): 1407: *Wlazenyak* (Cs. 2: 536).

1467. Wleza (Baranya vm.): adataihoz l. **Bleza (948).**

vlcs-

1468. Wlczetinecz (Zala vm., ma Oskolahegy, horvátul Vučetinec): 1478: *Wlczetinecz* (Cs. 3: 124).

vn-

1469. Vnkateluke (Torda vm., ma Unoka): 1268/Más.: *Vanakatelke;* 1319/1323: *Vnkateluke;* 1446: *Onoka;* 1459: *Wnoka;* 1462: *Onoka;* 1468: *Vnoka, Wnoka* (Cs. 5: 743). — A másolatban fennmaradt 1268-as adat alapján esetleg rekonstruálható a név *vn*-nel kezdődő változata is (vö. szl. *vnka* > m. **vunaka* > m. *vanaka*), de az ismert hangjelölési sajátságokból adódóan ezt igazolni nem lehet. Vö. mégis BÁRCZI 1958b: 139. A név közszói párhuzamához l. EWUng. *unoka.*

vny-

1470. Vnorch (Zala vm., ma Vonyarcvashegy): 1335: *Babucha* al. nom. *Vnorch;* 1433: *Wanyarcz* (Cs. 3: 124). — KISS LAJOS a szb.-hv. *Vinarci ~ Vinarec* helynévre vezeti vissza (vö. FNESz. *Vonyarcvashegy*). Ehhez képest a *Vnorch* és *Wanyarcz* adatok végződése magyar nyelvű használatra utalhat. Ami

miatt bizonytalan a név idekapcsolása, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódás nem etimologikus, s így az 1335-ös adat esetleg *[unyorc]*-ként is olvasható.

vr-

1471. Uranye ~ Vranye ~ Wranye (Trencsén vm., ma Varjad, szlovákul Vranie): 1438: *Uranye, Vranye, Wranye;* 1496: *Wranye* (FN. 208).

1472. Vrachka (Nyitra vm.): 1293: *Varachev;* 1327/1519: *Vrachka* (Gy. 4: 411).

1473. Wrapchyan (Valkó vm., ma horvátul Vrapčana): 1506: *Wrapchyan* (Cs. 2: 363).

1474. Wrathna (Pozsega vm.): 1484: *Wrathna* (Cs. 2: 431). — Elképzelhető, hogy idevonható mág az 1220 körülre vonatkozó *Uaratna* adat is (vö. Cs. 2: 431).

1475. Wrechewcze (Arad vm.): 1477: *Wrechewcze* (Cs. 1: 761).

1476. Wrezniche (Zemplén vm., ma Kisberezsnye, szlovákul Breznička és Nagyberezsnye, szlovákul Veľká Breznica): 1404: *Wrezniche;* 1454: *Kysbriznicze, Nagbriznicze* (Cs. 1: 344, Zs. 2: 132). — Az 1404-es *Wrezniche* adat magas hangrendje – a szlovák névváltozathoz képest – valószínűleg magyar használatra utal, ugyanakkor a csehben van *Březnice* formájú helynév is (vö. FNESz. *Berzence*). Így biztosan csak a későbbi kétrészes névformák magyar nyelvű használata igazolható. A nevet a *br-* kezdetű lexémák közé is felvettem, l. **Kysbriznicze, Nagbriznicze (47).** A *b ~ v* hangtani-helyesírástörténeti kérdéséhez l. **Bladost (935).**

vrb-

1477. Vrbouk (Hont vm., ma Csábrágvarbók): 1274: *Vrbouk;* 1409: *Warbok* (Gy. 3: 262). — Bizonytalan olvasatú név. A mellette folyó névadó patak neve – igaz, egy nem túl megbízható forrás alapján – már korábban *[varbókpataka]* formájú lehetett (vö. +1135/+1262>1405: *Warbokpathaka,* Gy. 3: 262). Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy ez az adat már a 15. század elejének hangtani állapotát tükrözi (l. pl. az 1409-es adat *Warbok* írásmódját).

vrn-/vrny-

1478. Vrnafalua (Valkó vm.): 1328: *Vrnafalua* (Cs. 2: 362). — A kétrészes név utótagja magyar névadásra utal, így a név előtagjának hármas mássalhangzó-torlódással való *[vrna ~ vrnya]* olvasta nem valószínű. A korabeli hangjelölés értelmében inkább az *[urna ~ urnya]* olvasat feltételezhető.

zb-

1479. Zbynyowe (Trencsén vm., ma Zebény, szlovákul Zbyňov): 1407: *Izben;* 1474: *Zbynyowe;* 1496: *Zmyno;* 1525: *Zbyniow* (FN. 213). — A *zb-* kezdetű névformákról nem lehet megnyugtatóan igazolni, hogy a magyarban is használatosak lettek volna. A nevet a *zm-* kezdetű lexémák között is figyelembe vettem, l. **Zmyno (1486).**

1480. Zbore (Trencsén vm., ma Alsózboró, szlovákul Zbora): 1471: *Zbosse;* 1475: *Zbore;* 1515: *Zbor* (FN. 213). — Az 1471-es *Zbosse* romlott alak lehet, ugyanakkor a szókezdet tekintetében megbízhatónak tűnik.

1481. Zboyna (Zemplén/Ung vm., ma Bajna, szlovákul *Zbojné*): 1463: *Zboyna* (Cs. 1: 366).

1482. Zebehgleb (Hont vm., ma Szebelléb): 1135/1262/1566: *Zebehgleb;* 1156: *Scebechleb;* 1222: *Zbehleb, Zebehleb;* 1232: *Scebehleb* (Gy. 3: 249). — Az 1222-ben megjelenő szókezdő mássalhangzó-torlódás etimologikusan nem magyarázható (vö. FNESz. *Szebelléb*), s mivel csak egyszer fordul elő ilyen alakban, felmerülhet az íráshiba lehetősége is.

zd-

1483. Ezdench (Kőrös vm., ma horvátul Zdenci): 1244: *Ezdench;* 1249: *Zdency* (FNESz. *Zdenci*). — Eredetéhez l. FNESz. *Zdenci.* Noha az *Ezdench* névforma bizonyítja a név magyar nyelvű használatát, az 1249-es adat morfológiai szerkezete (vö. *-i* szláv többesjel) mögött akár a szláv névváltozatot is sejthetjük.

1484. Zdyhaua (Gömör vm., ma Balogér, szlovákul Ratkovská Zdychava): 1427: *Zdyhaua;* 1450: *Zdysowa* (Cs. 1: 149).

zl-

1485. Zlathkowych (Zala vm.): 1481: *poss. Zlathkowych* (Cs. 3: 125).

zm-

1486. Zmyno (Trencsén vm.): adataihoz l. **Zbynyowe (1479).**

zr-

1487. Zrebarnagora (Pozsega vm.): 1464: *Zrebarnagora* (Cs. 2: 433). — Kétrészes név, amelynek utótagja a *gora* ’erdő, hegy’ jelentésű szláv földrajzi köznév. Az előtag talán a *srebrna* ’ezüst’ jelentésű szó. Így az olvasat inkább *szr-*. Köznemesi család nevében: 1495: *Zrebarnagoricza* (Cs. 2: 433).

zv-

1488. Zwayk (Vas vm.): 1268: *Zouayk;* 1347: *Zwayk, Zuayk;* 1446: *Zowayk;* 1481: *Zwayk* (Cs. 2: 810). — A felmerülő helyesírási problémákhoz vö. **cövek (827), Czwekfalwa (1010).**

1489. Zwerinacz (Pozsega vm.): 1461: *Kispaka* al. nom. *Zwerinacz* (Cs. 2: 420). — A *Kispaka* és a *Zwerinacz* adatok egymáshoz való viszonyáról részletesebben l. a 3. fejezet 2. alfejezetének 2.2. pontját. Olvasatához vö. a mai horvát *Zverinac* helynevet.

1490. Zwoysin (Pozsega vm.): 1435: *Zwoysin* (Cs. 2: 433).

zsd-

1491. Sdala (Bereg vm.): +?1248>1393: *Sdala* (KMHsz. 1: *Zsdála*). — Szláv előzményéhez l. pl. szb.-hv. *Ždala* helynév (vö. FNESz. *Ozsdola*).

3. Az ómagyar kori szókezdő mássalhangzócsoportok elemzése

1. Az 1. ábrán a fent közölt adatok statisztikai elemzése látható. Ahogy az adatközlés során végig, itt is elválasztottam egymástól a biztos olvasatú és biztosan a magyarhoz köthető lexémákat a bizonytalan olvasatú és megítélésű lexémáktól. Az egyes mássalhangzócsoportok közszói megterheltségének szemléltetésére e szócsoport elemeit külön tűntettem fel. A táblázatban csak a legalább öt előfordulással rendelkező mássalhangzócsoportok szerepelnek. Az ábra adatainak sorba rendezése – a dolgozat célkitűzéseinek megfelelően – a biztos helynévi előfordulások szerint történt. Az egyes kapcsolatok egymáshoz viszonyított arányát a közszói, illetve a valamilyen szempontból bizonytalan helynévi előfordulások azonban néhol módosítják. A szókezdő mássalhangzó-torlódások típusainak a számszerű összefoglalása megtalálható az 1. függelékben.

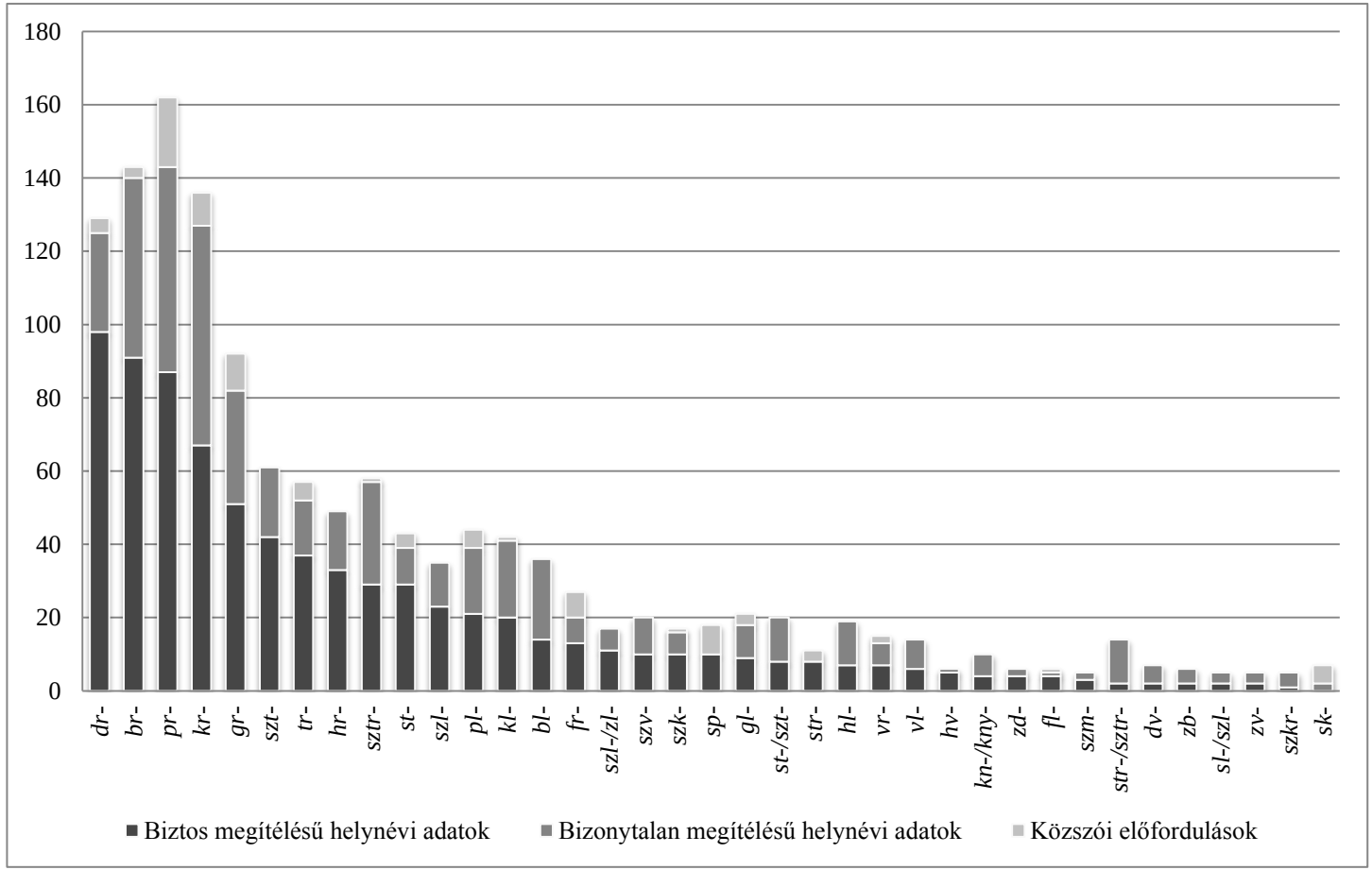

1. ábra. *A szókezdő mássalhangzócsoportok gyakorisága a régi magyar nyelvben*

2. A következőkben a régi magyar nyelvre kikövetkeztetett kételemű mássalhangzó-kapcsolatok típusai láthatók az azokat felépítő mássalhangzók szerint rendszerezve (1. táblázat). A függőleges oszlop az első, a vízszintes pedig a második tagként előforduló hangokat mutatja. A (+) a legalább egy biztos magyar adattal rendelkező kapcsolatokat jelöli, míg a (–) azokat, amelyek megléte okleveles előfordulásuk ellenére a magyarban nem bizonyítható. Az üresen maradt részek által kijelölt hangkapcsolatokra okleveles adatot nem találtam.[1]

	p	b	t	d	ty	k	v	s/sz	z	cs	m	n/ny	l	r
p			–										+	+
b				–					+				+	+
t							+							+
d							+					+	+	+
gy														–
k		+					+	+			–	+	+	+
g		+					+					+	+	+
f													+	+
v						–						–	+	+
sz	+		+		+	+	+				+	+	+	+
z		+		+			+				–	+	+	+
s	+		+			+	+			–	+		+	+
zs				–										
h							+	+			+	–	+	+
c							+							+
cs											–			+
m								–					+	+
r	–													

1. táblázat

A táblázatból az alábbi jellegzetességek tűnnek ki:

a) A kételemű mássalhangzó-kapcsolatok második tagja általában *r, l* vagy *v*. Közülük az *r* az, ami – egy kivétellel – minden mássalhangzó után előfordulhat. Egyedül *zs* után nem áll, ez azonban véletlen hiánynak tekinthető, hiszen *zs*-vel kezdődő mássalhangzó-torlódás a régiségből eleve csak egyetlen szóban igazolható: +?1248>1393: *Sdala* (KMHsz. 1: *Zsdála*). E három hang megterheltségét – az átadó nyelvek befolyásán túl – fonológiai jellegükből lehet magyarázni: az *l*

[1] A mássalhangzók rendszerezésénél és elemzésénél SIPTÁR PÉTER felosztását vettem alapul (vö. 1998: 328).

és az *r* nem nazális zengőhangok, s az újabb fonológiai rendszerezések szerint a *v* ilyen pozícióban szintén nem réshangként, hanem az *l*-hez és az *r*-hez hasonló zengőhangként viselkedik (vö. SIPTÁR 1998: 367, TÖRKENCZY 2001: 283).[2]

b) Az *l* és *r*, valamint a *v* közti különbséget mégis mutatja, hogy amíg a *v* első pozícióban is előfordult – bizonyíthatóan éppen *l* és *r* előtt –, addig az *l* és az *r* csak második tagként igazolható.

c) Megemlíthető még a zengőhangok másik csoportjának, az orrhangoknak a második mássalhangzóként való szerepe. Az ilyet az előforduló szavak száma alapján ritka típusnak kell tekintenünk, de az orrhangok többé-kevésbé bizonyítható módon zárhangok és réshangok után többféle variációban is előfordultak.

d) Réshang második elemként csak egy-egy alkalommal fordul elő. Egyedül a *v* tekinthető kivételnek, de vö. az a) pontban elmondottakkal.

e) Második tagként zárhang csak *s, sz, z* és *zs* után igazolható. A hangkapcsolat különlegességét mutatja, hogy az effélék rendesen előtéthanggal oldódtak fel a régiségben (is). A rendhagyónak mondható *Gbelény ~ Kbelény* néven kívül a felmerülő kapcsolatok egy-két adattal rendelkeznek, ráadásul a magyarban nem is igazolhatók.[3]

f) A *Gbelény ~ Kbelény* kivételével azonos képzési módú mássalhangzók nem állnak egymás mellett.

3. A régiségben a következő háromelemű mássalhangzó-kapcsolatok adatolhatók (2. táblázat):[4]

	dr	kl	kr	tr
s			+	+
sz		+	+	+
z	+			

2. táblázat

A táblázat alapján a következő jellegzetességeket lehet megállapítani:

a) A magyarban a háromtagú mássalhangzó-kapcsolatok első eleme *s* vagy *sz*. Így nem meglepő, hogy második elemként csak zöngétlen hang, mégpedig *k*

[2] Ennek vélhetően az sem mond ellent, hogy a *v* az ómagyar kor első felében inkább még *β* lehetett. A két hang fonológiai hasonlóságára utal, hogy amíg a magyarban csak *β* volt, addig a jövevényszavak *v*-je vele helyettesítődött.

[3] A *Gbelény ~ Kbelény* név különlegességét mutatja, hogy – érthető módon – a vokalizáción kívül mindenféle feloldási mód megfigyelhető hangalakjának fejlődésében: 1362: *Koblen,* 1434: *Belene,* 1503: *Cebelen,* illetve 1907-ben magyarosított formában, *Egbelény*-ként jelenik meg (vö. Cs. 5: 118, FNESz. *Egbelény*).

[4] Ebben a táblázatban csak azokat a hangkapcsolatokat tárgyalom, amelyekre legalább egy biztos olvasatú, magyar nyelvű adatot találtam az ómagyar korból.

és *t* áll. A *p* ez esetben nem biztos, hogy hiányként tűnik fel, de az [1290–1295]: *Spreng* (Gy. 2: 184) adatot nem lehet egyértelműen a magyar nyelvhez kötni. A *zdr-* kapcsolat csak egyetlen névben fordul elő 1439: *Zdragurfalva* (Cs. 1: 748), ám itt zöngésségi szempontból nem is lehetne másként.

b) Háromtagú kapcsolatban a harmadik elem az *l* és *r,* melyek kapcsán láttuk, hogy kételemű mássalhangzócsoportokban is a leggyakrabban állnak a második pozícióban. Ennek oka könnyen belátható. Mai közszavak vizsgálata alapján SIPTÁR PÉTER megállapítja, hogy a háromtagú kapcsolatok „bizonyos értelemben a kétfelé ágazók két fajtájának kombinációi" (1998: 368). Ezt SIPTÁR azzal magyarázza, hogy háromtagú kapcsolat csak akkor lehetséges, ha első két tagja és második két tagja is előfordul(hat) kéttagú kapcsolatban (i. h.). S mivel a régiségben második tagként zárhang csak réshang után állt, illetve zárhang után lényegében csak *l* és *r* következett, a háromelemű kapcsolatok sem nagyon építkezhettek másként.

3.1. Hangtörténeti szempontból utóbbi megállapításnak az lehet a bizonyítéka, hogy sok esetekben a hármas mássalhangzó-kapcsolatok úgy oldódtak fel, mintha kételeműek lettek volna: 1278: *Screbyn* > 1318: *Zkurbyn* (KMHsz. 1: *Szkrebin*); 1276: *Strig* > 1377: *Stirih, Stirik* (Gy. 3: 277); 1298: *Stregoa* > 1327: *Ztorgowa* (Gy. 4: 302). Azaz megmaradt a kapcsolat első eleme, a második és harmadik mássalhangzó közé pedig bontóhang került, ami kéttagú kapcsolatok esetében zárhang és *r* kapcsolatában egyébként kizárólagosnak mondható. A hármas kapcsolatok kettős kapcsolatokból való felépülését az előtéthangos feloldási mód sem cáfolja, hiszen az *s, sz, z* és zárhang kéttagú kapcsolata is általában előtéthanggal oldódott fel: 1327: *Stholch* > 1330: *Vztolch* (Cs. 3: 113), s ugyanígy történik hármas torlódás esetében is: 1113: *Strov* > 1335: *Oztro* (Gy. 4: 440). A mássalhangzó-kieséssel történő feloldási mód kapcsán megfigyelhető, hogy a háromtagú kapcsolatok esetében mindig az első hang esik ki: 1295/1315: *Strys* > 1496: *Triss* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 556). Kéttagú, *s, sz* és zárhang kapcsolatából álló hangcsoportok esetében ez a feloldási mód ritka, de a régiségben a kiesés általában sem mutatható ki nagyobb arányban. Réshang és zárhang esetében talán l. szl. *stoklas* > m. *toklász* (vö. KESZLER 1969: 41), illetve mai közszói példáihoz l. még *spárga* > *párga, spenót* > *penót, sparhelt* > *pórhelt* (vö. i. m. 46). Értelemszerűen az egyes feloldási módok kombinálódása sem mond ellent SIPTÁR megállapításának. A nógrádi *Esztergály* helynév kapcsán erre is találunk példát, vö 1243: *Estergur*, 1247: *Strugar* (Gy. 4: 239). Ám az elmondottak alapján ebben az esetben a következő hangfejlődési sor tűnik valószínűnek: *[sztrugár]* > *[szturgár]* > *[uszturgár],* vö.: 1251: *Ztragar* > 1273: *Ztorgar* > 1278: *Vztugar* (Gy. 4: 239).[5]

[5] Ez a változás természetesen egyetlen lépésben is megtörténhetett. Az *r* kiesése az 1278-as névalakban vélhetően már nem a szókezdetet érintő folyamatokkal van összefüggésben.

4. Mindezek alapján összefoglalóan megállapítható, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódások kapcsán már az ómagyar korban is megvoltak azok a jellegzetességek, amelyek a mai magyar nyelv köszói állománya alapján elvégzett vizsgálatok alapján kimutathatóak (vö. TÖRKENCZY 2001: 283). A mai köszói anyagból készült listával való összevetés után csak periférikusnak mondható különbségeket találunk. A régi nyelvben például nem voltak meg a következő mássalhangzó-kapcsolatok szó elején: *fj-, ft-, hj-, mn-, ng-, pf-, ph-, pn-, psz-, sn-, szc-, szf-,* valamint biztosan magyar nyelvű adat hiányában talán a *pt-*, a *scs-* és a *spr-* sem. Azonban ha megvizsgáljuk azokat a szavakat, amelyek ma efféle hangokon kezdődnek, akkor egyrészt belső keletkezésű indulatszavakat vagy újabb átvételeket (elsősorban szakszavakat), másrészt nem a Kárpát-medencei nyelvekből valókat látunk: *fjord, ftálsav, hja, mnemotechnika, nganaszán, pfúj, phű, pneumatikus, pszichológus, snassz, szcéna, szféra,* valamint *ptózis, scsí, spriccer* (vö. TÖRKENCZY 2001: 281–282, illetve az etimológiákhoz az EWUng. megfelelő címszavát). Ezeknek a hangkapcsolatoknak a nagy részét egyrészt előfordulásuk ritkasága miatt, másrészt felépítésükből adódóan az újabb fonológiai elemzések is rendhagyónak tekintik (vö. TÖRKENCZY 2001: 282).

Ezzel szembeállíthatók azok a mássalhangzó-torlódásos szókezdetek, amelyek csak a régiségben fordultak elő: *bz-, cr-, csr-, dl-, dn-, dv-, gb-, hl-, hsz-, hv-, kb-, ml-, mr-, szr-, vr-, zb-, zd-, zn-, zv-,* valamint *skr-, szkr-, zdr-*. Azt azonban ismét fontos megemlíteni, hogy ez az eltérés elsősorban abból adódik, hogy az összehasonlítás alapjául szolgáló minta különbözik az ómagyar koritól: a mai anyag nem tartalmaz ugyanis tulajdonneveket. Meg kell jegyezni továbbá azt is, hogy az utóbb felsorolt hangkapcsolatok a régi helynévi anyagban is csak alig néhány adattal vannak képviselve.

5. Mivel szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok elsősorban jövevényszavak útján kerültek a magyarba, az itt bemutatott szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok értékelésekor mindenképpen szem előtt kell tartani azt, hogy a fenti típusok nemcsak a régi magyar nyelvtől függenek, hanem elsősorban a magyarral érintkező nyelvekben szó elején meglévő mássalhangzó-csoportokból következnek. Való igaz, mindez a magyar nyelv szűrőjén keresztül mutatkozik meg, de ha a szláv nyelvekben, németben, románban vagy latinban nem volt meg egy bizonyos torlódástípus, akkor az nyilvánvalóan a magyarban sem igen tudott megjelenni, illetve elterjedni. A magyarban belső keletkezéssel létrejövő kapcsolatok is könnyen magyarázható módon ezeket a mintákat követték. Éppen ezért érdemes az efféle statisztikákat mindig valamilyen összefüggésbe helyezni. Az ugyanis már mindenképpen a magyar nyelvről vall, ha azt vizsgáljuk meg, hogy a környező népek nyelveiben megjelenő mássalhangzó-torlódások közül melyek voltak azok, amelyek soha vagy csak egy-egy esetben jelentek meg a magyarban.

A problémát azonban egy ilyen vizsgálat elvégzésekor az jelenti, hogy nincs olyan statisztikai jellegű feldolgozás, amely a lehetőségekhez mérten világosan

megmutatná, hogy a Kárpát-medence nyelveiben, nyelvjárásaiban a középkor második felében milyen mássalhangzó-torlódásos szókezdetek fordultak elő. Nem azért, mert a kérdés maga esetleg másodrendű lenne, hiszen a mai fonológiai kutatásoknak az első szótag szerkezete iránt tanúsított kiemelt érdeklődése is mutatja, hogy hangszerkezeti szempontból nem lényegtelen a szókezdet változásainak a vizsgálata. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy más nyelvek kutatói is ugyanazokkal a problémákkal találják szembe magukat, mint amelyekről dolgozatom első felében magam is szóltam. A korabeli magyar nyelv szupercentrális szerepéből adódóan pedig hatványozottan hátrányos helyzetben vannak, hiszen az adatok jó része vélhetően nem szláv, német vagy román, hanem magyar nyelven került be az oklevelekbe, s így a Kárpát-medencében hajdan beszélt többi nyelv hangtörténetírása konkrét adatok helyett sokszor csak a magyar oklevelekben előforduló adatok alapján rekonstruált nyelvi formákra támaszkodhat. Ahogy KNIEZSA fogalmaz: „a mi okleveleink volnának erre [ti. a hangtörténeti kutatásokra] a legelső, legrégibb forrásaink, ha fel lehetne tenni, hogy névanyaguk a tót nép ajkáról közvetlenül van lejegyezve. Ez azonban a legtöbb esetben nem áll”[6] (1949/2003: 238). Éppen ezért a mindig feloldódó szókezdő mássalhangzó-torlódásokra vonatkozó pontos tipológia elkészítése jelenleg még nem könnyű feladat. Így dolgozatomban magam is csak néhány alapvető jellemző kiemelésére vállalkozhatom.

5.1. Oklevelekben fennmaradt, de a magyar nyelvhez nem biztosan kapcsolható mássalhangzó-kapcsolatok a következők:[7] *bd-, csm-, hn-, km-, msz-, pt-, rp-, scs-, vk-, vn-, vny-, zm-, zsd-, illetve brt-, brz-/brzs-, drz-/drzs-, hlb-, hrb-, prz-/przs-, skl-, spr-, szmr-, szpr-, trn-/trny-, trszt-, vlcs-, vrb-, vrn-/vrny*. Mindezekhez talán hozzákapcsolhatóak még azok a típusok is, amelyek oklevélben ugyan nem jelennek meg, de az EWUng. és a FNESz. egyes korai átvételek etimológiájában feltételezi meglétüket. Ezek közül a gyakoribbak: *zsl-* (FNESz. *Alsózsolca*), illetve *blh-* (EWUng. *bolha*), *drn-* (FNESz. *Darnó 1-2.*), *hlm-* (EWUng. *halom*), *hrv-* (EWUng. *horvát*), *szrny-* (FNESz. *Szernye-mocsár*), *trzs-* (FNESz. *Terebő*), *tvrd-* (FNESz. *Badacsontördemic*), *vlk-* (FNESz. *Valkó*), *vrs-* (FNESz. *Varsolc*).

Jellegzetességeiket a következőkben foglalhatjuk össze:

a) Az 1. táblázatban bemutatott kéttagú mássalhangzó-csoportok tulajdonságai alapján ezek közül vélhetően véletlen hiánynak tekinthetőek a *hn-, zm-, zn-, zsd- és zsl-*. A *vk-* és *vn-* megítélése nem egyszerű, hiszen esetükben olvasati problémák is felmerülhetnek, ráadásul ezekben a *v (β)* gyakran vokalizálódott. A

[6] KNIEZSA a zobori oklevél alapján mondja mindezt, de mondandójának lényege szempontjából nincs különbség az egyes szláv nyelvek között, hiszen azok az ómagyar korban a magyar királyság területén lényegében mindenhol perifériku s nyelvek voltak (vö. HOFFMANN 2007: 90–91). Ugyanígy idekapcsolható még a román s bizonyos területeken a német nyelv is.

[7] Itt csak azokat tárgyalom, amelyek esetében olvasati problémák nem merülnek fel.

kételemű kapcsolatok közül így a *bd-*, az *msz-* és a *pt-* az, amelyekről feltehetjük, hogy eredeti formájukban nem kerültek be a magyarba, illetve bizonyítékok híján a *scs-* is idevonható. E négy hangkapcsolat megszűnésével kapcsolatban egyedül a *scs* > *cs* változásra vannak példáink (vö. KNIEZSA 1949/2003: 243). Ennek a hátterében az is állhat, hogy *bd-, msz-* és *pt-* kezdetű nevek nem kerültek át a magyarba.

b) A háromelemű kapcsolatok közül az őket felépítő kéttagú kapcsolatok alapján elképzelhető lett volna a régi magyarban is a *spr-, szmr-* és *szpr-,* ám ezek meglétére egyértelmű bizonyítékok nincsenek.

c) A *brzs-, drzs-, przs-,* illetve etimológiák alapján talán a *trzs-* hangkapcsolatok csak a legészakibb megyékben (Nyitra, Sáros és Trencsén) fordultak elő, s okleveles leírásuk mögött *(brz, drz, prz)* vélhetően egy zárhang, valamint egy *r* és *zs* egyidejű kapcsolatát kell látnunk *(ř),*[8] ami megvan a cseh nyelvben, s ez a cseh nyelvi jellegzetesség a középkori Trencsénben és Nyitrában akár fel is tehető. A *przs-* kapcsolatot nehéz megítélni. Mivel mindkét előforduló név a magyarban *p*-vel kezdődik (vö. 1390: *Peryche* és 1447: *Przetica,* FN. 174, illetve 1498: *Preles* és 1499: *Przieles,* FN 175), elképzelhető, hogy bennük a kérdéses réshang zöngétlen változata *(r̊)* jelent meg. A *trzs-* esetében talán ugyanezt láthatjuk (vö. cseh. *Třebějice,* FNESz *Terebő*). A sárosi *Brzozowytza* (Cs. 1: 280) adatban földrajzi fekvéséből adódóan talán inkább a hasonló lengyel *rz* réshangot érthetjük. Erről a típusról végső soron megállapítható, hogy nem tekinthető valódi háromtagú kapcsolatnak. A *ř* ~ *r̊* ~ *rz* a régiségben rendesen *r*-rel helyettesítődött.

d) A *vlcs-, vlk-, vrb-, vrn-* és *vrs-* hangkapcsolatok megléte a magyarban nem mutatható ki, ezek általában ugyanis már csak feloldódott formájukban jelennek meg magyarul: 1425/1426: *Walko* (FNESz. *Valkó*). Más esetekben pedig a vokalizáció miatt nem bizonyítható a szókezdő mássalhangzó-torlódás: 1328: *Vrnafalua* (Cs. 2: 362). Az mindenesetre megállapítható, hogy az efféle kapcsolatok *v*-je után mindig *l* vagy *r* zengőhang következik azokban a szláv szavakban is, amelyek vélhetően bekerültek a magyar nyelvbe is.

e) Hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek a *hlb-, hrb-, hlm-* és *hrv-* mássalhangzó-kapcsolatok is. A *v*-vel kezdődő hármas torlódásokhoz hasonlóan ezek esetében is az első és a második mássalhangzó között történik meg a feloldás: 1408: *Horborthyn* és 1505: *Hrbotin* (FN. 122). De l. 1347: *Holoboka,* 1464: *Hlwbok,* 1525: *Hlboka* (FN. 124).

f) A fennmaradó egyéb három- és négyelemű kapcsolatok *(blh-, drn-, szrny-, trny-, trszt-, tvrd-)* elemzése mind a felépítésükben, mind a magyar nyelvű adaptációjukban hasonló jellegzetességeket mutat.

[8] Az írásképen túl vö. ehhez pl. a magyar *Berzenke* helynévhez etimológiailag kapcsolódó cseh *Březinka* és lengyel *Brzezinka* helynevek szerkezetét (FNESz. *Berzenke*).

Az itt bemutatott kapcsolatokról általában elmondható, hogy a mai magyarban sem fordulnak elő, vagy ha mégis, akkor nem gyakoriak. A d), e) és f) pontokban tárgyalt mássalhangzó-torlódások hiánya a régi magyarban vélhetően azzal a fonológiai szabályszerűséggel magyarázható, hogy sem első két tagjuk, sem második két tagjuk nem fordult elő magyar szóban, így a velük kezdődő lexémák más torlódást tartalmazó szavakhoz képest is valóban szokatlan hangszerkezetűnek számítottak. Ezért ezekben az esetekben – szemben az egyéb két- és háromtagú mássalhangzócsoportokkal – magyar nyelven mindig megtörtént a feloldódásuk.

6. Az egyes típusok gyakoriságán és fonológiai jellegzetességein túl érdemesnek tűnik még két dolgot megvizsgálni. Egyrészt a mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak megjelenésének idejét, másrészt a mássalhangzó-kapcsolatok állandóságát.

6.1. A nagy valószínűséggel magyarnak tekinthető adatokon belül a következő kronológiai viszonyok állnak fenn: a torlódással kezdődő névalakok 23%-a már az Árpád-korban megjelent a magyarban, míg 77%-uk csak az ómagyar kor második felében. E nagy különbség mögött vélhetően összetett okok állnak. Egyrészt feltételezhető, hogy a korai évszázadokban a jövevényszavak mássalhangzó-torlódásai valóban inkább feloldódtak, mint megmaradtak. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni az adatok fennmaradásának körülményeit, hiszen ezek nagyban befolyásolhatják azt, hogy miként áll elénk egy-egy hangtörténeti változás statisztikája. Egyrészt közismert, hogy a korai időszakokban kevesebb oklevél született, ráadásul ezek közül jóval kevesebb maradt ránk, mint a később létrejöttek közül. Azaz az Árpád-korból eleve kevesebb adattal tudunk számolni. Másrészről elgondolkodtató azoknak a neveknek az esete, amelyek kapcsán a mássalhangzó-torlódások feloldódásának éppen fordított iránya látszik. A gömöri *Beretke* korai ómagyar korra vonatkozó adata nem tartalmazott mássalhangzó-kapcsolatot: 1286: *Beretke* (Gy. 2: 487), ám a későbbiekben már megjelent a feloldódott forma mellett a mássalhangzó-torlódással kezdődő is: 1427: *Berethke, Brethke* (Cs. 1: 131).[9] Ennek hátterében számos dolog állhat, úgymint egyéb tulajdonnevek analógiás hatása, szláv használat, íráshiba stb. Sokszor esély sincs kideríteni, hogy ezek közül pontosan melyik volt az, ami valójában a fenti látszólagos ellentmondás hátterében állt. Mégis a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a két forma párhuzamosan élt egymás mellett, viszont az egyik valamilyen oknál fogva nem került bele az oklevélbe. BENKŐ LORÁND úgy véli, hogy – főként a korai ómagyar kori írásgyakorlatban – „a magyar nyel-

[9] Néhány további példa: 1268: *Gerende*, 1362: *Grend*, 1391: *Alsow* et *Felsew Gerendh* (Cs. 5: 706); 1300: *Karasso*, 1490: *Krasso* (Cs. 1: 479); 1266: *Perecha*, 1364: *Perecha, Pereche, Prische* (Cs. 1: 359, FNESz. *Perecseny*); 1216: *Terebes*, 1319: *Therebes, Threbes* (AOklt. 5: 181, KESZLER 1969: 33).

vi elemek lejegyzésében többé-kevésbé érvényesült bizonyos közös eljárásmód, írásnormaszerű egységesítő igyekezet, melynek a királyi kancellária és a hiteles helyek, illetőleg a szerzetesrendek, kolostorok voltak a legfőbb letéteményesei" (1997: 175). Más helyütt erre példaként Anonymus *ö*-zését hozza fel: „a geszta tárgyalt jelensége mögött – írója saját nyelviségének érvényesítési lehetőségét sem teljesen kizárva – valószínűbben olyan tudatos írásbeli törekvés húzódik meg, amely bizonyos fokú írásnorma követését jelenti" (2003a: 159). Mindezek alapján talán nem túlzás a mássalhangzó-torlódások megjelenésének kronológiája kapcsán sem arra gondolni, hogy az ilyen szerkezetű szavak esetében is érvényesülhetett valamiféle normatörekvés, azaz – ha a név fonológiai variánsokban élt – akkor a két változat közül a magyaros szerkezetű, feloldódott forma került be az oklevelekbe.[10] Ennek a bizonyítását jelenlegi ismereteink alapján nem tartom lehetségesnek, de talán érdemes az oklevélírói normát is olyan tendenciaként elképzelni, amely a keletkező és fennmaradó oklevelek száma és a későbbi nyelvi fejlemények mellett közrejátszhatott abban, hogy az Árpád-korból jóval kevesebb mássalhangzó-torlódással kezdődő adat áll rendelkezésünkre, mint az ómagyar kor második feléből.

6.2. Mint azt már korábban említettem, a magyar szakirodalomban általánosnak tekinthető az a felfogás, miszerint a szókezdő mássalhangzó-csoportok – elsősorban szokatlanságuk miatt – eleve feloldásra voltak ítélve a régi magyar nyelvben. Ebből adódóan pedig csak valamiféle átmeneti állapotként értelmeződik az, ha egy név adatai között megjelenik a mássalhangzó-torlódásos szókezdet is. Éppen ezért hasznosnak tartottam adatállományomban összeszámolni azokat az eseteket, amelyekben a mássalhangzó-torlódás átmenetileg vagy véglegesen feloldódott, illetve azokat, amelyek az egész korszak alatt megőrizték eredeti, torlódásos alakjukat. E tekintetben a következő arány állítható fel: a tárgyalt nevek 65%-ában az ómagyar kor idejéből csak a több mássalhangzóval kezdődő forma adatolható, míg 35%-uk esetében mutatható ki a feloldásra irányuló tendencia.

Ez a számadat az előbbiekhez hasonlóan számos bizonytalansági tényezőt tartalmaz, így részleteiben mindenképpen óvatosan kezelendő. Nyilvánvalóan hiba lenne a korábbi álláspontok ellentétére következtetni belőle, ti. arra, hogy a feloldási tendencia a magyarban a legkorábbi időkben is már perifériku s változás volt. Vélhetően nem erről lehet szó. Az adatok fennmaradásának esetlegességén túl ugyanis itt komolyan számolni kell az olyan nevek torzító hatásával, amelyek csak egy-egy előfordulással rendelkeznek az egész korszakot illetően. Ezek között ráadásul jórészt olyanok találhatók, amelyek csak a 15–16. században buk-

[10] A csupán egy alakban élő nevek esetében nyilván ilyen nem történt, legfőljebb esetenként, egyfajta névmagyarosító eljárásként. Az oklevélírók névalakító tevékenységéről egyébként megoszlanak a vélemények. A kérdés szakirodalmának összefoglalásához l. HOFFMANN 2007: 87–90.

kannak fel, amikor a feloldásra irányuló tendencia ereje csökkenőben volt. Az adatállományomban szereplő nevek száma mellett mindenesetre ez az adat is azt mutatja, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódás egyáltalán nem volt ritka az ómagyar helynevek körében.

V. Hangváltozás, adaptáció, analógia

1. A régi magyar nyelvben meglévő szókezdő mássalhangzócsoportok bemutatása után mindenképpen szólni kell a szókezdet megváltozását eredményező folyamat másik oldaláról is. A szókezdő mássalhangzócsoportok körüli nyelvi változáshoz természetesen a megmaradt torlódások mellett a torlódások feloldására irányuló törekvés is ugyanúgy hozzátartozik. Tekintve, hogy a magyar nyelvbe kerülő szavak nagy részében valóban megszűnt a szó eleji mássalhangzó-kapcsolat. Munkám utolsó fejezetében erről a kérdésről szólok röviden. Azt, hogy a torlódás megszüntetésére milyen feloldási módok alakultak ki a magyarban, a korábbi hangtörténeti munkák már mind elméleti, mind gyakorlati szempontból alaposan feldolgozták. Közszavak és helynevek együttes vizsgálatával elsőként KESZLER BORBÁLA (vö. 1969), legutóbb pedig széles helynévi anyagon TÓTH VALÉRIA (2003) mutatta be azokat a folyamatokat, amelyek a szókezdő mássalhangzócsoportok megszűnéséhez vezethettek.[1] Dolgozatom témájából adódóan ezért nem látom szükségesnek ezek filológiai bemutatását, hanem csupán a feloldás bekövetkezésének és lefolyásának az értelmezéséhez szeretnék néhány gondolatot hozzáfűzni.

2. HOFFMANN ISTVÁN „A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás" című dolgozatában a *Balaton* név hangalakjának kialakulása kapcsán a hagyományosan föltett szabályos hangváltozás[2] mellett a hangtani adaptáció lehetőségét is figyelembe véve úgy fogalmaz, hogy „egy ***Blatьnъ*-féle vagy ehhez hasonló szláv hangsorból már az á t v é t e l k o r kialakulhatott egy a magyar nyelv fonotaktikai szabályaihoz alkalmazkodó *balatin* vagy akár *balaton* forma" (2010: 48, a kiemelés tőlem, K. R.). Véleményem szerint a szó eleji mássalhangzókapcsolatok feloldásának adaptációs elképzelése – mint arra az alábbiakban igyekszem rámutatni – lényegét érintően eltér a feloldásra vonatkozó eddigi el-

[1] Ennek a hangszerkezeti integrációnak fonológiai környezettől függően négy jól ismert fajtáját különíti el a szakirodalom (vö. BÁRCZI 1958b: 138–140). A kérdés tudománytörténetének áttekintéséhez l. KESZLER 1969 és NYIRKOS 1993 vonatkozó fejezeteit.

[2] A *szabályos hangváltozás* terminust teljes egészében a BÁRCZI-féle *hangfejlődési tendencia* értelmében használom (vö. 1958b: 8). Ahol mégis konkrétan hangfejlődésről beszélek, ott szándékosan kapcsolódok BÁRCZI GÉZA szóhasználatához, hogy ezzel is hangsúlyozzam munkásságának a magyar hangtörténetírásban máig meglévő befolyását, illetve kiemeljem az ebben a fejezetben bemutatott adaptációs elképzelés ettől eltérő voltát. Természetesen elismerem, hogy a *hangfejlődési tendencia* elnevezés ma már téves asszociációkat kelthet az olvasóban, s többé-kevésbé túlhaladott fogalom (vö. KISS J. 2003: 50–51).

képzelésektől, s ebből adódóan a belőle levonható következtetések is alaposan különböznek attól, amit a hangtörténet eddig a szókezdő mássalhangzó-torlódásokkal és azok feloldásával kapcsolatban hangsúlyozott. Ahhoz azonban, hogy a kétféle magyarázat közti különbség nyilvánvalóvá váljon, szükséges néhány szót szólni a változás megindulásának okairól, illetve lefolyásának jellegéről.

3. A hangtörténeti szakirodalomban meglehetős egyetértés uralkodik a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok státuszát illetően: a magyar nyelv ősi hangszerkezeti viszonyai következtében nem kedveli a szókezdő mássalhangzó-torlódásokat, s ebből adódóan egész története során megfigyelhető az a tendencia, ami megszünteti, de legalábbis jelentős mértékben csökkenti a nyelvbe torlódásos formában bekerülő lexémák számát (vö. BÁRCZI 1958b: 137).[3]

Az alapnyelvre kikövetkeztetett hangszerkezeti típusokból valóban pontosan kitűnik, hogy a magyar nyelv finnugor örökségként olyan hangszerkezeti rendszerrel kezdte meg önálló életét, amelyben szókezdő helyzetben nem fordult elő egymás mellett két mássalhangzó (vö. pl. BAKRÓ-NAGY 1998: 235). Ez a hangszerkezeti jellegzetesség az ősmagyar kor vándorlásai során sem változott meg, azokban a – zömében törökségi – nyelvekben ugyanis, amelyekkel a magyarság vándorlásai során huzamosabb nyelvi kontaktusba került, nem volt példa szókezdő mássalhangzó-torlódásra, azaz lényegében a honfoglalásig nem érte a magyar nyelvet olyan jelentősebb külső hatás, amely a magával hozott alapnyelvi mintában változást okozott volna. Így a szókezdetre jellemző erős fonotaktikai egyneműség miatt érthető, hogy a korai ómagyar kor időszakában a megváltozott nyelvi környezet következtében nyelvünkbe kerülő torlódást tartalmazó szókezdetek új, s ezért értelemszerűen szokatlan fonológiai szerkezeteknek számítottak. A nyelvtörténeti irodalom ezzel a szokatlansággal magyarázza azt, hogy a magyar nyelv a mássalhangzó-kapcsolattal kezdődő jövevényszavak átvételekor az esetek többségében megszüntette a torlódásokat, ezáltal illesztve be az egyes elemeket saját hangszerkezeti rendszerébe.

Ezen a ponton azonban adódik egy érdekesnek mondható megfigyelés. BÁRCZI GÉZA a kölcsönszavak hangtani beilleszkedésével kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy „a jövevényszavak az átvevő nyelvben rendesen azzal a […] hangalakkal kezdik életüket, amelyet az átadó nyelvből hoztak magukkal. Kivételt alkotnak azok az esetek, amikor egy jövevényszóban olyan hang vagy hangcsoport fordul elő, mely az átvevő nyelvben vagy egyáltalán nincs meg, vagy abban a helyzetben (pl. szó kezdetén) hiányzik, amelyet a jövevényszóban elfoglal” (1958a: 46). Ez utóbbi esetekben hanghelyettesítés, adaptáció történik.

Ha tehát BÁRCZI különbségtételéből kiindulva a változás tipológiai besorolása során a szókezdő mássalhangzó-torlódásokhoz kapcsolódó nyelvi változás

[3] KÁLMÁN BÉLA egyenesen „hangtani törvény”-nek nevezi a mássalhangzó-torlódások szó eleji felbontását (1953: 59).

okát vesszük alapul, azt tudniillik, hogy az első átvételek idején a magyarban még nem fordult elő szó kezdetén több mássalhangzó, illetve megvizsgáljuk, hogy a nyelv hogyan reagált az idegen hangszerkezeti mintára, akkor a mássalhangzó-kapcsolatok feloldása a BÁRCZI GÉZA által felállított elméleti keretben nem is nagyon lehet más, mint hangtani adaptáció. Így igazat adhatunk HOFFMANN ISTVÁNnak abban, hogy a TA. *balatin* szórványának esetében talán valóban nem szükséges véletlen hiányt föltenni azzal kapcsolatosan, hogy a névnek miért nem adatolható a magyarban **blatin* formája: azért, mert vélhetően nem is létezett ilyen fok a magyarban. Az adaptációból adódóan ugyanis a név nem torlódó szókezdettel, hanem közvetlenül a magyar fonotaktikai rendszernek megfelelő *Balaton* (esetleg *Balatin*) formában került a nyelvbe. Mindezeket végiggondolva különösnek tűnik, hogy a magyar hangtörténeti irodalomban – amelyet éppen BÁRCZI munkássága határozott meg leginkább – korábban miért nem hangsúlyozták a feloldási tendencia hanghelyettesítéshez hasonlatos voltát, mikor pedig ez olyannyira kínálkozó gondolat, s ehelyett kimondva-kimondatlanul miért inkább szabályos hangfejlődési tendenciaként képzelték el a lefolyását. S mivel – nézetem szerint – hanghelyettesítés és szabályos hangváltozás között lényeges különbségek vannak, egyáltalán nem mindegy – már csak az adott változástípus jellegzetességeiből levonható következtetések miatt sem –, hogy egy változást miként írunk le.

Jelen írásnak nem célja ugyan, hogy részleteiben bemutassa a két hangtörténeti változás közötti különbségeket, a dolgozat gondolatmenetének továbbvitele érdekében azonban két dolgot mindenképpen érdemes kiemelni. A hangfejlődési tendenciák – már a kifejezés is utal erre – eleve csak a fő csapásvonalát írják le bizonyos hangtani változásoknak, amely ingadozáson és regresszión át adott esetben akár 100%-os eredményre is vezethet. A hanghelyettesítés viszont hangtani szükségszerűségéből adódóan – minthogy egy fonológiai hiány áll a hátterében[4] – amíg aktív, azaz amíg meg nem gyökerezik a nyelvben a helyettesített hang, mindig végbemegy, vagyis újgrammatikus értelemben is hangtörvény. A két változás lényegesen eltér továbbá a lefolyásának ütemében is. Míg a szabályos hangváltozások legfontosabb jellemzője a fokozatosság, azaz a változás során rendszerint egyszerre csak egy képzési mozzanat, egy képzési jegy módosul (vö. E. ABAFFY 2003: 109–110), addig a hanghelyettesítések ugrásszerűen, átmeneti fokok nélkül zajlanak le. Mindezeket szem előtt tartva érdemes lehet mérlegelni, hogy egy nyelvi jelenséget milyen keretek között próbálunk meg leírni, mert ha az eredmények – lévén filológiai tények – adott esetben nem is különböznek egymástól, az okok és magyarázatok feltárása terén számos fontos eltérés mutatható ki. Azt ugyanis könnyen beláthatjuk, hogy hangtörténeti szem-

[4] A labializáció megindulásának azonban például nem az volt a kiváltó oka, hogy a magyarban nem volt *a* és *ö,* ezeknek a fonémáknak a kialakulása bizonyos szempontból csak rendszerbeli eredménye volt a hangváltozásnak.

pontból óriási különbség van aközött, hogy a *Balaton* név hangszerkezetének kifejlődését egy az etimon szerkezetéhez hasonló torlódásos forma szabályos hangváltozás útján történő átalakulásaként vagy pedig közvetlenül az átvételkor lezajló adaptációként képzeljük-e el.

4. Az elméleti fejtegetések közepette nem szabad szemet hunynunk a felett sem, hogy a nyelvi adatok a változás egy másfajta realizációját is tükröztetik, mint amit a *Balaton* név hangalaki fejlődésének kapcsán láthatunk, és hangtani helyettesítésként magyarázhatunk. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatakor ugyanis számos olyan lexémával találkozunk, amelyekben a torlódás ideig-óráig adatolhatóan fennmaradt, s csak később oldódott fel. Ennek alapján – mivel tudjuk, hogy a hanghelyettesítéses esetek kivételével a jövevényszavak az átvevő nyelvben rendesen azzal a hangalakkal kezdik életüket, amelyet az átadó nyelvből hoztak magukkal, s csak később, hangfejlődési tendencia révén alakulnak fokozatosan át az átvevő nyelv rendszerének megfelelő formába – úgy tűnik, hogy a mássalhangzó-torlódások körüli jelenségek mégiscsak úgy működnek, mint a szabályos hangváltozások, s nem mint a hangtani helyettesítések. HOFFMANN ISTVÁN munkájának idézett részéhez fűzött lábjegyzetében ugyan azt írja, hogy az adaptáció lehetőségét nem kérdőjelezik meg azok a példák sem, amelyek azt mutatják, hogy a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok akár hosszabb ideig is megmaradhatnak az átvett szavakban, mielőtt feloldódnak, ám ha következetesen ragaszkodni akarunk az eddig elmondottakhoz, továbbra sem szabad összemosnunk a szabályos hangváltozást és az adaptációt, ugyanis – eltérő hátterű és lefolyású folyamatok révén – egy jelenség kapcsán szükségszerűen vagy az egyik következik be, vagy a másik.

Ha ugyanis a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok megszűnésének esetében valóban hangváltozási tendenciáról van szó, mint arra a torlódásos fokon történő feloldást alátámasztó példák utalhatnak, akkor azt kell mondanunk, hogy a látszólag közvetlen átvételkor feloldódó torlódások, mint a *Balaton* is – noha ez adatokkal nem igazolható –, valamiféle torlódásos fokon keresztül kellett, hogy illeszkedjenek a magyar hangrendszerbe. Egy szabályos hangváltozás terepét előkészítő átvétel másképpen nem is történhetett. S így a helyettesítést mutató átvételek kapcsán sem beszélhetünk közvetlen adaptációról, mert ha elfogadjuk, hogy a feloldási tendencia csakugyan hangváltozás, akkor nem lehet egyszerre adaptáció is. A *Balaton* esetében így előbb szükségszerűen kellett lennie egy etimologikus torlódásos foknak, s csak aztán következhetett be a feloldás. KNIEZSA egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a mássalhangzócsoportok kiküszöbölése a magyarban azonban nem hanghelyettesítésszerűen, ugrásszerűen, hanem hosszú fejlődés során, fokozatosan történt” (1949/2003: 243). Ehhez kapcsolódóan KESZLER BORBÁLA úgy véli, hogy azokban a szavakban, amelyekben a mássalhangzó-torlódás feloldása megtörtént, nem egyszerre ment végbe a folyamat, hanem sokszor évszázadok teltek el, mielőtt a feloldás bekövetkezett volna (1969: 5).

Ha ezt elfogadjuk, akkor a mássalhangzó-kapcsolatok megszűnése továbbra is kényelmesen magyarázható BÁRCZInak a hangfejlődési tendenciákról alkotott modelljével.

A feloldást hangtani adaptációként magyarázva ugyanis az olyan szavakban, mint a legkorábbi időkben *brat* formában adatolható *barát,* látszólag megmagyarázhatatlanul, éppen megfordítva történik a változás, mint az az elmélet szerint elvárható lenne: előbb eredeti formájában átkerül egy szerkezet – több generációs *brat* fok (vö. BENKŐ 1980: 67) –, s csak aztán következik be a helyettesítés: *barát.* Ez a nyelvi elemek hangtani beillesztésének logikája szerint ellentmondásnak tűnik. Miért nem marad meg a torlódásos alak, ha egyszer már abban a formában is megtörténhetett az átvétele, és az átvétel pillanatában nem volt szükség helyettesítésre? Ahhoz tehát, hogy az adaptáció lehetőségét ne kelljen teljesen kizárnunk a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok feloldásának magyarázatakor, el kell döntenünk: vagy azt mondjuk, hogy minden átmeneti torlódást mutató korai adat csakis szláv elem lehet, s így az ómagyar fonotaxis leírásának szempontjából érdektelen, s majd csak az első torlódást hangtani adaptáció útján feloldó lexéma lesz magyar, vagy pedig mindenképpen értelmeznünk kell azokat az adatokat, amelyek egymás után való illesztése egy-egy lexéma esetében a torlódásos fokon át történő szabályos hangváltozást sugallja. Az első állítás az előző fejezet alapján világosan cáfolható, így a következőkben csak a második probléma áthidalásával foglalkozom.

5. Ha a feloldás feltételezett okát – tudniillik azt, hogy a magyar hangszerkezettől idegen volt a szó eleji torlódás – végig szem előtt tartjuk, akkor fonológiai szempontból azt kell mondanunk, hogy a változásnak az a fajta elképzelése sem problémamentes, ahogyan a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok megszűnését mint hangfejlődési tendenciát tekintjük, azaz nyelvünk a torlódásokat átmenetileg megőrizte, majd szabályosan feloldotta, integrálta a magyar hangrendszerbe. Az ugyanis az ismertetett nyelvtörténeti okok miatt könnyen belátható, hogy a magyar nyelv rendszere akkor volt úgymond a leginkább „torlódásmentes", s így hangszerkezeti szempontból vélhetően a legellenállóbb a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokkal szemben, amikor a magyarság a Kárpát-medencébe érkezett, s ez a jellege nyelvünknek az idegen hatások következtében aztán időről időre csökkent. Egészen odáig, hogy a 19. század elején átvett *kredenc* 'szekrény' jelentésű német jövevényszó (vö. TESz. *kredenc*) hangalakja máig nem alakult **keredenc*-cé, **kerdenc*-cé, hiszen az átvételekor már nem volt a magyarban olyan hangszerkezeti ok, ami ezt a változást indukálta volna.[5] És mivel a mássalhangzó-torlódások feloldásának okául minden szerző egységesen éppen egyfajta hangszerkezeti konzervativizmust tesz meg, hogyan lehet az, hogy már

[5] Mivel a nyelv változásának iránya kevéssé kiszámítható, természetesen elképzelhető, hogy a jövőben ismét felerősödik a feloldásra irányuló tendencia, s akkor majd megváltozik a *kredenc* hangszerkezeti felépítése. Ilyen esetekben azonban a legóvatosabb jóslat is kockázatos.

azokból a korai időkből is nagy számban adatolhatóak torlódásos alakok, amikor erre fonotaktikai okok miatt még nem számítanánk? Az Árpád-kori társadalmi és etnikai viszonyokról kialakult ismeretek alapján elképzelhetetlennek tűnik, hogy az oklevélírók jelentősebb számban rögzítettek volna pusztán szláv vagy német ajkakon élő közszavakat és tulajdonneveket. A szövegemlékek esetében pedig még problémásabb a torlódásos lexémák kizárólag idegen elemként való magyarázata. Megválaszolatlan kérdés marad továbbá az is, hogy miért csak akkor oldódik fel sok torlódás, amikor fonotaktikai okok miatt már nem várnánk, de legalábbis nem jósolnánk?

Ez nem pusztán logikai szempontból ellentmondás: mai ismereteink alapján a nyelvi érintkezés következtében beinduló változások iránya ugyanis éppen fordított. Az ma már széles körben elfogadott nézet, hogy bármiféle nyelvi kölcsönzésnek alapvető feltétele a kétnyelvűség valamilyen foka (vö. BAKRÓ-NAGY 1999: 285, KONTRA 1981: 6). Két nyelv érintkezésének kezdetén valóban – nyelvi-rendszertani és azon kívül álló tényezők (pl. artikuláció, percepció stb.) együtteséből adódóan – a kölcsönzések eredményeképpen átvett elemeknek valamely összetevőjét vagy szerkezetét lényegében nem fogadja be az átvevő nyelv, hanem saját elemmel vagy szerkezettel helyettesíti, azaz adaptálja, mint ahogyan azt BÁRCZI is megállapította. Hosszan tartó nyelvi kontaktus következtében azonban a kétnyelvűség kiteljesedhet, aminek következményeképpen már nem szükséges a helyettesítés, s az nem is valósul meg feltétlenül. S ha rendszerbeli összefüggések, fonológiai, morfológiai vagy egyéb okok nem zárják ki, kétnyelvű közösségekben már megtörténhet az idegen fonémák átvétele, más terminussal adoptálása is[6] (vö. BAKRÓ-NAGY 1999: 284–285, SULÁN 1963: 258–259). S ez – a folyamat lényegéből adódóan – nem történhet meg fordítva.

Mint ahogyan a *c* fonematizálódása során is hasonló változás ment végbe a nyelvi rendszerben. Az ómagyar kor legelején ez a fonéma még nem volt a magyar mássalhangzórendszer része. Erre utal legalábbis az a tény, hogy a korai kölcsönzések esetében a nyelv hangszerkezeti pozíciótól függően – szókezdő helyzetben *cs,* szóvégen *t* fonémával – helyettesítette, azaz adaptálta az átadó nyelv *c*-jét. A szláv *немьсь*-ből így lett a magyarban *német,* a *серъ*-ből pedig *cser*. Miután azonban – belső fejlődéstől is támogatva – jövevényszavak útján a fonémaállományban kitöltődött a zöngétlen alveoláris affrikáta helye, majd az újabb jövevényszavakkal a hang egyre jobban elterjedt, a nyelvtörténeti adatok tanúsága szerint újabb jövevényszó átvételekor már nem történt meg a hanghelyettesítés, a tényleges adaptáció, mert az átvett lexéma már eredeti hangalakjá-

[6] A fonéma átvétele valószínűsíthetően nem konkrét átvételt jelent, hanem csupán azt, hogy az adott fonéma külső nyelvi behatás következtében, de a magyar nyelv belső tényezőinek működése révén alakul ki (vö. ROT 1968: 46). Ez a körülmény azonban, azt hiszem, dolgozatom szempontjából nem döntő. Továbbá azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az adaptációnak nem egyenes következménye az adoptáció. Vö. pl. a szláv nazális magánhangzók adaptációját a magyarban.

ban – *c* fonémával – tudta elkezdeni életét a nyelvben (vö. BÁRCZI 1958b: 111–112).

6. A *c* és a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok adoptálása közti hasonlóságok ellenére továbbra sincs megmagyarázva, hogy mire utalnak egy adaptációs keretben a torlódásos fokon át történő feloldások.[7] A *c* hang esetében ugyanis nincs példa arra, hogy egy *c*-t tartalmazó szót előbb *c*-vel vette volna át a magyar, s azt csak később változtatta volna *cs*-vé vagy *t*-vé. Minthogy esetében mindenki által elfogadottan hanghelyettesítésről van szó, erre a szakirodalomban nem is gondolt senki. Egy helynévi példán szemléltetve a kérdés tehát a következő: miként következhetett be az, hogy a Bars vármegyei Baratka település névalakja egy 1156/1347-es és egy 1209-es datálású oklevélben egyaránt az etimologikus *br-* mássalhangzós szókezdetet mutatja, s majd csak egy kései, 1347-es oklevélben jelenik meg először *Barathka* formában (KMHsz. 1: *Baratka*)? A különös változás mögött elképzelésem szerint az állhat, hogy a *Bratka* névforma elején található mássalhangzó-kapcsolat 14. század közepi feloldásának nem közvetlenül volt okozója a magyar fonotaktikai rendszer konzervatívnak mondott jellege, aminek következtében esetleg képtelenség lett volna torlódásos formában átvenni az érintett lexémákat. Okait mindenképpen a magyar hangszerkezethez kapcsolódóan, de nem fonológiai szinten kell keresnünk.

A mássalhangzó-torlódásokat kísérő nyelvi változás adaptációs modelljét továbbra is fenntartva azt mondhatjuk a *Baratka* névről, hogy mivel már a 12. századból vannak torlódásos alakjai, s csak ilyenek vannak, a környéken élő, a kétnyelvűségnek vélhetően magasabb fokán álló beszélőközösség már eleve adoptálni tudta az etimologikus hangszerkezeti formát. S ha már egy beszélőközösség nyelvváltozatának fonotaxisában adoptálva van egy szerkezeti modell, akkor szükségtelen pusztán valamiféle fonotaktikai kényszer miatt azt később mégis feloldania. Hiszen itt, azt gondolom, nem arról van szó, hogy a nyelv eleve feloldásra ítélte volna a *Bratká*-t és a többi hasonló alakot, mint azt a jelenség hangváltozásként való értelmezése sugallja. Ezen szavak alakulásában a torlódásos fokok – ezt a feltevést a nyelvi tények és a józan ész is megengedi – nem csak átmenetiségre predesztinált, mellékes, hanem teljes jogú magyar alakzatok voltak, csak éppen számos esetben – de nem kivétel nélkül – egy újabb nyelvi változás „áldozatai lettek". Szemléletesebben: nem csak egy nyelvbotlásos időszakról van szó, amikor még ízlelgetik, hogyan kéne magyarul mondani azt, hogy *brat,* vagy azt, hogy *Bratka.* Ezt a nyelvbotlásos szakaszt kétnyelvű környezetben – amely a torlódásos lexémák átvételéhez elengedhetetlen – általában

[7] Természetesen a két változás nem tekinthető teljes mértékben analógnak, hiszen az egyik esetben egy fonéma, a másikban pedig egy hangszerkezeti forma megjelenéséről van szó. Minthogy azonban a két változás háttere nagyrészt azonos, mégis indokolt lehet az egymás mellé állításuk. A hangtani helyettesítés kapcsán egyébként BÁRCZI is együtt beszél hangokról és hangcsoportokról (vö. 1958a: 46).

egyébként is hang- és szerkezetkölcsönzések követik, mint ahogy azt az interferenciajelenségek kapcsán többen meg is jegyzik (vö. KONTRA 1981: 9, LANSTYÁK 2000: 192, SULÁN 1963: 264). Ha pedig nem elég erős az idegen nyelvi hatás, adott esetben az ingadozásos szakasz sem következik be.

Így inkább az valószínűsíthető, hogy egy másik, az adoptációhoz képest másodlagos változás volt az, aminek a következtében a *Bratka* névalakból *Baratka* alakult, s nem szabályos hangváltozás. A felmerülő kérdésekre tehát azt válaszolhatjuk, hogy azoknak a lexémáknak az esetében, amelyekben a torlódás ideiglenesen megmaradt, s majd csak később oldódott fel, az etimon hangalakja feloldás nélkül került át a magyarba, azaz adoptálódott, majd aztán összetett – de csak áttételesen fonotaktikai – okok miatt másodlagosan helyettesítődött, azaz adaptálódott. Az ellentmondások elkerülésének érdekében szükséges tehát a változás két szintje között különbséget tennünk azoknak a szavaknak az esetében, amelyekben a torlódásos fok megléte után történt a feloldódás.

7. Az általam jobb híján másodlagos adaptációnak nevezett tendencia – nyelvi változásról lévén szó – végtelenül összetett okokból következik. Legfőképp mégis az ősi szótagminták,[8] illetve az elsődlegesen adaptált alakok hangszerkezeti hatásával, analógiaként való működésével kell számolnunk. BÁRCZI GÉZA szerint a nyelv fejlődésében a hangváltozási tendenciákkal szinte egyenlő fontosságú tényező az analógia, melynek különösen az egyes fonológiai változatok terjedésében van nagy szerepe (vö. 1958b: 11). S természetesen nemcsak a terjedésében, hanem adott esetben bizonyos kölcsönzési mechanizmusok (vö. KONTRA 1981: 33) kialakításában is számolhatunk analógiás hatásokkal, amikor például akkor is adaptálódik átvételkor egy szóalak, amikor már fonotaktikai szempontból adott területen akár eredeti formájában is átkerülhetett volna a magyarba.

Az analógia hatásának erőssége összefüggésben lehet az idegen nyelvi hatás változásának irányaival. Azokon a területeken, ahol a szlávság nem asszimilálódott a honfoglalást követő évtizedekben, évszázadokban, kevésbé, míg más, tisztán magyar területeken erősebben hathatott. Az analógia hatásának, azaz tulajdonképpen a másodlagos adaptációnak mint nyelvi változásnak a feltárásához elengedhetetlen a jelenség pontos filológiai feldolgozása. KESZLER BORBÁLA négy évtizede kiadott monográfiája óta nem jelent meg összefoglaló munka a feloldások történetével kapcsolatosan. A filológiai háttér hiánya miatt befejezésként az analógiának ezért csupán egyetlen összetevőjével szeretnék néhány gondolat erejéig foglalkozni.

8. Azzal együtt, hogy elképzelésem szerint a torlódásos szókezdet mint fonotaktikai alakzat az első adoptálódott, azaz több mássalhangzóval kezdődő szavunkkal együtt ténylegesen megjelent a magyar nyelv fonológiai rendszeré-

[8] Ezeket KASSAI ILONA találóan iránytűnek nevezi a nyelvi kölcsönzésekben (1999: 117).

ben, nem állítom, hogy ne lenne igaza a hangtörténeti irodalomnak, amikor azt sugallja, hogy az egy mássalhangzóval kezdődő szavak magyarosak, míg a kettővel vagy hárommal kezdődőek nem magyarosak, s a nyelv az előbbieket jobban kedveli, ezért – ha csak teheti – a torlódásokat feloldja. Mert az, hogy valami lehetségessé válik a nyelvben, még nem jelenti azt, hogy rögtön át is alakítja annak egész karakterét. Az viszont tény, hogy időben előrehaladva fokozatosan gyengült az a tendencia, ami a jövevényszavak útján magyarba kerülő szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokat megszüntette.[9] A szó eleji torlódásos szótagminták fonotaktikailag ténylegesen produktívvá egyébként is majd csak valamikor a 16. században válnak, amikor – igaz, hogy hangutánzó, de – már belső keletkezésű szavakban (vö. pl. 1517: *prwchek,* EWUng. *prücsök,* 1527: *Ptrewſſʒkeleonek,* EWUng. *prüszköl*) is megjelennek.

Azt hiszem, az elmondottak éppen, hogy megerősítik azt az elképzelést, miszerint az analógiás hatást valóban táplálta a magyar nyelv ősi hangszerkezeti jellege, sőt, a nyelvet használók erről való ismerete, ítélete is, amely szerint a torlódást megszüntető forma magyarosabb. Nyelvtörténeti korokra vonatkozóan természetesen merészség lenne bármiféle metanyelvi, metafonotaktikai kompetenciát, tudást magyarázó tényezőként föltenni, ám véleményem szerint részben éppen ennek a tudásnak bukkanhatunk a nyomaira, ha a torlódásokkal valamilyen módon kapcsolatba hozható lexémák alakulását próbáljuk értelmezni. Legyen szó bár közvetlenül átvételkor vagy torlódásos fokon keresztül történő feloldásról.

Annak a szemléltetésére, hogy az analógián túl vagy annak a keretein belül egy analógiából táplálkozó metanyelvi kompetencia is közrejátszhatott a mássalhangzó-kapcsolatok körüli változás alakításában, végezetül elég, ha csak egy pillantást vetünk az újabb kori névváltozások és névváltoztatások jellegére. Függetlenül attól, hogy hivatali vagy spontán változtatásról volt szó, föltűnő, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódásoknak az egyes nyelvekben való különböző megítélése mennyire jellegzetes terepe volt a szlávosítási, illetve magyarosítási eljárásoknak.[10] Így csináltak a magyar hatóságok a nyitrai *Bruszno*-ból 1886-ban *Boroszn*ó-t – noha a név korábbi magyar életében is végig mássalhangzó-torlódással kezdődött – (vö. Gy. 4: 361, MEZŐ 1999: 68), a szlovákok pedig a puszta személynévből magyar névadással keletkezett *Garany*-t 1948-ban szintén hatósági úton tudatosan szlovákosították *Hraň*-ra (FNESz. *Garany*). Esetenként

[9] A tendencia erejének változásával kapcsolatban a szakirodalomban különböző véleményekkel találkozhatunk (vö. BÁRCZI 1958b: 139–140, NYIRKOS 1993: 74, 1997: 116, TÖRKENCZY 2001: 293–294). Egyes nyelvjárásokban azonban még újabb jövevényszavak esetében is megfigyelhető a köznyelvitől eltérő formát eredményező feloldási tendencia, vö. például *drót ~ dërót, dirót; krumpli ~ kolompri, kurompi; krajcár ~ karicár* (ÚMTsz.); *traktor ~ tàràktor* (KÁLMÁN 1956: 128) stb.

[10] A hivatalos névadással összefüggésben ezt a jelenséget MEZŐ ANDRÁS hangzásbeli átalakításnak nevezi (1982: 92–94).

a spontán változtatásokat is támogathatta etimologikus előzmény, mint ezt a barsi *Szelepcsény* 18. századtól élő *Slepčany* formájú szlovák változata kapcsán láthatjuk (vö. Gy. 1: 475, FNESz. *Szelepcsény*). Máskor pedig egy másik név közvetlen analógiás hatása játszhatott szerepet az efféle módosításokban: az etimologikusan torlódást nem tartalmazó bácskai *Palona* szerb-horvát *Plavna* változata úgy keletkezett, hogy a magyar helységnevet hozzáigazították a szerbiai *Plavna* helynévhez (vö. FNESz. *Palona*).

Az újkori példák jellegzetességei alapján nincs okunk tehát azt feltételezni, hogy a némely területeken kiterjedtnek is sejthető kétnyelvűség következtében az Árpád-korban ne gondolkodtak volna hasonlóan az efféle feltűnő hangszerkezeti különbségeket illetően. Számos egyéb októl támogatva vagy tiltva ez a tény is közrejátszhatott a mássalhangzó-torlódások magyarban történő feloldásában akkor is, amikor már torlódásos formában adoptált lexémában oldódott fel a szókezdő mássalhangzó-kapcsolat.

9. Amikor tehát olyasféle megfogalmazásokat olvasunk a szakirodalomban, hogy az elsődleges *Bratka* alakból a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldásával jött létre a *Baratka* névforma, a megállapítást cáfolni nem szükséges, viszont érdemes megfontolni, hogy – ha már a *Balaton* név esetében megengedhetőnek tűnik a hangtani adaptáció –, a szókezdő mássalhangzó-torlódás feloldására irányuló tendenciát ebben az esetben se a mennyiségi és minőségi változások mintájára elképzelt szabályos hangváltozásként, hanem másodlagos analógiás-adaptációs jelenségként értékeljük. Véleményem szerint csak a változás efféle felfogásával együtt válik értelmezhetővé a feloldási tendencia egész hangtörténeten átívelő működése és a szó eleji mássalhangzó-torlódások folyamatos jelenléte a magyarban.

VI. Összegzés

Már dolgozatom alcíméből is egyértelműen kiderül, hogy célom e munka megírásával nem pusztán a szókezdő mássalhangzó-torlódások bemutatása és elemzése volt, hanem – mintegy esettanulmányként – a helynevek hangtörténeti forrásértékének bizonyítása egy egyébként még feldolgozatlan nyelvtörténeti kérdés kapcsán. Ez a szócsoport ugyanis amellett, hogy jelentős számú nyelvi elemet biztosít a kutatásokhoz, további fogódzókat is nyújthat az egyébként csak töredékes adatokból hozzáférhető ómagyar kori nyelvállapot vizsgálata során. A helynevek kutatásba vonása azonban szükségszerűen magával hozta az egész vizsgálat névrendszertani összefüggésbe való helyezését.

Úgy vélem, a feldolgozott helynévi – és részben közszói – anyag publikálásából és elemzéséből világosan látszik, hogy a szókezdő mássalhangzócsoportok státuszával kapcsolatban átértékelésre szorul a hangtörténeti szakirodalom általános vélekedése, miszerint a magyar nyelv – különösen a régebbi időkben – nem tűrte meg a több mássalhangzóval kezdődő szavakat. Azt hiszem, hogy a több mint 900 nagy valószínűséggel a magyarhoz kapcsolható mássalhangzó-torlódással kezdődő lexémát semmilyen körülmények között nem lehet letagadni. Még akkor sem, ha ezek egy része a későbbi időszakok során esetleg fel is oldódott.[1] A mássalhangzó-kapcsolatok magas számából adódóan szükségesnek láttam újragondolni azok feloldásának a kérdését is. Az 5. fejezetben leírtak alapján azt gondolom, hogy a feloldás hátterében mindenképpen érdemes elkülöníteni az adaptáció és az analógia útján bekövetkező hangalaki változásokat, hiszen így a szókezdetekhez kapcsolódó nyelvi változás egészének az értelmezése is sokkal árnyaltabbá tehető.[2]

Egyébiránt mind a mássalhangzócsoportok elemzésében, mind a feloldási tendencia értelmezésében a hagyományos hangtörténeti megközelítés alapveté-

[1] Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a nevek nagy része nem fonológiai folyamatok révén, hanem a 19–20. század névmagyarosításai során, névváltoztatás útján nyerte csak el mai, torlódásmentes formáját.

[2] A dolgozat célkitűzéseiből adódóan nem ejtettem szót arról, hogy nemcsak a feloldási módok általános értelmezése, hanem az egyes feloldási módok is abból indulnak ki, hogy a mássalhangzó-kapcsolatok feloldódása fokozatosan, lépésről lépésre következett be. Nyilvánvaló, hogy adaptációs keretben ezeket is szükséges újragondolni. Ráadásul a szabályos hangváltozás és az analógia egymáshoz való viszonyának újbóli átgondolása is tartogathat eredményeket a hangtörténeti kutatások számára. Mivel munkám középpontjában a szókezdő mássalhangzó-torlódások, illetve a helynevek hangtörténeti felhasználhatóságának vizsgálata állt, ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása már túlságosan áthelyezte volna a hangsúlyokat a hangtörténeti változások elméleti tárgyalására.

seiből indultam ki. Jóllehet, a posztgeneratív fonológiai elméletek is nagy érdeklődést mutatnak a szókezdő mássalhangzó-torlódások szerkezete és megszűnése iránt (vö. SIPTÁR 1980, TÖRKENCZY 2001, illetve SZIGETVÁRI 1998: 203, CZICZELSZKI–ROMEISZ 2005: 12–15, sőt néhány írásomban magam is érintettem a kérdést ebből a szempontból, vö. KENYHERCZ 2006a, 2006b, 2006c, 2009: 103–105), mégis úgy gondoltam, hogy munkámban a problémát a még mindig erősen újgrammatikus szemléletű hagyományos hangtörténetírás fogalmi és elemzési keretei között közelítem meg. Dolgozatomban így elsősorban azokat a kérdéseket és problémákat kívántam körüljárni, amelyek az elmúlt időszakok hangtörténeti kutatásaiban ugyan felmerültek, de rájuk – a kérdés alaposabb filológiai vizsgálatának hiányában – megnyugtató válasz nem született. A megközelítésmód megválasztásának hátterében tehát nem az újabb fonológiai elméletek kritikája áll. Úgy gondolom, hogy egy probléma kapcsán felmerülő kérdések és a rájuk adható válaszok legteljesebben abban az elméleti keretben oldhatóak meg, amelyben eredetileg is jelentkeztek.

Függelék

A 4. fejezetben közölt szókezdő mássalhangzó-torlódások típusainak statisztikai viszonyai:

Típus	Biztos megítélésű helynév	Bizonytalan megítélésű helynév	Közszói előfordulás	Összesen (db)
bd-	0	1	0	1
bl-	14	22	0	36
br-	91	49	3	143
brt-	0	1	0	1
brz-/brzs-	0	2	0	2
bz-	2	1	0	3
cr-	1	1	0	2
cv-	2	1	0	3
csm-	0	1	0	1
csr-	2	0	0	2
dl-	1	0	0	1
dn-	1	1	0	2
dr-	98	27	4	129
drz-/drzs-	0	1	0	1
dv-	2	5	0	7
fl-	4	1	1	6
fr-	13	7	7	27
gb-	1	0	0	1
gl-	9	9	3	21
gn-	3	0	0	3
gr-	51	31	10	92
gv-	1	0	0	1
hl-	7	12	0	19
hlb-	0	1	0	1

hm-	2	1	0	3
hn-	0	1	0	1
hr-	33	16	0	48
hrb-	0	1	0	1
hsz-	1	0	0	1
hv-	5	1	0	6
kb-	1	0	0	1
kl-	20	21	1	42
km-	0	1	0	1
kn-	1	0	0	1
kn-/kny-	3	6	0	9
kr-	67	60	9	136
ks-/ksz-	1	0	0	1
kv-	1	2	1	4
ml-	3	0	0	3
mr-	1	2	0	3
msz-	0	1	0	1
pl-	21	18	5	44
pr-	87	56	19	162
prz-/przs-	0	2	0	2
pt-	0	3	0	3
ptr-	0	0	1	1
rp-	0	1	0	1
scs-	0	2	0	2
sk-	0	2	5	7
skl-	0	1	0	1
skr-	1	2	0	3
sl-	0	0	2	2
sl-/szl-	2	3	0	5
sm-	1	2	1	4
sp-	10	0	8	18
sp-/szp-	0	1	0	1
spr-	0	1	0	1
sr-	1	0	0	1
st-	29	10	4	43

st-/szt-	8	12	0	20
str-	8	0	3	11
str-/sztr-	2	12	0	14
sv-	2	0	1	3
szk-	10	6	1	17
szkl-	2	1	0	3
szkr-	1	4	0	5
szl-	23	12	0	35
szl-/zl-	11	6	0	17
szm-	3	2	0	5
szmr-	0	0	1	1
szn-	2	0	0	2
szp-	0	1	1	2
szpr-	0	1	0	1
szr-	1	1	0	2
szr-/sztr-	2	0	0	2
szt-	42	19	0	62
sztr-	29	28	1	58
szty-	1	0	0	1
szv-	10	10	0	20
szv-/zv-	1	0	0	1
tr-	37	15	5	56
trn-/trny-	0	1	0	1
trszt-	0	2	0	2
tv-	2	1	0	3
vk-	0	2	0	2
vl-	6	8	0	14
vlcs-	0	1	0	1
vn-	0	1	0	1
vny-	0	1	0	1
vr-	7	6	2	15
vrb-	0	1	0	1
vrn-/vrny-	0	1	0	1
zb-	2	4	0	6
zd-	4	2	0	6

zdr-	1	0	0	1
zl-	3	1	0	4
zm-	0	1	0	1
zn-	1	0	0	1
zr-	1	1	0	2
zv-	2	3	0	5
zsd-	0	1	0	1

Irodalom

A. = *Anjoukori okmánytár.* 1–6. NAGY IMRE szerk. Budapest, 1878–1891. 7. TASNÁDI NAGY GYULA szerk. Budapest, 1920.

E. ABAFFY ERZSÉBET (2003): Az ómagyar kor. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk.: *Magyar nyelvtörténet.* Budapest, Osiris Kiadó. 301–351.

AOklt. = KRISTÓ GYULA főszerk. (1990–): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustrata.* Budapest–Szeged, József Attila Tudományegyetem.

ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN (2004): *Árpád-kori személynévtár. (1000–1301).* Budapest, Akadémiai Kiadó.

ÁÚO. = *Árpádkori új okmánytár.* 1–12. Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV. Pest (később Budapest), 1860–1874.

BAKRÓ-NAGY MARIANNE (1998): Hangváltozás – artikuláció – percepció. In: GÓSY MÁRIA szerk.: *Szófonetikai vizsgálatok.* Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete. 231–240.

BAKRÓ-NAGY MARIANNE (1999): Fonémakölcsönzés és jelöltségelmélet. *Magyar Nyelv 95:* 282–289.

BALÁZS JÁNOS (1970): A nevek általános nyelvészeti vonatkozásai. *Nyelvtudományi Értekezések 70:* 295–301.

BARABÁS ANDRÁS–KÁLMÁN C. GYÖRGY–NÁDASDY ÁDÁM (1977): Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények 79:* 135–155.

BÁRCZI GÉZA (1958a): *A magyar szókincs eredete.* Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.

BÁRCZI GÉZA (1958b): *Magyar hangtörténet.* Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.

BÁRCZI GÉZA (1958c): *Magyar történeti szóalaktan 1. A szótövek.* Budapest, Tankönyvkiadó.

BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ (1938): *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig.* Budapest.

BENKŐ LORÁND (1950): *-ka, -ke* képzős helységneveink kérdéséhez. *Magyar Nyelv 46:* 143–145.

BENKŐ LORÁND (1965): A földrajzi nevek nyelvtörténeti tanulságai. *A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1:* 69–76.

BENKŐ LORÁND (1967): A tulajdonnevek története. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN: *A magyar nyelv története.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 374–388.

BENKŐ LORÁND (1975): A történeti nyelvtudomány néhány kérdéséről. *Nyelvtudományi Közlemények 77:* 374–444.
BENKŐ LORÁND (1980): *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
BENKŐ LORÁND (1997): A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai és ami ezekből következik. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk.: *Honfoglalás és nyelvészet.* Budapest, Balassi Kiadó. 163–176.
BENKŐ LORÁND (1998a): A korai magyar gyepűvédelem terminológiájához. In: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Budapest, Akadémia Kiadó. 76–83.
BENKŐ LORÁND (1998b): Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontja. (Különös tekintettel a település- és népességtörténeti kutatásokra.) In: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Budapest, Akadémia Kiadó. 111–120.
BENKŐ LORÁND (2003a): Anonymus *ö*-ző tulajdonnevei. In: BENKŐ LORÁND: *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 151–160.
BENKŐ LORÁND (2003b): Vázlat a Pinka felső vízgyűjtőjének településtörténetéhez. In: BENKŐ LORÁND: *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 124–132.
BÉNYEI ÁGNES (2007): A *-j* képző szerepe a helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. (Nyelv, nemzet, identitás 3. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai).* Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 67–77.
BÉNYEI ÁGNES (2012): *Helynévképzés a magyarban.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY (1998): *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
BOGDÁNDI ZSOLT–GÁLFI EMŐKE (2006): *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei (1222–1599).* Erdélyi Történelmi Adatok 8/1. Kolozsvár, Erdélyi Múzeumi Egyesület.
CARLTON, TERENCE R. (1991): *Introductiom to the Phonological Hystory of the Slavic Languages.* Columbus, Ohio, Slavica Publishers, Inc.
CZICZELSZKI JUDIT–ROMEISZ KATALIN (2005): *On Historical Sound Changes of Hungarian. (A Government Phonology Analysis.)* OTDK-dolgozat. Kézirat. Budapest.
Cs. = CSÁNKI DEZSŐ (1890–1913): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* 1–3., 5. Budapest.
DEME LÁSZLÓ (1943): *Hangátvetés a magyarban.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 69. Budapest.
Dl. = Diplomatikai Levéltár. Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény.
EB. = PROCIKOVÁ, ANNA főszerk. (1999–): *Encyclopaedia Beliana. (Slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch).* 1–. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied.

Er. = *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. (Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia).* 1–. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi: JAKÓ ZSIGMOND. Budapest, Akadémiai Kiadó–Magyar Országos Levéltár, 1997–.

EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN–MELICH JÁNOS (1914–1930): *Magyar etymologiai szótár.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1993–1995): *Etymologisches Wörterbuch Ungarischen.* 1–2. Budapest, Akadémiai Kiadó.

F. = FEJÉR GEORGIUS (1829–1844): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiaticus ac civilis.* 1–11. Buda.

FEJÉR TAMÁS–RÁCZ ETELKA–SZÁSZ ANIKÓ (2005*): Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei I. (1569–1602). Báthory Zsigmond királyi könyvei (1582–1602).* Erdélyi Történelmi Adatok 8/3. Kolozsvár, Erdélyi Múzeumi Egyesület.

FEKETE NAGY ANTAL (1934): *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása.* Budapest.

FEKETE NAGY ANTAL–MAKKAI LÁSZLÓ (1941): *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum.* Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29. Budapest.

FÉNYES ELEK (1851): *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik.* 1–4. Pest.

FN. = FEKETE NAGY ANTAL (1941): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 4. Trencsén vármegye.* Budapest.

FNESz. = KISS LAJOS (1988): *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* 1–2. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.

GOMBOCZ ZOLTÁN (1950): *Hangtörténet.* Második kiadás. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 77. Budapest.

Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY (1963–1998): *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* 1–4. Budapest, Akadémiai Kiadó.

GYŐRFFY ERZSÉBET (2011): *Korai ómagyar kori folyóvíznevek.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

HA. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA: *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 1. (Abaúj–Csongrád vármegye).* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 1997. *2. (Doboka–Győr vármegye).* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 1999.

HOFFMANN ISTVÁN (1997): Kiss Lajos: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. *Magyar Nyelv 93:* 87–95.

HOFFMANN ISTVÁN (2004): Az oklevelek helynévi szórványainak nyelvi hátteréről. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 1.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 9–61.

HOFFMANN ISTVÁN (2007): *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. (A régi magyar helynevek vizsgálatának alapkérdései).* Akadémiai doktori értekezés. Kézirat. Debrecen.

HOFFMANN ISTVÁN (2010): *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
HOkm. = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius.* 1–5. Kiadják: NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHELY DEZSŐ. Győr, 1865–1873. 6–8. Kiadják: IPOLYI ARNOLD–NAGY IMRE–VÉGHELY DEZSŐ. Budapest, 1876–1891.
HÓMAN BÁLINT (1920): Darócz. *Magyar Nyelv 16:* 116–119.
HORGER ANTAL (1921): Szókezdő magánhangzók fejlődése. *Magyar Nyelv 17:* 78–86.
IVÁNYI BÉLA (1928): *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez 2. 1458–1526.* Budapest.
JAKÓ ZSIGMOND (1990a): *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556) 1.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
JAKÓ ZSIGMOND (1990b): *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1485–1556) 2.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
JUHÁSZ DEZSŐ (1988): *A magyar tájnévadás.* Nyelvtudományi Értekezések 126. Budapest, Akadémiai Kiadó.
KÁLMÁN BÉLA (1953): A szókezdő mássalhangzócsoport egyik feloldási módja a magyarban. *Magyar Nyelvjárások 2:* 59–70.
KÁLMÁN BÉLA (1956): Adalékok a magyar mássalhangzók újabb történetéhez. *Magyar Nyelvjárások 3:* 123–130.
KASSAI ILONA (1999), Nyelvek és kultúrák érintkezésének tükröződése a magyar szótag szerkezetében. In: BORBÉLY ANNA szerk.: *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. (A 10. Élőnyelvi Konferencia előadásai.)* Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete. 113–119.
KÁZMÉR MIKLÓS (1970): *A falu a magyar helynevekben. (XIII–XIX. század.)* Budapest, Akadémiai Kiadó.
KENYHERCZ RÓBERT (2006a): Szótagvizsgálatok ómagyar kori lexémákon. A szókezdő mássalhangzó-torlódás a korai ómagyar korban. In: KOVÁCS ZOLTÁN–SZIRÁK PÉTER szerk.: *Juvenilia I. Debreceni bölcsész diákkörösök antológiája.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. 45–57.
KENYHERCZ RÓBERT (2006b): Szótagvizsgálatok ómagyar kori lexémákon. In: BALOGH LÁSZLÓ–MEZŐ FERENC–TÓTH LÁSZLÓ szerk.: *A Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának II. Konferenciája. Tanulmányok.* Debrecen. 269–274.
KENYHERCZ RÓBERT (2006c): Az *s, sz* kezdetű szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok a régi helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 2.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 195–206.
KENYHERCZ RÓBERT (2009): A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának néhány kérdéséről. *Magyar Nyelvjárások 45:* 99–109.
KESZLER BORBÁLA (1969): *A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban.* Nyelvtudományi Értekezések 63. Budapest, Akadémiai Kiadó.

KISS JENŐ (2003): Általános kérdések. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk.: *Magyar nyelvtörténet.* Budapest, Osiris Kiadó. 11–68.
KISS LAJOS (1995): *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése.* Nyelvtudományi Értekezések 139. Budapest, Akadémiai Kiadó.
KISS LAJOS (2006): Helynévmagyarázatok. *Magyar Nyelv 102:* 493–505.
KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. (2005): *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. (Abaúj–Csongrád vármegye).* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
KNIEZSA ISTVÁN (1938/2000): Magyarország népei a XI. században. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk.: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 2.* Budapest. 365–472. Újraközlése: Kisebbségkutatási könyvek. Budapest, Lucidus Kiadó.
KNIEZSA ISTVÁN (1943/2001): Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ szerk.: *Magyarok és románok 1.* Budapest, Athenaeum. 111–313. Újraközlése: Kisebbségkutatási könyvek. Budapest, Lucidus Kiadó.
KNIEZSA ISTVÁN (1943/2003): Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei. In: *Helynév- és családnévvizsgálatok.* Budapest, Lucidus Kiadó. 59–114. Az 1943-as *Magyar Népnyelv*-ben megjelent tanulmány újraközlése.
KNIEZSA ISTVÁN (1949/2003): A zobori apátság 1111. és 1113. évi oklevele. In: *Helynév- és családnévvizsgálatok.* Budapest, Lucidus Kiadó. 185–254. Az 1949-es *Magyar Népnyelv*-ben megjelent tanulmány újraközlése.
KNIEZSA ISTVÁN (1952): *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig.* Nyelvészeti tanulmányok 2. Budapest, Akadémiai Kiadó.
KNIEZSA ISTVÁN (1960): A szlovák helynévtípusok kronológiája. In: PAIS DEZSŐ közreműködésével MIKESY SÁNDOR szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 19–26.
KONTRA MIKLÓS (1981): *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó" orvosi nyelvünkre.* Nyelvtudományi Értekezések 109. Budapest, Akadémiai Kiadó.
KRISTÓ GYULA (1986): A Kárpát-medence *-grad ~ -grád* utótagú helyneveiről. *Névtani Értesítő 11:* 31–41.
KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC–SZEGFŰ LÁSZLÓ (1973): Szempontok és adatok a korai magyar határvédelem kérdéséhez. *Hadtörténeti közlemények 20:* 639–660.
LANSTYÁK ISTVÁN (2000): *A magyar nyelv Szlovákiában.* Budapest–Pozsony, Kalligram.
LUKINICH IMRE (1937): *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára 1. (1351–1510).* Budapest.
LUKINICH IMRE (1939): *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára 2. (1510–1537).* Budapest.
LUMTZER VIKTOR–MELICH JÁNOS (1900): *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes.* Quellen und Forschungen zur Geschichte, Litteratur und Sprache Österreichs und seiner Kronländer 6. Innsbruck.
MELICH JÁNOS (1920): Darócz, draucarii. *Magyar Nyelv 16:* 23–28.

MEZŐ ANDRÁS (1982): *A magyar hivatalos helységnévadás.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
MEZŐ ANDRÁS (1999): *Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz.* Nyíregyháza, Bessenyei György Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke.
MOLLAY KÁROLY (1960): A német helynévtípusok kronológiája a középkori Nyugat-Magyarországon. In: PAIS DEZSŐ közreműködésével MIKESY SÁNDOR szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 35–56.
MUNKÁCSI BERNÁT (1882): A magyar nyelv eredete. *Magyar Nyelvőr 11:* 550–563.
NAGY IMRE (1889): *Sopron vármegye története. Oklevéltár 1. 1156–1411.* Sopron.
NAGY IMRE (1891): *Sopron vármegye története. Oklevéltár 2. 1412–1653.* Sopron.
NYIRKOS ISTVÁN (1972): Az inetimologikus hangokról. *Magyar Nyelv 68:* 66–77.
NYIRKOS ISTVÁN (1981): Az inetimologikus hangok a magyarban és a rokon nyelvekben. In: BERECZKI GÁBOR–GULYA JÁNOS szerk.: *Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum 3.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 212–228.
NYIRKOS ISTVÁN (1987): *Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban.* A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványa. Debrecen.
NYIRKOS ISTVÁN (1992): Az inetimologikus magánhangzó. Az előtéthangok. *Magyar Nyelvjárások 30:* 69–81.
NYIRKOS ISTVÁN (1993a): A hangsúlyos helyzetben előforduló bontóhangok a magyarban. *Magyar Nyelvjárások 31:* 69–90.
NYIRKOS ISTVÁN (1993b): *Az inetimologikus magánhangzók a magyarban.* Debrecen.
NYIRKOS ISTVÁN (1997): A szóeleji mássalhangzó-torlódások feloldásának módjairól. *Folia Uralica Debreceniensis 4:* 113–156.
OklSz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA (1902–1906): *Magyar Oklevél-szótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye. Pótlék a magyar nyelvtörténeti szótárhoz.* Budapest.
PAPP ISTVÁN (1966): *Leíró magyar hangtan.* Budapest, Tankönyvkiadó.
PESTY FRIGYES (1878): *A szörényi bánság és Szörény vármegye története 3. (Oklevéltár 1.)* Budapest.
PESTY FRIGYES (1882): *Krassó vármegye története. 3. Oklevéltár.* Budapest.
PESTY FRIGYES (1883): *Krassó vármegye története 2/2.* Budapest.
PÓCZOS RITA (2001): *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
PÓCZOS RITA (2006): Az Árpád-kori Borsod vármegye lakosságának nyelvi-etnikai összetételéhez. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 2.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 87–105.
PÓCZOS RITA (2007): Jövevénynév, jövevényszó. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. (Nyelv, nemzet, identitás 3. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai).* Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 21–28.

PÓCZOS RITA (2010): *Nyelvi érintkezés és a helynévrendszerek kölcsönhatása.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
PROHÁSZKA JÁNOS (1928): Szókezdő mássalhangzócsoportok. *Magyar Nyelvőr 57:* 106–109.
RÁCZ ANITA (1997): Az ómagyar kori településnevek differenciálódásáról. *Magyar Nyelvjárások 34:* 125–146.
RÁCZ ANITA (2002): Mássalhangzó-torlódások ómagyar kori helyneveinkben. In: GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ–KOVÁCS MÁRIA szerk.: *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére.* A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Miskolc, 2002. 155–159.
RÁCZ ANITA (2003): Újra az ómagyar helynevek mássalhangzó-torlódásairól. *Magyar Nyelvjárások 41:* 497–507.
RÁCZ ANITA (2005): *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
RÁCZ ANITA (2007a): A pszeudo-törzsnévi eredetű településnevekről. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. (Nyelv, nemzet, identitás 3. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai.)* Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 45–55.
RÁCZ ANITA (2007b): *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
RÁCZ ANITA (2011): Adatok a népnévvel alakult régi településnevek történetéhez. A Magyar Névarchívum Kiadványai 19. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
RESZEGI KATALIN (2004): *Bérc, hegy* és *halom* a régi helyneveinkben. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 1.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 145–165.
RESZEGI KATALIN (2006): Két hegyvonulat Árpád-kori névállományának összevető vizsgálata. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 2.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 159–180.
RMGl. = BERRÁR JOLÁN–KÁROLY SÁNDOR szerk. (1984): *Régi magyar glosszárium. (Szótárak, szójegyzékek és glosszák egyesített szótára.)* Budapest, Akadémiai Kiadó.
ROT, A. M. (1968): A magyar nyelv keleti szláv jövevényszavai fonológiai meghonosodásának kérdései. *Magyar Nyelv 64:* 38–47.
SIPTÁR PÉTER (1980): Magyar és angol mássalhangzócsoportok. *Nyelvtudományi Közlemények 82:* 325–337.
SIPTÁR PÉTER (1998): Hangtan. In: É. KISS KATALIN–KIEFER FERENC–SIPTÁR PÉTER: *Új magyar nyelvtan.* Budapest, Osiris. 293–387.
SLÍZ MARIANN (2011): *Anjou-kori személynévtár 1301–1342.* Budapest, Históriaantik.
ŠMILAUER, VLADIMÍR (1970): *Příručka Slovanské Toponomastiky. (Handbuch des slawischen Toponomastik.)* Praha, Academia.

SÓFALVI ANDRÁS (2008): Ioan Marian Ţiplic: Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (secolele X–XIV). *Castrum 8:* 152–175.
SULÁN BÉLA (1963): A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. A magyar–szláv szókincsbeli kölcsönhatások tanulságai alapján. *Magyar Nyelv 59:* 253–265.
SZENCI MOLNÁR ALBERT (1610/2004): *Novae Grammaticae Ungaricae libri duo (1610). Új magyar grammatika két könyvben.* Fordítás, jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal ellátta: C. VLADÁR ZSUZSA. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 222. Budapest.
SZENTPÉTERY IMRE (1930): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. 1/3.* Budapest.
SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN (1961): *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2/2–3. 1272–1290.* Magyar Országos Levéltár kiadványai, 2. Forráskiadványok 9. Budapest.
SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN (1987): *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2/4. 1290–1301.* Magyar Országos Levéltár kiadványai 2. Forráskiadványok 13. Budapest.
SZIGETVÁRI PÉTER (1998): Kormányzás a fonológiában. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok 19:* 165–213.
SZŐKE MELINA (2013): *A Garamszentbenedeki apátság 1075. évi alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata. (Szempontok interpolált okleveleink nyelvészeti vizsgálatához).* Doktori disszertáció. Kézirat. Debrecen.
TELEKI JÓZSEF (1855): *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár 11.* Pest.
TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1967–1984): *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára.* 1–3., 4. Mutató. Budapest, Akadémiai Kiadó.
THALLÓCZY LAJOS–BARABÁS SAMU (1897): *A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay.* Budapest.
TÓTH KRISZTINA (2001): *A Palásthy család levéltára 1256–1847. (Kutatási segédlet).* Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 7. Esztergom.
TÓTH VALÉRIA (2001a): *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
TÓTH VALÉRIA (2001b): *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. (Abaúj és Bars vármegye).* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
TÓTH VALÉRIA (2003): Inetimologikus magánhangzók a magyar helynevekben. *Magyar Nyelvjárások 41:* 627–640.
TÓTH VALÉRIA (2004a), Archaizmusok és neologizmusok a magyar helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 1.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 183–207.
TÓTH VALÉRIA (2004b): Az inetimologikus mássalhangzók a magyar helynevekben 1–2: *Magyar Nyelv 100:* 321–331, 454–470.
TÓTH VALÉRIA (2008): *Településnevek változástipológiája.* Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

TÓTH VALÉRIA (2009): Adalékok személynévi eredetű településneveink nyelvi kérdéseihez. *Magyar Nyelvjárások 47:* 43–59.
TÖRKENCZY MIKLÓS (2001): A szótag. In: KIEFER FERENC szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan. 2. Fonológia.* Második kiadás. Budapest. 273–392.
TRINGLI ISTVÁN (2008): *A Perényi család levéltára 1222–1526.* Magyar Országos Levéltár kiadványai 2. Forráskiadványok 44. Budapest.
ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk. (1979–2010): *Új magyar tájszótár.* 1–5. Budapest, Akadémiai Kiadó.
VÁLYI ANDRÁS (1799): *Magyar Országnak leírása 3.* Buda.
VÁMBÉRY ÁRMIN (1882): *A magyarok eredete. (Ethnológiai tanulmány.)* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
VARJÚ ELEMÉR (1908): *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez 1. 1214–1457.* Budapest.
VIŞOVAN, ŞTEFAN (2005): Consideraţii sociolingvitice asupra localităţilor de pe valea izei, judeţul Maramureş. In: *Buletin Ştiinţific, Fa Scicula Filologie, Seria A. 15:* 33–46.
ZÁVODSZKY LEVENTE (1922): *A Héderváry-család oklevéltára 2.* Budapest.
Zs. = *Zsigmondkori oklevéltár.* 1–2. MÁLYUSZ ELEMÉR összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951–1958. 3–7. BORSA IVÁN–MÁLYUSZ ELEMÉR összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–2001. 8–9. BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003–2004. 10. C. TÓTH NORBERT összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

A Magyar Névarchívum Kiadványai eddig megjelent kötetei

1. *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 1. Abaúj–Csongrád vármegye.* Közzéteszi: HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 1997. 156 lap + 33 térkép.
2. BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY, *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése.* Debrecen, 1998. 129 lap + 6 térkép.
3. *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 2. Doboka–Győr vármegye.* Közzéteszi: HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 1999. 123 lap + 16 térkép.
4. TÓTH VALÉRIA, *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára.* Debrecen, 2001. 304 lap.
5. PÓCZOS RITA, *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése.* Debrecen, 2001. 190 lap.
6. TÓTH VALÉRIA, *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban (Abaúj és Bars vármegye).* Debrecen, 2001. 245 lap.
7. HOFFMANN ISTVÁN, *Magyar helynévkutatás. 1958–2002.* Debrecen, 2003. 281 lap.
8. *Helynévtörténeti Tanulmányok 1.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2004. 207 lap.
9. RÁCZ ANITA, *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata.* Debrecen, 2005. 235 lap.
10. *Korai magyar helynévszótár 1. Abaúj–Csongrád vármegye.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN. Debrecen, 2005. 449 lap.
11. *Helynévtörténeti Tanulmányok 2.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2006. 224 lap.
12. RÁCZ ANITA: *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára.* Debrecen, 2007. 372 lap.
13. *Helynévtörténeti Tanulmányok 3.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2008. 224 lap.
14. TÓTH VALÉRIA, *Településnevek változástipológiája*. Debrecen, 2008. 285 lap.
15. *Helynévtörténeti Tanulmányok 4.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2009. 193 lap.
16. HOFFMANN ISTVÁN, *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. Debrecen, 2010. 259 lap.

17. *Helynévtörténeti Tanulmányok 5.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2010. 271 lap.
18. PÓCZOS RITA, *Nyelvi érintkezés és a helynévrendszerek kölcsönhatása*. Debrecen, 2010. 237 lap.
19. RÁCZ ANITA, *Adatok a népnévvel alakult településnevek történetéhez*. Debrecen, 2011. 248 lap.
20. GYŐRFFY ERZSÉBET, *Korai ómagyar kori folyóvíznevek.* Debrecen, 2011. 224 lap.
21. RESZEGI KATALIN, *Hegynevek a középkori Magyarországon.* Debrecen, 2011. 216 lap.
22. SCHWING, JOSEF, *Die deutschen mundartlichen Ortsnamen Südtransdanubiens (Ungarn)*. Debrecen, 2011. 213 lap.
23. *Helynévtörténeti Tanulmányok 6.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2011. 226 lap.
24. *Helynévtörténeti Tanulmányok 7.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2012. 172 lap.
25. *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 3. Heves–Küküllő vármegye.* Közzéteszi: HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2012. 115 lap + 23 térkép.
26. BÉNYEI ÁGNES: *Helynévképzés a magyarban.* Debrecen, 2012. 134 lap.
27. *Helynévtörténeti Tanulmányok 8.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2012. 172 lap.